

Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske

---

Pascuttini-Juraga, Vesna

Doctoral thesis / Disertacija

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:582310>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-01**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Vesna Pascuttini-Juraga

**TOPOGRAFIJA SREDNJOVJEKOVNE KAMENE
PLASTIKE NA PODRUČJU SJEVEROZAPADNE
HRVATSKE**

Doktorski rad

Zadar, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Vesna Pascuttini-Juraga

**TOPOGRAFIJA SREDNJOVJEKOVNE KAMENE
PLASTIKE NA PODRUČJU SJEVEROZAPADNE
HRVATSKE**

Doktorski rad

Mentorica

dr. sc. Vlasta Begović, znanstvena savjetnica u miru

Komentor

prof. dr. sc. Emil Hilje, redoviti profesor u trajnom
zvanju

Komentor

dr. sc. Milan Pelc, znanstveni savjetnik

Zadar, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Vesna Pascuttini-Juraga

Naziv studijskog programa: Poslijediplomski sveučilišni studij Humanističke znanosti

Mentorica: dr. sc. Vlasta Begović, znanstvena savjetnica u miru

Komentor 1: prof. dr. sc. Emil Hilje, redoviti profesor u trajnom zvanju

Komentor 2: dr. sc. Milan Pelc, znanstveni savjetnik

Datum obrane: 16. studeni 2018.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: humanističke znanosti, povijest umjetnosti

II. Doktorski rad

Naslov: Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske

UDK oznaka: 73.033(497.52) ; 73.04(497.52)“04/14“

Broj stranica: 267

Broj slika/karata: 154/1

Broj bilježaka: 347

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 126

Broj priloga: 155

Jezik rada: hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. doc. dr. sc. Sofija Sorić, predsjednica
2. dr. sc. Vlasta Begović, znanstvena savjetnica u miru, članica
3. dr. sc. Pavao Pavuša Vežić, red. prof. u miru, član

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. doc. dr. sc. Sofija Sorić, predsjednica
2. dr. sc. Vlasta Begović, znanstvena savjetnica u miru, članica
3. dr. sc. Pavao Pavuša Vežić, red. prof. u miru, član

UNIVERSITY OF ZADAR
BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Vesna Pascuttini-Juraga

Name of the study programme: Postgraduate doctoral study in Humanities

Mentor: Scientific Advisor (retired) Vlasta Begović, PhD

Co-mentor 1: Professor Emil Hilje, PhD

Co-mentor 2: Scientific Advisor Milan Pelc, PhD

Date of the defence: 16. September 2018

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Humanities, History of Art

II. Doctoral dissertation

Title: Topography of the stone sculptures from the Middle Ages in the area of north-western Croatia

UDC mark: 73.033(497.52) ; 73.04(497.52)“04/14“

Number of pages: 267

Number of pictures/maps: 154/1

Number of notes: 347

Number of used bibliographic units and sources: 126

Number of appendices: 155

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Assistant Professor Sofija Sorić, PhD, chair
2. Scientific Advisor (retired) Vlasta Begović, PhD, member
3. Professor (retired) Pavao Pavuša Vežić, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Assistant Professor Sofija Sorić, PhD
2. Scientific Advisor (retired) Vlasta Begović, PhD, member
3. Professor (retired) Pavao Pavuša Vežić, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Vesna Pascuttini-Juraga**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Topografija srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 21. veljače 2018.

Zahvala:

Veliku zahvalnost u prvom redu dugujem svojoj mentorici, dr. sc. Vlasti Begović, znanstvenoj savjetnici u miru, koja mi je svojim savjetima bila od velike pomoći pri izradi ovog doktorskog rada i koja je uvijek imala strpljenja i vremena za moje upite.

Također, od velike pomoći pri pisanju ovog doktorskog rada bili su i moji komentori, prof. dr. sc. Emil Hilje, redoviti profesor u trajnom zvanju i dr. sc. Milan Pelc, znanstveni savjetnik, kojima isto tako dugujem veliku zahvalnost.

Posebnu zahvalnost dugujem mojim roditeljima, majci Emini i ocu Darku, koji nažalost nije više s nama, koji su me uvijek podržavali u mojem radu.

I na kraju, veliko hvala mojoj obitelji, suprugu Danijelu, kćerki Niki i sinu Filipu koji su uvijek bili TU, uz mene, i bez kojih sve što sam dosad postigla ne bi bilo moguće.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Definiranje prostorno-vremenskog opsega istraživanja te cilja rada.....	1
1.2. Metodološki postupci i način istraživačkog rada.....	2
1.3. Struktura rada.....	6
2. Pregled dosadašnjih istraživanja umjetničke baštine iz razdoblja srednjeg vijeka na području sjeverozapadne Hrvatske.....	8
2.1. Historiografi i istraživači druge polovice XIX. stoljeća.....	8
2.2. Prva polovica XX. stoljeća – historiografi i početci povijesno-umjetničkog istraživanja.....	9
2.3. Doprinosi spoznavanju srednjovjekovne baštine i figuralne kamene plastike u drugoj polovici XX. stoljeća.....	11
2.4. Pregled istraživanja komparativnog materijala u Evropi.....	15
3. Tragovima prošlosti - povijesni okvir sjeverozapadne Hrvatske.....	17
4. Srednjovjekovni kulturni krajolik na području sjeverozapadne Hrvatske.....	24
4.1. Uvod u istraživanje kulturno-povijesnog nasljeđa Međimurja.....	26
5. Topografski pregled lokaliteta sjeverozapadne Hrvatske s kojih potječu djela srednjovjekovne figuralne kamene plastike.....	29
5.1. Belec.....	29

<u>5.2. Cirkovljan.....</u>	<u>31</u>
<u>5.3. Čakovec, Buzovec (Muzej Međimurja).....</u>	<u>32</u>
<u>5.4. Donja Glogovnica.....</u>	<u>33</u>
<u>5.5. Gornji Kneginec.....</u>	<u>36</u>
<u>5.6. Gotalovec.....</u>	<u>39</u>
<u>5.7. Ivanec.....</u>	<u>40</u>
<u>5.8. Konjščina .....</u>	<u>42</u>
<u>5.9. Križovljan .....</u>	<u>43</u>
<u>5.10. Lepoglava.....</u>	<u>44</u>
<u>5.11. Macinec.....</u>	<u>46</u>
<u>5.12. Mađarevo (Gradski muzej Varaždin).....</u>	<u>48</u>
<u>5.13. Mihovljan (Muzej Međimurja).....</u>	<u>48</u>
<u>5.14. Nedelišće.....</u>	<u>49</u>
<u>5.15. Očura.....</u>	<u>51</u>
<u>5.16. Podturen.....</u>	<u>52</u>
<u>5.17. Sveti Juraj u Trnju.....</u>	<u>53</u>
<u>5.18. Sveti Martin na Muri.....</u>	<u>54</u>

5.19. Štrigova.....	57
5.20. Tuhovec (Zavičajni muzej Varaždinske Toplice).....	58
5.21. Varaždin.....	59
5.22. Vinica.....	63
5.23. Visoko.....	67
5.24. Vukovoj.....	68
5.25. Zajezda – burg Milengrad.....	69
5.26. Kratak osvrt na ostale srednjovjekovne lokalitete na području sjeverozapadne Hrvatske.....	70
6. Zaključak.....	79
7. Izvori i literatura.....	97
7.1. Izvori.....	97
7.2. Rukopisni izvori.....	97
7.3. Literatura.....	97
8. Sažetak.....	111
9. Summary.....	114
10. Katalog.....	117

<u>11. Prilozi: karta i fotografije.....</u>	<u>183</u>
<u>11.1. Karta .....</u>	<u>183</u>
<u>11.2. Fotografije.....</u>	<u>183</u>
<u>11.2.1. Popis fotografija.....</u>	<u>183</u>
<u>11.2.2. Pregled fotografija.....</u>	<u>190</u>
<u>12. Biografija i bibliografija.....</u>	<u>265</u>

1. Uvod

1.1. Definiranje prostorno-vremenskog opsega istraživanja te cilja rada

Prostorne odrednice obrađene ovim radom odnose se na područje krajnjeg sjeverozapada Hrvatske koje graniči sa Slovenijom i Mađarskom, većim se dijelom odnoseći na područje današnje Varaždinske i Međimurske županije, a manjim dijelom na područje današnje Krapinsko - zagorske i Koprivničko - križevačke županije. Plodne nizine uz rijeke Dravu, Bednju, Krapinu, Plitvicu i Muru, još su u davnoj prošlosti omogućavale naseljavanje u ovim krajevima. Ovim područjem prolaze u antičko doba važne prometnice, poput ceste iz smjera Slovenije (Ptuja), koja je nastavljala u smjeru istoka, prema Slavoniji, prateći tako stari prapovijesni put uz riječni tok. Na temeljima rimskih aglomeracija razvijaju se i u razdoblju srednjeg vijeka značajna naselja (Ludbreg, Varaždinske Toplice, Petrijanec, Sv. Martin na Muri). Ovim radom istražit će se naselja i lokaliteti u kojima postoje očuvana djela srednjovjekovne kamene plastike. Na području Međimurja to su: Macinec, Podturen, Sveti Martin na Muri, Cirkovljan, Nedelišće, Čakovec (Buzovec), Mihovljan, Sveti Juraj u Trnju, Štrigova. Na području varaždinskog kraja to su: Gornji Kneginec, Vinica, Ivanec, Varaždin, Križovljan, Varaždinske Toplice, Tuhovec, Ivanec, Lepoglava, Mađarevo, Vinično, Vukovoj, a također će se obraditi i ostali značajni lokaliteti s očuvanom figuralnom kamenom plastikom sjeverozapadne Hrvatske: Konjščina, Belec, Gotalovec, Očura, Milengrad, Donja Glogovnica (Karta 1).

Vremenske granice rada određene su stilskom nazočnošću srednjeg vijeka, tj. odnose se na figuralnu kamenu plastiku koju se po svojem stilu, formi i obliku može svrstati u razdoblje srednjeg vijeka. Donja kronološka granica istraživanja postavljena je pojavom figuralne kamene plastike koja svojim stilskim izričajem pripada srednjovjekovnom razdoblju, a datirana je u romanička djela XII. stoljeća. Riječ je prvenstveno o *spolijima* koji su ugrađeni na građevine nastale u kasnijim razdobljima, ili fragmentima koji su pronađeni ukopani u zemlju. Na ovom području gotovo da i nema cjelovito očuvane građevine iz razdoblja srednjeg vijeka. Skoro sve su sakralne građevine na ovom području u razdoblju baroka preuređene ili nadograđene. No, očuvana su romanička i gotička svetišta, figuralne konzole, zaglavno kamenje, kustodije, a na nekim su građevinama i na vanjskim fasadama očuvana djela figuralne kamene plastike. Također, očuvana su i vrijedna djela kamene figuralne plastike iz srednjovjekovnog razdoblja, poput nedavno pronađenog zaglavnog kamena iz

varaždinske župne crkve sv. Nikole, koja su u kasnijim razdobljima korištena kao spolije. Riječ je o iznimno vrijednoj građi, koju se ovim radom namjerava detaljno obraditi, vrednovati te topografski smjestiti u prostor. Gornja granica vremenskog raspona istraživanja može se odrediti s krajem XV. stoljeća, kada na ovome području srednjovjekovne forme prepuštaju mjesto renesansnim oblicima.

Cilj navedene teme detaljna je povijesno-umjetnička obrada svih očuvanih djela figuralne kamene plastike srednjovjekovnog umjetničkog izričaja na području sjeverozapadne Hrvatske, na temelju današnjeg stupnja istraženosti i njihova topografskog smještaja. Lokaliteti na kojima se nalaze ili na kojima je pronađena figuralna kamena plastika iz razdoblja srednjeg vijeka, nizat će se u radu abecednim redom. Dat će se sažeta deskripcija lokaliteta i kiparskih djela, na način da će svako kiparsko djelo biti pojedinačno obrađeno i datirano te stilski valorizirano i ikonološki interpretirano. Obradit će se i građevina na kojoj se kiparsko djelo nalazi, ili se originalno nalazilo, kako bi se shvatio kontekst i sama funkcija figuralne plastike.¹ Također, ovim radom omogućit će se i izrada smjernica za obnovu i prezentaciju očuvanih djela figuralne kamene plastike iz razdoblja srednjeg vijeka. Stoga je osnovni cilj ovoga rada stvaranje topografsko-stilsko-kronološkog rastera trenutačnog stanja istraženosti ove tematike u smislu izrade potke za buduća istraživanja. Ovim radom obuhvatit će se i kataloški obraditi cjelokupna do sada poznata kiparska produkcija kamene plastike srednjovjekovnih obilježja, koja je do danas očuvana na području sjeverozapadne Hrvatske. Na temelju iznijetih podataka omogućit će se donošenje hipoteza o stilskim poveznicama, autorstvu, donatorstvu, kao i vrijednosti samih kiparskih djela iz razdoblja srednjeg vijeka u kontekstu kulturne baštine toga kraja. Isto tako, cilj je ovoga rada upoznavanje stručne javnosti s dosad nepoznatim ili nedovoljno istraženim i prezentiranim kiparskim djelima, koja su interes istraživanja u ovome radu, kako bi se upotpunio razvojni slijed i prezentirala ova vrijedna kulturna baština.

1.2. Metodološki postupci i način istraživačkog rada

Na metodološke postupke i način istraživačkog rada utjecao je vrlo fragmentarno očuvan opus građe, raštrkan na širem području sjeverozapadne Hrvatske. U tom smislu istraživanja su provedena kroz nekoliko faza.

---

¹ Kao što je to primjerice napravljeno u radu: Hilje E., 1999, *Spomenici srednjovjekovnoga graditeljstva na Pagu*, Zadar.

Prvi korak pri radu na disertaciji bilo je pomno proučavanje postojeće literature, dosad objavljenih znanstvenih i stručnih radova o predmetu interesa, ali i onih koji obrađuju komparativni materijal te evidentiranje lokaliteta i građevina koje u sebi nose tragove iz razdoblja srednjeg vijeka.

Sljedeća faza bio je terenski obilazak tih lokaliteta, pretraživanje građevina, što je uključivalo obilazak crkvenih tornjeva, tavana, kriпти te detaljan pregled svih zidova koji su dostupni i koji nisu ožbukani, sve zbog mogućnosti pronalaska srednjovjekovnih spolija. Lokaliteti i opseg građe obrađeni su na temelju današnjeg stupnja istraženosti. Zatim je slijedilo fotografiranje, detaljan pregled i mjerenje djela srednjovjekovne figuralne kamene plastike. Terenskim istraživanjem obuhvaćeni su sljedeći lokaliteti: Vukovoj - kapela sv. Wolfganga, Šćepanje - kapela sv. Helene, kameni spomenik - pojilo uz cestu u blizini Brezničkog Huma, Breznički Hum - crkva sv. Martina, Vinično - kapela sv. Marije Magdalene, Visoko - crkva sv. Trojstva, zatim, Lepoglava - crkva sv. Marije, Ivanec - crkva sv. Marije Magdalene, Prigorec - kapela sv. Duha, Kneginec - crkva sv. Marije Magdalene, Kelemen - kapela sv. Klementa, Rukljevina - crkva sv. Marije, Donja Voća - kapela sv. Tome, Meljan - kapela sv. Tri Kralja, Hum nad Bednjom - kapela sv. Josipa, Križovljan - crkva sv. Križa, Ludbreg - crkva Svetog Trojstva, Bartolovec - crkva sv. Bartola, Hrastovljan - kapela sv. Benedikta, Jakopovec - kapela sv. Jakoba, Sv. Martin na Muri - crkva sv. Martina, Štrigova - crkva sv. Marije Magdalene, Šenkovec - kapela sv. Helene, Podturen - crkva sv. Martina, Macinec - crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Ludbreg - crkva sv. Trojstva, Ludbreg - dvorac Bathyanny, Sv. Petar Ludbreški - crkva sv. Petra, Križovljan - kapela sv. Križa, Križančija - kapela Blažene Djevice Marije, Varaždin - crkva sv. Nikole, Vinica (Marčan) - crkva sv. Marka, Vinica - Pranger stup srama, Radovec - crkva sv. Križa, Maruševec - crkva sv. Jurja, Gradišće nad Radovcem, Nedelišće - crkva Sv. Trojstva, Cirkovljan - kapela sv. Lovre, Selnica - crkva sv. Marka, Beletinec - crkva Svih Svetih, Radovan - kapela Blažene Djevice Marije, Margečan - crkva sv. Marije Magdalene, dvorac Stari grad u Varaždinu, Varaždinske Toplice - kapela sv. Duha i crkva sv. Martina, Maruševec - crkva sv. Jurja, Očura - crkva sv. Jakova, Konjščina - crkva sv. Dominika, utvrda Pusta Bela, utvrda Grebengrad, utvrda Milengrad, utvrda Čanjevo, Varaždin - crkva sv. Nikole, Remetinec - crkva sv. Marije, Klanjec - crkva sv. Marije, Glogovnica - crkva sv. Marije, Križevci - crkva sv. Križa, Belec - crkva sv. Jurja, Čazma - crkva sv. Marije Magdalene, Zagreb - katedrala, Zagreb - crkva sv. Marka. Sve navedene građevine imaju u sebi očuvane srednjovjekovne arhitektonske strukture, koje su dosad samo djelomično stručno obrađene i prezentirane. Kako je tijekom razdoblja baroka većina crkava na ovome području preuređena i dograđena, tek prilikom

istraživačkih radova i obnove možemo saznati više o ranijim građevinskim slojevima te otkriti očuvana kiparska djela iz razdoblja srednjeg vijeka, ukoliko ona postoje. Ponekad su djela kamene plastike očuvana na svojem originalnom mjestu, poput figuralnih konzola u crkvama sv. Martina u Podturnu, sv. Martina u Svetom Martinu na Muri, konzola u crkvi sv. Wolfganga u Vukovoju, dvije glave na vratima crkve sv. Marije u Lepoglavi, dok su na nekim mjestima djela kamene plastike ugrađena u kasnije građevinske slojeve, poput romaničke glave koja je bila ugrađena u gotički zid crkve sv. Marije Magdalene u Knegincu, kamene ploče s prikazom sedam likova koja je ugrađena u pročelje kapele sv. Križa u Križovljanu, lavića koji su ugrađeni u krstionicu u crkvi sv. Marije Magdalene u Ivancu ili skulpture medvjeda koja je bila ugrađena u gotički zvonik crkve sv. Nikole u Varaždinu i dr. Ponekad su djela kamene plastike korištena i kao građevinski spoliji, poput gotičkog zaglavnog kamena iz varaždinske crkve sv. Nikole koji je, od strane Ivane Peškan i autorice ovog teksta, pronađen u kriпти crkve, a na kojem je očuvana figuralika koja ukazuje na vezu s kraljevskom obitelji Korvin kao mogućim donatorima izgradnje gotičke faze crkve, što dosad nije bila poznata povijesna činjenica. Osim terenskog obilaska i obrade kiparskih djela *in situ*, u crkvama ili utvrdama, kataloškom obradom obuhvaćena su i djela kamene plastike koja se danas nalaze u muzejima na području sjeverozapadne Hrvatske.

Istražujući dalje slične lokalitete izvan granica Hrvatske, obišla sam i neke zanimljive lokalitete u Sloveniji, Češkoj, Mađarskoj, Austriji, kao i druge lokalitete i muzeje diljem Europe, koji po očuvanim djelima kamene plastike predstavljaju odličan komparativni materijal za kamenu plastiku obrađenu u ovom radu. Tako sam u istraživanjima za ovaj rad obišla: Prag - katedral sv. Vida, Prag - crkvu sv. Jurja na Hradčanima, crkvu sv. Barbare u Kutnoj Hori, crkvu sv. Jakoba - Jakub (Cirkvice) kod Kutne Hore, Pomposu - opatijsku crkvu sv. Marije, Ravenu - San Vitale, Padovu - crkvu sv. Antuna, Veronu - crkvu sv. Zena, Milano - katedralu, Pečuh - katedralu sv. Bertalana, Budimpeštu - crkvu Naše Gospe (Matijinu crkvu), Keszthely - crkvu Naše Gospe, Beč - katedralu sv. Stjepana, Salzburg - crkvu sv. Petra, Salzburg - franjevačku crkvu, Ulm - katedralu, Pariz - katedralu Notre-Dame, Reims - katedralu Notre-Dame, Bad Radkersburg - crkvu sv. Ivana Krstitelja, Graz - katedralu, Giornico - San Nicolao, Ljutomer - crkvu sv. Ivana Krstitelja, Martjance - crkvu sv. Martina, Selo - romaničku rotundu, Domanjševce - crkvu sv. Martina, Mursku Sobotu - crkvu sv. Nikole, Veliku Nedelju - crkvu sv. Trojstva, Ptuj - crkvu sv. Jurja, Ptuj - utvrdu, Ptujsku Goru - baziliku Blažene Djevice Marije, Ormož - utvrdu (dvorac), Ormož - crkvu sv. Jakoba, Como - San Fedele.

Nakon terenskog obilaska lokaliteta, često i višekratnog, pristupila sam stvaranju svojevrstne „baze podataka“ o očuvanim djelima srednjovjekovne kamene plastike, objektima na kojima se nalaze te samim lokalitetima, odnosno naseljima. Baza podataka oblikovana je tako da svaki podatak ima svoju rubriku, ne samo radi lakšega pretraživanja, već i radi lakšega analiziranja, kompariranja, klasificiranja i boljeg pregleda. Iz navedene „baze podataka“ proizašla je kataloška obrada svih cjelovitih kiparskih djela, kao i ulomaka, bez obzira na stupanj očuvanosti. Obrada je uključivala pregled, fotografiranje, izmjeru (ako je bilo moguće), opis pojedinačnog kiparskog djela - prema vrsti, materijalu od kojeg je izrađeno, sadašnjeg mjesta na kojem se nalazi te saznanje ili pretpostavke o originalnom mjestu na kojem se obrađeno djelo nalazilo. Nadalje, slijedila je stilska, morfološka i formalna analiza te datacija u odnosu na razdoblje izgradnje građevine s koje potječe (ako je poznato). Također, važno je napomenuti da svako djelo kamene plastike treba sagledati u širem kontekstu spomenika, odnosno lokaliteta na kojem se nalazi jer svako vađenje promatranoga kiparskog djela iz konteksta može iskriviti sliku. Pri tome rješenje treba tražiti koristeći i druge znanosti i znanstvene discipline. Zato sam proučila i u svome radu koristila i radove drugih struka, poput, povijesti, arheologije, etnologije, ikonologije, topografije, lingvistike, heraldike, geografije, toponomastike i drugih znanstvenih disciplina. Također, istraživanja su povezana i sa sociološkim i ekonomskim aspektima, koji su isto tako vrlo važni u stvaranju kulturnog izričaja srednjovjekovne umjetnosti, odnosno, koji su tu umjetnost omogućili i kreirali.

Sljedeća faza odnosila se na arhivska istraživanja. Taj je postupak proveden radom u Državnom arhivu Varaždin, Biskupijskoj knjižnici u Varaždinu, Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu, Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Varaždinu, Gradskoj knjižnici „Metel Ožegović“ u Varaždinu i drugdje.

Sljedeći korak pri radu predstavljala je formalna analiza građe, odnosno, izrada kataloških jedinica. Prvo je bilo potrebno utvrditi stanje svakog kiparskog djela, kako bi ga se moglo interpretirati. Zatim je slijedio detaljan likovni opis djela, te ikonološka analiza, a zatim i stilska analiza svakog kiparskog djela. Svako je kiparsko djelo dobilo svoj povijesni kontekst kako bi se što točnije pokušalo utvrditi vrijeme nastanka. Ovakva formalna analiza građe rezultirala je morfološkom, tipološkom i stilskom valorizacijom. Sveukupno je izrađeno osamdeset kataloških jedinica, koje su zajedno s obiljem fotografija priložene na kraju ovog rada. Također, za djela kamene plastike koja su bila predmetom znanstvenih ili stručnih obrada ili spomenuta u publicističkim obradama, dani su bibliografski podatci. Zatim je izvršena sintetska analiza građe i tipološko razvrstavanje. U nedostatku komparativnog materijala figuralne kamene plastike, komparacije se prilikom rada na ovoj disertaciji

pokušalo pronaći u predmetima umjetničkog obrta, numizmatike i kaligrafije, odnosno iluminacijama u rukopisnim kodeksima i inkunabulama. Posljednja faza istraživanja bilo je donošenje teza koje su se oslanjale na zaključke iz ranijih faza istraživanja. Sagledavanjem međusobnog odnosa očuvanih djela figuralne kamene plastike iz razdoblja srednjeg vijeka na području sjeverozapadne Hrvatske, dat će se objektivna slika dinamičnosti zbivanja te iznijeti poveznice između obrađene građe.

Uz sve spomenuto, tijekom pisanja ovoga rada sudjelovala sam na nekoliko stručnih skupova čija je tematika bila posvećena srednjovjekovnoj umjetnosti, a koji su detaljno navedeni u poglavlju biografija.

1.3. Struktura rada

Rad je strukturno podijeljen na dvanaest poglavlja, koja su dalje podijeljena prema ključnim dijelovima.

U prvom poglavlju rada definira se prostorno - vremenski opseg istraživanja te cilj rada, zatim se izlažu metodološki postupci i način istraživačkog rada. Također se izlaže struktura rada.

U drugom poglavlju rada slijedi pregled dosadašnjih istraživanja umjetničke baštine iz razdoblja srednjeg vijeka na području sjeverozapadne Hrvatske, od početka XIX. stoljeća, pa sve do današnjih dana. Također, u ovom je poglavlju predložen i pregled istraživanja komparativnog materijala u Evropi.

Zatim slijedi poglavlje naziva „Tragovima prošlosti” u kojem se daje povijesni okvir na području sjeverozapadne Hrvatske. Ocrta se ukratko predrimska struktura stanovništva (Iliri i Kelti), dolazak Rimljana i njihov utjecaj i kontinuitet u srednji vijek, zatim doseljenje Slavena (Hrvata) te pregled ostalih značajnih povijesnih tekovina u razdoblju srednjeg vijeka.

Sljedeće poglavlje u radu posvećeno je prikazu srednjovjekovnog kulturnog krajolika sjeverozapadne Hrvatske. Interpretacijom materijalnih i duhovnih svjedočanstva otkrivenih na području sjeverozapadne Hrvatske te njihovom povezanošću s prirodnom osnovicom, ovdje će se pokušati prikazati srednjovjekovni kulturni krajolik.

Nakon ovih neophodnih tumačenja u sljedećem poglavlju rada prelazi se na obradu onoga što nagoviješta sam naslov rada te je tako ovdje iznesen topografski pregled² srednjovjekovnih

---

² Begović V.; Kereković D.; Schrank I., 2009, The Archaeological Topography of Croatia in Classical Antiquity, Roman Villas in Croatia (Part of Roman Pannonia, Histria and Dalmatia), u: *Time, GIS and Future*, Zagreb, str. 13 - 42; Begović V., 2007, Antička arheološka topografija Hrvatske, u: *Zbornik II kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, Zagreb, str. 423 - 429.

lokaliteta sjeverozapadne Hrvatske na kojima se nalaze ili su se nalazila djela kamene plastike iz razdoblja srednjeg vijeka. Pregled je dan po abecednom redu. Opisujući pojedine lokalitete i očuvana kiparska djela iz razdoblja srednjeg vijeka, dat će se i njihov povijesno-umjetnički razvoj.

Nakon toga slijedi poglavlje u kojem se donosi zaključak, koji se temelji na svim dotad iznesenim činjenicama. U ovom se poglavlju donose komparacije te iznose teze i zaključci o obrađenim djelima figuralne kamene plastike.

Potom slijedi sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku.

Slijedi pregled literature i izvora, koji su korišteni tijekom pisanja ovog rada.

Zatim slijedi dio rada u kojem se nalazi katalog u kojem je svako djelo figuralne kamene plastike s područja sjeverozapadne Hrvatske obrađeno pojedinačno, kao zasebna kataloška jedinica.

Nakon toga slijedi poglavlje u kojem se donose fotografije i karta.

Na kraju slijedi kratka biografija i bibliografija autorice ovog rada.

2. Pregled dosadašnjih istraživanja umjetničke baštine iz razdoblja srednjeg vijeka na području sjeverozapadne Hrvatske

2.1. Historiografi i istraživači druge polovice XIX. stoljeća

Na području kontinentalne Hrvatske dva su razdoblja u XIX. i početkom XX. stoljeća obilježena brigom za zaštitu spomenika, odnosno kulturne baštine. Prvo je razdoblje druge polovice XIX. stoljeća kad je za ovo područje nadležno Središnje povjerenstvo za održavanje i proučavanje graditeljskih spomenika iz Beča, a kao nadležni konzervator za područje sjeverne Hrvatske imenovan je Ivan Kukuljević Sakcinski. Prve korake u popisivanju umjetničke baštine ovoga kraja možemo pronaći upravo u njegovim djelima. Ovaj rođeni Varaždinac borio se kako za upotrebu hrvatskog jezika, tako i za hrvatsku povijesnu baštinu, njezino otkrivanje i vrednovanje. Mora se spomenuti njegovo djelo *Varašdin - Kratki nacrt s gledišta historičkog*.³ Također, Ivan Kukuljević Sakcinski u svojoj raspravi o templarima i ivanovcima u Hrvatskoj *Priorat Vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj*⁴ među prvima proučava ova dva reda i njihove posjede u Hrvatskoj, od kojih su se neki nalazili i nalaze se i danas na području sjeverozapadne Hrvatske te daje temeljne osnove za dalje istraživanje ove tematike. Neki od ovdje obrađenih lokaliteta obrađeni su u tom radu; to su Glogovnica, Bela, Novi Dvori, Varaždin i drugi. U njegovoj zbirci epigrafskih spomenika *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah javnih i privatnih zgradah u Hrvatskoj i Slavoniji*⁵ možemo pronaći vrijedan izvor natpisa na području sjeverozapadne Hrvatske, od kojih neki danas nisu više dostupni te je stoga ova zbirka poslužila kao važan izvor informacija o natpisu u crkvi Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije u Lepoglavi. Kukuljević je posebno volio varaždinski kraj i Hrvatsko zagorje, a najviše je boravio u dvorcu Tonimir u Varaždinskim Toplicama.

Za područje Varaždinske županije značajan je povijesni prikaz Julija Jankovića, *Pabirci po povijesti Županije varaždinske*, u kojem autor daje pregled arhivske građe, posebno se detaljno baveći obitelji Erdödy, koja je bila značajan vlasnik varaždinske utvrde.⁶

---

³ Kukuljević Sakcinski I., 1857, *Varašdin - Kratki nacrt s gledišta historičkog*, Zagreb.

⁴ Kukuljević Sakcinski I., 1885, *Priorat Vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj*, Zagreb.

⁵ Kukuljević Sakcinski I., 1891, *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah javnih i privatnih zgradah u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb.

⁶ Janković J., 1898, *Pabirci po povijesti Županije varaždinske*, Varaždin.

2.2. Prva polovica XX. stoljeća - historiografi i početci povijesno-umjetničkog istraživanja

Povjesničar koji je svojim radom obilježio početak XX. stoljeća na području sjeverozapadne Hrvatske bio je Rudolf Horvat. Početkom dvadesetog stoljeća nastaje njegovo značajno djelo *Povijest grada Varaždina*⁷ u kojem autor daje pregled povijesti grada od prvih pisanih izvora 1181. godine, pa do 1914. godine. Ovo djelo tiskano je u cijelosti tek 1993. godine, dok su ranije neki dijelovi izašli u raznim časopisima s početka XX stoljeća. Autor nam daje povijesni razvoj grada u svijetlu tadašnjih saznanja, a kasnijim su istraživanjima neki podatci korigirani. Od istog autora mora se spomenuti i rukopis koji se čuva u Gradskom muzeju Varaždin, *Kulturna povijest grada Varaždina - župna crkva sv. Nikole*, koji je također korišten u istraživanjima vezanima za ovaj doktorski rad. U tom rukopisu autor opisuje tadašnji izgled crkve sv. Nikole te donosi neke zanimljive arhivske podatke.⁸ Početkom XX. stoljeća nastaje i njegovo vrijedno djelo o povijesti međimurskog kraja *Povijest Međimurja*.⁹ U tom djelu on donosi povijesni pregled Međimurja, od naseljavanja Hrvata, preko razdoblja srednjeg vijeka, oslanjajući se na povijesne dokumente te spominje posjede i lokalitete koji se spominju u Međimurju, kao i plemićke i vlasničke obitelji. Kao najstarija naselja spominje Prelog (1264), Nedelišće, Čakovec, Malu Suboticu, Štrigovu, Selnicu, i ostale lokalitete. Zatim daje pregled povijesti Međimurja za vrijeme knezova Zrinskih te nakon njih, sve do početka 20. stoljeća. U djelu *Slike iz hrvatske povjesti*¹⁰ spominje i neke značajne građevine i lokalitete sjeverozapadne Hrvatske poput Vinice kod Varaždina, Grebengrada, Varaždina, Starog grada u Varaždinu, Trakošćana, Maruševca, Zrinski grada u Čakovcu, Starog grada u Ivancu, Kule u Knegincu i dr., opisujući njihov izgled, povijesne okolnosti, trenutno stanje očuvanosti te dajući trenutni vlasnički odnos. Poviješću Varaždinske županije i Varaždina bavi se i Stjepan Belošević u djelu *Županija varaždinska i slobodni kraljevski grad Varaždin*.¹¹ U tom djelu on daje povijest nastanka županija te Županije varaždinske, njezine povijesne granice. Također, donosi pregled posjeda i vlasnika, opis značajnih građevina, posebice dvoraca i kurija u Varaždinskoj županiji te kratku povijest svake obitelji. U drugom dijelu rada autor se bavi poviješću grada Varaždina dajući pregled školstva, industrije, građanskih društava i udruženja.

---

⁷ Horvat R., 1993, *Povijest grada Varaždina*, Varaždin.

⁸ Horvat R., 1907-1912, *Kulturna povijest grada Varaždina - župna crkva sv. Nikole*, rukopis, čuva se u Gradskom muzeju Varaždin.

⁹ Horvat R., 1907, *Povijest Međimurja*, Varaždin.

¹⁰ Horvat R., 1910, *Slike iz hrvatske povjesti*, Zagreb.

¹¹ Belošević S., 1926, *Županija varaždinska i slobodni kraljevski grad Varaždin*, Zagreb.

Značajan istraživač prošlosti i kulture Varaždina bio je i Adolf Wiessert, po struci povjesničar. U radu *Bilješke o nekim varaždinskim kućama*¹² daje pregled 49 objekata starog Varaždina radeći pritom prvu detaljnu sliku kulturno-povijesnih građevina u Varaždinu te iznoseći niz zanimljivih povijesnih činjenica.

Radom Gjure Szabe počinje razdoblje obilježeno brigom za zaštitu kulturne baštine na području sjeverozapadne Hrvatske. Već 1911. godine imenovan je za tajnika novoosnovanog Zemaljskog povjerenstva za očuvanje historijskih i umjetničkih spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji te obilazeći pogotovo detaljno Hrvatsko zagorje, sakuplja vrijedan materijal koji i danas može poslužiti kao ishodište za daljnja istraživanja. Kroz rad Gjure Szabe možemo zakoračiti u „njegovo vrijeme“ i kroz njegove opise vidjeti tadašnje stanje spomenika. U djelu *Spomenici kotara Ivanec*¹³ detaljno obrađuje Lepoglavu te kroz pregled povijesnog i građevinskog razvoja crkve i samostana daje vrlo detaljan i vrijedan opis izgleda crkvenog inventara u tom razdoblju, koji je popraćen fotografijama. Zatim spominje i opisuje dvor u Ivancu, dvorac Klenovnik, dvorac Maruševac, dvor Trakošćan, crkvu u Bednji, kapelu Sv. tri kralja na Ravnoj Gori, crkve u Cvetlinu, Ivancu, kapelu sv. Duha u Prigorcu, crkvu u Kamenici, kapelu sv. Wolfganga u Vukovoju, crkvu u Klenovniku, kapelu sv. Jurja u Purgi Lepoglavskoj, crkvu sv. Jurja u Maruševcu, kapelu u Druškovcu, crkvu u Višnjici i crkvu sv. Martina u Voći. Djelo *Spomenici kotara Varaždin* čuva se kao rukopis u Gradskom muzeju Varaždin.¹⁴ U djelu *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*¹⁵ daje povijesni razvoj srednjovjekovnih utvrda (gradova, burgova) te opisuje mnoge srednjovjekovne gradove i utvrde donoseći fotografije i tlocrte sljedećih gradova sjeverozapadne Hrvatske: Varaždina, Vinice, Trakošćana, Bele, Ivanca, Grebengrada, Belca, Kalnika, Bisaga i dr. Kao rezultat gotovo tridesetgodišnjeg rada i obilaženja Hrvatskog zagorja, nastaje knjiga *Kroz Hrvatsko zagorje*¹⁶ koja izlazi 1939. godine. U tom djelu autor donosi pregled spomenika te opisuje njihovo tadašnje stanje. Ovo djelo, iako izašlo 1939. godine, i danas čini neizostavnu referentnu točku svakog istraživača kulturne baštine Hrvatskog zagorja. Knjiga je podijeljena na nekoliko cjelina u kojima on, poetski i s puno ljubavi prema kulturno-povijesnim spomenicima, opisuje svoja putovanja i obilazak Hrvatskog zagorja. Opisujući građevine i burgove, daje njihovo trenutno stanje, ali i povijesni kontekst nastanka te kratku povijest vlasničke (plemićke) obitelji. Svojim djelima Gjuro Szabo udara temelje za izradu umjetničke

---

¹² Wiessert A., 1997, *Bilješke o nekim varaždinskim kućama, Spomenica Varaždinskog muzeja 1925.-1935.*, pretisak u: *Spomenica Gradskog muzeja u Varaždinu 1925-1995*, Varaždin.

¹³ Szabo G., 1919, *Spomenici kotara Ivanec*, Zagreb.

¹⁴ Szabo G., *Spomenici kotara Varaždin*, rukopis, čuva se u Gradskom muzeju Varaždin.

¹⁵ Szabo G., 1920, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb.

¹⁶ Szabo G., 1939, *Kroz Hrvatsko zagorje*, Zagreb.

topografije varaždinskog kraja i sjeverozapadne Hrvatske. Također, želja mu je bila približiti kulturne vrijednosti hrvatske baštine samim žiteljima Hrvatske te podići svijest o vrijednosti našeg kulturnog nasljeđa. Uspoređujući njegove opise i sadašnje stanje, možemo zaključiti koje su se promjene dogodile na kulturnim dobrima od 1939. godine.

2.3. Doprinosi spoznavanju srednjovjekovne baštine i figuralne kamene plastike u drugoj polovici XX. stoljeća

Na početku ovog poglavlja potrebno je spomenuti da dosadašnja povijesno-umjetnička istraživanja nisu cjelovito obuhvatila djela srednjovjekovne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske, odnosno na području kojim se bavi ovaj rad. Samo pojedina kiparska djela dosad su obrađena u stručnoj literaturi, ali dosad nije predstavljen cjelovit topografski prikaz očuvane srednjovjekovne figuralne kamene plastike.

Što se tiče povijesno-umjetničkog pregleda kulturne baštine, velik doprinos za područje Međimurja dala je Anđela Horvat u svojoj knjizi izašloj 1956. godine *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*.¹⁷ Autorica ukratko obrađuje sve spomenike Međimurja počevši od prapovijesnih nalaza i nalazišta, preko antičkih lokaliteta te zatim daje pregled spomenika svjetovnog karaktera kroz povijesna razdoblja i, naposljetku, najveći dio knjige posvećen je spomenicima sakralnog karaktera. Tako kroz zasebna poglavlja obrađuje gotičku arhitekturu, drvenu sakralnu arhitekturu, arhitekturu 18. i 19. stoljeća te javnu plastiku. Uz opis pojedinih građevina autorica kratkim pregledom obuhvaća i crkveni inventar. Ovo djelo predstavlja sažetu povijesno-umjetničku topografiju Međimurja i pregled kulturno-povijesnih spomenika u Međimurju. Također, predstavlja odličan temelj za svaki znanstveno-istraživački rad koji se bavi ovim krajem. Knjiga iste autorice *Između gotike i baroka*¹⁸ također se pokazala kao dobar izvor informacija za daljnja istraživanja srednjovjekovne umjetnosti sjeverozapadne Hrvatske, pogotovo početni dio koji se bavi razdobljem gotičke umjetnosti. U knjizi autorica spominje i neke lokalitete obrađene u ovom radu, poput Glogovnice, Vukovoja i Varaždina. Ista je autorica detaljnije obradila figuraliku na crkvi Presvetog Trojstva u Nedelišću, u radu *O gotičkoj arhitektonskoj plastici u Nedelišću*.¹⁹

---

¹⁷ Horvat A., 1956, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Zagreb.

¹⁸ Horvat A., 1975, *Između gotike i baroka*, Zagreb.

¹⁹ Horvat A., 1983, *O gotičkoj arhitektonskoj plastici u Nedelišću*, Matica srpska, Novi Sad.

Od važnosti za ovu disertaciju je i djelo Josipa Buturca u kojem autor donosi najstarije dosad poznate popise župa Zagrebačke biskupije²⁰ i u kojem se spominju posvete crkva, pa predstavlja vrijedan izvor informacija za istraživanje srednjovjekovne umjetnosti na području sjeverozapadne Hrvatske. Crkve spomenute u tom djelu očuvane su u vrlo malom broju u svom izvornom obliku jer su u kasnijim razdobljima nadograđivane ili u potpunosti preuređene ili nestale te je zbog toga važno da iz popisa znamo da su postojale kao sakralne građevine. Sam spomen i posveta crkve u 1334. godini dovoljan su poticaj za istraživački rad. Od neprocjenjive su se važnosti u ovom istraživanju pokazala dosadašnja istraživanja na području antičke arheološke topografije u Hrvatskoj koju je izradila Vlasta Begović²¹ te sličan pregled u kojem je iznijet i pregled rimskih vila u Hrvatskoj.²² Njezin je znanstveno-istraživački rad bio i značajan poticaj pri pisanju ovoga rada.

Kao uzor i vrijedan izvor za znanstveno-istraživački rad pri pisanju ove disertacije, poslužila su i djela Emila Hilje,²³ u kojima se sustavno obrađuje vrijedna umjetnička baština srednjovjekovnog razdoblja.²⁴

Konzolama s prikazom ljudskih glava u lepoglavskoj crkvi bavio se ikonografski Milan Pelc u radu *Insipiensis iz Berma i poganska simbolika u srednjovjekovnoj kršćanskoj ikonografiji – hrvatski primjeri*.²⁵ Također, kao vrijedan izvor pri pisanju ove disertacije poslužio je i njegov rad *Der grüne Mann. Einige Beispiele in der antiken und mittelalterlichen Bauplastik Kroatiens*.²⁶

Djelo *Gotičke crkve Hrvatskog Zagorja*²⁷ Diane Vukičević-Samaržija svakom istraživaču srednjovjekovne umjetnosti na području Hrvatskog zagorja vrlo je vrijedna knjiga i važno ishodište za daljnja istraživanja. Ovim djelom obuhvaćene su gotičke građevine u Hrvatskom zagorju, a među njima i 15 objekata s područja Varaždinske županije. Premda je u tom djelu težište na samoj arhitekturi iz razdoblja gotike, na nekim lokalitetima spomenuta je i arhitektonska figuralna kamena plastika (tako su u poglavlju *Ljuska prostora* spomenuti Lepoglava, Vinica i Remetinec, a u *Zaključku* Varaždin). U knjizi se nalaze i tlocrti i

---

²⁰ Buturac J., 1984, *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Zagreb.

²¹ Begović, 2007, str. 423-429.

²² Begović; Kereković; Schrunck, 2009, str. 131-142.

²³ Hilje, 1999.

²⁴ Hilje E.; Jakšić N., 2008, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije - Kiparstvo I (od IV. do XVI. stoljeća)*, Zadar.

²⁵ Pelc M., 2011, „Insipiensis“ iz Berma i poganska simbolika u srednjovjekovnoj kršćanskoj ikonografiji – hrvatski primjeri, u *Az grišni diak Branko pridivkom Fučić – Radovi međunarodnog znanstvenog skupa o životu i djelu akademika Branka Fučića (1920 - 1999)*, Malinska – Rijeka – Zagreb, str. 337-354.

²⁶ Pelc M., 2012, *Der grüne Mann. Einige Beispiele in der antiken und mittelalterlichen Bauplastik Kroatiens*, u *Le plaisir du Moyen Age ; melanges en hommage a Xavier Barral i Altet*, Paris, str. 768-774.

²⁷ Vukičević-Samaržija D., 1993, *Gotičke crkve Hrvatskog Zagorja*, Zagreb.

arhitektonski snimci građevina te zbog toga ova knjiga može poslužiti za komparaciju materijala i građevina. Kao važan izvor informacija mogu poslužiti i spomenice župa u kojima često možemo pronaći opise građevina iz starih vizitacija, poput djela *Dva stoljeća župe Kneginec* čiji je autor franjevac Paškal Cvekan.²⁸

Povjesničar Vladimir Kalšan u svojoj knjizi *Iz vjerskog života Međimurja*²⁹ daje povijesni pregled svih župa na području Međimurja te kratak pregled sakralnih građevina u Međimurju. Također, kao dobar temelj povijesnog pregleda Međimurja može poslužiti i knjiga više autora *Pregled povijesti Međimurja* iz 2003. godine.³⁰

Vrijedan izvor informacija za područje ludbreškog kraja umjetnička je topografija *Ludbreg - ludbreška Podravina*³¹ te također monografija *Ludbreg* iz 1984. godine. Kao vrijedan izvor informacija s povijesnog aspekta o razvoju Varaždina i gradova Varaždinske županije mogu nam poslužiti knjige i radovi³² povjesničara Nevena Budaka.

Reljefnim djelom na kojem se nalazi sedam glava, smještenom na kapeli sv. Križa u Križovljanu, bavilo se više autora; Katarina Horvat Levaj i Ivanka Reberski u Umjetničkoj topografiji *Ludbreg - ludbreška Podravina* te Vladimir Peter Goss u članku *Kamen iz Križovljana nakon Kamena iz Belca*.³³

Istraživanja i radovi Vladimira Petera Gossa bili su posebno značajni poticaj za rad na ovoj disertaciji, poput teksta za katalog izložbe *Stotinu kamenčića izgubljenog raja*.³⁴ Kao vrijedan izvor informacija može poslužiti i knjiga *Četiri stoljeća europske umjetnosti: 800.-1200. Pogled s jugoistoka* istog autora.³⁵ Također, tzv. „Kamenom iz Belca” bavio se isti autor u svome radu *Uvodno o “Kamenu iz Belca”*.³⁶

Kao dobar izvor informacija o gotičkim profilacijama na građevinama sjeverozapadne Hrvatske poslužio je *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske* Zorislava Horvata.³⁷

---

²⁸ Cvekan P., 1989, *Dva stoljeća župe Kneginec*, Kneginec.

²⁹ Kalšan V., 2003, *Iz vjerskog života Međimurja*, Čakovec.

³⁰ Bunjac, B., Bunjac, B., Jahn, J., Matotek, V., Puzak, I., Šestak, M., 2003, *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec.

³¹ *Ludbreg - ludbreška Podravina*, 1997, Zagreb.

³² Budak N., 1994, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*, Zagreb-Koprivnica; Budak N., 2009, *Varaždin – od postanka do „zlatnog doba“*, u Zborniku radova „800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.“, Zagreb-Varaždin, str. 1 - 8.

³³ Goss V. P., 2005, *Kamen iz Križovljana nakon Kamena iz Belca*, u *Prilozi instituta za arheologiju*, 22, Zagreb, str.187 - 198.

³⁴ Goss V. P., 2007, *Stotinu kamenčića izgubljenog raja*, katalog izložbe Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb str. 16 - 49.

³⁵ Goss V. P. 2010, *Četiri stoljeća europske umjetnosti: 800.-1200. Pogled s jugoistoka*, Zagreb.

³⁶ Goss, V. P., 2004, *Uvodno o “Kamenu iz Belca”*, *Prilozi Instituta za arheologiju* 21, Zagreb, str. 223-228.

³⁷ Horvat Z., 1992, *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb.

O župnoj crkvi sv. Nikole u Varaždinu pisalo je više autora: tako se poviješću crkve u svojem rukopisu *Kulturna povijest grada Varaždina – župna crkva sv. Nikole* bavi povjesničar Rudolf Horvat,³⁸ zatim se crkvom bave povjesničari umjetnosti Ivo Lentić³⁹ u članku *Gradnja i graditelji župne crkve sv. Nikole u Varaždinu* i Ivy Lentić-Kugly u sklopu svoje knjige *Varaždin, povijesna urbana cjelina grada*.⁴⁰ Crkvom se također bave i Dubravka Botica i Lana Domšić, koje u svome članku *Župna crkva Sv. Nikole u Varaždinu*⁴¹ donose stilsku analizu arhitekture crkve. Međutim, nitko se nije dosad bavio vrijednom arhitektonskom plastikom iz razdoblja srednjeg vijeka koja je očuvana u ovoj građevini. Tek su autorica ovog teksta i Ivana Peškan u svome radu *Crkva sv. Nikole i varaždinski medvjed - novi prilozi istraživanjima srednjovjekovne umjetnosti u Varaždinu*⁴² dale detaljnu analizu i dataciju medvjeda koji je bio ugrađen u gotički toranj crkve, dok se sad nalazi u Gradskom muzeju Varaždin, a na njegovo originalno mjesto na crkvi postavljena je replika. Također su pronašle i u tom radu predstavile stručnoj javnosti gotički zaglavni kamen koji je kao građevinski spolij za vrijeme XVIII. stoljeća bio ugrađen u kriptu crkve.

Kao dobar izvor informacija za istraživanja lepoglavskog kraja poslužila je knjiga *Povijest pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije u Lepoglavi*.⁴³ Također, valja spomenuti i knjigu *Remetinec i Oštrice* koja je dobra osnovica za istraživanja toga područja.⁴⁴ Svakako treba spomenuti i Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske⁴⁵ u kojem su spomenuti i vrijedni srednjovjekovni lokaliteti te je stoga važan za pisanje ovog rada. Također valja spomenuti i ostale radove iz područja arheologije poput djela *Srednjovjekovni arheološki izvori u međurječju Mure i Drave – prikaz rezultata novijih istraživanja* Željka Tomičića ili pregleda arheologije u Međimurju.⁴⁶ Nešto veća ekspanzija istraživanja bila je vezana uz izgradnju autoceste Zagreb – Goričan te se mora spomenuti i vrlo vrijedna knjiga Luke Bekića u kojoj on donosi mnogo novootkrivenih arheoloških lokaliteta u okolici Varaždina.⁴⁷ Vrijedan izvor informacija za arheologiju varaždinskog kraja katalog je izložbe

---

³⁸ Horvat R., 1907-1912, str. 1-9.

³⁹ Lentić I., 1968, *Gradnja i graditelji župne crkve sv. Nikole u Varaždinu*, *Vijesti muzealaca i konzervatora* 6, Zagreb.

⁴⁰ Lentić Kugly I., 1977, *Varaždin, povijesna urbana cjelina grada*, Zagreb, str. 22-23.

⁴¹ Botica D., Domšić L., 2008, *Župna crkva sv. Nikole u Varaždinu*. Prilog sakralnoj arhitekturi kasnobaroknog razdoblja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *Peristil*, 51/2008, Zagreb, str. 29-39.

⁴² Peškan I, Pascuttini Juraga V., 2013, *Crkva sv. Nikole i varaždinski medvjed - novi prilozi istraživanjima srednjovjekovne umjetnosti u Varaždinu*, *radovi HAZU Varaždin*, Varaždin.

⁴³ Dočkal K., 2014, *Povijest pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije u Lepoglavi*, Zagreb.

⁴⁴ Koščak A., 1998, *Remetinec i Oštrice*, Zagreb-Remetinec.

⁴⁵ *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, 1997, Bjelovar.

⁴⁶ Tomičić Ž., 1986, *Arheološka slika antike u Međimurju*, in: *Međimurje, časopis za društvena pitanja i kulturu*, Čakovec, 183 - 218.

⁴⁷ Bekić L., 2006, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina*, Zagreb.

Horizonti Rimske Panonije.⁴⁸ Također, potrebno je spomenuti i djela Juraja Belaja, vezana uz istraživanje arheološkog lokaliteta u Ivancu,⁴⁹ koja su također poslužila kao koristan materijal pri pisanju ovog rada. Prilikom pisanja ovog rada proučena je i literatura autorice Tajane Sekelj Ivančan, a vezano uz arheološka istraživanja srednjovjekovnih naselja na području sjeverozapadne Hrvatske,⁵⁰ s posebnim naglaskom na IX. stoljeće.⁵¹

Pri pisanju ovoga rada korištena je i literatura iz područja etnologije, posebice knjiga *Hod kroz godinu: mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja* autora Vitomira Belaja.⁵²

Problematikom dolaska viteških redova templara i ivanovaca u Hrvatsku bavilo se više autora. Najiscrpniji pregled njihovih posjeda daje Lelja Dobronić u svojoj knjizi *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*.⁵³ Kao osnova za početak istraživanja mogu poslužiti i manja publicirana djela o župama i općinama koja mogu dati poneku vrijednu informaciju, poput monografije Nedelišće,⁵⁴ Petrijanec,⁵⁵ ili monografije o naselju i župi u Gornjem Kneginca.⁵⁶

Navedena djela i radovi predstavljaju polazište koje je korišteno za istraživanje teme disertacije.

2.4. Pregled istraživanja komparativnog materijala u Europi

Istražujući slična djela kamene plastike iz razdoblja srednjeg vijeka u Europi, koja bi se mogla usporediti i povezati s građom očuvanom na području sjeverozapadne Hrvatske, svakako treba spomenuti djelo *Romanik in Böhmen*⁵⁷ u kojem se nalazi mnogo korisnog materijala, a posebice je važan za istaknuti prikaz muške glave iz crkve sv. Prokopa u Zabori, datiran oko 1150. godine, koji se može usporediti s kamenom glavom iz Kneginca.

---

⁴⁸ *Horizonti Rimske Panonije*, 2013, katalog izložbe Gradskog muzeja Varaždin, Varaždin.

⁴⁹ Belaj J., 2008, *Ivanec kroz slojeve prošlosti. Deset godina arheoloških istraživanja u Ivancu*, Ivanec; Belaj J., Migotti B., 2011, Rimski grobni spomenik s lokaliteta Stari grad u Ivancu, u *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 28/2011*, Zagreb, str. 147 - 168.

⁵⁰ Sekelj Ivančan, T., 2010., *Podravina u ranom srednjem vijeku. Rezultati arheoloških istraživanja ranosrednjovjekovnih nalazišta u Torčecu*, Zagreb.

⁵¹ Sekelj Ivančan, T., 2016, Early medieval settlements between the Sava and Drava Rivers – a few examples of the village in the 9th century/Ranosrednjovjekovna naselja između rijeka Save i Drave - nekoliko primjera sela 9. stoljeća, u *Beatus homo qui invenit sapientiam. Ünnepi kötet Tomka Péter 75. Születésnapjára*, Győr.

⁵² Belaj V., 1998, *Hod kroz godinu: mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*, Zagreb.

⁵³ Dobronić L., 1984., *Viteški redovi templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb.

⁵⁴ *Nedelišće - monografija*, 1993, Nedelišće.

⁵⁵ Zorković A., 1995, *Povjesnica općine Petrijanec*, Petrijanec.

⁵⁶ *Kneginec-Kehne pod okriljem sv. Marije Magdalene*, 2012, Zagreb-Kneginec.

⁵⁷ Bachmann E. (ur), 1977, *Romanik in Böhmen. Geschichte, Architektur, Malerei, Plastik und Kunstgewerbe*, München.

Uspoređujući stilsku obradu na glavama lavića koji su ugrađeni na crkvi sv. Marka u Marčanu/ Vinici, komparativni materijal pronađen je u knjizi *Romanische Plastik in Deutschland*.⁵⁸ Prilikom istraživanja vezanih uz ovaj rad korisne komparativne paralele moglo se povući i iz dvojezičnog izdanja kataloga izložbe koje je uredio Imre Takacs,⁵⁹ a u kojem donosi pregled benediktinskih samostana iz razdoblja srednjeg vijeka na području Mađarske. Izuzetno koristan komparativni materijal može se pronaći u knjizi *Pannonia Regia: Kunst und Architektur in Pannonien 1000-1541*⁶⁰ autora Arpada Mike i Imre Takacs. Autori donose pregled umjetnosti panonske regije od 1000. do 1541. godine, uz mnoštvo slikovnih prikaza figuralne kamene plastike toga razdoblja.

Za istraživačko-komparativne analize u ovom radu korištene su knjige slovenskih povjesničara umjetnosti Emilijana Cevca, koji obrađuje srednjovjekovno kiparstvo u Sloveniji s posebnim težištem na razdoblje kasne gotike (*Poznogotska plastika na Slovenskem, Gotska plastika na Slovenskem*), zatim, Mije Oter Gorenčiča, koji donosi analizu romaničkog i ranogotičkog kiparstva vezanog uz arhitekturu na području Slovenije, baveći se samostanima slovenskog srednjeg vijeka (*Deformis formositas ac formosa deformitas: samostanska stavbna plastika 12. in 13. stoletja v Sloveniji*, Ljubljana 2010). Za bolji uvid u slovensku srednjovjekovnu umjetnost važna je i knjiga *Romanska arhitektura na Slovenskem* (Ljubljana 1982) čiji je autor Marijan Zadnikar. Kao vrijedan izvor informacija o keltskoj umjetnosti poslužila je knjiga *The Celts*,⁶¹ kao i katalog izložbe *Die Kelten in Mitteleuropa* (Salzburg, 1980).

---

⁵⁸Lüthen, E.: *Romanische Plastik in Deutschland*, 1923, Bonn-Leipzig,

⁵⁹Takacs I., 2001, *Paradisum Plantavit: Bencés monostorok a középkori Magyarországon [Benedictine monasteries in medieval Hungary]*, Pannonhalma: Pannonhalmi Bencés Főapátság.

⁶⁰Miko A., Takacs I., 1995, *Pannonia Regia : Kunst und Architektur in Pannonien 1000-1541*, Budapest.

⁶¹Kruta V., et. al., ur., *The Celts*, 1997, New York.

3. Tragovima prošlosti - povijesni okvir sjeverozapadne Hrvatske

Područje sjeverozapadne Hrvatske oduvijek je bilo pogodno za naseljavanje zbog obilja vode i riječnih tokova, šuma i plodnih nizina. Također, blagi brežuljci tipični za ovaj kraj bili su pogodni za korištenje kao strateški položaji, osmatračnice i mogući zakloni (sigurna skloništa). Drevne prometnice uz riječne tokove odredile su sudbinu ovoga kraja pa tako on postaje svjedokom različitih migracija i vojnih pohoda. I danas je ovo područje tranzitna zona koja povezuje istok i sjever Europe sa Sredozemljem. Poznato je da su na ovome području živjele ilirske etničke zajednice koje se miješaju s keltskim doseljenicima. Prema Pliniju Starijem uz Dravu su živjele zajednice Jasa, Serećana, Serdafilaca i Andizeta.⁶² Već spomenuti Kelti ostavili su na području sjeverozapadne Hrvatske značajan utjecaj. Keltska plemena Boji, Taurisci, Varcijani i Skordisci doseljavaju tijekom IV. stoljeća prije Krista i donose rotirajuće lončarsko kolo i žrvanj. Oni grade naselja utvrđena zemljanim nasipima i širokim vodenim opkopima. Također, kao nasljeđe Kelta ostali su nam i neki nazivi rijeka na ovome području, tako se imena rijeka Drava i Mura pripisuju Keltima.

Dolaskom Rimljana u ove krajeve područje sjeverozapadne Hrvatske postaje dio rimske provincije Panonije, tijekom razdoblja od 35. godine prije Krista pa do sredine V. st., koliko traje vlast Rimljana na ovom području. Tada dolazi i do gradnje rimskih magistralnih i lokalnih cesta koje povezuju urbane cjeline. Prometni pravci djelomično su preuzeli prapovijesne prometnice uz riječne tokove. Ovim područjem prolazilo je nekoliko vrlo važnih rimskih cestovnih pravaca. Međurječjem Mure i Drave prolazila je trasa prapovijesnog *jantarskog puta* prema sjeveru Europe. Rimljani su postojeće stare putove osuvremenili te također izgradili vlastitu mrežu puteva koji su povezivali važne aglomeracije. Na jantarski put nadovezala se važna prometnica koja je pratila cestovni pravac Akvileja (*Aquileia*) – Ptuj (*Poetovio*) – Središće ob Dravi (*Curta*) – Sveti Martin na Muri (*Halicanum*) – Szombathely (*Savaria*) – Beč (*Vindobona*). Druga je važna prometnica koja je prolazila ovim krajem pratila tok rijeke Drave, povezujući Ptuj i Osijek (*Mursa*) i prolazeći kroz Petrijanec (*Aqua Viva*), Ludbreg (*Iovia-Botivo*) te od koje je vodio odvojak prema Varaždinskim Toplicama (*Aquae Iasae*).⁶³ Većinu tih prometnih pravaca uglavnom su slijedile i kasnije srednjovjekovne prometnice te se u njihovom slučaju zasigurno može pratiti kontinuitet antičkog nasljeđa u srednjem vijeku. Važne prometnice vodile su uz riječne doline, a na povoljnim strateškim i

---

⁶² Plinije Stariji, *Zemljopis starog svijeta: Naturalis Historia* 3.25, 2004, Split, str. 147.

⁶³ Tomičić Ž., 2009., Pogled u arheološko naslijeđe ranoga srednjovjekovlja Varaždina, u *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209-2009 – zbornik radova*, Zagreb-Varaždin, str. 52.

gospodarskim pozicijama razvile su se aglomeracije od kojih su neke, uglavnom zahvaljujući svojem položaju, u različitom obliku egzistirale kontinuirano od antike do danas.

Istražujući kontinuitet iz antike u srednji vijek na području sjeverozapadne Hrvatske, potrebno je spomenuti neke činjenice: urbana potka u antičkim aglomeracijama ostaje naslijeđena od antike, međutim nove etničke skupine daju joj novu funkciju. Takav kontinuitet vidljiv je i kod nekih današnjih gradova i naselja, poput Ludbrega (*Iovia-Botivo*), Varaždinskih Toplica (*Aquae Iasae*), Svetog Martina na Muri (*Halicanum*) te Petrijanca (*Aqua Viva?*).

Područje današnjeg grada Ludbrega arheološki je lokalitet s nalazima iz prapovijesti, antike, kasne antike i srednjeg vijeka, koje kontinuiraju kao naselje sve do današnjeg dana. Lokalitet je smješten oko 30 km istočno od Varaždina, u plodnoj nizini uz rijeku Bednju, uz antičku (a vjerojatno i stariju) prometnicu *Petovio – Mursa*, uz prijelaz preko rijeke. Još i danas očuvan je pravokutni raster ulica, a gusti nalazi rimskih zidova, arheološkog i numizmatičkog materijala⁶⁴ upućuju na postojanje antičkog naselja ispod samog centra današnjeg Ludbrega. Srednjovjekovni Ludbreg razvio se na temeljima antičkog središta, na križanju starih putova, oko stare župne crkve sv. Trojstva, koja se spominje u popisu župa 1334. godine kao *ecclesia sancte trinitatis de Ludbregh*.⁶⁵ Svakako je zanimljivo spomenuti posvetu crkve Svetog Trojstva kao kontinuiteta antičke trijade. Crkva je smještena na povišenom platou uz južni rub jezgre naselja, neposredno uz arheološki lokalitet. Crkva je pravilno orijentirana srednjovjekovna građevina, barokizirana u XVII. stoljeću. Oko crkve se nalazi cinktor sagrađen u XVIII. stoljeću. Prilikom arheoloških istraživanja u cinktoru crkve 1973. godine pronađeni su ostaci arhitekture te predmeti (nakit) iz razdoblja X. - XI. stoljeća,⁶⁶ što ukazuje na kontinuitet svetog mjesta.

Odabir lokacije i kontinuitet naseljenosti Varaždinskih Toplica uvjetovani su izvanrednim položajem i postojanjem termalnog vrela na čijim se resursima i danas temelji razvoj naselja. Na području Varaždinskih Toplica poznati su nalazi prapovijesnog razdoblja, a u III. stoljeću prije Krista ovdje je bilo naselje panonskih Jasa. Na ovu tradiciju nadovezao se bogati antički sloj naselja *Aquae Iasae* koji se nastavio u razdoblje kasne antike i srednjeg vijeka. Sustavna iskopavanja na području antičkog centra naselja vrše se dugi niz godina te su danas

---

⁶⁴ Više o arheološkim istraživanjima na području Ludbrega: Gorenc M., Vikić - Belančić B., 1986, Antičko naslijeđe ludbreškog kraja, *Ludbreg* (monografija), Ludbreg, str. 59 - 70.; Šiša Wiewegh, M., 2004, *Iovia Botivo, Podravski zbornik*, Koprivnica.

⁶⁵ Buturac, 1984, str. 75.

⁶⁶ Registar..., 1997, str. 119, bilj. 355.

Varaždinske Toplice jedan od najvećih konzerviranih i prezentiranih antičkih kompleksa kontinentalne Hrvatske.⁶⁷

Petrijanec je naselje smješteno desetak kilometara zapadno od Varaždina. Iako nije sa sigurnošću potvrđeno, ovdje je najvjerojatnije bilo rimsko naselje (postaja) *Aqua Viva*. Kroz naselje je prolazila rimska cesta, a ovdje je pronađeno i mnoštvo nalaza te su tako ovdje nađeni ostaci arhitekture, mramorni sarkofazi, nakit, urne, veliki broj rimskih novčića i drugo.⁶⁸ Pozicija na kojoj je naselje smješteno je malo uzvišenje usred plodne doline, s bogatim izvorima pitke vode u blizini. Nalazi su posebno gusti u današnjem centru naselja, što bi moglo upućivati na određeni kontinuitet u naseljavanju ove pozicije. Danas se na tom mjestu nalazi crkva sv. Petra, župni dvor, općinska vijećnica i stara škola, dakle, sakralni i svjetovni centar naselja. Crkva sv. Petra spominje se u prvom popisu župa iz 1334. godine,⁶⁹ međutim, danas više nisu vidljivi tragovi srednjovjekovlja u njezinom izgledu. Valja spomenuti da je u njezinim zidovima ugrađeno mnoštvo spolija iz antičkog i srednjovjekovnog razdoblja. Ovdje se može pratiti kontinuitet naseljavanja istog lokaliteta kroz povijest, od antičkog vremena do danas, iako razdoblje ranog srednjeg vijeka nije dokumentirano.

Na krajnjem sjeveru Hrvatske, oko osamnaest kilometara sjeverozapadno od Čakovca, smjestilo se današnje naselje Sveti Martin na Muri. Povoljna povišena pozicija u blizini rijeke Mure omogućavala je naseljavanje u najranijoj prošlosti, što potvrđuju ovdje pronađeni nalazi prapovijesne keramike. Posebno je značajna količina i vrijednost nalaza iz razdoblja antike; ovdje se ubicira veće naselje iz rimskog perioda, rimski *Halycanum* ili *Alicanum*.⁷⁰ Na istraženoj površini lokaliteta dokazano je postojanje pravilnog urbanog rastera, kao i poseban prostor – *forum* – vjersko i urbano središte.⁷¹ Oko današnje crkve sv. Martina pronađeni su ostaci kasnoantičko-ranokršćanske nekropole iz V. i VI. stoljeća, a u gornjem sloju nađeni su grobovi bjelobrdske kulture koje se može datirati u XI. stoljeće. Time je potvrđen kontinuitet ovog lokaliteta na kojem se danas nalazi crkva sv. Martina.⁷²

---

⁶⁷ Više o tematici Varaždinskih Toplica u radovima: Nemeth-Erich D., Kušan D., 1997, *Aquae Iasae – Varaždinske Toplice: vizualizacija rimske arhitekture*; Gorenc M., Vikić B., 1980, *Varaždinske Toplice – Aquae Iasae*.

⁶⁸ Šimek M., Kratki historijat dosadašnjih rekognosciranja na području Petrijanca i kronologija arheoloških nalaza, arhiva Konzervatorskog odjela; *Povjesnica općine Petrijanec*, 1995. str. 9 - 46.

⁶⁹ Buturac, 1984, str. 105.

⁷⁰ Registar..., 1997, str. 259, pogledati pod Sveti Martin na Muri.

⁷¹ Bunjac B.; Bunjac, B.; Jahn, Matotek; Puzak; Šestak, 2003, str. 15.

⁷² Puzak, I., 200, Međimurje u prapovijesti, antičkom i srednjovjekovnom razdoblju, u *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec, str. 29 - 31.

Provala nomadskih ratničkih plemena iz Azije, pod dominacijom Huna 375. godine, poznatija pod nazivom velika seoba naroda, potakla je pomicanje germanskih plemena preko granica Zapadnog Rimskog Carstva te se može smatrati početkom kraja rimske Panonije. Prva razaranja od strane Zapadnih Gota koji su 378. godine prešli Dunav i ušli u Panoniju, nastavljaju se s Hunima, čije se zadržavanje u ovim krajevima datira od 441. do 443. godine. Nedugo nakon toga Istočni su Goti na putu prema Italiji i Dalmaciji poharali područje Panonije te se zadržali na tom području dvadesetak godina. Od 473. do 504. godine istočnu Slavoniju i Srijem zaposjedaju Gepidi čije su naseobine i nekropole evidentirane u tim područjima. Vlast nad Panonijom u VI. stoljeću pripala je na neko vrijeme Bizantu nakon rata koji je car Justinijan vodio s Istočnim Gotima. I Langobardi su na kratko posjetili područje Panonije što je evidentirano po njihovim tipičnim S-fibulama, a nakon njihova odlaska u Italiju 568. godine otvorio se prostor za naseljavanje Avara i Slavena. U ove krajeve prvo dolaze Avari tijekom VI. stoljeća, a zatim i Slaveni (Hrvati) krajem VI. stoljeća, koji se ovdje trajno naseljavaju u VII. stoljeću. Njihovim dolaskom dolazi do promjene u korištenju urbanih prostora te na nekim mjestima i njihova djelomičnog uništavanja i napuštanja. Slaveni se naseljavaju na terasama iznad poplavnog područja uz riječne tokove ili na male uzvisine u teško dostupnom, močvarnom zemljištu. Prva naselja Slaveni ponekad osnivaju i u blizini antičkih aglomeracija ili na samim starijim urbanim strukturama koristeći postojeću arhitekturu. Takav primjer suživota antičko-romanskog naselja te pokraj njega slavenskog naselja u razdoblju sedmog stoljeća dokazan je na lokalitetu Stara Ves u blizini današnjeg naselja Nedelišće.⁷³ Prilikom arheoloških istraživanja u okolici Varaždina utvrđeno je da Slaveni dolaze u nekoliko valova te da su slavenski doseljenici bili podijeljeni u manje plemenske skupine. Tako neki dolaze tek tijekom VIII. stoljeća,⁷⁴ dok su druge slavenske skupine na ovom području već obitavale nekoliko generacija.⁷⁵ U osvit ranog srednjeg vijeka već se koriste starije urbane strukture i prihvaća kršćanstvo. Cestama naslijeđenim od razdoblja Rima putuju srednjovjekovni trgovci, misionari, hodočasnici. Dosadašnja arheološka istraživanja na antičkim lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske iznjedrila su vrijedna saznanja. Međutim, ona nisu bila usmjerena na istraživanje kontinuiteta u srednji vijek, kao što je to učinjeno i dokazano primjerice u Loboru.⁷⁶

---

⁷³ Bekić, 2006, str. 203 - 223.

⁷⁴ Tako je zaključeno na temelju nalaza na lokalitetu Šarnjak u blizini Šemovca, Bekić, 2006, str. 287.

⁷⁵ Lokalitet Blizna u blizini Jakopovca, Bekić, 2006, str. 91 - 126.

⁷⁶ Filipec K., 2002, Zaštitno arheološko istraživanje oko svetišta Majke Božje u Loboru 2001, u *Obavijesti*, 34, Zagreb, str.119 - 129.

Također, nedovoljno je istražen i za područje sjeverozapadne Hrvatske u osvit srednjeg vijeka vrlo značajan karolinški utjecaj. Upravo ovim područjem prolazio je pravac karolinške ekspanzije u VIII. i IX. stoljeću te je pod njihovim utjecajem došlo do pokrštavanja Slavena (Hrvata) te raširenog štovanja sv. Martina u ovim krajevima. Prolazeći ovim krajevima, Karolinzi se koriste starom prometnicom uz rijeku Dravu o čemu nam svjedoče pronađeni nalazi karolinškog oružja u Varaždinu i Cirkovljanu.⁷⁷ Pronalazak karolinškog koplja s krilcima uz današnju ulaznu kulu varaždinske utvrde (Starog grada)⁷⁸ govori nam da na ovom mjestu na početku IX. stoljeća već postoji neka vrsta utvrde zaštićene opkopima s vodom. Pod utjecajem franačke vlasti dolazi do buđenja kršćanstva i crkvene organizacije u ovim krajevima.⁷⁹ Ovdje valja spomenuti povijesnu činjenicu važnu za dalje oblikovanje ovih krajeva, a to je odluka cara Karla Velikog iz 811. godine, kojom je prostor sjeverno od Drave, dakle područje današnjeg Međimurja, pripao pod nadležnost nadbiskupije u Salzburgu, a prostor južno od toka Drave pripao je patrijarhatu u Akvileji.⁸⁰ Takva podjela utjecat će na širenje utjecaja i razvoja umjetnosti u ovim krajevima.

Za vremena vojvode Ljudevita vode se krvavi sukobi između Franaka i Hrvata. Povezanost s Dalmacijom i akvilejskim utjecajem u to vrijeme i dalje postoji o čemu svjedoče nalazi kamene plastike iz ranije spomenute crkve sv. Marije Gorske u Loboru, ukrašeni troprutom pletenicom s očima.

Naseljenost ovoga područja u razdoblju X. i XI. stoljeća bila je vrlo gusta, što je vidljivo i iz arheoloških datacija nalazišta i iz pisanih izvora. Prema pronađenim arheološkim nalazima zna se da u to vrijeme egzistiraju naselja uz tok rijeke Plitvice u blizini Varaždina, Blizna kod Jakopovca i Šarnjak kod Šemovca,⁸¹ zatim Šarnica u blizini naselja Jalkovec, Brezje kod Varaždina te Pod lipom kod Zbelave.⁸² Ranosrednjovjekovno naselje postoji tijekom IX. i X. stoljeća i na području Ivanca.⁸³ Također, dokazana je naseljenost i na području Ludbrega, Svetog Petra Ludbreškog i Sigetca, u blizini rijeke Bednje. Na području Međimurja naselja postoje u Nedelišću, Goričanu, Svetoj Mariji na Muri, Podturnu, Turčišću i drugdje.⁸⁴ Kao

---

⁷⁷ Tomičić, 2009, str. 58 - 59.

⁷⁸ Tomičić Ž., 2013, Karolinško koplje iz Varaždina – prinos poznavanju najranije prošlosti grada, u *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*; br. 24, Varaždin, str. 137 - 152.

⁷⁹ Jurković M., 1992, Iz hrvatske spomeničke baštine od 9. do 11. st. - od Ninske biskupije do katedrale hrvatskog biskupa, u *Od Nina do Knina*, katalog izložbe, Zagreb, str. 26.

⁸⁰ Tomičić, 2013, str. 146.

⁸¹ Bekić, 2006, str. 91, 287.

⁸² Tomičić, 2009, str. 56.

⁸³ Više o tome u: Belaj J., 2008.

⁸⁴ Tomičić, 2009, str. 63.

vrijedan izvor informacija o naseljenosti ovog područja od IX. do XIII. stoljeća svjedoči istraženo srednjovjekovno nizinsko gradište s opkopom Torčec u blizini Koprivnice.⁸⁵

Na prostoru sjeverozapadne Hrvatske mogu se iz razdoblja od X. do XIII. stoljeća pronaći brojna nalazišta tzv. *bjelobrdske kulture*, koju tvore ponajprije panonski Slaveni, poput nalaza na području naselja Veliki Bukovec koji ukazuju na ovu jedinstvenu kulturu Hrvata, ovdje povezanu i s očuvanim slavenskim nazivom samog mjesta (Bukov Vas).⁸⁶ Također, nalazi iz naselja Sveti Juraj u Trnju u Međimurju dali su nam dokaze o postojanju većeg groblja oko župne crkve posvećene svetom Jurju,⁸⁷ a slično je i na ostalim lokalitetima na području sjeverozapadne Hrvatske (Šenkovec, Ivanec, Ludbreg i drugi). Upravo nalazi tih grobova uz crkvene objekte vrijedan su izvor za ubiciranje sakralnih objekata koji, iako danas više ne postoje u svojem izvornom obliku ili mjestu, otkrivaju nekadašnja „sveta mjesta”, odnosno mjesta na kojima su se nalazile sakralne građevine iz toga ranog razdoblja prihvaćanja kršćanstva na području sjeverozapadne Hrvatske.

Kralj Zvonimir, ojačan Papinom zaštitom, spojio je dvije hrvatske države u jednu u proljeće 1079. godine⁸⁸ te tako uspostavio jedinstvenu državu od Jadrana do Drave. Nakon njegove smrti, krajem XI. stoljeća, dolazi do jačeg utjecaja Mađara i razvoja sjeverozapadne Hrvatske. Posebno se razvija grad Zagreb gdje se smješta i sjelo nove biskupije koju je utemeljio 1093. (ili 1094.) godine ugarski kralj Ladislav I. Arpadović (1077. – 1095). Prostor Zagrebačke biskupije bio je podijeljen na četrnaest arhiđakonata, a granice su obuhvaćale i prostor izvan današnjih granica Hrvatske. Tako se područje Međimurja nalazilo u Bekšinskom arhiđakonatu, a dijelom Zagrebačke biskupije bili su i veći dijelovi Slovenije (Prekmurje, Bijela krajina).⁸⁹ Dakle, područje kojim se bavi ovaj rad bilo je dijelom novoosnovane Zagrebačke biskupije. Dolaskom na vlast obitelji Arpadović dolazi do velikih promjena u kulturno-povijesnom razvoju Hrvatske. Uspostavlja se veza s mađarskim kraljevstvom koja traje do 1527. godine. Stare plemenske župe i njihove starješine bile su zamijenjene kraljevskim županijama sa županima na čelu.⁹⁰

---

⁸⁵ Sekelj Ivančan, 2010, Sekelj Ivančan, 2016, str. 625-647.

⁸⁶ Tomičić Ž., 1999.-2000., Ranosrednjovjekovno groblje u Velikom Bukovcu ... , *Opusc. archaeol.* 23-24, Zagreb, str. 285-307.

⁸⁷ Tomičić Ž., 1999, Ranosrednjovjekovno groblje u Svetom Jurju u Trnju u Međimurju / Prinos datiranju nalazišta, u *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu*, Vol. 15/16, Zagreb, str. 41-60.

⁸⁸ Margetić, L., 2000, Zagreb i Slavonija. Izbor studija, *Prilozi za izučavanje hrvatske povijesti*, sv. 3, Zagreb – Rijeka, str. 78.

⁸⁹ Šanjek F., 1994, Zagrebačka (Nad)Biskupija, u *Sveti trag devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094-1194* – katalog izložbe, Zagreb, str. 28 - 42.

⁹⁰ Goldstein, I., 2003, *Hrvatska povijest*, Zagreb, str. 64 - 67.

Svakako valja spomenuti i činjenicu da u razdoblju druge polovice XII. stoljeća u ove krajeve dolaze viteški redovi templari i ivanovci, kao i kanonici Sv. groba jeruzalemskog. Oni donose zapadnoeuropska strujanja i utjecaje, pa tako i prvo romaničku a kasnije gotičku gradnju i umjetnost.⁹¹ Ovim područjem prolaze vojske koje kreću u križarske ratove, a upravo dolinom Drave prolazio je važan put poznat još od rimskih vremena. Viteški redovi naseljavali su se u ovim krajevima uz važne prometne pravce. Na području sjeverozapadne Hrvatske poznato je, prema dosada provedenim istraživanjima, nekoliko lokaliteta na kojima su posjede imali viteški redovi. To su: Glogovnica, Jalkovec kraj Varaždina, Varaždin?, Novi Dvor (*Nova Curia*) u selu Hlapičini kod Svetog Martina na Muri te Bela-utvrđeni grad.⁹² Prema predaji te zapisima u spomenicama župa, templarski (viteški) bili su i posjedi Macinec, Cirkovljan, Podturen, Križovljan, Križančija i Remetinec.

Od XII. do XV. stoljeća područje sjeverozapadne Hrvatske obilježio je društveni rast; dolazi do porasta populacije, odnosno povećava se broj stanovništva što rezultira razvojem gospodarstva i ekonomskim prosperitetom. Također, dolazi do razvoja čvrste crkvene institucije. Razvijaju se urbane cjeline u kojima je gradski način života u rangu europskih gradova onoga vremena. Svjedočanstva življenja između XIII. i XIV. stoljeća može se pronaći u burgovima i gradovima, poput Grebengrada, Vinice, Bele, Varaždina, Varaždinskih Toplica, Ludbrega i drugdje.

Krajem XIV. stoljeća vode se u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu borbe između pristaša kralja Sigismunda, koji je bio na prijestolju od 1378. godine i Ladislava Napuljskog. Sigismund pobjeđuje 1409. godine i nagrađuje svoje pristaše. Tada se uzdižu grofovi Celjski, koji su bili na njegovoj strani, te dobivaju cijelo Zagorje i varaždinski kraj. Za vrijeme njihova posjedovanja gradi se samostan i crkva u Lepoglavi, dograđuju se postojeći burgovi i gradovi, poput gotičke kule Starog grada u Varaždinu. Oni vladaju ovim krajem sve do 1456. godine kada Ulrik Celjski pogiba u Beogradu od ruke Ivana Hunyadyja, oca Matijaša Korvina. Poslije grofova Celjskih ovi krajevi postaju posjed Ivana Vitovca, a nakon njega Ivaniša Korvina. Poslije njegove smrti posjede nasljeđuje njegova udovica Beatrica Frankopan. Nakon njene udaje za Juraja Brandenburga dolazi do cjepkanja i prodaje ovog velikog posjeda.

Jačanje nižeg i srednjeg plemstva tijekom XV. stoljeća rezultira većim obimom brojnih crkvenih građevina.

---

⁹¹ Dobronić L., 1994., Doprinos zagrebačkih biskupa hrvatskoj kulturi, u *Sveti trag devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094-1994- katalog izložbe*, Zagreb, str. 43 - 66.

⁹² Dobronić, 1984, str. 21 - 181.

4. Srednjovjekovni kulturni krajolik

Materijalna i duhovna svjedočanstva otkrivena na području sjeverozapadne Hrvatske, zajedno s reljefom i vodotocima, polazište su za pokušaj rekonstrukcije srednjovjekovnog kulturnog krajolika. Objedinjavanjem arheoloških nalaza, povijesnih izvora, detaljnim terenskim obilaskom, proučavanjem toponimije i slavenske mitologije ocrtava se slika kulturnog identiteta, specifična za područje sjeverozapadne Hrvatske.

Razvijen sustav veza donosi u ove krajeve zapadne, srednjoeuropske utjecaje, koji se miješaju s istočnjačkim utjecajima koji su dijelom bili posljedica bizantske vlasti u Dalmaciji. Bizantski utjecaj također je bio prisutan i u ovim krajevima. Odjeci europske obnove vidljivi su doseljavanjem stranaca ili gostiju (*hospites*) te razvojem prvih gradova tijekom XII. stoljeća.

Dominantna su točka srednjovjekovnog kulturnog krajolika utvrde i crkve s tornjevima. One su orijentiri u pejzažu, građene na istaknutim položajima. Gradnja samostana, crkava s tornjevima i hospicija datira od IV. stoljeća i nalazimo je već u pismima svetog Jerolima. Na temelju najstarijeg poznatog popisa župa iz 1334. godine⁹³ saznajemo da je područje sjeverozapadne Hrvatske bilo jedno od najgušće naseljenih krajeva unutar tadašnje Zagrebačke biskupije. Osobito se mnogo župa spominje u okolici grada Varaždina, koji je bio i središte arhidakonata osnovanog u XIII. stoljeću. Raspodjela crkvenih župa vjerojatno je slijedila stariju podjelu na slavenske župe te se iz toga može zaključiti kako je ovo područje bilo gusto naseljeno i u doba kada za to ne postoje očuvani pisani izvori. Osim zbog položaja i veličine crkve i tornjevi isticali su se i kolorističkom obradom, što nam potvrđuju pronađeni ostaci bojanih slojeva. Oprema crkvenih građevina u srednjem vijeku koja se može pokušati rekonstruirati na temelju ovog rada, bila je bogata i maštovita.

Tijekom X. i XI. stoljeća postao je u Europi udomaćen tip naselja s utvrdom i trgovačkim naseljem (podgrađem).⁹⁴ Grad Varaždin razvija se uz već spomenutu utvrdu, tj. sijelo gradskog župana, na križanju važnih puteva, nedaleko plovne rijeke Drave te prijelaza preko rijeke. Kao i ostala naselja na području kontinentalne Hrvatske i on već od samih početaka ima tri osnovne funkcije: obrambenu, trgovačku i administrativno-crkvenu.⁹⁵

Utvrde u velikom broju slučajeva predstavljaju nadograđene rekonstruirane bizantske fortifikacije o kojima piše Prokopije. Njihovi dominantni položaji i promatračnice nalaze se

---

⁹³ Buturac, 1984.

⁹⁴ Tomičić, 2009, str. 51 - 72.

⁹⁵ Budak, 1994, str. 45 - 49.

uz važne komunikacije na raskrscima putova, pomno izabranim obrambenim položajima i istaknutim pozicijama s obzirom na reljef i vodotoke. One dominiraju u pejzažu.

Postojala je i razvijena komunikacija među naseljima i povezanost s većim centrima. Ostatci antičkih komunikacija bili su osnova za srednjovjekovne komunikacije, kao most preko Plitvice u Jalkovcu te niz nalaza antičkih cesta u Međimurju. Mreža sakralnih objekata omogućavala je komunikaciju s pomoću crkvenih tornjeva koji su imali funkciju promatračnica i signalizacije.

U naseljima prevladava organski (nepravilan) raster komunikacija te rastresiti raspored stambenih i gospodarskih objekata, izgrađenih pretežno drvenom građom. Središte naselja je crkva smještena na povišenom položaju te trg ispred nje. Vrlo često, na području sjeverozapadne Hrvatske, kod srednjovjekovnih se naselja utvrda nalazi na brežuljku iznad crkve. Također, u okolici Varaždina, na više se mjesta može još uvijek pronaći naziv trem,⁹⁶ tremščina, tremljani što je zapravo bila slavenska zadružna kuća gdje su se sastajali seoski starješina i vijeće. Za fortifikacijsku i sakralnu arhitekturu karakteristična je preupotreba antičkoga građevnog materijala. Stambena arhitektura bila je pretežno drvena. Tlocrti su raznolike varijacije kuće s trijemom u kojoj centralnu ulogu ima spremište, podrum. Osnova preživljavanja bila su spremišta hrane koja se nalaze u najhladnijem prostoru, a na njih se nadovezuju gospodarske zgrade.

Ovo su područje u prošlosti prekrivale šume, livade, pašnjaci i vodotoci. Pretpostavlja se da je bilo mnogo više šumskog pokrova nego danas. Odraz utjecaja Slavena vidljiv je u nazivlju naselja, rijeka, planina i drugih toponima. O tome nam govore i mnogobrojni nazivi naselja koji upućuju na drveće kao Brest, Lipovac, Bukovac, Hrastovljan, Hrastovsko, Črešnjevo, Lug i drugi. Na području Međimurja, kod Orehovice, očuvala se do danas predaja o dva golemu hrastova stabla, koja su mještani nazivali Adam i Eva.⁹⁷ Ova stabla imala su funkciju u kultu predaka ili kultu mrtvih. Česti su i nazivi vezani uz krčenje šuma, poput Krč, Krči i Čretek. Slavenski su i nazivi za životinje očuvani u nazivima naselja, poput Čukovec, Golubi, Vuki, Medvedov Breg, Ptički.

Najstarijem sloju slavenske prilagodbe kršćanskih imena pripadaju nazivi naselja koji u sebi čuvaju svetačka imena po patronu crkve u naselju, kao Martijanec (sv. Martin), Sveti Đurđ

---

⁹⁶ Autorica ovog rada je zajedno sa Ivanom Peškan pronašla dva trema u okolici Varaždina – jedan kod Kneginca, na području koje se danas naziva Bijeli Dvor, a stari je naziv bio Trem i može se pronaći upisan na katastru „Tremm“ te drugi trem kod Jakopovca, gdje nam se mještanim g. Družinić predstavio kao tremščanin, a područje se naziva Trijemi. Više o toj temi u radu Peškan, I.; Pascuttini-Juraga, V., 2009, Neka srednjovjekovna naselja i župe južnog varaždinskog podbrežja, *Starohrvatska prosvjeta* 36/2009, Split, str. 425 - 439.

⁹⁷ Horvat A., 1956, str. 14, bilješka 16.

(sv. Juraj),⁹⁸ ili Bolfan (sv. Wolfgang), Petrijanec (sv. Petar), Križovljan (sv. Križ), Margečan (sv. Margareta), Lovrečan (sv. Lovro), Vidovec (sv. Vid).

Poganska simbolika u srednjovjekovnoj kršćanskoj ikonografiji zauzima značajno mjesto i nalazimo je na širokom području s komparativnim kiparskim djelima u mnogim evropskim zemljama.⁹⁹ Pojava zelenog čovjeka u srednjovjekovnoj umjetnosti vuče svoje korijene ne samo iz rimske umjetnosti, već i iz starijih vjerovanja i običaja, poput oblačenja u zelenilo prisutnih još i danas (Jack in the Green u Engleskoj, Zeleni Jura u Maruševcu kraj Varaždina). Poveznice vjerovanja i običaja iz predkršćanske (slavenske) mitologije, isprepliću se s kršćanstvom i stvaraju kompromis vidljiv u značaju svetog Vida ili svetog Jurja, kršćanskih svetaca vrlo štovanih i značajnih na području sjeverozapadne Hrvatske,¹⁰⁰ koji se mogu povezati sa slavenskim božanstvima Sentvidom (Svevidom) te Jarilom (Jurjem).

Također, topografske nazive vrhova planina, poput naziva Mohokos u Međimurju, koji možemo povezati sa slavenskom božicom Mokoš¹⁰¹ ili naziva Vražji stulec (Velesov stolac) istaknutog vrha koji nadgleda dolinu rijeke Bednje, zapravo možemo smatrati markirima u srednjovjekovnom krajoliku koji još nose slavenska (hrvatska) nazivlja sve do današnjeg dana.

4.1. Uvod u istraživanje kulturno-povijesnog nasljedja Međimurja

Zbog svoje specifičnosti i omeđenosti rijekama u ovom će poglavlju upravo područje Međimurja biti prezentirano kroz kratak kulturno-povijesni pregled. Međimurje, ta „zemlja med vodami”, koju još u prvom stoljeću nove ere spominje u spisima grčki zemljopisac Strabon kao *Insula intra Dravam et Muram*,¹⁰² svojim plodnim nizinama i pitomim brežuljcima oduvijek je bila pogodna za život. Međimurje su u prošlosti zvali i “otokom” zbog rijeka koje ga omeđuju, a koje su uvjetovale i svojevrsnu izoliranost Međimurja u prošlosti. Na ovome području može se pronaći nekoliko značajnih djela srednjovjekovne figuralne skulpture, koja se nalaze na vanjskim fasadama svetišta crkava ili u unutrašnjosti crkava. To su skulpturalno oblikovane konzole, figuralika na zaglavnom kamenju ili kamena

---

⁹⁸ Tomičić Ž., Arheološka topografija i toponimija (Iovia-Botivo-Ludbreg), *Umjetnička topografija Hrvatske Ludbreg Ludbreška Podravina*, 1997, Zagreb, str. 35.

⁹⁹ Pelc, 2011, str. 337-354.

¹⁰⁰ Belaj V., 1998, str. 233-289.

¹⁰¹ Mokoš je žensko božanstvo u slavenskoj mitologiji, boginja plodnosti, božica Sunca, po danu je na nebu kod muža Peruna, a po noći kod ljubavnika Velesa u podzemlju, kao božica plodnosti i vode (simbolični prikaz kretanja sunca). Mokoš je mogući ostatak kulta božice majke (velike majke).

¹⁰² Odnosno „otok između Drave i Mure“, kako ga naziva Strabon (65. g. pr. Krista - 24.g. po Kristu), M. Marković, Opis Panonije i Ilirika u Strabonovoj Geografiji, 1985, *Geografski glasnik 47*, Zagreb, str. 153-161.

plastika pohranjena u depoima muzeja. Danas je područje Međimurske županije najgušće naseljeno područje u Republici Hrvatskoj. Kao zaokružena topografska cjelina smješteno je između rijeka Mure i Drave te na dodiru dviju velikih morfoloških cjelina: istočnih Alpa i Panonske nizine. Gornje Međimurje ima izrazite osobine niskog pobrđa, a najviši vrh Međimurja je Mohokos visok 344,5 metara nadmorske visine. Donje Međimurje karakterizira nizinski reljef blago nagnut prema istoku, u smjeru otjecanja riječnih tokova. Međimurje u sebi nosi skrivene tragove prošlosti koji su većinom još uvijek nedovoljno istraženi. Težište istraživanja u ovom radu međimurska su naselja u kojima možemo pratiti kontinuitet življenja od razdoblja prapovijesti do današnjih dana, poput Svetog Martina na Muri te u kojima još postoje očuvana kiparska djela iz razdoblja srednjeg vijeka, poput Macinca, Podturena, Nedelišća, Cirkovljana ili Čakovca. Ovim radom obrađeni su svi lokaliteti spomenuti u prvom do danas poznatom popisu župa na području Međimurja iz 1334. godine.¹⁰³ Međimurske župe bile su tada dio Bekšinskog¹⁰⁴ arhiđakonata, a arhiđakon Ivan u svome popisu nabraja jedanaest župa *Item inter Dravam et Muram*.¹⁰⁵ Pri tome uzeta su u obzir najnovija istraživanja i saznanja koja često daju novi pogled i omogućuju nove datacije i vrednovanja. Gotovo na svim obrađenim lokalitetima pronađeni su u blizini današnjih sakralnih građevina ostatci pravilno orijentiranih ukopa bjelobrdske kulture, koji su datirani u XI. stoljeće.¹⁰⁶ Na temelju tih nalaza možemo zaključiti da iako ne postoje pisani izvori, na području Međimurja već u XI. stoljeću postoji velik broj sakralnih građevina te da su na istim mjestima građene srednjovjekovne sakralne građevine (crkve), od kojih su većinom ostala očuvana svetišta iz sredine XV. stoljeća.¹⁰⁷ Iako su neke sakralne građevine značajno pregrađene u doba baroka, kontinuitet svetog mjesta i dalje je ostao isti. Međimurje se kao geografski prostor mijenjalo tijekom vremena, primjerice 1710. godine rijeka Drava je promjenom toka preselila Legrad iz Međimurja u Podravinu gdje je i danas. Zapadna granica Međimurja prema Sloveniji oduvijek je bilo granično područje, dok su prirodne granice oduvijek bile rijeke Drava i Mura. Kao nekoliko značajnih utjecaja i strujanja koje moramo uzeti u obzir pri stvaranju kulturnog krajolika i umjetničkog izričaja na području Međimurja, prvo treba spomenuti utjecaj Rima. Rimsko osvajanje i boravak Rimljana u ovome je kraju ostavio značajne tragove; Rimljani su u Međimurju sagradili kvalitetne ceste po starijim, postojećim putovima, kroz Međimurje je dijelom prolazilo nekoliko vrlo važnih rimskih cestovnih pravaca. Tako je međurječjem Mure

---

¹⁰³ Buturac, 1984, str. 102 – 103.

¹⁰⁴ Bekšin (Bexin) je današnje mađarsko mjesto Becsehely.

¹⁰⁵ Buturac, 1984, str. 102 - 103.

¹⁰⁶ Registar..., 1997, str. 245 - 261.

¹⁰⁷ Tomičić, 1999.

i Drave prolazio i tzv. jantarski put; uz ceste nastaju postaje, *villae rusticae* te naselja, od kojih je najznačajnije *Halycanum* (današnje naselje Sveti Martin na Muri). Sljedeći značajni utjecaj koji moramo navesti utjecaj je bizantske kulture i umjetnosti. Nakon pada rimskog carstva, pod bizantskim utjecajem nastavlja se život u ovim krajevima. Stvaranjem snažne franačke države dolazi do širenja karolinškog utjecaja. Preko Međimurja prolazi pravac karolinške ekspanzije u VIII. i IX. stoljeću. Upravo pod utjecajem Karolinga dolazi do pokrštavanja novopridošlih Slavena, a i posebno značajno štovanje sv. Martina u Međimurju također možemo povezati s utjecajem Karolinga. I na kraju, naravno tu je prisutan slavenski supstrat koji zajedno s ranijim strujanjima daje upravo karakterističan kulturno-umjetnički izričaj koji je specifičan za ovaj prostor. Također, prilikom istraživanja spomenutih lokaliteta za ovaj rad utvrđena je značajna prisutnost viteških redova na području Međimurja, prvenstveno ivanovaca koji se spominju u Svetom Martinu na Muri, Podturenu, Cirkovljanu, Macincu i Svetom Jurju u Trnju. Kako je srednjovjekovna kamena plastika obrađena u ovome radu očuvana na lokalitetima koji su se nalazili pod ivanovačkim patronatom, tako se i prikazi i tematika mogu povezati uz njihove klesarske radionice i njihovo donatorstvo. Dosad u stručnoj literaturi nije bilo obrade kamene plastike vezane uz red ivanovaca, već je prisustvo viteških redova i zajednica obrađivano kompleksno (s povijesnog, arheološkog i drugačijeg aspekta).

5. Topografski pregled lokaliteta sjeverozapadne Hrvatske s kojih potječu djela srednjovjekovne figuralne kamene plastike

5.1. Belec

Brežuljkasti teren na južnim obroncima Ivanščice oduvijek je bio pogodan za naseljavanje, tako su na području Beleca pronađeni nalazi iz razdoblja neolitika.¹⁰⁸ Ruševine nekad moćnog Belec Grada nalaze se na vrhu izdvojenog stjenovitog brežuljka sjeverno od današnjeg naselja, na dobroj obrambenoj poziciji na padinama južne strane Ivanščice. U *Registru arheoloških spomenika sjeverozapadne Hrvatske* ovaj se lokalitet spominje kao "fortifikacija – burg" iz XIV. stoljeća.¹⁰⁹ Belec Grad građen je u XIII. stoljeću, nakon provale Tatara, kada se na ovom području gradi ili nadograđuje niz utvrda, s južne strane Ivanščice utvrde Lobograd, Oštrcgrad, Židovina, Milengrad, Gradišće, Gotalovec i Grebengrad, a sa sjeverne strane Lepoglava, Gradišće kraj Margečana, Ivanec i Bela.¹¹⁰ Burg Belec napušta se u XVIII. stoljeću.

Belec - crkva sv. Jurja G. Š. 46° 10 ' ; G. D. 16° 10'

Crkva je jednobrodna građevina, pravilne orijentacije, s nižim i užim poligonalnim svetištem. Smještena je na uzdignutom platou sjeverno od samog naselja Belec (Sl. 1). U povijesnim izvorima prvi se puta spominje 1334. godine kao *Item ecclesia sancti Georgii de Belch*, a 1501. godine spominje se *Benedictus plebanus sub Belec.*¹¹¹ Uz zapadno pročelje nalazi se masivan toranj koji na južnoj strani ima dva asimetrično postavljena gotička prozora različitih veličina. Građena je kroz nekoliko građevnih faza, tako je najstariji dio toranj, za koji se pretpostavlja da potječe iz razdoblja romanike. Svetište crkve je iz XIV. stoljeća,¹¹² a njegov svod nose konzole ukrašene biljnim motivima. Crkva je nadograđivana i tijekom XV., XVI. i XVII. stoljeća. Ova crkva bila je župna crkva do 1760. godine.¹¹³ Unutarnji prostor crkve čine pravokutna lađa, svetište i sakristija. Lađa je zidana kamenom lomljencom i presvođena mrežastim svodom. Valja spomenuti kako je u ovoj crkvi, u sakristiji očuvan sakrarij.

---

¹⁰⁸ Registar..., 1997, str. 65.

¹⁰⁹ Registar..., 1997, str. 65.

¹¹⁰ Regan K., 2003, Srednjovjekovne utvrde i kašteli na obroncima Ivanščice, u *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturno-prosvjetna i društvena pitanja*, str. 2.

¹¹¹ Buturac J., 1984, str. 51.

¹¹² Vukičević-Samaržija, 1993, str. 145.

¹¹³ Belošević, 1926, str. 83.

Područje interesa u ovom radu tri su figuralne konzole koje podupiru rebra svoda u lađi te zaglavno kamenje. Konzole su oblikovane na način da sve glave imaju ovalna lica, izražajne oči koje su vrlo pažljivo modelirane te izduljen, fino oblikovan nos. Specifično su oblikovana usta, koja su napravljena kao urezana crta, rubova povijenih prema dole. U literaturi su dosad spomenute samo dvije konzole iako su u crkvi do danas očuvane tri. Dvije imaju ovalna lica omeđena kosom koja seže do ramena i koja je naglašena užljebljenjima. Na trećoj je prikazan muški lik s bradom koji na glavi ima krunu. Lice ima izdužen nos, blago usječena usta i izduljenu bradu. Oči su ovalne i vrlo izražajno modelirane.

Zaglavno kamenje dosad nije obrađeno u stručnoj literaturi. Po svojem je obliku jedinstveno na području sjeverozapadne Hrvatske. Na jednom zaglavnom kamenu s donje se strane nalazi u krugu prikaz glave s duljom kosom, sličan prikazu na konzoli, dok se bočno, na četiri strane između rebara, nalaze prikazi četiri ljudske glave. Ponavlja se lik ovalnog lica s dužom kosom, sličan dvama likovima prikazanim na konzolama. Na drugom zaglavnom kamenu nalazi se s donje strane rozeta, a bočno su također prikazi četiri glave s kosom do ramena.

Vrlo je zanimljiva i očuvana kamena kustodija u svetištu koja je reljefno oblikovana (Sl. 2). U sredini donjeg dijela nalazi se niša kvadratnog oblika koja je izdubljena u zidu i uokvirena kamenim reljefom. Metalne vratnice su sa strane uokvirene s dvije stilizirane ruke koje se pružaju prema gore. Iznad jedne nalazi se trnova kruna, a iznad druge cvijet s pet latica. Iznad otvora s gornje se strane nalazi trokutni zabat iz kojeg se izdiže križ, a u središnjem je dijelu zabata rozeta. U gornjem se dijelu nalazi prikazan cvijet ljiljana. Upućuju li ovi simboli na kustodiji kao i postojanje sakrarija na povezanost ove crkve u prošlosti s viteškim redovima?

Belec - crkva sv. Marije Snježne G. Š. 46° 10' ; G. D. 16° 10'

Crkva je smještena na uzvišenoj poziciji u centru naselja. U crkvi su očuvani gotički zidovi koji upućuju na nastanak u XIV. stoljeću iako prvi pisani spomen o ovoj građevini potječe tek iz 1676. godine.¹¹⁴ Crkva je jednobrodna građevina s nešto užim, nepravilnim poligonalnim svetištem. Pregrađivana je i dograđivana tijekom XVII. i XVIII. stoljeća, a 1780. godine postaje župna crkva. U crkvi se nalazi izuzetno vrijedan barokni inventar te oslik Ivana Krstitelja Rangera. Područje interesa ovdje vezano je uz tzv. „kamen iz Belca“, odnosno fragment kamenog reljefa s prikazom dvaju svetaca. Kamenu je ulomak pronađen prilikom konzervatorsko-restauratorskih radova u podu svetišta crkve 1997. godine.¹¹⁵ Nakon vađenja

¹¹⁴ Vukičević-Samaržija, 1993, str. 146.

¹¹⁵ Cjelovite konzervatorsko-restauratorske radove na crkvi izvodio je Hrvatski restauratorski zavod.

utvrđeno je da se radi o vrijednom ulomku koji potječe iz razdoblja romanike.¹¹⁶ Na kamenom ulomku prikazan je svetački lik s aureolom te drugi lik kojem se vidi samo dio aureole i tijela. Oba lika prikazana su frontalno od pojasa na gore. Svetac ima fino modelirano lice na kojem se posebno ističu bademaste oči i izdužen nos. Lice uokviruje kosa koja je naglašena užljebljenjima. U jednoj ruci drži atribut ili svitak, dok drugu ruku pruža prema drugom svetačkom liku. Ulomak je s gornje strane uokviren blago svinutim lukom koji je ukrašen užljebljenjima – *dentima*.

5.2. Cirkovljan

Naselje Cirkovljan nalazi se na području grada Preloga, u donjem Međimurju, osamnaest kilometara istočno od Čakovca, u blizini rijeke Drave. Sam naziv naselja Cirkovljan može se povezati s riječi *cirkva*, *crkva* te nam ukazuje da je ovdje u prošlosti zasigurno postojala značajna sakralna građevina ili više njih, od kojih je naselje dobilo ime. Na području naselja pronađeno je više vrijednih arheoloških nalaza; tako je u samom središtu današnjeg mjesta, u kući preko puta vatrogasnog doma pronađena antička posuda s poklopcem iz I. stoljeća.¹¹⁷ Na području šljunčare Diven, 200 metara južno od naselja, pronađen je željezni “K” mač iz VIII. stoljeća koji se pripisuje karolinškom krugu¹¹⁸ te na obližnjem području više slučajnih nalaza avaroslavske kulture iz VIII/IX. stoljeća.¹¹⁹ Iz okolice Cirkovljana potječe i posuda sa zlatnim novcem koja je odnesena u Mađarsku te se sada nalazi u Budimpešti.¹²⁰

Cirkovljan - crkva sv. Lovre G. Š. 46° 12'; G. D. 16° 37'

Crkva je smještena na blago uzdignutoj poziciji u središtu mjesta, na raskrižju cesta za Draškovec i Donji Kraljevec. Današnja je crkva gotička građevina, nadograđena i preuređena u vrijeme baroka. Na temelju arheoloških nalaza u blizini crkve iz XI. stoljeća¹²¹ za pretpostaviti je da se na mjestu današnje crkve već ranije nalazila starija sakralna građevina (možda i više njih). Zanimljivo je da se u popisu župa iz 1334. godine spominje kao jedina crkva s titularom sv. Lovre u Međimurju crkva u obližnjem Prelogu, kao *sancti Laurentii de Perlok*.¹²² Nije poznato kada je i da li je taj titular prešao s crkve u Prelogu na crkvu u

---

¹¹⁶ Goss, 2004, str. 225.

¹¹⁷ Registar..., 1997, str. 245, pogledati pod Cirkovljan, br. 106.

¹¹⁸ Registar..., 1997, str. 246, pogledati pod Cirkovljan, šljunčara Diven.

¹¹⁹ Nakon saznanja, 1965. godine, nalaze prikupio V. Kapun za Muzej Međimurja.

¹²⁰ Horvat A., 1956, str. 21.

¹²¹ Registar..., 1997, str. 245, pogledati pod Cirkovljan, crkva sv. Lovre.

¹²² Buturac, 1984, str. 102.

Cirkovljanu, ili se u popisu župa mislilo na ovu crkvu. Zasad nije poznata ni starija posveta ove crkve za koju znamo da se ovdje nalazila u XI. stoljeću. Prema usmenim podacima ovdje su se nalazili ostatci nekog samostana, a također, prema predaji, ovdje su bili “črteni fratri”¹²³ te se crkva povezuje sa srednjovjekovnim viteškim redovima.¹²⁴ I Klaić smatra kako su posjed ovdje imali templari.¹²⁵ Današnja crkva sv. Lovre jednobrodna je građevina sa svetištem koje je izvana poligonalno, a iznutra polukružno. Zvonik koji se nalazi uz zapadno pročelje podignut je početkom XIX. stoljeća. U unutrašnjosti crkve nema vidljivih ostataka iz razdoblja srednjeg vijeka, tek su na vanjskom zidu svetišta vidljive konture nekadašnjih gotičkih prozora. Četiri glave nalaze se ispod profilacije vijenca, na četiri brida svetišta (Sl. 3). Sve glave imaju naglašene oči i usta te djeluju pomalo groteskno. Prva glava ima naglašena velika, otvorena puna usta, djelomično je izduljena te ima isplažen jezik. Druga glava ima vrlo široko, zaobljeno lice, s nasmijanim ustima. Nos je izdužen, a oči su velike i bademaste. Treća glava je izduljena, naglašene brade, s ovalnim očima, izduženim nosom te punim usnicama. Na četvrtoj su glavi dominantne predimenzionirane uši. Glava je ovalna, a posebno je velika donja usnica preko koje je isplažen jezik.

5.3. Čakovec - Buzovec (Čakovec, Muzej Međimurja)

Naselje Buzovec danas je dio grada Čakovca, međutim, u prošlosti bilo je to samostalno naselje u blizini Čakovca. Naselje je ime dobilo po banu Buzadu i njegovoj obitelji, jer je obitelj Buzad bila jedna od najznačajnijih vlastelinskih obitelji na području Međimurja tijekom XIII. stoljeća.¹²⁶ Lokalitet se spominje prvi put u pisanim izvorima kao *villa Buzad* 1260. godine.¹²⁷ Buzovec se spominje i 1288. godine kao posjed magistra Buzada, sina bana Čaka.¹²⁸ Na području Buzovca pronađen je skupni nalaz novca iz razdoblja XII. - XIII. stoljeća.¹²⁹

¹²³ Ili crveni fratri, svećenici; naziv kojim je lokalno stanovništvo zvalo viteške redovnike.

¹²⁴ V. Kalšan smatra kako je ovdje bila templarska crkva, Kalšan, 2003, str. 171.

¹²⁵ Klaić V., *Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati III.*, 1883, Zagreb, str. 183.

¹²⁶ Horvat, R., 1907, str. 39.

¹²⁷ Matotek, V., 2003, Međimurje u razvijenom srednjem vijeku i ranom novom vijeku, *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec, str. 51.

¹²⁸ Horvat, R. 1907, str. 39.

¹²⁹ Registar..., 1997, str. 246, pogledati pod 95; Puzjak I., u svome radu „Međimurje u prapovijesti, antičkom i srednjovjekovnom razdoblju“ navodi o ovome nalazu slijedeće: “tada se spasio dio glinene posude i 846 primjeraka srebrnog novca frizatika ili frizaških pfeninga. Novac potječe iz kovnice u Freisachu gdje su ga kovali frizaški vojvode i salzburški nadbiskupi, čiji se likovi i imena susreću na ovim primjercima novca. Razlikuje se dvanaest tipova pfeninga u vremenskom razmaku od XII. do sredine XIII. stoljeća. Stoga se ova ostava može datirati u vrijeme provale Mongola, 1241/42. godine.

Čakovec, Buzovec, G. Š. 46° 18'; G. D. 16° 26'

Područje interesa u ovom radu dva su kamena ulomka izuzetne vrijednosti, pronađeni 1976. godine prilikom građevinskih radova na Učiteljskom fakultetu u Čakovcu. Zgrada fakulteta smještena je u naselju Buzovec, uz glavnu cestu koja vodi iz smjera Preloga. Nakon pronalaska ovi su kameni ulomci pohranjeni u depo Muzeja Međimurja i dosad nisu bili predmetom stručne obrade. Prvi je ulomak dio crkvene opreme na kojem je prikazana borba životinja, a drugi je ulomak dio stupa s cvjetnim ukrasima (Sl. 4). Oba ulomka dosad su kao dio muzejskog inventara bila datirana u XIII. stoljeće, prema inventarnoj knjizi Muzeja Međimurja Čakovec.¹³⁰ Prvi ulomak zapravo je ugaoni fragment koji na jednoj strani ima prilično dobro očuvan prikaz borbe dviju životinja, a na drugoj strani, koja je jače oštećena, nalazi se prikaz fragmentarno očuvane glave životinje, najvjerojatnije lava. Prikaz borbe dviju životinja smješten je u polje koje u sva četiri kuta ima cvijet s tri latice i dvije trake, čineći time dekorativni okvir samom prikazu. U donjem je dijelu prikaza ptica isklesana vrlo detaljno, u profilu. Ima oštar kljun i vrlo pažljivo modelirano oko. Krilo i rep naglašeni su užljebljenjima, a vrlo preciznim užljebljenjima modelirano je i perje ptice. Također, prikazane su i noge ptice. U gornjem dijelu prikaza nalazi se druga životinja koja napada pticu. I ova je životinja vrlo kvalitetno modelirana, također prikazana u profilu. Glava ima naglašena usta i oko, na području vrata počinju valovita užljebljenja koja predstavljaju grivu ili dlaku. Prikazane su sve četiri noge životinje, kao i rep koji je zavinut iznad životinje. Ne može se točno utvrditi radi li se o lavu ili nekoj drugoj opasnoj životinji. Drugi prikaz također je omeđen cvjetićem i dvjema trakama u kutovima. Nije moguće sigurno utvrditi, međutim, vjerojatno se radilo o prikazu životinjske glave, najvjerojatnije lavlje koja je oštećena. Drugi ulomak stup je modeliran na način da ima s dvije trake omeđena polja u kojima se nalazi cvjetni ukras. Cvijet ima četiri okrugle i četiri izduljene latice, položene naizmjenično. U sredini je okrugle latice rupa, dok izduljena latica ima po sredini užljebljenje. Takva modelacija ponavlja se po cijeloj površini stupa.

5.4. Donja Glogovnica

Naselje se danas nalazi u sastavu Grada Križevaca, na području Koprivničko-križevačke županije. Brežuljkasti teren Kalničke gore i potok Glogovnica uvjetovali su naseljenost ovog

---

¹³⁰ Muzej Međimurja Čakovec, Zbirka srednjovjekovne građe, Inventarne oznake MMČ 17893 i MMČ 17894.

područja još u doba neolitika, o čemu svjedoče i pronađeni arheološki nalazi.¹³¹ U razdoblju srednjeg vijeka ovaj je kraj također naseljen zbog pogodnog terena za obrambenu funkciju i mogućnosti nadgledanja okolnog područja. Ovdje su svoje posjede imali templari, nakon njih ivanovci te usporedno kanonici Sv. groba jeruzalemskog. U povijesnim dokumentima postoje zapisi o templarskom preceptoratu u Glogovnici. Ovdje je održan generalni kapitul templara u Ugarskoj i Hrvatskoj 1240. godine.¹³² Templarska crkva sv. Jurja nije očuvana, pretpostavlja se da se nalazila na brijegu Crkvenjaku u blizini naselja.¹³³ Kako templarske posjede preuzimaju ivanovci, tako preuzimaju i posjed Glogovnica. Postoje očuvani zapisi s imenima ivanovačkih preceptora posjeda Glogovnica.¹³⁴ Danas s područja Glogovnice potječe pet fragmenata figuralne kamene plastike, koji se nalaze; dva fragmenta ugrađena su u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Donjoj Glogovnici, dva fragmenta ugrađena u obližnjem župnom dvoru te jedan fragment ugrađen u privatnoj kući u Gornjoj Glogovnici.

Donja Glogovnica - crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije G. Š. 46° 06'; G. D. 16° 34'

Crkva se nalazi na uzvisini, na istaknutom položaju unutar naselja, na gradištu koje je opasano jarkom. Ova crkva pripadala je kanonicima Sv. groba jeruzalemskog koji nisu bili viteški red, ali su nosili križ na odjeći. Oni su ovdje djelovali na prijelazu XII. u XIII. stoljeće, do turskih provala.¹³⁵ Crkva u sebi sadrži očuvane slojeve od romanike, gotike do devetnaestog stoljeća, što potvrđuju provedena istraživanja. Danas crkva služi kao župna crkva. Gotička faza izgradnje koja je ponajviše odredila današnji izgled crkve može se datirati na kraj XV. stoljeća. Crkva je longitudinalna građevina s nešto užim i nižim poligonalno zaključenim svetištem (Sl. 5). Brod je podijeljen na dva dijela s tri stupa povezana šiljastim lukovima. Svetište je od broda odijeljeno šiljastim trijumfalnim lukom i svođeno križnorebrastim svodom zrakastog završetka nad apsidom s jednostavno profiliranim rebrima koja počivaju na konzolama. U zidu južno od trijumfalnog luka visoko pod stropom ugrađena je jedna od romaničkih figuralnih kamenih plastika. Riječ je o skulpturi sjedećeg ili čučjećeg lika čovjeka. U gornjem dijelu prikazano je lice i vrat, dok je u donjem dijelu glavni akcenat dan na oblikovanje ruku u molitvi koje su naslonjene na gola stopala. Lice je prikazano vrlo pažljivo, oči su oblikovane blago bademasto sa središnjim ispupčenim dijelom. Nos je

---

¹³¹ Registar...,1997, str. 157 - 158.

¹³² Dobronić, 1984, str. 61.

¹³³ Dobronić, 1984, str. 62.

¹³⁴ Tako se 1340. spominje *frater Dionisius, castellanus de Bela*, te 1361. godine *frater Gwyllermus disctus Altanyz, castellanus de Bela*. Više o tome u Dobronić, 1984, str. 185.

¹³⁵ Dobronić L., 2002., *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb, str. 61 - 62.

dugoljast i pravilan, a usta su oblikovana kao ravna crta. Uši su također vidljive i oblikovane kao kružnice. Lice odaje blag i spokojan dojam. Gornji dio ovog fragmenta završava ravno odsječeno i ispupčeno prema van pa je vjerojatno riječ o konzoli u obliku ljudskog lika (redovnika) koja je nešto nosila. Riječ je o spoliju iz ranijeg razdoblja koji je prilikom dogradnje crkve ugrađen na vidljivo mjesto.

Na zvoniku se pod vijencem nalazi ugrađen sljedeći fragment - romanička skulptura s prikazom ljudskog lika. Lik je prikazan u sjedećem ili klečećem položaju. Gornji je dio lica iznad polovice nosa odlomljen. Ostatak lica prikazuje crtom naznačena usta na koja se nastavlja širok valjkasti vrat. Ruke su skupljene na prsima u molitvi ili drže dvostruki križ koji se nalazi na prsima. Pažljivo je oblikovan i pojas na kojem vise predmeti. Noge su spojene u koljenima, dok su stopala razmaknuta. Kako se glava nalazi u niši koja izlazi konveksno prema van, i ovdje se vjerojatno radilo o konzoli koja je nešto nosila. Također je riječ o spoliju iz ranijeg razdoblja koji je prilikom izgradnje (ili dogradnje) crkvenog tornja ugrađen na vidljivo mjesto.

Donja Glogovnica - župni dvor

Župni je dvor prizemnica građena od pravilnih komada kamena. Podignut je nakon polovice XIX. stoljeća. Uz sjeverni ulaz uzidana su dva fragmenta - reljefa s prikazom redovnika (Sl. 6). Na jednom fragmentu nalazi se prikaz gornjeg dijela tijela, a na drugom prikaz donjeg dijela tijela. Pokušamo li spojiti ova dva fragmenta, dobit ćemo lik koji stoji i ima ruke položene preko prsa i struka. Na prsima je prikazan dvostruki križ. Glava je prikazana s naglašenim okruglim ušima, fino modeliranim očima te ima nešto slabije istaknut nos. Usta su naznačena kao crta. Vrat je vrlo naglašen, zaobljen i stupast. Glava se nalazi u niši koja izlazi konveksno prema van te se i ovdje vjerojatno radi o konzoli koja je nešto nosila. Na drugom fragmentu prikazan je donji dio lika, odjeven u zaobljenu redovničku halju. Vidi se jedna ruka, pojas na kojem vise redom ključ, bodež (ili mač) i torbica. Noge su modelirane kao dva uska polustupa, s tek naznačenim stopalima. I u donjem dijelu vidljiva je pozadina, tj. niša u kojoj je smješten lik.

Gornja Glogovnica br. 61 – kuća

U podrumu kuće nalazi se ugrađen fragment s prikazom lika koji sjedi. Lik je isklesan na rubu kamenog bloka koji je oblikovan kao plitka niša iz koje konveksno izlazi lik. Glava je dosta

oštećena, dok su ruke i noge modelirane vrlo proporcionalno. Na prsima se nalazi očuvan prikaz dvostrukog križa. Ruke su položene u krilo. Noge su oblikovane jednostavno, položene jedna uz drugu. S obzirom na masivnost ovog fragmenta moguće je da se radilo o dekorativnom nosaču.

5.5. Gornji Kneginec

Naselje se smjestilo na obroncima Varaždinsko topličkog gorja, na povoljnoj poziciji s koje se pruža pogled na prostranu varaždinsku dolinu uz rijeku Dravu. S te pozicije mogli su se kontrolirati putevi koji su kroz ovo područje prolazili još od vremena antike, a možda i ranije, iz pravca Slovenije uz rijeku Dravu prema Slavoniji, a odvojak te ceste vodio je kroz podbrežje prema Varaždinskim Toplicama (*Aquae Iasae*). Upravo u blizini tog odvojka nalazi se današnje naselje Gornji Kneginec, prirodno zaštićeno Varaždin Bregom s južne i jugozapadne strane. Na temelju dosad poznatih arheoloških nalaza ljudi su na ovom području kontinuirano živjeli sve od razdoblja prapovijesti te u blizini Gornjeg Kneginca postoji veći broj značajnih arheoloških nalaza. Tako su na lokalitetu „Varaždin breg” pronađeni kameni artefakti iz mlađeg kamenog ili bakrenog doba i nasebinska keramika iz mlađeg željeznog doba.¹³⁶ Značajan je i lokalitet „Banjščina” na nadmorskoj visini od 245 metara koji nadgleda današnju autocestu Varaždin - Zagreb, a koja djelomično prati staru prometnicu koja je prolazila ovim krajem, gdje je pronađen skupni nalaz ostave srebrnog novca iz I. stoljeća prije Krista.¹³⁷ Kao posebno značajne arheološke lokalitete prvo se mora spomenuti „Brezje”; ovaj lokalitet nalazi se na blago povišenom položaju, sjeverno od toka rijeke Plitvice, na mjestu koje je bilo pogodno za naseljavanje u različitim razdobljima¹³⁸ te također relativno nedavno pronađen lokalitet „Blizna” - ovo nalazište, nazvano prema istoimenom bogatom izvoru vode uz koji se nalazi, smješteno je na samom prijelazu iz plodne nizine u brežuljkasto područje. Pronađeno je prilikom gradnje autoceste Zagreb - Goričan 2003. godine. Nalazi su izuzetno zanimljivi i pokazuju vrlo bogatu povijest ovog lokaliteta. Obuhvaćaju dokaze naseljavanja ovog područja kontinuirano od razdoblja bakrenog doba, preko željeznog doba, antike, razdoblja seobe naroda i ranog srednjeg vijeka, a najmlađi nalazi potječu iz XII. stoljeća.¹³⁹ Pretpostavka je da je zbog izloženosti antičke prometnice po ravnici, odnosno zbog veće sigurnosti putovanja, u ranom srednjem vijeku uspostavljen put koji je prolazio uz rubno

---

¹³⁶ Registar..., 1997, lokalitet „Varaždin Breg” str. 137, zapis 433.

¹³⁷ Registar..., 1997, lokalitet „Banjščina”, str. 95, zapis 246.

¹³⁸ Bekić, 2006, str. 289 - 293.

¹³⁹ Bekić, 2006, str. 91 - 180.

podbrežje Varaždinskog topličkog gorja. Upravo uz taj put nastajala su tada naselja koja se razvijaju nakon napuštanja starih nizinskih naselja, poput Blizne i Brezja, zbog sve veće opasnosti, a koja na novim pozicijama na brežuljcima postoje sve do današnjeg vremena. To su redom naselja Gornji Kneginec, Kelemen, Jakopovec i Sveti Ilija.¹⁴⁰ Uspinjući se zavojitom cestom, dolazi se do centra današnjeg naselja Gornji Kneginec koje se smjestilo na vrhu brežuljka, na platou na kojem se susreću tri puta. I danas je očuvan kompleks koji čine župna crkva sv. Marije Magdalene, župni dvor te kula u neposrednoj blizini crkve, s njezine jugoistočne strane.¹⁴¹ Iz centra se naselja pruža odličan pogled na sjever prema Varaždinu i dolinama rijeka Drave i Plitvice te na istok prema trasi autoceste Goričan - Zagreb koja prolazi putem stare ceste prema Varaždinskim Toplicama. Naselje Gornji Kneginec prvi se puta spominje 1209. godine u ispravi¹⁴² hrvatsko-ugarskog kralja Andrije II. Arpadovića pod nazivom *Kehne*, kao mjesto u kojem je bio zatočen Andrija II. u razdoblju od 1202. do 1204. godine, a zatočio ga je njegov brat kralj Emerik. Poveljom iz 1209. godine Andrija II. dodjeljuje gradu Varaždinu povlastice slobodnog kraljevskog grada, i to, prema predaji, upravo kako bi se odužio građanima Varaždina za vjerno služenje tijekom zatočeništva u Knegincu.¹⁴³ Iz toga se može zaključiti važnost kneginečke kule (ili utvrde) početkom XIII. stoljeća, ne samo za područje Kneginca, već i za grad Varaždin. Naziv „Andrijina kula” očuvao se sve do danas i mještani i dalje tako zovu jedinu do danas očuvanu kulu (Sl. 7). Za pretpostaviti je da je današnja kneginečka kula jedini preostali dio kaštela koji se nalazio na mjestu današnje crkve i župnog dvora. O tome nam govori svjedočanstvo prvog kneginečkog župnika Mauricija Končića, ex pavlina, koji tako i piše u spomenici župe.¹⁴⁴ Kula kao dio utvrde (ili kaštela) zasigurno je postojala već na samom početku XIII. stoljeća, a nadograđena je u vrijeme opasnosti od Turaka. Anđela Horvat također smatra da je kula u Knegincu pripadala četverougonom konceptu kaštela.¹⁴⁵ Točnu starost kneginečke kule možda će dati arheološka istraživanja kule i njezina okoliša.¹⁴⁶ Sam naziv Kneginec upućuje na to da je ovaj

---

¹⁴⁰ Više o toj temi u: Peškan; Pascuttini-Juraga., 2009, str. 425 - 439.

¹⁴¹ Kao arheološki lokaliteti iz razdoblja srednjeg vijeka u Gornjem Knegincu spominju se župna crkva sv. Marije Magdalene te Andrijina kula; Registar..., 1997, Bjelovar, str. 107 - 108.

¹⁴² Cijeli tekst isprave u originalu te preveden na hrvatski može se pronaći u: Hrelja, Damir *et al.*: 1995, Varaždin u arhivu, Varaždin, str. 10 - 16.

¹⁴³ Horvat R., 1910, str. 159.

¹⁴⁴ Spomenica I, str 1 - 2; Cvekan, 1989, str. 15. „Kao prvi župnik vidio sam ostatke kaštela, ostatak zida, koji je oko tvrđave na brijegu postojao. Tri, na tri ugla, okrugle kule, od kojih jedna još i sada na trgu postoji. Na četvrtom uglu prema istoku lipama nasuprot prema sjećanju i sada još živućih vjernika mojih, postojala je zidana kuća, prostrana, na kat, s mostom, koji se podizao, a župnik biškupečki Đuro Starešec ga je uklonio. Svjedoči i kula na tri kata, gdje se vide otvori za topovske cijevi“

¹⁴⁵ Horvat, A., 1975, str. 229.

¹⁴⁶ Prilikom terenskih obilazaka uočila sam da se na području nekadašnje pretpostavljene utvrde i danas može primijetiti još uvijek prisutna obrambena konfiguracija terena, tj. da postoji velika visinska razlika u odnosu na

posjed bio u vlasništvu kneza ili kneginje. Posjed se u spisima dijeli na Gornji i Donji Kneginec i spominje se kontinuirano u gradskim zapisnicima Varaždina, uglavnom vezano uz sporove koje je grad Varaždin vodio s okolnim plemstvom vezano uz pitanja vlasništva nad posjedom.¹⁴⁷

Gornji Kneginec - crkva sv. Marije Magdalene G. Š. 46° 15'; G. D. 16° 23'

Crkva je smještena na strateški povoljnoj poziciji s koje je bilo moguće nadgledati veliko područje, na nadmorskoj visini od 200 metara. Crkva se nekad nalazila unutar utvrđenog posjeda, a danas je okružuje naselje Gornji Kneginec. Posjed Kneginec javlja se kontinuirano u arhivima od početka XIII. stoljeća. Postoji mogućnost da je i prije osnivanja župe u XVIII. stoljeću Kneginec bio određeno vrijeme sjedište župe jer se u zapisnicima poglavarstva grada Varaždina iz 1463. godine spominje *plebanus de Knegincz*, odnosno župnik iz Kneginca, što može označavati njegovo podrijetlo, ali i mjesto njegove dužnosti.¹⁴⁸ Crkva sv. Marije Magdalene u Knegincu spominje se prvi put 1599. godine i to kao *ecclesiae beatae Mariae Magdalena*e u Zapisnicima poglavarstva grada Varaždina.¹⁴⁹ Crkva se dalje spominje u vizitacijama od 1649. godine, kao filijalna kapela župe Blažene Djevice Marije u Biškupcu.¹⁵⁰ Župa je osnovana (ili ponovno osnovana) 1789. godine i prvi župnik je prilikom dolaska u Kneginec 7 godina i 10 mjeseci stanovao u kneginečkoj kuli.¹⁵¹ Crkva je građena od kamena lomljenca s klesancima na uglovima i pravilne je orijentacije. To je jednobrodna, longitudinalna građevina, s poligonalnim svetištem nižim i užim od lađe. Svetište je od lađe odvojeno trijumfalnim lukom šiljastog završetka. Zvonik je prislonjen uz sjevernu stranu svetišta, a u njegovu prizemlju nalazi se sakristija. Glavni ulaz u crkvu nalazi se na zapadnoj strani, a sa sjeverne strane je ispred bočnog ulaza u crkvu izveden nadsvođeni trijem koji nose kameni stupovi. Crkva se u literaturi datira krajem XV. ili početkom XVI. stoljeća,¹⁵² ili oko

---

okolne građevine, pogotovo zapadno od platoa, gdje je i najslabije urbanizirano područje. Vrlo je zanimljiv podzid platoa na jugozapadnom kutnom dijelu koji je polukružnog oblika te možda predstavlja ostatke utvrde (ili jedne od kula) i koji još dosad nije bio predmetom istraživanja.

¹⁴⁷ Tanodi, Z. (ur) 1942.: *Poviestni spomenici slobodnoga kraljevskoga grada Varaždina*, svezak I i II, Varaždin, str. 62 - 68, 238 - 240., Barbarić, J.; Kolander, I.; Wissert, A., 1990., *Zapisnici poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Varaždina*, Varaždin.

¹⁴⁸ Tanodi, 1942, str. 238.

¹⁴⁹ Barbarić; Kolander; Wissert: 1990, str. 224, zapis broj 245.

¹⁵⁰ Cvekan, 1989, str. 18.

¹⁵¹ Cvekan, 1989, str. 31.

¹⁵² Vukičević - Samaržija, 1993, str. 155.

polovice XV. stoljeća.¹⁵³ Nedavni radovi na obnovi crkvenih pročelja potvrdili su neke pretpostavke o njezinoj slojevitosti te tragove više građevinskih obnova i stilskih mijena nego što je to dosad bilo poznato. Ogoljeli zidovi crkve pokazali su najmanje 3 faze gradnje crkve, a početak gradnje kneginečke crkve može se pomaknuti na prvu polovicu XV. stoljeća. Za ovaj je rad posebno važan kameni reljef s prikazom muške glave koji se nalazio ugrađen s vanjske strane južnog pročelja crkve (Sl. 8). Kako se ovaj kameni reljef nalazio ugrađen vrlo visoko na crkvenoj fasadi, bio je teško dostupan i nije dosad bio istraživan ni obrađen u stručnoj literaturi. Gjuro Szabo je prilikom posjeta Knegincu zamijetio samo polumjesec na južnom pročelju crkve (a zapravo se radilo o reljefu s prikazom glave) te tako navodi u svojoj knjizi *Kroz Hrvatsko Zagorje*.¹⁵⁴ Za vrijeme radova na obnovi pročelja crkve stvoreni su uvjeti za detaljan pregled kamenog reljefa s prikazom muške glave te je tada uočeno da postoji opasnost da on otpadne s pročelja crkve jer je uz zide bio vezan samo starom žbukom (Sl. 9). Uz suglasnost župnika kameni je reljef s prikazom glave skinut s pročelja crkve što je otvorilo mogućnost za istraživanja. Riječ je o reljefu izrađenom od bijelog vapnenca koji prikazuje muški lik s pokrivalom za glavu. Izveden je kao plitki reljef. Sa stražnje je strane ovo kameno djelo otklesano. Glava je ovalnog oblika, sužena prema bradi. Nos je dug i tanak i veže se na čeone lukove nad očima, koje su velike i vrlo izražajne, te na vanjskom rubu lagano skošene prema dolje. Brada je lijepo zaobljena i vrlo naglašena, ali i dosta oštećena od djelovanja atmosferilija. Usta nisu posebno istaknuta. Lice s lijeve strane uokviruje u formi polumjeseca pokrivalo za glavu, najvjerojatnije kapa ili aureola, koja je napravljena vrlo precizno. Desna strana lica nije uokvirena takvim pokrivalom i izlazi iz ravne, obrađene pozadine koja završava lomom. Nad gornjim dijelom glave nalazi se skošena obrađena površina koja je vjerojatno bila okvir prikaza. Kako ovo djelo kamene plastike s lijeve strane završava lomom, nije poznato kako je izgledao cijeli prikaz. Reljefnu skulpturu odlikuje frontalnost prikaza te realistična obrada detalja, posebice su jasno definirani oči i nos te pokrivalo za glavu.

5.6. Gotalovec

Naselje Gotalovec danas se nalazi na području Općine Budinščina, u Krapinsko-zagorskoj županiji, dok se u prošlosti nalazilo na području tada velike Varaždinske županije koja je

---

¹⁵³ Balog Z., 2012., Početci izgradnje župne crkve u Gornjem Knegincu, *Kneginec – Khene pod okriljem sv. Marije Magdalene*, Zagreb - Kneginec, str. 21 - 28.

¹⁵⁴ Szabo, 1939, str. 131.

postojala do 1874. godine.¹⁵⁵ Zbog izvora vode koji se nalaze u ovom pitomom kraju, na južnim obroncima Ivanščice, ovo je područje bilo naseljeno već u prapovijesti.¹⁵⁶

Gotalovec - crkva sv. Petra G. Š. 46° 09'; G. D. 16° 12'

Crkva dominira na izdvojenom brežuljku, udaljenom od sela Gotalovec. Prvi se put spominje 1639. godine kao dvorska kapela burga Gotalovec u kojoj je vlastelinska obitelj Gothal imala svoju grobnicu.¹⁵⁷ Današnja crkva ima tri osnovne cjeline: pravokutni brod, kvadratno svetište te poligonalnu grobnu kapelu Gothala. Zadržala je gotički korpus lađe i svetišta i po svojoj je tipologiji longitudinalna građevina nešto nižeg i užeg svetišta četvorinastog oblika koji vremenski pripada u početak XV. stoljeća. Povećanje gotičke kapele u današnju barokiziranu crkvu odvijalo se od XVI. do XVIII. stoljeća. Područje interesa u ovom radu dvije su konzole u formi muških glava koje se nalaze u kapeli koja je prema predaji „grobница“ obitelji Gothal. U kapeli se nalazi očuvana i kamena niša oko koje se nalaze crteži križeva i cvjetova te kružnica. Na zaglavnom kamenu nalazi se s donje strane u krugu reljefni prikaz dva prekrížena ključa. Prva glava na konzoli ima ovalno lice koje je na vrhu prekriveno pokrivalom za glavu, nekom vrstom kape ili maramom. Vrlo su fino izrađene oči i obrve. Nos je pravilan i izlazi iz plosnatog ovala lica. Usta imaju elipsoidni oblik, usječena su i iznutra obojena crvenom bojom. Iz usta prema dolje teku paralelna tanka užljebljenja koja predočuju bradu. Druga glava vrlo je slična prvoj, ali je djelomično oštećena. Čelo je izbočeno, a pokrivalo za glavu postavljeno je malo više nego kod prve glave. Oči su modelirane vrlo pažljivo, nos je istaknut iz plosnatog ovala lica, ali je djelomično oštećen, tj. dio mu je odlomljen. Usta su modelirana kao urez koji je u gornjem dijelu ravan, a u donjem u formi polumjeseca. Iz usta također teku radijalna užljebljenja koja predočuju bradu. Na licu se mjestimično nalaze tragovi boje.

5.7. Ivanec

Područje Ivanca pružalo je odličnu mogućnost za naseljavanje još od daleke prošlosti. Ovim krajem prolazila je stara prometnica uz rijeku Bednju iz smjera Varaždina prema Lepoglavi. Šumovito gorsko zaleđe koje je pružala planina Ivanščica, kao i brežuljkasti teren koji je

---

¹⁵⁵ Belošević, 1926, str. 79.

¹⁵⁶ Registar..., 1997, str. 69.

¹⁵⁷ Vukičević – Samaržija, 1993, str. 150.

davao zaklon, kako od neželjenih došljaka, tako i od bujica i poplava, bili su pogodni uvjeti koji su omogućavali naseljavanje. Svakako je važno spomenuti i obilje vodenih izvora, primjerice potok *Bistrica* koji je stari slavenski naziv za čisti gorski potok. Valja spomenuti kako se na ovome području nalaze i vrijedni arheološki lokaliteti iz prapovijesnog razdoblja.¹⁵⁸ U antičko doba ovim područjem prolaze dvije prometnice, jedna sjevernim obroncima Ivanščice, u smjeru istok-zapad, a druga kod Margečana, kroz udolinu Belski dol, prema jugu.¹⁵⁹ Današnje ime duguju grad Ivanec i planina Ivanščica viteškom redu svetog Ivana Jeruzalemskog, odnosno ivanovcima koji na ovo područje dolaze krajem XII. stoljeća. Utvrda Bela udaljena je deset kilometara u smjeru istoka od Ivanca, uz tok rijeke Bednje. Iz pisanih je izvora poznato da je ova utvrda bila sjedište ivanovaca te se kao preceptor Bele 1275. godine spominje brat Margerita.¹⁶⁰ Prema Lelji Dobronić ivanovci su uglavnom bili francuzi te oni ovamo donose graditeljsko umijeće, vidljivo i u ostacima utvrde Bela gdje je očuvana središnja branič-kula romaničke utvrde.¹⁶¹ Valja spomenuti da je na području utvrde pronađen vrlo lijepi fragment pećnjaka datiran u XIV./XV. stoljeće, a čuva se u fundusu Gradskog muzeja Varaždin. Ivanec se prvi put u pisanim povijesnim izvorima spominje 1396. godine kao *...libere ville Sancti Johannis de subcastro Bela*, dakle kao „slobodno naselje svetog Ivana u podgrađu Bele“. Na području samog centra današnjeg grada, na povišenom platou, nalazi se arheološki lokalitet, na mjestu gdje se nekada nalazio dvorac te stara crkva sv. Ivana Krstitelja. Tako se u vizitacijama iz 1649. godine ova crkva spominje kao „jako stara, križarska i ruševna“.¹⁶² Crkva je srušena 1675. godine. Nakon odluke o ukinuću reda ivanovaca 1405. godine red ivanovaca konačno nestaje s područja Hrvatske 1469. godine.¹⁶³ Kastrum u Ivancu spominje se tek od kraja XV. stoljeća kada je bio u rukama bana Ivana Korvina. U novije vrijeme ovdje se provode arheološka istraživanja koja vodi dr. sc. Juraj Belaj, tijekom kojih je pronađeno više vrlo interesantnih nalaza koji ukazuju na kompleksnost ovog nalazišta (Sl. 10).¹⁶⁴ U dvorištu kaštela pronađena je srednjovjekovna kapela sv. Ivana Krstitelja, pravilno orijentirana, četvrtastog svetišta. U temelju je pronađen uzidani kapitel s volutom na gornjem uglu koji vjerojatno potječe iz razdoblja romanike. Također su pronađeni

---

¹⁵⁸ Registar..., 1997., str. 109, pogledati pod Ivanec, bilj. 307 i 308.

¹⁵⁹ Šimek, M., 1997, Tragovi najstarijeg naseljavanja na području Ivanca i okolice, u *Zbornik 600 godina Ivanca*, Ivanec, str. 20.

¹⁶⁰ Dobronić, 1984, str. 183.

¹⁶¹ Kraš, M., 1997, Prilozi povijesti Ivanca od prvog pisanog spomena 1396. do 1940. godine, u *Zbornik 600 godina Ivanca*, Ivanec, str. 59.

¹⁶² Kraš, 1997, str. 65.

¹⁶³ Kraš, 1997, str. 66.

¹⁶⁴ Belaj J., 2008.

grobovi s nalazima keramike iz srednjeg vijeka, ali i iz prapovijesti. Pronađeni su i spoliji iz antičkog razdoblja koji ukazuju na postojanje naselja uz put i u rimsko doba.

Ivanec - crkva sv. Marije Magdalene G. Š. 46° 14'; G. D. 16° 07'

Današnja crkva izgrađena je dijelom u XVII. stoljeću da bi krajem XIX. stoljeća proširenjem i pregradnjom dobila svoj današnji oblik. To je velika longitudinalna građevina križnog tlocrta s prostranim svetištem oblog završetka. U crkvi se od očuvane kamene plastike ističe kamena krstionica, s gornjim dijelom iz razdoblja renesanse, koji čini bazen s reljefnom prednjom stranicom ukrašenom s dva kerubina, i donjim dijelom iz razdoblja srednjeg vijeka koji se sastoji od dva vrlo vješto modelirana lava. Lavovi sada služe kao nosači krstionice, a vjerojatno su doneseni iz starije crkve. Dugi su niz godina bili ugrađeni u unutrašnji zid crkve te su prilikom obnove unutrašnjosti izvađeni iz zida. Tada je otkrivena puna forma ovih lavova kao i djelomično očuvana polikromija. Lavovi sjede, glave su im lagano okrenute na jednu stranu, s vrlo vješto i pažljivo modeliranim detaljima. Glava je u obliku ovala s velikim očima i ustima koja se lagano smiješe. Dlaka je također modelirana vrlo pažljivo. Tijela su tanka, s dugim i tankim vratovima.

5.8. Konjščina

Kulturni krajolik između Ivanšćice i Medvednice još uvijek sakriva bogate srednjovjekovne slojeve. Konjščina je naselje u istoimenoj općini, na području Krapinsko-zagorske županije. Kroz Konjščinu teče rijeka Krapina i potok Selnica. Prvi pisani spomen današnjeg naselja Konjščina vezan je uz spomen crkve 1334. godine. Naselje se tada zvalo Selnica. Krajem XV. stoljeća grofovi Konjski grade kaštel na ravnici ispod naselja. On je djelomično očuvan do danas i u prošlosti je bio važan strateški objekt (Sl. 11).

Konjščina - crkva sv. Dominika G. Š. 46° 04'; G. D. 16° 10'

Ova crkva smještena je na križanju drevnih putova, u blizini rijeke Krapine gdje se u prošlosti razvilo naselje Konjščina. Crkva je pravilno orijentirana jednobrodna longitudinalna građevina s kvadratičnim svetištem. Spominje se u najstarijem očuvanom popisu župa iz 1334. godine kao *item ecclesia sancti Nicolai de Zelnicha*.¹⁶⁵ Vrlo brzo posveta je

---

¹⁶⁵ Buturac, 1984, str. 51.

promijenjena i već se 1348. godine spominje posveta sv. Dominiku. Promijenjeno je i ime naselja iz Selnica u Konjščina. Područje interesa ovdje dva su djela kamene plastike ugrađena u istočni zid svetišta s vanjske strane (Sl. 12). Kao „surovo izrađeni mjesec“¹⁶⁶ spominje ih Gjuro Szabo u svojoj knjizi *Kroz Hrvatsko zagorje*. Ta definicija ovih prikaza provlači se otad kroz stručnu literaturu, čak i u novije doba. Međutim, riječ je o prikazu dvije glave koje su vrlo slične, ali imaju neke različitosti u detaljima.

5.9. Križovljan

Uz važnu „drevnu“ prometnicu, koja je ovim krajevima prolazila iz pravca Slovenije uz Varaždin prema Osijeku, smjestilo se naselje Križovljan, danas u sastavu općine Donji Martijanec. Nedaleko od naselja nalazi se rijeka Drava. Na području naselja otkrivena je ostava srebrnjaka koja se pripisuje Keltima.¹⁶⁷ Posjed se kao *Crisowlan* spominje u XIII. stoljeću,¹⁶⁸ zajedno sa Slanjem. Početkom XVI. stoljeća ovo su područje opustošili Turci.¹⁶⁹ Kako su crkva i naselje bili uz glavnu cestu, prilikom prolaska turske vojske kmetske su kuće do temelja spaljene, a obrambeni objekt uz crkvu razoren.¹⁷⁰

Križovljan - crkva Sv. Križa G. Š. 46° 16'; G. D. 16° 33'

Crkva Sv. Križa smještena je na uzvisini u blizini ceste Varaždin – Ludbreg. Položaj na kojem se crkva nalazi naziva se *Gradišće* ili *Cirkvenica*. U Registru arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske spominju se stela na pročelju, gotičko svetište i portal.¹⁷¹ Crkva se prvi put spominje u prvom poznatom popisu župa iz 1334. godine kao *Item ecclesia beate virginis, cruciferorum*.¹⁷² Crkva je prema predaji pripadala križarima te takav zapis postoji u Spomenici župe.¹⁷³ Takvo mišljenje navodi i J. Stošić smatrajući ovu crkvu prvotno križarskom dvoranskom crkvom.¹⁷⁴ To je pravilno orijentirana crkva koja se sastoji od pravokutnog broda i poligonalnog svetišta te kvadratične sakristije na sjevernoj strani svetišta.

---

¹⁶⁶ Szabo, 1939, str. 164.

¹⁶⁷ Tomičić, 1997, str. 28.

¹⁶⁸ Adamček J., 1984, Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma, u *Ludbreg*, str. 84.

¹⁶⁹ Adamček, 1984, str. 86.

¹⁷⁰ Winter M., 1970, Po dragomu kraju – Ludbreg i okolica, *Kaj*, 3 - 4, str. 16.

¹⁷¹ Registar..., 1997, str. 115.

¹⁷² Buturac, 1984, str. 75.

¹⁷³ „Za kapelu križovljansku pripovieda se, da su ondje prije bili križari, a kasnije, da je bila župna crkva i ondje župni stan za župu Martijanec.“ Iz zabilješka župnika Ivanan Nepomuka Likevića, *Spomenica župe Martijanec*, str. 76.

¹⁷⁴ Stošić J., 1994., Srednjovjekovna umjetnička svjedočanstva o Zagrebačkoj biskupiji, *Sveti trag*, str. 123.

Najstariji dio crkve je brod koji potječe iz XII./XIII. stoljeća. U drugoj fazi (početak XVI. st.) prigrađeno je poligonalno svetište i sakristija. Različito oblikovanje monofora broda i svetišta, kao i tragovi u strukturi zida, pokazuju da je naknadno, vjerojatno tijekom XVII. stoljeća, južni zid broda bio srušen i ponovno podignut na istom mjestu. Zanimljiv je način na koji je građen sjeverni zid; vanjsko i unutrašnje lice zida građeno je od tankih (oko deset centimetara) i pravilnih kamenih ploča s ispunom od sitnijeg građevinskog materijala (veziva, kamenja i cigle). Takav način gradnje tipičan je za XII. stoljeće, i na isti su način bile građene crkve u Martijancu i Jalžabetu¹⁷⁵ te se stoga može pretpostaviti da je crkva i starija nego što se dosad smatralo. Vanjština crkve očuvala je srednjovjekovni izgled i proporcije s brodom i svetištem pod jedinstvenim dvostrešnim krovijem, poligonalno završenim nad svetištem. Posebno se ističe reljef sa sedam muških glava ugrađen na zapadnom pročelju građevine iznad portala, čija datacija i podrijetlo još uvijek nisu sa sigurnošću utvrđeni, a reljef kontinuirano potiče nova istraživanja i pažnju stručne javnosti (Sl. 13). Upravo ovaj spolij područje je interesa u ovom radu. Reljef je dosad različito interpretiran i datiran; kao rad nastao pod keltskim utjecajem, kao rimska stela ili kao prikaz redovnika ili donatora romaničkog umjetničkog izričaja. Kao što je već spomenuto reljef prikazuje sedam glava. Riječ je o glavama muškaraca, tri veće u gornjem dijelu i četiri manje u donjem dijelu (Sl. 14). Sve glave imaju velike bademaste oči, kovrčavu kosu i izdužene nosove koji su spojeni na lukove obrva. Svi likovi imaju brade, dok središnji veći lik ima vrlo dugačku bradu. Reljef je tijekom 2012. godine djelomično očišćen i sondirani su rubovi te su tada na vidjelo izašli neki novi detalji. Tako je sada vidljivo da ovaj reljef ima definiran rub koji ga uokviruje i koji je u donjem dijelu zaobljen u obliku latice.

5.10. Lepoglava

Na širem području Lepoglave nalazi se više arheoloških lokaliteta¹⁷⁶ kao i pretpostavljena trasa rimske ceste. Srednjovjekovna utvrda nalazila se na brdu Gorica iznad današnjega grada Lepoglava. U njezinoj neposrednoj blizini nastaje kasnije kapela sv. Ivana na Gorici. Utvrda je bila sagrađena na izvrsnom strateškom položaju s kojeg je bilo moguće nadgledati dolinu rijeke Bednje i put koji je vodio kroz nju. Utvrda se prvi puta spominje 1399. godine, a 1479.

---

¹⁷⁵ Goss, 2005, str. 187 - 198.

¹⁷⁶ Tako se spominju Bračkova pećina s nalazima iz kasnog brončanog doba i kasne antike, Budim s nalazom antičkog novca, Kameni vrh/Gaveznicica (naselje gradinskog tipa, kasno brončano doba) te više raštrkanih nalaza iz neolitika (oruđe, grob s priložima). Registar..., 1997, str. 116 - 117.

vjerojatno je uništena.¹⁷⁷ Pavlinski crkvenosamostanski kompleks smješten je uz uzdužnu os današnjeg naselja, podno sjevernih obronaka Ivanščice. Po arhitektonskom sklopu to je bio najveći pavlinski samostan, po broju posjeda najbogatiji, a u duhovnoj i znanstvenoj kulturi jedan od najznačajnijih u cijeloj hrvatskoj pokrajini.¹⁷⁸ Samostan osniva oko 1400. godine Herman Celjski, o čemu postoji očuvana isprava iz 1455. godine.¹⁷⁹ Nakon turskih razaranja i znatnih oštećenja srednjovjekovnog samostana, čije je postojanje potvrđeno arheološkim istraživanjima, gradi se novi samostan tijekom XVII. i XVIII. stoljeća.

Lepoglava - crkva Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije G. Š. 46° 13'; G. D. 16° 02'

Pravilno je orijentirana samostanska crkva nastala je u više stilskih etapa, u srednjem vijeku i baroku. Prva, izvorna crkva izgrađena je oko 1430. godine. Gotičku jezgru čini poligonalno završeno svetište svođeno križnim i završno zvjezdastim svodom, istočna polovica mrežasto svođenog broda i donji dijelovi zvonika. Nakon povećanja samostana izvršenog sredinom XVII. stoljeća došlo je i do barokizacije crkve u kojoj je lađa produljena za dva jarma prema zapadu, izgrađena su predvorja, knjižnica te monumentalno zapadno pročelje, a lađi su prigrađene i bočne kapele te je tada crkva dobila svoj današnji izgled. Južno bočno pročelje, koje se najbolje vidi s ceste, slojevito je u svojem nastajanju tijekom razdoblja gotike i baroka: stupnjevani kontrafori i gotički prozori svetišta, tri barokne kapele uz južnu stranu lađe pod zajedničkim krovom te manji prozori dograđenih predvorja i knjižnice (Sl. 15). Taj spoj starog i novog najviše je došao do izražaja na glavnom, zapadnom pročelju. Usko i visoko dvokatno pročelje raščlanjeno je pilastrima, vijencima i nadvišeno trokutastom atikom nad izvijenim zabatom te ukrašeno kamenim kipovima u nišama. Visoki trijumfalni luk dijeli svetište od gotičkog broda koji je u nadograđen u drugoj polovici XVII. stoljeća. U unutrašnjosti je očuvan vrijedan sakralni inventar iz razdoblja baroka. Posebno je vrijedan opus fresaka u svetištu na pjevalištu, rad Ivana Rangera. Na zaglavnom kamenju u svetištu nalaze se grbovi grofova Celjskih. Riječ je o tri grba, na prvom je prikazan štit s crvenim i bijelim gredama, na drugom grbu, također u obliku štita, nalaze se na plavoj pozadini tri zlatne šesterokrake zvijezde, a na trećem grbu, koji je štit podijeljen na četiri djela, nalaze se u

---

¹⁷⁷ Szabo, 1919, str. 26.

¹⁷⁸ Ovdje je 1503. godine otvorena prva javna gimnazija u kontinentalnoj Hrvatskoj, a od 1687. god. uređen je «Generale studium theologicum Ordinis».

¹⁷⁹ Klaić, 1908, Osnutak manastira Lepoglave i povijest njegova u XV. stoljeću (1400-1495), u Vjesnik kr. Zemaljskog arkiva, god. X, Zagreb, str. 161 - 165.

gornjem desnom polju tri zvijezde, a u lijevom dvije grede; u donjem desnom polju dvije grede, a u lijevom tri zvijezde.

Područje interesa u ovome radu dvije su kamene glave očuvane u unutrašnjosti crkve. Na jednoj je prikazan lik koji ima brkove i bradu koja je podijeljena u dva dijela. Brkovi i brada oblikovani su kao zaobljene, izduljene forme, slične češeru. Oči su modelirane vrlo izražajno i bademaste su forme. Čelo je blago zaobljeno. Nos je na vrhu lagano odlomljen. Druga glava ima izražajne, bademasto oblikovane oči. Nos je oblikovan pravilnim linijama. Kratko čelo u gornjem je dijelu podijeljeno užljebljenjima, dok je lice prekriveno lišćem te se može povezati sa simbolikom zelenog čovjeka.¹⁸⁰ Zeleni čovjek može se povezati s drevnim, pretkršćanskim božanstvima i duhovima prirode i vegetacije. Ove glave koje predstavljaju „fantastične likove“ postavljene su kao nosači arhitekture u crkvi te simboliziraju podređenost tih likova pobjedničkom kršćanstvu, odnosno crkvi.¹⁸¹

Također valja spomenuti gotičku sediliju očuvanu na južnom zidu svetišta, koja se mogla djelomično vidjeti u vrijeme obnove crkve, prilikom demontaže glavnog oltara, jer je sada djelomično prekrivena zidom izvedenim u razdoblju baroka. Sedilija je danas prekrivena žbukom na kojoj je freska I. K. Rangerera. Otvoren je samo istočni dio sedilije, gdje se može vidjeti kvaliteta izvedbe i raskošno oblikovanje. Ugaoni stup se u gornjem dijelu pretvara u fijalu. Sedilija u donjem dijelu ima klupu, a pozadina niše sedilije ukrašena je slijepim gotičkim lukovima.

U crkvenom je svetištu, ispred glavnog oltara, pokopan hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban Ivaniš Korvin, nezakoniti sin hrvatsko-ugarskog kralja Matijaša Korvina.¹⁸² Očuvana je izvorna nadgrobna ploča nastala oko 1504. godine, a 1824. premještena s poda na sjeverni zid svetišta. Na ploči se nalazi reljefno isklesan lik u viteškom oklopu koji predstavlja Ivaniša Korvina te natpis. Prikazan je kako u lijevoj ruci drži barjak, a u desnoj mač. Ispod lijeve ruke smješten je štit sa simbolom obitelji Korvin, gavranom koji u kljunu drži prsten. Simbol na štitu s vremenom se istrošio i danas više nije vidljiv.¹⁸³

5.11. Macinec

Naselje Macinec nalazi se na području Općine Nedelišće, u jugozapadnom dijelu donjeg Međimurja, u neposrednoj blizini granice sa Slovenijom, na povoljnoj poziciji pokraj koje je

---

¹⁸⁰ Pelc, 2012, str. 768 - 774.

¹⁸¹ Pelc, 2012, str. 768 - 774.

¹⁸² Dočkal, 2014, str. 25.

¹⁸³ Natpis i opis grba u: Kukuljević Sakcinski, 1891, str. 120 - 121.

od najranije prošlosti prolazio put iz pravca Slovenije prema istoku. Na tom se području u rimsko doba razvilo naselje (uporište) *Maxentia*.¹⁸⁴ Na ravnom, nešto povišenom platou u užem području naselja pronađen je antički novac iz II./III. stoljeća.¹⁸⁵ Na temelju ovdje pronađene srednjovjekovne keramike datirane od VIII. do XI. stoljeća¹⁸⁶ može se zaključiti da na području Macinca također postoji dug kontinuitet naseljavanja. A. Horvat pretpostavlja i postojanje danas porušenog burga (kaštela) u Macincu.¹⁸⁷

U popisu župa Zagrebačke biskupije spominje se 1334. godine između Drave i Mure još jedna župa sv. Martina, koju J. Butorac nije istražio i ubicirao.¹⁸⁸ Vladimir Kalšan smatra kako se ta župa nalazila upravo u Macincu¹⁸⁹ te je tako i spominje u svojoj knjizi "Iz vjerskog života Međimurja", a kao posvetu, uz današnju, navodi i staru posvetu sv. Martinu. I. Srša također misli kako se ovdje nalazila župa sv. Martina koju povezuje s graditeljima crkve sv. Martina u Svetom Martinu na Muri.¹⁹⁰ Međutim, to zasad nije potkrijepljeno povijesnim dokumentima. U popisu župa iz 1501. godine više se ne spominje četvrta župa posvećena sv. Martinu u Međimurju. Macinec pod nazivom Mačinec spominje I. Kukuljević Sakcinski 1891. godine,¹⁹¹ uz zapis i godinu 1477. Upravo na temelju naziva Mačinec, koji koristi Kukuljević, I. Srša pretpostavlja da naziv naselja dolazi od riječi "mač" te upućuje na pripadnost crkve viteškom redu.¹⁹²

Macinec - crkva Pohoda Blažene Djevice Marije G. Š. 46° 17'; G. D. 16° 19'

Današnja župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije građena je kao neogotička građevina u vremenu od 1878. do 1881. godine. Vanjštinom neogotičke crkve dominira zvonik koji, kao i izduženu lađu i poligonalno svetište, izvana podupiru kontrafori između kojih se nalaze izduženi neogotički prozori s vitrajima (Sl. 16). Cijeli crkveni inventar neogotičkih je stilskih obilježja (Sl. 17). Na mjestu današnje crkve ranije je postojala kasnogotička crkva iz XV. stoljeća, koja je srušena te zamijenjena sadašnjom građevinom.¹⁹³ Upravo ove konzole područje su interesa ovdje; one su se prvotno nalazile u gotičkom svetištu, a kako je jedna od njih datirana godinom 1475., tako se i srušena gotička crkva datira u drugu polovicu XV.

¹⁸⁴ Kraševac I., 2004, *Crkva Pohoda Blažene Djevice u Macincu* - primjer kvalitetnoga neogotičkog *Gesamtkunstwerka*, Zagreb, Radovi instituta za povijest umjetnosti 28/2004., str. 293, bilj.12.

¹⁸⁵ Registar..., 1997, str. 255, pogledati pod Macinec, bilj. 998.

¹⁸⁶ Registar..., str. 254, pogledati pod Macinec, bilj. 997.

¹⁸⁷ Horvat A., 1956, str. 26, karta.

¹⁸⁸ Butorac, 1984, str. 103, bilj. br. 563.

¹⁸⁹ Kalšan V., 2006, *Međimurska povijest*, Čakovec, str. 31.

¹⁹⁰ Srša I., 1994, Međimursko srednjovjekovlje, *KAJ 2-3*, Zagreb, str. 73.

¹⁹¹ Kukuljević Sakcinski, 1891, str. 387.

¹⁹² Srša, 1994, str. 72., bilj. 55.

stoljeća, odnosno njezin svetišni dio u kojem su se nalazile konzole. Očuvane gotičke konzole imaju sljedeće prikaze: na tri su aplicirani grbovi, od kojih dva nedostaju, tri konzole prikazuju ljudski lik, a na dvije su prikazi anđela. Na grbu je prikazana trnova grana i dvije zvijezde s pet bridova. Dva ljudska lika su muški likovi s dugom kosom i bradama koji su prikazani kako nose svod. Treći lik bez brade i neobično oblikovana tijela najvjerojatnije je anđeo. Na konzolama su prikazana još dva anđela, jedan drži traku s godinom, a drugi grb.

5.12. Mađarevo (Gradski muzej Varaždin)

Naselje Mađarevo nalazi se danas u sastavu grada Novi Marof, oko dva i pol kilometra udaljeno od samog grada. Naselje se nalazi na istočnim obroncima Ivanščice, a u prošlosti je bilo povezano s utvrdom Grebengrad. Na području naselja pronađeni su nalazi keramike iz kasnog brončanog doba.¹⁹⁴ U naselju Mađarevo nalazila se nekad crkva sv. Vida koja je srušena krajem XVI. stoljeća i danas više od nje ne postoje nikakvi ostaci, već je samo poznata lokacija na kojoj se nalazila.¹⁹⁵

Mađarevo, uže područje naselja G. Š. 46° 11'; G. D. 16° 18'

Prilikom zemljanih radova na cesti 1959. godine pronađena je kamena ploča na kojoj je reljefni prikaz muškog lika. Ova ploča danas je sastavni dio zbirke Gradskog muzeja Varaždin. Reljef je izrađen od vapnenca i djelomično je oštećen, odnosno donji lijevi dio je odlomljen. Lik muškarca smješten je u nišu. Lice je modelirano u obliku kruškolikog ovala, s naglašenom bradom. Gornji dio glave, tj. tjeme, završava sitnim urezotinama koje vjerojatno predstavljaju kosu. Glava je smještena u nišu koja je u gornjem dijelu šira nego bočno. Oko glave je u podlozi uklesan okvir, poput aureole. Oči su naglašene, uklesane šire kod nosa, dok se prema vanjskom rubu sužavaju. Obrve su tek lagano urezane. Nos je plitak i pravilan. Usta su modelirana kao ravna urezotina. Brada je izdužena i naglašena. S desne strane vidljiv je dio vrata koji se nastavlja prema dolje. Također, s desne strane očuvan je i okvir samog reljefnog prikaza koji otprilike u visini ušiju lica zaobljeno kreće prema dolje. S lijeve je strane reljef odlomljen. Nišu u kojoj je smješten reljefni prikaz muškog lika s jedne strane zatvara stup.

---

¹⁹³ Rješenje o zaštiti kulturnog dobra - župne crkve Pohoda BDM u Macincu, u dokumentaciji Konzervatorskog odjela u Varaždinu.

¹⁹⁴ Registar..., 1997, str. 119.

¹⁹⁵ Koščak, 1998, str. 25.

5.13. Mihovljan (Muzej Međimurja Čakovec)

Naselje Mihovljan jedno je od najstarijih naselja u Međimurju. Uz ovo naselje i crkvu sv. Mihovila veže se i najstariji spomen neke župe u Međimurju te najstariji pisani spomen Međimurja iz 1203. godine.¹⁹⁶

Mihovljan - crkva sv. Mihovila G. Š. 46° 20'; G. D. 16° 26'

Župna crkva sv. Mihovila u Mihovljanu spominje se u popisu župa 1334. godine kao *Item sancti Michaelis*, a u popisu župa iz 1501. godine kao *Sancti Michaelis sub Chaktornya*.¹⁹⁷ Valja spomenuti da postoji zapis iz 1203. godine o crkvi sv. Mihovila na području Međimurja, odnosno na području između Drave i Mure pa je za pretpostaviti da je riječ o istoj crkvi.¹⁹⁸ Crkva sv. Mihovila bila je župna crkva za Čakovec do 1789. godine kada je župa preseljena u današnju franjevačku crkvu sv. Nikole u Čakovcu. Crkva je srušena u XIX. stoljeću. Danas je na mjestu crkve arheološki lokalitet na kojem je pronađeno četrdesetak kamenih arhitektonskih fragmenata iz razdoblja romanike i gotike, a koji se čuvaju u Muzeju Međimurja u Čakovcu.¹⁹⁹ Od posebnog su interesa za ovaj rad očuvana djela kamene plastike; zaglavni kamen te ulomak konzole s figuralnim prikazom muškarca s torbom. Zaglavni kamen datiran je u XV. stoljeće.²⁰⁰ Na njemu je prikazano slovo „M” te tri šesterokrake zvjezdice od kojih je donja vidljiva u cijelosti, a ostale dvije djelomično su sakrivene slovom „M”. Slovo se može povezati s posvetom crkve sv. Mihovilu. Ulomak konzole s figuralnim prikazom muškarca s torbom jedini je preostali dio konzole koji potječe iz srušene crkve sv. Mihovila. Iz ovih fragmenata možemo zaključiti koliko je ova crkva bila bogato opremljena, no, nažalost, do danas je očuvano tek nekoliko kamenih ulomaka.

5.14. Nedelišće

Na povoljnom, nešto uzdignutom položaju, omeđenom rijekama Dravom prema jugu te Trnavom prema sjeveru, na sjecištu drevnih putova, smjestilo se današnje naselje Nedelišće. Nekoliko poznatih i istraživanih arheoloških lokaliteta poput lokaliteta Stara Ves na istočnom

---

¹⁹⁶ Kalšan, 2003, str. 139.

¹⁹⁷ Buturac, 1984, str. 102, bilj. br. 558.

¹⁹⁸ Smičiklas T. (ur.), Codex Diplomaticus (CD) III/31, 1203.: *super terram beati Michaelis, quae inter Muram et Dravam consistit*.

¹⁹⁹ Registar..., 1997, str. 255., pogledati pod 1003.

²⁰⁰ Muzej Međimurja Čakovec, Zbirka srednjovjekovne građe, Inventarna oznaka MMČ 17892.

dijelu Nedelišća, gdje je istraživano zasad najstarije slavensko naselje zabilježeno u Hrvatskoj, s najstarijom ranoslavenskom zemunicom koja datira iz početka VII. stoljeća,²⁰¹ govori nam o dugom kontinuitetu naseljavanja u ovom kraju. Dosad provedena arheološka istraživanja u Cirkvišću (ili Gradišću), lokalitetu nešto sjevernije od današnjeg naselja, na mjestu gdje se danas nalazi župna crkva, govore da je ovdje u razdoblju srednjeg vijeka (XIII. – XV. st.) bila crkva i drugi objekti naselja.²⁰² Najstariji dokument – darovnica, kojom kralj Bela IV. daruje veliko imanje Nedelišće magistru Mihajlu, potječe iz 1226. godine.²⁰³ Naselje se u srednjem vijeku razvija kao trgovište - *Oppidum*, a u nekim se dokumentima iz XV. stoljeća spominje i kao grad - *Civitas Nedelicencis*,²⁰⁴ što nam govori o važnosti Nedelišća u to vrijeme. Uspon Nedelišća značajan je i u vrijeme Zrinskih (od 1546. do 1691. godine) kad ono postaje važno mjesto u Međimurju.²⁰⁵

Nedelišće - crkva Presvetog Trojstva G. Š. 46° 17'; G. D. 16° 23'

U popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine spominje se župa u Nedelišću s crkvom Presvetog Trojstva - *Ecclesia sancte Trinitatis*.²⁰⁶ Današnja crkva Sv. Trojstva u osnovi je jednobrodna gotička građevina sagrađena u drugoj polovici XV. stoljeća, s poligonalnim svetištem presvođenim križno-rebrastim svodom (Sl. 18). U barokno doba lađi su prigradene južna kapela i zvonik, a sjeverna kapela i sakristija pridodani su u XIX. stoljeću. Djela kamene plastike na crkvi obradila je Anđela Horvat.²⁰⁷ Prvo od četiri kiparska djela na vijencu pod krovom prikazuje glavu bradatog muškarca, zatim slijedi glava golobradog muškarca bucmastih obraza, nakon toga slijedi prikaz divlje žene koja je okrenuta prema posljednjem od četiri prikaza u gornjoj zoni, a to je muška glava sasvim obrasla u bradu, brkove i kosu. Divlji čovjek najčešće je zarašten u bradu, obrastao dlakom po cijelom tijelu te ponekad nosi toljagu.²⁰⁸ Na soklu, u donjoj zoni, nalazi se pet figuralnih plastika; prvi je prikaz životinja s rogovima, najvjerojatnije jarac, zatim slijedi prikaz glave u cijelosti prekrivene lišćem, tzv. *zeleni čovjek*. Zatim slijedi treća figura u zoni sokla, koja je vrlo oštećena, no prema očuvanoj formi vjerojatno se radi o prikazu ptice. Sljedeći je prikaz životinja koju je A. Horvat

²⁰¹ Više o tome; Bekić, 2006, str. 203 - 206.

²⁰² *Nedelišće - monografija*, 1993, str. 61.

²⁰³ *Nedelišće - monografija*, 1993, str. 61.

²⁰⁴ U dva dokumenta iz Arhiva Slovenije; Perči Lj., 1988, Dva ugovora iz 15. stoljeća s pečatom Nedelišća, *Muzejski Vjesnik 11*, Varaždin, str. 48 - 49.

²⁰⁵ Opširnije o tome u: *Nedelišće - monografija*, 1993, str. 31.

²⁰⁶ Buturac, 1984, str. 102.

²⁰⁷ Horvat, A., 1983, *O gotičkoj arhitektonskoj plastici u Nedelišću*, Matica srpska, Novi Sad, str. 203 - 206

²⁰⁸ Hall J., 1991, *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*, Zagreb, str. 60.

identificirala kao ježa.²⁰⁹ Posljednja, peta figura vrlo je oštećena te se ne može iščitati. Od starije crkvene opreme potrebno je istaknuti očuvanu kasnogotičku kustodiju. Ova kustodija jedna je od rijetko očuvanih kustodija na području sjeverozapadne Hrvatske. Smještena je uz sjeverni zid lađe, prije trijumfalnog luka. Podnožje, odnosno stup izrađeno je od tordiranih traka koje se naprijed prepliću i tvore slovo X. Zatim slijedi podnožje koje nosi ormaric s nišom. Niša ima dva otvora zatvorena drvenim vratnicama. Vratnice su uokvirene fino izvedenim, prepletenim trakama. Zatim slijedi dio na kojem su ukrasi zabati, iz kojih izlaze tornjići i gornji dio kustodije. Gornji dio oblikovan je u formi fijale koja je ukrašena biljnim ukrasima, a završava bogato ukrašenom biljnom dekoracijom u obliku kugle.

5.15. Očura

Sam naziv naselja Očura dolazi od latinskog naziva za stražarnicu - *Mons Ocutus*, *Mons Acutus* (oštri vrh) te upućuje na položaj izvidnice u prošlosti. S ove se pozicije može nadgledati put koji kroz klanac ide od Lepoglave prema Krapini i Loboru.

Očura - crkva sv. Jakova/sv. Marije G. Š. 46° 12'; G. D. 16° 02'

Crkva se nalazi na vrhu brežuljka, na odličnoj relejnoj poziciji. U prošlosti se spominju dva titulara ove proštenjarske kapele. Danas je kapela zatvorena jer je doživjela znatna oštećenja u Drugom svjetskom ratu. To je u osnovi jednobrodna, longitudinalna građevina s užim i nešto nižim svetištem, dvije sakristije i tornjem (Sl. 19). Građena je od kamena lomljenca. Crkva se može datirati u kraj XV. stoljeća.²¹⁰ U unutrašnjosti građevine, u svetištu, čiji se svod srušio, nalaze se složeni ostatci svodnih rebara, ključno kamenje i ostali građevinski materijal urušenog svoda (Sl. 20). Konzole se još nalaze ugrađene na svojim izvornim mjestima. Od posebnog su interesa za ovaj rad očuvana djela kamene plastike, koja su se očuvala unatoč urušenju svoda. Tako je očuvana jedna figuralna konzola u svetištu koja prikazuje glavu muškarca s bradom. Također je očuvan i ključni kamen, na kojem se bočno nalazi muška glava s brkovima. Svojim smještajem ova kapela predstavlja trajni markir u srednjovjekovnom krajoliku.

5.16. Podturen

---

²⁰⁹ Horvat A., 1983, str. 203 - 206.

²¹⁰ Vukičević – Samaržija, 1993, str. 182.

Naselje Podturen nalazi se u središnjem dijelu Međimurja, u blizini rijeke Mure. Sam naziv mjesta vezan je uz veliku utvrdu - *toranj, turen* koja se nekad tamo nalazila, a čiji su se tragovi donedavno mogli vidjeti u školskom dvorištu. Bedeković donosi kako je upravo od stare utvrde zvane *Castri Turnische* došao naziv za naselje i župu.²¹¹ Utvrda je porušena 1708. godine.²¹² Također treba spomenuti da *turen* znači i toranj, kula pa bi se moglo reći da Podturen znači *naselje kod tornja ili pod tornjem*, a sličan je i stari naziv za Čakovec *Chaktornya* u kojem se također nalazila važna utvrda s tornjem (kulom).

Podturen - crkva sv. Martina G. Š. 46° 28'; G. D. 16° 33'

Za crkvu sv. Martina u Podturnu postoji zapis u kanonskoj vizitaciji da „bijaše templarska”²¹³ kao i crkve u Cirkovljanu i Sv. Martinu na Muri.²¹⁴ Kako je naziv „templarska” bio ponekad zajednički za sve viteške redove, na temelju dostupnih dokumenata možemo zaključiti da je ova crkva bila pod ivanovačkim patronatom, kao i crkva u Sv. Martinu na Muri. Župna crkva sv. Martina u Podturnu prvi se put spominje 1334. godine u popisu župa Zagrebačke biskupije kao *Item due ecclesie sancti Martini*, zajedno s župom u Murskom Središću, a detaljnije je određena u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1501. godine kad se spominje kao *Sancti Martini in Thurren*.²¹⁵ Također se u Registru arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske spominju gotički spoliji očuvani u crkvi.²¹⁶ Crkva je smještena na povišenom položaju u središtu naselja, a oko nje se i danas nalazi groblje. Današnja crkva jednobrodna je građevina s očuvanim poligonalnim gotičkim svetištem koje izvana podupiru četiri stupnjevana gotička kontrafora (Sl. 21). Svod drže tri zaglavna kamena. Barokna lađa, zvonik i sakristija prigradeni su gotičkom svetištu krajem XVIII. stoljeća. Gotičko je svetište svodeno križnim svodom koje nosi deset oblikih polustupova s konzolama koje djeluju kao kapiteli (Sl. 22). Veći broj konzola ima biljne motive, dok su na četiri prikazi anđela. Kosa je prikazana prilično statična, a krila su velika te krute forme. U crkvi je očuvana i kamena kustodija na kojoj se nalazi skulptura anđela oblikovna poput anđela na kapitelima polustupova koji nose

---

²¹¹ „...ad rudera veteris Castri Turnische vocitati, ejusdem nominis oppidum et Parochia.“, Horvat A., 1956, str. 71.

²¹² Horvat A., 1956, str. 34, bilj. 100.

²¹³ U kanonskoj vizitaciji iz 1768 za Podturen piše: ... *dicitur quondam fuisse templaristarum*..., Horvat A., 1956, str. 50, bilj. 160.

²¹⁴ Da li je riječ o posjedima koji su prvotno bili templarski pa su ih nakon ukinuća reda preuzeli ivanovci, ili su svi viteški redovi u vrijeme nastanka spomenute vizitacije preslikavani i nazivani templarskima?

²¹⁵ Buturac, 1984, str. 103, bilj. br. 561.

²¹⁶ Registar..., 1997, str. 257.

svodna rebra. Smještena je uz sjeverni zid svetišta. Sastoji se od podnožja koje nosi ormarić s nišom zatvorenom novijim drvenim vratnicama. Iznad toga nalaze se dvije niše, jedna povrh druge, nadvišene baldahinom i bogato uokvirene gotičkim profilacijama i ukrasima. U nišama se nalaze drvene skulpture, novijeg datuma od same kustodije. U donjoj niši nalazi se sv. Ivan Krstitelj, prema Anđeli Horvat, skulptura s danas nestalog baroknog glavnog oltara. U gornjoj niši nalazi se recentna skulptura. Između niša ukomponirana je kamena skulptura anđela, oblikovno istovjetnog anđelima na kapitelima polustupova koji nose svodna rebra. Iznad gornje niše kustodija završava gotičkom fijalom.

5.17. Sveti Juraj u Trnju

Na području samog naselja pronađeno je više značajnih nalaza koji ukazuju na kontinuitet življenja na ovome prostoru. Tako je na blago povišenom području uz isušeni potok Sratku (uz mjesno groblje) pronađena keramika koja se datira u XI. stoljeće.²¹⁷ Posebno je značajan nalaz velike ranosrednjovjekovne nekropole na redove bjelobrdske kulture koja je datirana u XI. stoljeće,²¹⁸ a koja je pronađena u blizini župne crkve prilikom izgradnje škole.

Sveti Juraj u Trnju - crkva sv. Jurja G. Š. 46° 17'; G. D. 16° 37'

V. Kalšan ubicira župu sv. Jurja spomenutu u prvom očuvanom popisu župa iz 1334. godine u naselje Sveti Juraj u Trnju.²¹⁹ Stara srednjovjekovna crkva, koja je bila jednobrodna građevina s zaobljenim svetištem, sredinom XVIII. stoljeća temeljito je pregrađena te je dograđen pobočni brod sa sjeverne i sakristija s južne strane crkve. Današnja crkva posvećena je sv. Jurju Mučeniku. Uz crkvu se nalazi i zaštićeni arheološki lokalitet ranosrednjovjekovnog groblja na redove. Na temelju istraženih grobova smatra se da se radi o crkvenom groblju nalik elipsi, koje je tijekom XI. stoljeća bilo raspoređeno oko prvobitnog, predromaničkog sakralnog objekta čiju lokaciju tek treba detaljno odrediti.²²⁰ U crkvi je iz razdoblja srednjeg vijeka očuvana posuda za svetu vodu, uzidana u crkveni zid, koja je reupotrebljena u baroknoj fazi izgradnje crkve, a dosad nije bila spomenuta niti je obrađena u stručnoj literaturi. S donje

---

²¹⁷ Registar..., 1997, str. 259., pogledati pod 1019.

²¹⁸ Registar..., 1997, str. 259., pogledati pod 1020.

²¹⁹ Kalšan, 2006, str. 31.

²²⁰ Rješenje o preventivnoj zaštiti arheološkog lokaliteta ranosrednjovjekovnog groblja uz župnu crkvu sv. Jurja u Svetom Jurju u Trnju, u dokumentaciji Konzervatorskog odjela u Varaždinu.

strane sadašnje posude za svetu vodu nalazi se reljefno izvedeni prikaz ljudskog lika koji drži štít na kojem se nalazi križ jednakih krakova.

5.18. Sveti Martin na Muri

Na krajnjem sjeveru Hrvatske, oko osamnaest kilometara sjeverozapadno od Čakovca, uz rijeku Muru, smjestilo se današnje naselje Sveti Martin na Muri. Povoljna povišena pozicija u blizini rijeke Mure omogućavala je naseljavanje u najranijoj prošlosti, što potvrđuju pronađeni nalazi prapovijesne keramike. Posebno je značajna količina i vrijednost nalaza iz razdoblja antike.²²¹ Tako je pronađen veliki broj numizmatičkih nalaza koji pripadaju vremenskom rasponu od I. do IV. st. nove ere, zatim ulomci antičkog stakla, nakita, glinene lampe uljanice, velik broj raznih vrsta rimske opeke, željezni ključevi, zatim baza antičkog stupa, kameni žrtvenik posvećen bogu Jupiteru te velika količina keramičkih nalaza. Na temelju tako mnogobrojnih pokretnih nalaza iz rimskog razdoblja, kao i tragova antičke arhitekture, tu se ubicira veće naselje iz rimskog perioda, rimski *Halycanum*²²² (*Alicanum*). Problem rasvjetljavanju centra rimskog naselja gusta je izgrađenost današnjeg naselja za koje se pretpostavlja da je nasjelo na antičko naselje. Pronađeni su i ostaci lončarske radionice te je definiran položaj obrtničke četvrti.²²³

Prvi pisani spomen s područja današnje Općine Sveti Martin na Muri povezan je uz spomen preceptorata vitezova ivanovaca na području Međimurja, u mjestu Novi Dvori ili *Nova Curia*, iz godine 1266. godine,²²⁴ a koji se nalazio u današnjem mjestu Hlapičina,²²⁵ u neposrednoj blizini naselja Sveti Martin na Muri. Novi Dvori ili *Nova Curia* spominju se među posjedima koje su ivanovci u Hrvatskoj naslijedili od templara.²²⁶ Zapis iz 1277. godine navodi da su Novi Dvori *cvali*.²²⁷ Također je važno spomenuti da je poznat pečat preceptorata Novih Dvora, koji je objavio G. Gözsy,²²⁸ a koji je posebno značajan jer je jedini koji je očuvan. U blizini mjesta za koje se pretpostavlja da se nalazila utvrda nalazi se i brežuljak naziva

²²¹ Arheološka istraživanja u Sv. Martinu na Muri vršena su 1977. i 1978. godine, zatim 1985., te 2002. i 2003. godine.

²²² Registar..., 1997, str. 259, pogledati pod Sveti Martin na Muri.

²²³ Uz ovo rimsko naselje veže se nekropola s tumulima u obližnjem Trnovčaku, na kojoj je pronađen rimski sarkofag Julie Secunde, podrijetlom iz Alicanuma. Ova dva naselja povezuje rimska cesta; iz dokumentacije Konzervatorskog odjela u Varaždina; Registar..., 1997, str. 260, pogledati pod Trnovčak.

²²⁴ Dobronić, 1984, str. 104. i 159.

²²⁵ Registar..., 1997, str. 253, pogledati pod Hlapičina.

²²⁶ Zaninović J., 1993. *Ivanovci (malteški vitezovi) na tlu Hrvatske do 1526. g.*, *Croatia christiana periodica*, str. 30.

²²⁷ Fuxhoffer D., 1803, *Monasteriologia regni Hungariae*, Tomus II, Vesprim, str. 204., preuzeto iz Dobronić, 1984, str. 159. bilj. 1.

²²⁸ Dobronić, 1984, str. 106. i 159.

Gradišće koji bi mogao upućivati da se i tamo nalaze mogući arheološki ostaci. Također, zanimljivo je da među lokalnim stanovništvom još postoji predaja da su ovdje nekada bili *beli fratri*. Još uvijek nije rasvijetljeno postoji li poveznica između ovog samostana i ivanovačkog grba na jednom od tri zaglavna kamena, očuvana u gotičkom svodu župne crkve sv. Martina u Svetom Martinu na Muri. Postoje navodi kako je crkva u Svetom Martinu na Muri bila templarska (ili ivanovačka).²²⁹ Značajna je prisutnost viteških redova na području Međimurja, prvenstveno ivanovaca koji se spominju u Svetom Martinu na Muri, Podturnu, Cirkovljanu, Macincu, Svetom Jurju u Trnju. Kako su upravo ivanovci vodili brigu o hodočasnici na putu za svetu zemlju te su kontrolirali putove i prijelaze rijeka, ne čudi smještaj njihova preceptorata upravo kraj rimskog *Halicanuma*. Na taj način oni su preuzeli strateški i gospodarski najznačajniju poziciju u ovom kraju.

Sveti Martin na Muri - crkva sv. Martina G. Š. 46° 34'; G. D. 16° 21'

Danas je to župna crkva, smještena na povoljnom, nešto povišenom položaju u središtu današnjeg naselja Sveti Martin na Muri. Prilikom zaštitnih arheoloških istraživanja u neposrednoj blizini današnje župne crkve sv. Martina 2003. godine pronađeni su nalazi koji svjedoče o kontinuitetu svetog mjesta na prostoru današnje crkve. Pronađeni su grobovi bjelobrdske kulture, koje se može datirati u XI. stoljeće a koji su sjeli na groblje kasnoantičko-ranokršćanske nekropole iz V. i VI. stoljeća. Prema mišljenju arheologa J. Vidovića iz Muzeja Međimurja, a na temelju arheoloških nalaza pronađenih prilikom gore navedenih zaštitnih istraživanja, ispod današnje gotičko-barokne crkve vjerojatno se nalazi ranokršćanska bazilika oko koje se u to doba formiraju ranokršćanska groblja, a on je pretpostavio i postojanje romaničke crkve oko koje nastaju groblja na redove starohrvatske kulture.²³⁰ Time je potvrđen kontinuitet svetog prostora na kojem se danas nalazi crkva sv. Martina još od razdoblja kasne antike. Župna crkva sv. Martina prvi se puta spominje 1334. godine u popisu župa Zagrebačke biskupije kao *Item sancti Martini*, a u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1501. godine kao *Sancti Martini superioris*.²³¹

Današnja crkva prvotno je bila jednobrodna gotička građevina s poligonalnim svetištem i zvonikom uz glavno pročelje. U drugoj polovici XVIII. stoljeća crkvi su dograđene sjeverna i

---

²²⁹ Kao templarske crkve navode se osim ove i crkve u Podturnu i Cirkovljanu, Kanonska vizitacija iz 1768. za Podturen: .. dicitur quondam fuisse templaristarum..., Horvat A., 1956, str. 50, bilj. 160.

²³⁰ Zaštitno istraživanje u sklopu izgradnje poslovne građevine sjeveroistočno od crkve provodio je arheolog Josip Vidović iz Muzeja Međimurja u Čakovcu, 2003. godine. Više o tome u dokumentaciji Konzervatorskog odjela u Varaždinu, Izvještaj o arheološkom nadzoru izgradnje poslovnog objekta, Muzej Međimurja Čakovec.

²³¹ Buturac, 1984, str. 102, bilj. br. 556.

južna kapela pa danas tlocrtno ima oblik križa (Sl. 23). U svetištu je očuvan gotički mrežasti svod s tri zaglavna kamena i devet figuralnih konzola koje su datirane 1468. godinom te kustodija (Sl. 24) i sedilija datirana 1467. godinom (Sl. 25). Na prvom zaglavnom kamenu nad svetištem nalazi se isklesana Kristova glava u prilično visokom reljefu, a na preostala dva zaglavna kamena nalaze se grbovi koje se može povezati s ivanovcima. Na središnjem zaglavnom kamenu prikazan je štit koji je položen na bujno lišće, a na štitu je križ. Na trećem zaglavnom kamenu prikazan je štit koji je položen na zelenilo, a na štitu je reljefno istaknut križ koji je u gornjem dijelu ivanovački križ jednakih krakova, dok se u donjem dijelu krak križa razdvaja i tvori romb čije su donje stranice nešto duže. Riječ je o simbolu šestara i kutomjera, koji se povezuje s viteškim redovima templara i ivanovaca.²³² Križ čiji se donji krak razdvaja nalazimo i na očuvanoj gotičkoj kustodiji²³³ koja se nalazi u svetištu crkve, prisljonjena uz sjeverni zid. Kustodija je u formi ormarića udubljenog u zid, od kamena, dok je otvor zatvoren drvenom vratnicom. S obje strane vrata nalaze se dva gotička polustupića koji su dekorativno ukrašeni, dok se iznad vrata nalazi križ koji je profilno istaknut i također dekorativno ukrašen. Oblik križa koji se u donjem dijelu razdvaja može se povezati s templarskim (ivanovačkim?) simbolom šestara.

Posebno su zanimljive konzole očuvane u svetištu crkve (Sl. 26), a to su redom: muškarac s bradom na prvoj konzoli, zatim vegetabilni motiv na drugoj, slijedi izuzetno zanimljiv prikaz *zelenog čovjeka* na trećoj konzoli kojem iz otvorenih usta sa svake strane izlazi po jedna grana vinove loze. *Zeleni čovjek*, o kojem je već bilo riječi uz crkvu u Nedelišću, može se povezati s drevnim, pretkršćanskim božanstvima i duhovima prirode i vegetacijske obnove.²³⁴ U srednjovjekovnom kršćanskom simbolizmu on postaje simbol ponovnog rođenja nakon smrti. Zanimljivo je i njegovo prikazivanje ovdje u samom svetištu crkve. Zatim slijede dvije konzole na kojima se nalaze likovi anđela koji drže štitove s urezanim slovima. Na prvom je štitu slovo „M“ koje najvjerojatnije predstavlja sv. Martina. Na drugom su štitu slova „J” i „D”, koja su izvedena zrcalno. Između slova vrlo je lijep prikaz anžuvinskog ljljana. Zatim slijedi konzola s anđelom koji nosi prazan grb te konzola s anđelom koji nosi traku s uklesanom godinom 1468. Vidljiva je i vrlo fina modelacija krila anđela te trake. Posljednja konzola pandan je prvoj, na njoj je prikazan muškarac s bradom i dužom kosom, koji kao da jednom rukom podupire svod. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje

²³² Anđela Horvat također smatra kako je u Macincu i Sv. Martinu na Muri radio isti majstor; Horvat A., 1956, str. 65.

²³³ lat. custodia, straža - ormarić za čuvanje euharistije ili relikvija, od 12. do 16. stoljeća to je ormarić od kamena sa drvenim ili metalnim vratima, smješten u zidu svetišta, više u Ivančević, R.; Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike, Zagreb 1990, str. 370.

²³⁴ Više o problematici zelenog čovjeka - Pelc, 2011, str. 337 - 354.

crkve u razdoblju gotike, na temelju godina uklesanih na konzoli (1468.) i na sedilji (1467.) u svetištu, jasna je datacija gotičke faze gradnje crkve kao i nastanka konzola.

5.19. Štrigova

Među pitomim brežuljcima gornjeg Međimurja, u zaštićenoj kotlini, smjestilo se najveće a vjerojatno i najstarije naselje sjeverozapadnog dijela Međimurja - Štrigova. Na području naselja pronađeno je više vrijednih arheoloških nalaza; tako je na povišenom platou koji se naziva Štrigovčak pronađeno višeslojno naselje s nalazima iz brončanog doba, antike i srednjeg vijeka. Ovdje su pronađeni i tragovi fortifikacija.²³⁵ Opis srednjovjekovne utvrde donosi Bedeković u svojem dijelu „Natale Solum” iz 1752. godine kada je već bila ruševina.²³⁶ Sjeverno od naselja nalazi se arheološki lokalitet Veliko kamenje, na području koje se naziva Preseka gdje je na povišenom platou pronađena keramika i građevinski materijal iz razdoblja antike.²³⁷ U blizini Štrigove, na blago povišenom terenu pronađen je trag antičke ceste.²³⁸ Također, postoje zasad nepotvrđene naznake kako se u Štrigovi nekad nalazila benediktinska opatija sv. Jeronima.²³⁹

Štrigova - crkva sv. Marije Magdalene G. Š. 46° 30'; G. D. 16° 17'

Današnja župna crkva spominje se u popisu župa 1334. godine kao *Item sancte Marie Magdalene de Strigo* te isto u popisu župa iz 1501. godine²⁴⁰. Crkva je smještena na povišenom platou u središtu naselja. U Registru arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske spominju se gotički spoliji očuvani u crkvi.²⁴¹ Crkva je gotička građevina koja je prvotno bila jednobrodna, a barokizirana je u XVII. stoljeću kad je crkvi prigraden zvonik sa sakristijom, a uz lađu je podignuta kapela sv. Josipa (Sl. 27). Sredinom XVIII. stoljeća kapela je produžena i postaje bočni brod. Gotičko svetište crkve svođeno je križno-rebrastim svodom na kojem se nalaze dva zaglavna kamena; na jednom je isklesana Kristova glava, a na drugom Marijina. Krist ima izduženo lice s naglašenim dugim nosom, bradom i brkovima. Pokraj lica pada valovita kosa. U pozadini se vide krakovi križa. Marija ima oblo, ljupko lice s

²³⁵ Registar..., 1997, str. 260., pogledati pod 1026.

²³⁶ Bedeković Komorski J., 1752., *Natale solum magni ecclesie doctoris sancti Hieronymi in ruderibus stridonis occultatum, Neostadii Austriae*, str. 302.

²³⁷ Registar..., 1997, str. 258., pogledati pod 1015.

²³⁸ Registar..., 1997, str. 258., pogledati pod 1017.

²³⁹ Kalšan, 2006, str. 31.

²⁴⁰ Buturac, 1984, str. 102, bilj. br. 555.

²⁴¹ Registar..., 1997, str. 260., pogledati pod 1027.

naglašenim ustima i očima. Čelo i kosa prekriveni su kapuljačom ili maramom koja je naglašena užljebljenjima. Izduženi prozori svetišta imaju očuvan klesani gotički trolist na vrhu. U svetištu su očuvane i zidne slike iz XV. stoljeća. Preostali očuvan crkveni inventar potječe iz XVIII. stoljeća.

5.20. Tuhovec (Zavičajni muzej Varaždinske Toplice)

Naselje Tuhovec smješteno je oko 3 kilometra istočno od Varaždinskih Toplica, uz cestu prema Ludbregu, uz nizinu Bednje. U samom naselju nalazi se arheološki lokalitet s mnoštvom artefakata koji potječu iz razdoblja antike te se pretpostavlja da se na tom mjestu nalazila *villa rustica*.²⁴² Zasad nisu poznati ostaci arhitekture koji bi potjecali iz srednjovjekovnog razdoblja.

Tuhovec, uže područje naselja G. Š. 46° 13'; G. D. 16° 27'

Osamdesetih godina prošlog stoljeća prilikom zemljanih radova na postavi plinovoda pronađena je vrlo zanimljiva kamena plastika - skulptura nepoznate životinje. Skulptura je danas sastavni dio povijesne zbirke Zavičajnog muzeja u Varaždinskim Toplicama. Ova slučajno pronađena skulptura baca novo svjetlo na povijest ovog malog naselja tijekom srednjeg vijeka. Tuhovec se nalazi u neposrednoj blizini Varaždinskih Toplica, snažnog srednjovjekovnog središta, tako da postoji mogućnost da je ova skulptura donesena s nekog lokaliteta unutar grada, međutim, također postoji mogućnost da je u Tuhovcu postojao srednjovjekovni objekt s kojeg bi ova skulptura mogla potjecati kao dio njegove arhitektonske plastike.

Skulptura je izrađena od sivog pješčenjaka, i djelomično je oštećena, te možemo samo nagađati njezin izvorni izgled. U inventarnoj knjizi muzeja skulptura se vodi kao zoomorfna plastika. Skulptura je modelirana vrlo rustično, s naglašenom glavom. Osobito su izražajno modelirana otvorena usta i njuška. Uši su lagano ispupčene, dok se oči tek lagano naziru. Na gornjem dijelu glave nalazi se rupa kružnog presjeka čija funkcija još nije poznata. Tijelo životinje je zakrenuto i svojim oblikom podsjeća na spoj lava i zmaja. Mjestimično su prisutni tragovi boje - oker, žute i zagasito crvene. Skulptura je djelomično oštećena, u donjem dijelu odlomljene su noge (šape).

---

²⁴² Registar..., 1997, str. 133.

5.21. Varaždin

Varaždin je oduvijek smatran baroknim gradom zbog vrijednih očuvanih palača, crkava i građanskih kuća iz tog razdoblja. Međutim, zagrebemo li malo ispod površine, pronaći ćemo ranije slojeve koji svjedoče o bogatoj prošlosti. Kao sjedište Varaždinske županije grad se smjestio u plodnoj nizini uz rijeku Dravu koja je od davnina omogućavala naseljavanje. Tako je na području današnjeg grada pronađeno više arheoloških nalaza iz eneolitika, neolitika, antike, sve do srednjeg vijeka.²⁴³ Prvi pisani spomen o gradu Varaždinu listina je hrvatsko-ugarskog kralja Bele III. iz 1181. godine, kojom zagrebačkom Kaptolu potvrđuje vlasništvo nad posjedom Varaždinske Toplice. Međutim, prvi spomen župana varaždinskog Bele iz razdoblja 1131. – 1141. godine.²⁴⁴ Varaždin kao prvi od gradova na području kontinentalne Hrvatske stječe status slobodnog kraljevskog grada 1209. godine,²⁴⁵ a dodijelio mu je hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. Na mjestu današnjeg gotičko-renesansno-baroknog dvorca, tzv. Starog grada, nalazila se tvrđava – *castrum comitis*, prvo sjelo plemenskih župana, a zatim od kralja imenovanih feudalaca. Kontinuitet naseljavanja dokazuje i nalaz željeznog koplja karolinškog horizonta iz IX. stoljeća.²⁴⁶ Dosad se već nagađalo da je na području Varaždina postojalo naselje i u ranijim razdobljima, s obzirom na smještaj uz plovnu rijeku Dravu, kao i činjenicu da je prijelaz Drave bio najlakši baš u blizini Varaždina te da je ovdje bilo i sjecište starih putova za koje se zna da su postojali još u rimsko doba, a vjerojatno i ranije, no to nije dokazano.²⁴⁷ Upravo na raskrižju tih drevnih prometnica, uz današnju župnu crkvu sv. Nikole, razvija se kao naselje grad Varaždin. Varaždin je, zajedno s ostalim posjedima nakon smrti Jana Vitovca, početkom 1490. kralj Matija Korvin darovao svom sinu Ivanu Korvinu.²⁴⁸

Varaždin - crkva sv. Nikole G. Š. 46° 19'; G. D. 16° 20'

Crkva sv. Nikole smještena je u centru Varaždina, u blizini južnog ulaza u povijesnu gradsku jezgru. Nekada se nalazila unutar gradskih zidina (oppiduma), ali izvan utvrde (castruma). Građevina ima dominantan položaj unutar nekadašnjih i današnjih glavnih gradskih putova te je tako povezana ulicama s današnjim glavnim gradskim trgom (Trg kralja Tomislava) i

²⁴³ Registar..., 1997, str. 134 – 136.

²⁴⁴ Kukuljević Sakcinski, 1857, str. 5.

²⁴⁵ Poslije Varaždina taj status stječu Vukovar, Virovitica, Grič (Zagreb), Samobor, Križevci....

²⁴⁶ Registar..., 1997, str 134 - 136.

²⁴⁷ Ilijanić M., 1999, Urbanizam, graditeljstvo, kultura, Varaždin, str. 2.

²⁴⁸ Horvat R., 1993, str. 46.

Franjevačkim trgom koji su nekad činili jednu cjelinu i okosnicu prvotnog razvoja Varaždina. Također se nalazi u osi Draškovićeve i Uršulinske ulice koje od južnog ulaza u grad vode ravno do Starog grada te tako ocrtava važnu vizuru na ulazu u Varaždin.

Današnja građevina pravilno je orijentirana skladna kasnobarokna crkva, nastala u sferi najznačajnijeg štajerskog arhitekta iz polovice XVIII. stoljeća J. Huebera.²⁴⁹ Jedinu stariju djelomično očuvani dio crkveni je toranj smješten sjeverno od crkve, uz svetište (Sl. 28). Kvadratnog je tlocrta i podijeljen izvana na četiri etaže.²⁵⁰ Usprkos brojnim rekonstrukcijama još su vidljivi ostaci gotičke faze tornja, a u donjim zonama i kripti i romanička faza izgradnje. Tako se na trećoj etaži iznutra naziru ostaci gotičkih šiljasto zaključenih prozora. Očuvana arhivska građa, kao i očuvanost spomenika, danas pružaju dovoljno podataka za detaljnu analizu crkve sv. Nikole, izgrađene na istom mjestu gdje se sakralna građevina nalazila i u srednjovjekovnom razdoblju. Mnogo je teže analizirati i valorizirati danas nestalu srednjovjekovnu crkvu. U popisu župa iz 1334. godine spominje se *ecclesia sancti Venceslai*, odnosno crkva posvećena sv. Vjenceslavu.²⁵¹ Župa je na ovom mjestu vjerojatno postojala i ranije jer je Varaždin bio središte arhiđakonata osnovanog u XIII. stoljeću.²⁵² Odabir patrona, češkog sveca Vjenceslava, odnosno Vaclava, neobičan je za ovo područje i vjerojatno je odraz političke situacije i trenutačnih odnosa s Češkom.²⁵³ Prvi pisani spomen sv. Nikole kao patrona župne crkve nalazimo 1454. godine u gradskim zapisnicima,²⁵⁴ a ta je posveta ostala i do današnjeg dana. Dokument koji potječe iz polovice XVIII. stoljeća upućuje na to da je crkva bila izgrađena na ovom mjestu već u drugoj polovici XII. stoljeća. Radi se o pismu koje piše tadašnji župnik Antun Smuković i u njemu moli gradske službe za pomoć pri gradnji nove crkve te navodi da je crkva sv. Nikole, koja već postoji 584 godine, u vrlo lošem građevinskom stanju i zahtijeva hitnu obnovu, odnosno gradnju nove crkve.²⁵⁵ Izgled prvobitne romaničke građevine nije danas poznat, prve vizitacije s opisom građevine i njezinog inventara potječu iz XVII. stoljeća kada je opisana u svojoj gotičkoj fazi.²⁵⁶ U kojoj mjeri je gotička crkva očuvala tragove romaničke građevine nije poznato ni zabilježeno u arhivskoj građi. Međutim, u gradskim je zapisnicima iz sredine XV. stoljeća zabilježeno da se stara crkva povećava i pregrađuje.²⁵⁷ Vizitacije također spominju da je crkva sv. Nikole cijela

---

²⁴⁹ Više o baroknoj fazi izgradnje u: Botica; Domšić, 2008, str. 29 - 39.

²⁵⁰ Toranj je detaljnije opisan te su objavljeni arhitektonski snimci u: Vukičević – Samaržija, 1993, str. 225.

²⁵¹ Buturac, 1984, str. 104.

²⁵² Budak, 1994, str. 66 - 67.

²⁵³ Budak, 2009, str. 2.

²⁵⁴ Lentić Kugly, 1977, str. 22.

²⁵⁵ Lentić, 1968, str. 21.

²⁵⁶ Horvat R. 1907-1912, str. 1 - 9.

²⁵⁷ Wiessert, 1997, str. 46 - 47.

građena od kamena te da je cijela crkva presvođena, svetišni dio i lađa. Ova velika količina kamene građe upotrijebila se, naravno, ponovno i na gradilištu polovine XVIII. stoljeća. Taj sekundarno upotrijebljeni materijal daje nam jedine podatke o mogućem izgledu starije crkve. Ispod cijele površine današnje crkve nalazi se velika kript. Prilikom njezinog čišćenja postalo je moguće detaljno pregledati zidove kripte izgrađene od opeke pomiješane s mnoštvom kamenih spolija iz ranijih faza gradnje crkve. Iako se u literaturi spominje da je u temeljima crkve pronađena romanička kamena plastika, pregledom dostupnih spolija utvrđeno je da su u zidove ugrađeni spoliji iz najmanje dvije ranije građevinske faze crkve, romaničke i gotičke faze, koji se razlikuju u vrsti kamena i načinu obrade, što je omogućilo novi povijesnoumjetnički pogled na prošlost župne crkve. Manji dio spolija izrađen je od sivog pješčenjaka koji je jednak kamenu od kojeg je izrađena skulptura medvjeda ugrađena na zvoniku.²⁵⁸ Radi se o velikim klesanim kamenim blokovima koji su uglavnom oštećeni i bez oznaka. Samo jedan od klesanaca ima na sebi uklesani križ. Dimenzije tog kamena su cca 55 x 32 cm, s većim oštećenjima na jednoj strani. Budući da su ovi kameni blokovi od iste vrste kamena kao i životinjska skulptura s zvonika, može se zaključiti da su iz istog razdoblja, odnosno iz romaničke faze crkve XII. i početka XIII. stoljeća. Veći broj spolija izrađen je od žućkastog vapnenca. Pregledom je ustanovljeno da se radi o nekoliko vrsta spolija. Jedna grupa su kameni klesani blokovi, više ili manje oštećeni ili prelomljeni, dok u drugu grupu spadaju dijelovi arhitektonske dekoracije crkve, a kod komada kod kojih je ploha presjeka stavljena u ravninu zida, moguće je iščitati njihove profilacije. Tako je ustanovljeno da je u zidove kripte uzidano više komada profiliranih svodnih rebara, također više komada arhitektonske plastike s oštećenom plohom gdje je vidljivo samo da su bili kružnog presjeka ili su vidljivi samo dijelovi neke složenije profilacije. Ostaci svodnih rebara profilirani su s dvije užljebine i trakom, a dimenzije vidljivog dijela profilacije iznose: dužina 22 cm i širina 15 cm. Ova profilacija tipična je za drugu polovicu XV. i početak XVI. stoljeća,²⁵⁹ a tako profilirana svodna rebra nalazimo na crkvi sv. Marije u Remetincu kod Novog Marofa, župnoj crkvi sv. Petra u Petrovskom, crkvi sv. Martina u Prozorju, crkvi sv. Brcka u Brckovljanima i nizu drugih sakralnih građevina u kontinentalnoj Hrvatskoj. Budući da se u varaždinskim gradskim zapisnicima s kraja XV. stoljeća navodi da se stara crkva sv. Nikole pregrađuje i proširuje, to nam također potvrđuje dataciju svodnih rebara i gotičku fazu gradnje crkve u kraj

---

²⁵⁸ Skulptura medvjeda nalazila se ugrađena u zvonik crkve, prilikom obnove je na njeno mjesto na zvoniku ugrađena replika, a original se nalazi u Gradskom muzeju Varaždin.

²⁵⁹ Horvat Z., 1992, str. 86 - 87.

XV. stoljeća.²⁶⁰ U posljednja dva desetljeća XV. stoljeća datira se i gradnja crkve sv. Marije u Remetincu kod Novog Marofa, čiji se oblik svodnih rebara poklapa s varaždinskim. Tako se ostatke rebara u kripti župne crkve sv. Nikole može okarakterizirati kao tipično kasnogotičke građevinske strukture. Daljnjim pregledom kripte župne crkve jedan od spolija ugrađenih u zapadni zid kripte bio je posebno zanimljiv zbog svojeg oblikovanja. Pažljivim pregledom dostupnog dijela ovog spolija, utvrđeno je kako je moguće da se radi o ključnom kamenu. Ključni kamen je mjesto gdje se sastaju rebra u najvišoj točki svođenja. On u ranoj gotici ima važno mjesto u konstrukcijskom sustavu, dok je u kasnijim gotičkim građevinama više dekorativnog i simboličkog značenja s obzirom na to da se mnoga rebra sabiru u snopu ili se križaju bez ključnog kamena. Ključni kamen zato ima posebno simbolično značenje kao najvažniji dio arhitektonske plastike te često ima uklesane ili aplicirane različite dekorativno-simbolične ukrase, a često se na njima nalaze i grbovi donatorskih obitelji (Remetinec, Lepoglava). Nakon što je sondiranjem utvrđeno da je ključni kamen u sv. Nikoli očuvan cijeli te da ima figuraliku na donjoj strani, kamen je uz pomoć restauratora izvađen iz zida te očišćen (Sl. 29). Ima uobičajeni oblik okrugle ploče, bočno jednako profilirane kao i rebra čiji su ostaci ugrađeni u zidove. Utvrđeno je kako je s njegove donje strane uklesan štit s reljefnim prikazom. Klesan je iz jednog kamenog bloka, vapnenca žućkaste boje te je bočno profiliran s dva užljebljenja. Iz njega radijalno izlaze počeci rebara koji su istih profilacija kao i rebra ugrađena u zidove. Na zaglavnom kamenu koji je kružne forme nalaze se ostatci crvene i plave boje. Na njemu je grb koji se nalazi na štitu jednostavne, u donjem dijelu blago srcolike forme. U središnjem dijelu grba prikaz je ptice, lijevo u gornjem dijelu nalazi se slovo N, dok je desno u gornjem dijelu sedmerokraka zvijezda. Prikaz na grbu izveden je konveksno. Iako je ptica djelomično otučena, prepoznatljiv je njezin oblik. Na kljunu postoji zadebljanje, te se čini kao da ptica u kljunu drži predmet kružnog oblika, vjerojatno prsten. Dobro su očuvane noge na kojima su vidljivi tragovi crvenkaste boje te rep, a na temelju tih dijelova koji su vrlo precizno izvedeni možemo zaključiti kako je riječ o vrlo vještom majstoru.

Posebno vrijedno očuvano kiparsko djelo u gradu Varaždinu skulptura je medvjeda koja se nalazila ugrađena u zvonik crkve sv. Nikole (Sl. 30), a tijekom radova na obnovi 1992. godine izvađena je (Sl. 31) te nakon restauracije pohranjena u lapidariju Gradskog muzeja Varaždin, dok je na isto mjesto u zvonik ugrađena replika skulpture. Promatrajući skulpturu medvjeda, prvo što uočavamo jest vezanost same skulpture uz kamenu blok, tj. medvjed prednjim djelom kao da „izlazi“ iz kamenog bloka, koji je pažljivo obrađen, te s gornje strane završava

---

²⁶⁰ Lentić Kugly, 1977, str. 22 - 23.

trokutasto u smjeru skulpture. Na zaglađenom dijelu kamenog bloka nalaze se klesarske oznake te tragovi spajanja što upućuje da je medvjed prvotno bio samo dio veće cjeline. Skulptura medvjeda izrađena je od sivog pješčenjaka, a kako je stoljećima bila izložena djelovanju atmosferilija, možemo samo nagađati njezin izvorni izgled. Skulptura je modelirana vrlo rustično, s naglašenim šapama i njuškom. Osobito su izražajno modelirana poluotvorena usta te zubi. Oči su velike, naglašene i modelirane ovalno. Rubovi oka izvedeni su tankom urezanim linijom. Uši su priljubljene uz tijelo, a u sredini imaju manju rupu. Glava, vrat i tijelo prekriveni su dlakom koja je izvedena paralelnim užljebljenjima. Nema uočljivih tragova boje. Prije restauracije skulptura je bila djelomično oštećena, pogotovo u području usta te lijeve strane njuške, međutim, oči, uši, oblik i obrada tijela bili su očuvani. Iako je poznato da je crkva sv. Nikole postojala u doba gotike, a vjerojatno i ranije, dosad nisu bila dovoljno istražena i vrednovana djela kamene plastike koja se nalaze ugrađena u kriptu i zvonik crkve. Postojanje skulpture medvjeda, koju se može datirati na početak XIII. stoljeća, pokazatelj je umjetničke produkcije toga vremena u Varaždinu, kao i razine kvalitete života tadašnjeg čovjeka.

5.22. Vinica

Vinički kraj smješten je na graničnom području prema Sloveniji, uz krajnje sjeveroistočne obronke Maceljske gore (Haloze), petnaest kilometara zapadno od Varaždina. Iz smjera Ptuja vodila je ovuda važna antička prometnica uz rijeku Dravu. Ostaci antičkih ulomaka uzidani u viničkoj crkvi te dvorcu Opeka,²⁶¹ bogatstvo izvora vode koji i danas postoje, pozicija naselja uz samo podbrežje, kao i smještaj viničke utvrde na jednom od brežuljaka u blizini, što je omogućavalo dobru obranu, otvara pitanje da li je ovdje u prošlosti postojalo značajnije naselje? Dosad nisu provedena nikakva arheološka istraživanja koja bi to mogla zasigurno utvrditi ili pobiti. No, vrijednost očuvanih građevina čija datacija seže od razdoblja srednjeg vijeka, preko baroka, sve do današnjih dana, potvrđuje važnost Vinice u prošlosti kao jednog od najznačajnijih trgovišta ovoga dijela Hrvatske. Već u dalekoj prošlosti, ovo je područje bilo naseljeno, o čemu svjedoči i lokalitet – špilja *Šincekova jama* s nalazima iz ranog brončanog doba,²⁶² kao i ostali lokaliteti. Utvrda Vinica nalazi se na vrhu brežuljka, na mjestu s odličnim pregledom nad velikim područjem dravske nizine koja se proteže od Slovenije u smjeru Varaždina. Utvrda se u pisanim dokumentima spominje prvi put sredinom XIV.

---

²⁶¹ Registar..., 1997, str. 120, pogledati pod Marčan, bilješka 360.

²⁶² Registar..., 1997, str. 120, pogledati pod Marčan, bilj. 361.

stoljeća, 1353. godine, kao *castrum Vinica*.²⁶³ Vinica je bila trgovište sa sajamskim privilegijama i imala je gradskog suca koji se nazivao *iudex*. U XVI. stoljeću Vinica dobiva svoj prvi privilegij.²⁶⁴

Tradiciju suđenja u Vinici do danas čuva jedinstveni kameni spomenik Pranger – stup pravde, zapravo jedinstveni očuvani sramotni stup i kamena mjera na području Varaždinske županije, a i šire (Sl. 32). Svojim specifičnim oblikovanjem oduvijek je privlačio pažnju i podsjećao na važnost Vinice u prošlosti, kao sudbenog i sajmenog mjesta. Pranger, kako se ovaj sramotni stup naziva u Vinici, dolazi od njemačke riječi *pranger* – koja ima značenje „stup srama“. Zasad nije točno utvrđeno podrijetlo ovog kamenog stupa; tako postoji navod kako je Pranger donesen iz starog grada (utvrde) Vinica²⁶⁵ te je postavljen na ulaz u park Opeka, a kasnije je prenesen u dvorište kurije Patačić da bi tek nakon toga bio prenesen na svoje današnje mjesto - središnji trg u Vinici. Sramotni stupovi imali su izuzetno srednjovjekovni karakter, a postavljati ih se počelo već u XII. i XIII. stoljeću kada se s pomoću njih počinju kažnjavati lakši prijestupi. Prangeri su postavljani u gradovima, slobodnim trgovištima te ponekad u dvorcima velikaša. Gradski sudac osudio je prijestupnika i on se kažnjavao vezivanjem za sramotni stup. Tako su kažnjavani lopovi, ali i svi koji su se ponašali u neskladu s moralom. Kažnjenici su obično bivali vezani uz sramotni stup od jutra do večera, bez hrane i vode, a prolaznici su ih ismijavali, vrijeđali, gađali ih smećem i sl. Za Pranger u Vinici vezano je još uvijek u usmenoj predaji živućih nekoliko priča i pjesmica; tako se taj stup nazivao i „kara“, za njega su se prikivali “zlotvori” i oni koji su se služili “krivom mierom”, tj. trgovci koji su varali na mjeri, a također i “svadljive i jezičave” žene.²⁶⁶ Kamena posuda - mjera upotrebljavala se kao mjera na nedjeljnim sajmovima što znači da je stup imao dvojaku funkciju te je služio i kao zakonska mjera i za sramotno izlaganje. Sramotni stup Pranger u Vinici jedinstven je po svom oblikovanju; to je trostrani kameni stup visok 260 cm koji se pri vrhu sužava u zašiljeni trokutasti završetak. Stup je usađen u široki kameni postament na kojem se nalazi i kamena posuda za mjeru visine 40 cm, širine širine 53 cm i dubine mjere oko 30 cm, koja ima otvor s prednje strane na visini od 7,5 cm (otvor dimenzija 5,5 x 6,5 cm). Kamene mjere se kod nas spominju od XIII. stoljeća nadalje, posvuda u Dalmaciji i Istri. U kontinentalnoj Hrvatskoj spominju se žitne kamene mjere u Zagrebu u XIV. stoljeću i

---

²⁶³ Szabo, 1920, str. 88. U vrijeme kad je Szabo obilazio ovaj kraj, vinička je utvrda bila mnogo očuvanija nego danas.

²⁶⁴ Budak, 1994, str. 53 - 54.

²⁶⁵ Belošević, 1926, str. 111.

²⁶⁶ Đurić, T.; Feletar, D., 1991, *Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske*, Koprivnica, str. 38.

Varaždinu u XVI. stoljeću²⁶⁷. U gornjem dijelu stupa, sa sve tri strane, na visini od 170 cm, nalazi se po jedna glava muškarca s brkovima koja gotovo u punom profilu izlazi iz površine stupa. Središnja muška glava najvećih je dimenzija (visina 38 cm, širina 33 cm, dubina 8,5 cm) i izvedena je najpliće (Sl. 33). Ima ovalan, u donjem dijelu srcolik oblik. Oči su vrlo istaknute, izvedene kao dvije koncentrične kružnice, tek neznatno ovalne. Nos je spljošten i trokutastog je oblika. Usta su usječena i jednostavna, dok je brada istaknuta. Posebno je interesantan brk koji je oblikovan asimetrično, s jedne se strane lica spušta ispod nosnica i tada se naglo uvija prema gore s druge strane lica. Također je interesantan i istak na samom vrhu glave koji po obliku podsjeća na frizuru irokezicu ili ukras sličnog oblika. Ispod glave uklesan je tekst na latinskom *IVSTAM MENSVR(AM) TENETE*, tj. mjerite pošteno. Na vrhu stupa, iznad glave, uklesan je broj 43 i *EZE*. Muška glava s lijeve strane nešto je manjih dimenzija od prednje (visina 24,5 cm, širina 25 cm, dubina 18 cm), ali je jače izbočena iz stupa. Također ima vrlo dominantne okrugle oči, spljošten trokutast nos te ponovno asimetričan brk iznad otvorenih urezanih usta. Glava je nešto zaobljenijeg oblika. Također završava blagim istakom na sredini tjemena. Iznad glave ispisan je tekst *MOE CHAB* te iznad broj 6. Glava s desne strane po obliku i obradi nalikuje glavi s lijeve strane i sličnih je dimenzija (visina 27 cm, širina 25,5 cm, dubina 18,5 cm). Iznad glave upisano je *DS HOOH*, te iznad broj *I(I)*. Uklesani brojevi dosad su interpretirani kao godina 1643. Usporedi li se vinički Pranger sa sramotnim stupovima u obližnjoj Sloveniji koji se također nazivaju Pranger, a kojih je očuvano dvanaest,²⁶⁸ možemo zaključiti da su po svom oblikovanju svi stupovi srama u Sloveniji jednostavne forme, odnosno da se radilo o kamenom stupu četvrtastog presjeka za koji su bili pričvršćeni lanci s okovima za vezanje prijestupnika te da je vinički Pranger sasvim drugačije oblikovan od stupova srama u Sloveniji. Jedini koji odstupa od takve forme jest tzv. Orfejev spomenik u Ptuj, gdje se radi o antičkom spomeniku koji u srednjem vijeku dobiva funkciju sramotnog stupa.

Što se tiče Hrvatske, stupovi srama uglavnom su očuvani u priobalju (Zadar, Omiš, Rijeka) i Istri (Salež, Buje), a ponekad se također radi o sekundarno korištenim antičkim stupovima, poput stupa srama u Zadru. Međutim, ne postoji nikakva sličnost u oblikovanju nijednog zasad poznatog stupa srama s viničkim Prangerom. Ako je zaista donesen iz viničke utvrde, znači da je postojao i koristio se u srednjem vijeku. Da li je tada izrađen od ruke rustičnog majstora ili je preuzet s nekog starijeg kulturnog mjesta i „preuređen“ u stup srama, poput

---

²⁶⁷ Sekulić-Gvozdanović, S., 1995, Srednjovjekovni sustavi šupljih kamenih mjera u Istri, Hrvatskom primorju i kontinentalnoj Hrvatskoj, u: *Prostor*, 3, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 77.

²⁶⁸ Tako su primjerice očuvani sramotni stupovi u Motniku, Negovi, Pilštanju, Planini pri Sevnici, Podsredi, Predgradu, Ptujskoj Gori, Rečici ob Savinji, Ptuj...

Orfejeva spomenika u Ptuju? Središnji lik arhaičnošću svojeg izraza i oblikovanjem podsjeća na keltsku umjetnost.²⁶⁹ Svakako se nadam da će daljnja istraživanja ove teme donijeti nove spoznaje.

Vinica/Marčan - crkva sv. Marka G. Š. 46° 20'; G. D. 16° 09'

Župna crkva u Vinici prvi se puta spominje kao *Item sancti Marci de Vinnicha* u popisu župa iz 1334. godine u Varaždinskom arhiđakonatu.²⁷⁰ Crkva se nalazi na brežuljku, sa sjevera je zaštićena Maceljskom gorom. S uzvisine na kojoj se nalazi crkva, a pogotovo zvonika, pruža se odličan pogled na varaždinsku dolinu. Patronatsko pravo na crkvu imali su vlasnici burga Vinica, smještenog na brežuljku nedaleko crkve. Današnja crkva sagrađena je u XIX. stoljeću na mjestu starije srednjovjekovne crkve (Sl. 34). Iz gotičke faze gradnje crkve ostao je očuvan zapadni dio lađe te četiri donje etaže tornja. Prilikom gradnje u XIX. stoljeću korišten je materijal iz stare crkve pa se u zidovima i pročeljima mogu pronaći spoliji. Posebno su zanimljive i vrijedne četiri skulpture lavića, također ostaci arhitektonske dekoracije srednjovjekovne crkve, koje su ugrađene u zidove crkve izvana, dva uz portal na južnoj i dva uz portal na sjevernoj strani crkve. Lavićima je prikazana glava i gornji prednji dio tijela. Glave su im okrenute prema gore, s naglašenim ustima koja su na rubovima svinuta prema dolje. Vrlo su pažljivo i fino oblikovani nos i oči. Uši su male i priljubljene uz glavu. Vrlo vješto i fino oblikovana je i dlaka, valovitim užljebljenjima na glavi i prednjem dijelu tijela. U vanjskim zidovima ugrađeno je i nekoliko u kamenu izvedenih reljefnih grbova koji su, nažalost, u vrlo lošem stanju te je njihova analiza postala praktično nemoguća. Bogatstvo opreme u unutrašnjosti crkve samo nam potvrđuje važnost naselja Vinica u prošlosti. Neki spoliji iz stare crkve, datirani u početak XIII. stoljeća, prezentirani su danas u crkvi. Radi se o bazi profilacije, kapitelu polustupa i fragmentu polustupa.²⁷¹ Od starije crkvene opreme potrebno je istaknuti očuvanu kasnogotičku kustodiju. Ovo je jedina cjelovito očuvana kustodija takvog tipa na području Varaždinske županije. Smještena je uz sjeverni zid lađe, prije trijumfalnog luka. Niša na kustodiji ima dva otvora, oba ukrašena prozorčićima s biforama. Prozorčići su nadvišeni s dva trokutasta zabata između kojih se nalazi prikaz

---

²⁶⁹ usporedimo li središnju mušku glavu s Prangera sa kamenom skulpturom Keltskog heroja sa groblja iz Mšecké Žehrovice, Češka, iz Nacionalnog muzeja u Pragu, uočavamo sličan oblik glave te oblik nosa, kao i sličan pristup obradi očiju te prikaz istaknutih, savijenih brkova; Kruta, 1997. Važan je i značaj broja tri u keltskoj mitologiji, tj. poimanje trojedinog boga, triju manifestacija istog božanstva, poput prikaza trolskog božanstva na pogrebnoj ili obrednoj urni, Bavay, Nord, Francuska, više o tome u: *Mitologija, ilustrirana enciklopedija*, 1989., Ljubljana, Zagreb, str. 175.

²⁷⁰ Buturac, 1984, str. 104.

²⁷¹ Goss, 2007, str. 91-92.

krštenja Kristova nadvišen golubicom Duha Svetoga, naknadno ukomponiran u vrijeme kad je kustodija pretvorena u krstionicu. S desne strane očuvana je manja fijala, dok je s lijeve strane fijala djelomično uzidana u zid. U crkvi je u zid svetišta ugrađena antička stela za koju nije točno poznato otkud potječe. Iznad ulaza u sakristiju ugrađen je renesansni kameni reljef Madone s Djetetom, izrađen u prvoj polovici XVI. stoljeća.²⁷² Iz razdoblja renesanse potječu i nadgrobne ploče uzidane u zidove.

5.23. Visoko

Prvi pisani spomen o naselju Visoko potječe iz 1343. godine.²⁷³ Na području Općine Visoko nalazi se arheološki lokalitet utvrda Čanjevo.²⁷⁴ Utvrda (Stari grad) bila je sagrađena vjerojatno u XV. stoljeću kao manji plemićki burg. Tijekom druge polovice XVI. stoljeća preuređena je u vojnu utvrdu za potrebe granice prema Otomanskom Carstvu.

Visoko - crkva sv. Trojstva G. Š. 46° 06'; G. D. 16° 19'

Župna crkva Sv. Trojstva u Visokom spominje se 1372. godine,²⁷⁵ a župa Sv. Trojstva u Visokom spominje se u popisu župa iz 1501. godine.²⁷⁶ Crkva se nalazi na povišenom mjestu u centru naselja, na odličnoj relejnoj poziciji (Sl. 35). To je jednobrodna, barokizirana gotička građevina pregrađena 1704. godine. Svetište je poligonalno, izvana poduprto s četiri stupnjevana kontrafora. Na južnom pročelju crkve nalaze se zazidani prozori iz ranijih faza gradnje crkve; gotičke i romaničke. U unutrašnjosti je u svetištu djelomično očuvano gotičko mrežište na svodu. U svetištu je očuvana i kamena kustodija. Pokraj svetišta nalazi se zvonik, čvrst i masivan s više nejednakih otvora (puškarnica) i s prozorima na zadnjoj etaži. Zvonik je najstariji dio crkve, građen poput kule. Na južnom zidu zvonika, na visini od cca 11 metara, nalaze se na uglovne kamene dužnjake aplicirana tri grba i jedan reljef (Sl. 36, 37). Grbovi su zasada neidentificirani. Zvonik ima tri etaže, a završava osmerostranom kamenom piramidom. Prilikom građevinske sanacije crkve pronađeno je više starijih zidova koji su uglavnom položeni okomito na crkvu. Prema navodima arheologa Luke Bekića ne može se točno utvrditi vrijeme nastanka tih zidova, no vrijedi spomenuti da je pronađeno i nekoliko sitnih

---

²⁷² Pelc, 2006, str. 76.

²⁷³ CD XI/34, 1343.

²⁷⁴ Registar..., 1997, str. 100.

²⁷⁵ CD XIV/331, 1372.

²⁷⁶ Buturac, 1984, str. 90.

ulomaka iz rimskog razdoblja te keramički nalazi starosti do XVI. st. Od očuvane kamene plastike posebno su zanimljiva tri zasad neidentificirana grba, izvedena kao štitovi s grbovljem, i jedan istaknuti reljef. Grbovi i reljef nalaze se ugrađeni na južnoj fasadi zvonika, dva na ugaonom kamenju prema istoku, a dva na ugaonom kamenu prema zapadu. Na prvom grbu koji ima oblik štita nalazi se prikaz ruke koja drži dijagonalno položen uspravljen mač. Slijedi istaknuti reljef na kojem je prikaz lava pod palmom. Zatim slijedi grb u obliku štita na kojem je prikaz ruke koja drži grančicu, a koja može biti simbol mira. Slijedi grb u obliku štita na kojem je prikaz ptice koja u kandama nosi zmiju što bi moglo predstavljati dobro koje pobjeđuje zlo.

5.24. Vukovoj

Prolazeći cestom od Varaždina prema Ivancu, gledajući prema sjeveru, ne možemo ne uočiti kapelu sv. Wolfganga (sv. Vuka) ili *Bolfeka*, kako ju zove lokalno stanovništvo, koja je sagrađena na odličnoj relejnoj poziciji, na vrhu brežuljka. Obilje šuma, bogatstvo vode i dobro branjiva pozicija uvjetovali su da je ovo područje bilo naseljeno još u vrijeme prapovijesti. Tako su na području Vukovoja pronađene kamene sjekire iz neolita.²⁷⁷ Također, na području Vukovoja nalazi se arheološki lokalitet Sagari selo s nedeterminiranim nalazom tumula.²⁷⁸ I sama kapela sv. Wolfganga upisana je u Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske.²⁷⁹

Vukovoj - crkva sv. Wolfganga G. Š. 46° 18'; G. D. 16° 03'

Smještena je na vrhu brda Malečkovec, na 473 m n/m, na odličnoj poziciji s koje se pruža pogled prema dravskoj dolini i Varaždinu na istok te prema Ivancu i Lepoglavi na zapad. Kapeli se prilazi proštenjarskim putem iz Klenovnika uz koji su postavljene barokne kamene postaje. Kapela je građena od kamena početkom XVI. stoljeća kao osebujna kasnogotička građevina (Sl. 38). Jedina je očuvana kapela posvećena sv. Wolfgangu u Hrvatskoj, a ujedno je i najjužnija kapela tog titulara. Donator gradnje kapele sv. Wolfganga bila je obitelj Gjulač (Gyulay) 1508. godine. Ta godina urezana je na prvoj desnoj konzoli gotičkog rebra u svetištu kapele. Grb obitelji Gjulač nalazi se uzidan iznad ulaza u zvonik kapele. Kapela je ograđena

---

²⁷⁷ Registar..., 1997, str. 114, pogledati pod Klenovnik, bilj. 333.

²⁷⁸ Registar..., 1997, str. 114, pogledati pod Klenovnik, bilj. 332.

²⁷⁹ Registar..., 1997, str. 113.

zidom na kojem se i danas jasno vide otvori za puškarnice. U zidu se mogu pronaći spoliji iz ranijih razdoblja, a koji su korišteni kao građevinski materijal. Kapelu su obnavljali Draškovići 1616. godine o čemu svjedoči natpis na ploči uzidanoj desno od ulaza u unutrašnjost kapele.²⁸⁰

Kapela je pravilno orijentirana jednobrodna građevina, poligonalno zaključenog svetišta. Presvođena je gotičkim svodom. Rebra svoda profilirana su jednom konkavnom užljebinom, a konzole su raznoliko profilirane. S vanjske strane nalazi se pet kontrafora. Na južnom je potpornjaku klesarski znak u obliku trokuta nad kojim se nalazi križ. U unutrašnjosti kapele očuvan je vrijedan pokretni inventar – glavni oltar iz godine 1650. posvećen sv. Wolfgangu pripada najljepšim, inače malobrojnim oltarima iz toga razdoblja u kontinentalnoj Hrvatskoj. Područje interesa ovdje je kamena konzola očuvana u unutrašnjosti crkve, na južnom zidu. Ljudska glava, bez kose s dugačkom bradom, smještena je na štit koji u donjem dijelu završava kao dva polukruga latice. Glava ima ovalno čelo, fino oblikovane oči i istaknute uši. Valja spomenuti i dvostruki križ ugrađen u zvonik koji potječe iz ranije faze gradnje kapele (zvonik je dograđen kasnije, prvi se put spominje u vizitaciji iz 1666. godine, i svojim oblikom podsjeća na westwerk), i koji dosad u literaturi nije bio spomenut ni obrađen. I glavni oltar, koji je sada posvećen sv. Wolfgangu, prvotno je imao drugu posvetu te navodi na razmišljanje da li se na mjestu kapele sagrađene početkom 16. stoljeća ranije nalazila neka sakralna građevina koju se moglo povezati s viteškim redovima ili redovničkom zajednicom? Arheološka istraživanja prilikom obnove ove građevine nažalost nisu provedena pa se nadam da će kod iduće obnove biti provedena te da će biti moguće saznati više o ovome lokalitetu. Uz kapelu su vezane legende lokalnog stanovništva.²⁸¹ Zanimljiv je i portal kroz koji se ulazi u zidom ograđen prostor oko kapele. Ovaj portal je prerađen, tj. kamena greda s gornje strane šira je od bočnih dijelova. Na portalu su prikazani simboli Kristove muke.

5.25. Zajezda - burg Milengrad

Zajezda - burg Milengrad G. Š. 46° 11'; G. D. 15° 55'

---

²⁸⁰ Prijevod natpisa (prema L. Šaban) „Nikola Drašković Trakošćanski, sin Ivana bana Slavonije, dade popraviti i obnoviti kapelu ovu svetoga Vuka koja je prijetila da postane ruševinom godine od Marijina porođenja 1616, za vrijeme vladavine Matije II kralja Panonije“, Elaborat provedenih istraživanja u kapeli sv. Wolfganga, iz dokumentacije Konzervatorskog odjela u Varaždinu.

²⁸¹ Postoji legenda među lokalnim stanovništvom kako su ovdje nekada živjeli divovi, jer su prilikom radova na zemlji pronađene jako velike ljudske kosti.

Burg Milengrad²⁸² smješten je na južnim obroncima Ivanščice, iznad naselja Zajezda. Sagrađen je na osamljenom platou (stijeni), na rubu provalije te je stoga u prošlosti imao odličnu obrambenu funkciju. Pristup gradu bio je moguć mostom preko duboke provalije.²⁸³ I danas je burg teško dostupan. U pisanim se izvorima spominje sredinom XVI. stoljeća, kao *castrum Mellen altier Zajezda*, u vlasništvu obitelji Herkfy, a kasnije obitelji Patačić.²⁸⁴ Iako nije poznata točna starost ove utvrde, ona vjerojatno nastaje ranije, u razdoblju kasne antike ili srednjem vijeku,²⁸⁵ a kasniji ju vlasnici nadograđuju i preuređuju.²⁸⁶ Na istočnom pročelju burga očuvan je u visini prvog kata kameni doprozornik na kojem se na donjoj plohi klupčice nalaze ugrađena djela kamene plastike, grb i glava. Međutim, kako do danas nije razjašnjeno kome je pripadao ovaj grb, na kojem je prikazano mačem dijagonalno probodeno srce, moguće je da burg nastaje i prije prvog do danas poznatog spomena. Područje interesa u ovome radu kamena je glava muškarca ugrađena na pročelju burga (Sl. 39). Na glavi su istaknuti brkovi koji se spuštaju prema dolje. Usta su izrađena kao udubljenje s istaknutim usnicama. Obrve su također istaknute i dominantne. Oči su modelirane tankim urezotinama. Bademaste su forme. Cijela forma glave odaje „ratnički“ i opasan dojam. Nažalost, zbog djelovanja zuba vremena ova je kamena glava unatrag posljednjih pedeset godina dosta oštećena.

5.26. Kratki osvrt na ostale srednjovjekovne lokalitete na području sjeverozapadne Hrvatske

Lokaliteti koji će biti ukratko prezentirani u ovome poglavlju spominju se u prvom poznatom popisu župa iz 1334. godine,²⁸⁷ ili se na njihovom području nalaze sakralne i profane građevine koje u sebi imaju očuvane srednjovjekovne arhitektonske strukture. Iako u njima danas ne postoje očuvana djela srednjovjekovne figuralne kamene plastike, (ili se ona još nalaze sakrivena u zidovima kao spolije pa će u budućnosti izaći na vidjelo) oni su ovdje spomenuti jer nam svjedoče o rasteru srednjovjekovnih lokaliteta, svjedoče nam o pokršćavanju i kontinuitetu svetih mjesta, kao i položaju utvrda i naselja u srednjem vijeku. Na nekim od ovdje spomenutih lokaliteta nalaze se očuvani spoliji iz razdoblja srednjeg vijeka. Stoga ih je važno spomenuti u ovom radu kako bi se dobila cjelovita slika srednjovjekovnog kulturnog krajolika.

---

²⁸² Naziv burg Milengrad preuzet je iz Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske.

²⁸³ Szabo, 1920, str. 12.

²⁸⁴ Szabo, 1939, str. 104.

²⁸⁵ Registar..., 1997, str. 84 - 85; Milengrad se navodi kao fortifikacija - burg iz razdoblja srednjeg vijeka.

²⁸⁶ Sudec K.; Hrelja D., 2011, *Milengrad zagonetna utvrda*, Varaždin, str. 3 - 21.

²⁸⁷ Buturac, 1984.

Naselje **Bednja** prvi puta se spominje kao *terra Bugna* 1244. godine,²⁸⁸ a povoljna pozicija u dolini rijeke Bednje i mnoštvo arheoloških nalaza i nalazišta potvrđuju dugi kontinuitet naseljavanja ovog mjesta.²⁸⁹ Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Bednji spominje se u popisu župa iz 1334. godine kao *item ecclesia de Tracustian*.²⁹⁰ Župna crkva pravilno je orijentirana jednobrodna građevina, s polukružnim svetištem iste širine kao i brod, sa sakristijom na južnoj strani i tornjem ispred glavnog ulaza. Današnja crkva nastala je na mjestu starije građevine čiji su gabariti djelomično očuvani, a obodni zidovi gotovo u punoj visini. U današnjoj prezentaciji građevine to je uočljivo u uglovnim kvadrima koji su vidljivi u vanjskom zidnom plaštu i koji pokazuju gabarite ranije građevine. Prilikom radova u crkvi otkriveno je temeljno ziđe prepoznato kao struktura poligonalnog svetišta, koje na istočnoj strani završava „na šilj“ kao i dijelovi starijih zidnih struktura.

Ostaci utvrde **Bela (Pusta Bela)** nalaze se na litici kod ulaza u Belski dol, usjek kojim je išla stara rimska cesta kao i srednjovjekovni put prema Zagrebu. Utvrda Bela spominje se u listini iz 1275. godine kada je ovdje bilo sjedište ivanovaca. Utvrda je napuštena u XVII. stoljeću. Utvrda je imala oblik nepravilnog četverokuta, a ulaz je bio moguć samo sa sjeverne strane.

Naselje **Beletinec** nalazi se na staroj cesti koja prolazi dolinom rijeke Bednje. Iznad samog naselja na brežuljku iznad crkve naziva Gradišće, nalazio se *Castrum Beletinec* koji se spominje 1236. godine. U središnjem dijelu naselja na brežuljku, nalazi se pravilno orijentirana romaničko-gotička crkva Svih Svetih. Prvi spomen crkve potječe iz 1501. godine.²⁹¹ Crkva je jednostavna longitudinalna građevina, građena od kamena (Sl. 40).

Na području **Brezničkog Huma** nalazi se više arheoloških lokaliteta.²⁹² U neposrednoj blizini lokaliteta Lonja (Gradišće), preko puta antičkog visinskog naselja, nalazi se brdo Humščak, visine 370 m, izduženo u smjeru sjeverozapad – jugoistok. Prema do sada prikupljenim nalazima, radi se o višeslojnom nalazištu s nalazima iz kasno brončanog doba, antike te novog vijeka (vrijeme osmanlijskih upada). Prapovijesni i antički materijal vežu se uz nalaze naseobine na Humščaku, a novovjekni nalazi predlažu poziciju gdje se nalazio Čardak, jedan od dva koji spominju pisani izvori. Južno od lokaliteta Humščak, u blizini današnjeg naselja Gornji Hum, nalazi se do sada neistraženi arheološki lokalitet, odnosno, ostaci sakralne gradnje u arheološkom sloju. Prema navodima lokalnog stanovništva, riječ je o crkvi sv. Tekle. Kako je ta svetica osobito štovana u kasnoj antici, a na Humščaku je u doba antike bilo

---

²⁸⁸ Petrić H., 2010., O nekim naseljima u porječju rijeke Bednje tijekom srednjega i početkom ranoga novog vijeka, u: *Kaj 3*, Zagreb, str. 94.

²⁸⁹ Registar..., 1997, str. 96 - 97.

²⁹⁰ Buturac, 1984, str. 51.

²⁹¹ Buturac, 1984, str 51.

²⁹² Registar..., 1997, str. 108.

naselje, za pretpostaviti je kako je ovo moguće vrlo vrijedan lokalitet. Na području Brezničkog Huma nalazi se i kameni spomenik – pojilo, uz cestu prema Varaždinu (*Registar...*, str. 123. pod Paka). Zasad nije utvrđena točna starost spomenika; neki ga autori smatraju antičkim radom ili pak izrađevinom novog vijeka. Na prednjoj strani pojila reljefni je prikaz glave s pletenicama koje su spiralno uvinute u kružnicu. Župna crkva sv. Martina spominje se u popisu župa iz 1334. godine kao *Item ecclesia sancti Martini de Lona*, a 1501. kao *sancti Martini in Lonyza*.²⁹³ Iz tog su razdoblja očuvani dijelovi crkvenih zidova iz srednjovjekovnog razdoblja u kapelici u sjevernom dijelu lađe. Nasuprot te sadašnje kapele nalaze se na južnoj fasadi pobočna ulazna vrata. Crkva je u razdoblju baroka povećana prigradnjama, a ponovno je adaptirana krajem XVIII. stoljeća te opet u XIX. st. Crkva je pravilno orijentirana jednobrodna građevina sa svetištem koje je zaključeno ravno.

Utvrda **Cukovec (Gradišće)** smještena je na brežuljku koji nadgleda tok rijeke Bednje. Položaj utvrde dobra je komunikacijska točka koja nadgleda dolinu Bednje te raskrižje putova od Ivanca prema Beli. Utvrda je velikih dimenzija (152 m), s ostacima branič kule koja je kontrolirala ulaz. Nedavna arheološka istraživanja (2004.) otkrila su bogate nalaze iz doba prapovijesti te nešto manje nalaza iz razdoblja srednjeg vijeka. Utvrda je u literaturi povezivana i s ivanovcima koji su imali sjedište u utvrdi Pusta Bela s druge strane rijeke Bednje.

Črešnjevo se kao posjed spominje uz Obrež, a kapela sv. Mihovila u Črešnjevju područna je kapela župe sv. Ilija. U vizitaciji iz 1695. godine spominje se da kapela postoji već od 1287. godine.²⁹⁴ Valja spomenuti da je prilikom istraživanja provedenih za ovaj rad pronađen vrlo zanimljiv podatak iz iste vizitacije, prema kojem je stara kapela sv. Mihovila u Črešnjevju bila zidana rotonda oko koje se nalazilo groblje.²⁹⁵ Ako je taj podatak točan, bila je to, uz također srušenu rotundu, odnosno centralnu građevinu u Kamenici, tek druga srednjovjekovna sakralna građevina kružnog tlocrta na području Varaždinske županije. Kapela je već u XVIII. stoljeću bila potpuno zapuštena, a krajem XIX. stoljeća izgrađena je nova, te 1981. godine, ponovno nova građevina.²⁹⁶ Današnja građevina je jednostavna jednobrodna kapelica, pravilno orijentirana, ali naizgled potpuno modernih oblika. I ovdje, kao i u Svetom

---

²⁹³ Buturac, 1984, str. 88.

²⁹⁴ Ovaj podatak je iz diplomskog rada „O povijesti župe sv. Ilija“ velečasnog Vladimira Kolarića, na temelju prijevoda latinskog teksta spisa u Nadbiskupskom arhivu - Protokoli Gornjo – varaždinski 160/I-175/XVI od strane profesora Andrije Lukinovića.

²⁹⁵ Ovaj podatak je iz diplomskog rada „O povijesti župe sv. Ilija“ velečasnog Vladimira Kolarića, na temelju prijevoda latinskog teksta spisa u Nadbiskupskom arhivu - Protokoli Gornjo – varaždinski 160/I-175/XVI, od strane profesora Andrije Lukinovića.

²⁹⁶ Spomenica župe Sveti Ilija.

Iliji/Obrežu, potpuno izostaju materijalni ostaci koji bi nam pružili više informacija o razvoju povijesno-umjetničkih oblika u srednjovjekovnom razdoblju.

Donja Voća - crkva sv. Tome srednjovjekovna je barokizirana građevina, ograđena zidanom kamenom ogradom, smještena na brežuljku u gornjem dijelu naselja Donja Voća. To je jednobrodna građevina, građena od kamena, sa svetištem smještenim na zapadnoj strani te manjom sakristijom i kapelom na sjevernoj strani. Svetište je poligonalno. Na svetišnom dijelu nalaze se tri stupnjevana kontrafora. U unutrašnjosti kapele očuvan je vrijedan barokni crkveni inventar nastao u XVIII. st. U svetišnom dijelu očuvana su dva srednjovjekovna prozora, jedan s obilježjima gotike, a drugi s obilježjima romanike (Sl. 41).

Kelemen je naselje koje se nalazi desetak kilometara jugoistočno od Varaždina na prometnici koja vodi uz podbrežje iz smjera Ludbrega prema Ivancu, uz most preko rijeke Plitvice. U bližoj okolini naselja poznati su arheološki ostaci iz razdoblja antike: uz samu Plitvicu, sjeverno od Kelemena nalazi se kasnoantička *villa rustica* (III. - IV. stoljeće), a nađena srednjovjekovna keramika na tom mjestu dokazuje da se ovdje živjelo i nakon antike. U blizini su otkriveni ostaci dvije antičke ceste te rimski most preko Plitvice, čiji su ostaci uništeni regulacijom rijeke.²⁹⁷ Kapela sv. Klementa smještena je na povišenoj poziciji u naselju, a spominje se u prvom popisu župa iz 1334. godine kao župa sv. Klementa, pod arhidakonomat Komarnica, ali kao župa koja pripada varaždinskom arhidakonatu (*item ecclesia sancti Clementis in archidiaconatu varazdiensi*).²⁹⁸ Godine 1501. kao ime naselja u kojem se nalazi crkva navodi se Zvinuša (*ecclesie sancti Clementis in Zwynusa*). Crkva sv. Klementa pravilno je orijentirana građevina pravokutnog tlocrta, s masivnim tornjem ispred zapadnog pročelja i sakristijom prizidanom na južnoj strani. Građena je u cijelosti od kamena. U osnovi je izgrađena kao masivna dvoranska crkva za kakvu nemamo komparativni materijal na širem varaždinskom području. Na južnom pročelju nalazi se ostatak romaničkog prozora koji je iznutra zazidan ali izvana je vidljiv njegov kameni okvir proširen u donjoj zoni (Sl. 42). Na istočnom zidu nalaze se dva vrlo uska i visoka prozora s kamenim okvirom, šiljastog trolisnog završetka. Mjesto **Jakopovec** nalazi se na prvim obroncima Varaždinsko topličkog gorja, desetak kilometara južno od Varaždina. Na ovoj poziciji postoji vrlo dug kontinuitet života. Kapela sv. Jakova spominje se u popisu župa 1334. godine kao *Item ecclesia sancti Jacobi, prope ibidem* i nakon toga 1501. godine te 1513. godine.²⁹⁹ Polovicom XVI. st. postaje područna kapela Varaždinskih Toplica. Kapela ima očuvan srednjovjekovni korpus

---

²⁹⁷ Registar..., 1997, str 132.

²⁹⁸ Buturac, 1984, str 74.

²⁹⁹ Buturac, 1984, str. 104.

koji čini svetišni dio i dio lađe do kora. Kor, ulazni dio i zvonik dograđeni su sredinom XIX. stoljeća.

Grad **Ludbreg** danas je poznat kao značajan arheološki lokalitet sa nalazima iz prapovijesti, antike, srednjeg vijeka koji kontinuirano kao naselje sve do današnjeg dana. Crkva sv. Trojstva u Ludbregu spominje se u najstarijem poznatom popisu župa iz 1334. godine kao *ecclesia Sancte Trinitatis de Ludbregh*, a 1501. spominje se uz župu i *vicearcidiaconus*.³⁰⁰ Crkva je smještena na povišenom platou uz južni rub jezgre naselja; to je pravilno orijentirana srednjovjekovna građevina, barokizirana u XVII. stoljeću. Crkva je danas trobrodna građevina s poligonalnim svetištem i zvonikom na zapadu. Na pročelju crkve (zvoniku) očuvan je stari gotički kameni portal. Iz razdoblja srednjeg vijeka potječe i raniji sloj dvorca Bathyanny, koji je danas uklopljen u barokni dvorac. Prezentirano je tek nekoliko gotičkih spolija.

Mala Subotica - U blizini naselja nalazi se arheološki lokalitet Turnišće na kojem se nalazi tumul.³⁰¹ Crkva sv. Marije spominje se u popisu župa 1334. godine kao *Item sancta Maria de Sabaria*, te isto u popisu župa iz 1501. godine.³⁰² Crkva se nalazi na blago povišenom terenu u samom središtu naselja. Prilikom rekognisciranja terena od strane arheologa Ž. Tomičića i J. Vidovića iz Muzeja Međimurja Čakovec tijekom 1977. godine na području oko župne crkve pronađena je nekropola na redove koja je datirana u XI. stoljeće.³⁰³

Maruševac – crkva sv. Jurja pravilno je orijentirana crkva smještena na zaravni brežuljka, na odličnoj relejnoj točki s koje se mogao kontrolirati put koji je iz smjera Slovenije vodio prema Varaždinu. Crkva se prvi puta spominje 1334. godine.³⁰⁴ To je jednobrodna longitudinalna građevina s poligonalnim svetištem. Na ključnom kamenu je upisana godina 1482. Crkva je nadograđena krajem XVIII. stoljeća. Iako nema ostataka figuralne kamene plastike, spomen crkve na početku XIV. stoljeća upućuje da je već tada postojala sakralna građevina na ovoj važnoj relejnoj točki. Posveta svetom Juraju također je vrlo zanimljiva jer se očito može povezati sa štovanjem slavenskog boga Jurja/Jarila. Tako se ovdje svake godine obilježava dolazak proljeća, kada se stoka i kuće kite zelenilom, a očuvan je i običaj da se jedan čovjek obuče u *zelenog Juru*, odnosno da na sebe stavi koš od granja i lišća (Sl. 43). Također, očuvale su se i stare pjesme posvećene *zelenom Juri*, a i paljenje jurjevskog krijesa – vatre koju se preskače i iz koje se gata.

---

³⁰⁰ Buturac, 1984, str. 75., zapis 283.

³⁰¹ Registar..., str. 255., pogledati pod 1001.

³⁰² Buturac, 1984, str. 102, bilj. br. 559.

³⁰³ Registar..., 1997, str. 255., pogledati pod 1002.

³⁰⁴ Buturac, 1984, str. 104.

Mursko Središće - Na području grada nalazi se više vrijednih arheoloških lokaliteta; na povišenom terenu uz rijeku Muru pronađeno je više kamenih sjekira iz razdoblja neolitika,³⁰⁵ a u samom središtu današnjeg mjesta kod mosta na rijeci Muri, prilikom izgradnje novog mosta pronađeni su nalazi iz razdoblja antike.³⁰⁶ Preko Murskog Središća prolazila je stara prometnica iz pravca Štrigove i Svetog Martina na Muri prema Podturnu, prateći s južne strane tok rijeke Mure. Crkva sv. Martina/Crkva Marije Kraljice i sv. Ladislava u Murskom Središću prvi se puta spominje 1334. godine u popisu župa Zagrebačke biskupije zajedno s župom u Podturnu kao *Item due ecclesie sancti Martini*, a detaljnije je određena u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1501. godine, kad se spominje kao *Sancti Martini in Zredysche*.³⁰⁷ Zadnji se puta spominje kao kapela posvećena sv. Martinu u kanonskoj vizitaciji iz 1660. godine. Crkva je stradala u poplavi 1690. godine, pa je izgrađena nova, posvećena sv. Ladislavu. Današnja crkva posvećena Mariji Kraljici i sv. Ladislavu doživjela je temeljitu obnovu 1820. godine.

Petrijanec je naselje smješteno desetak kilometara zapadno od Varaždina, uz važnu prometnicu koja je vodila iz smjera Slovenije. Iako nije sa sigurnošću potvrđeno, ovdje se smješta rimska postaja *Aqua Viva*. Na području Petrijanca pronađen je izuzetno bogat nalaz ostave rimskog novca i srebrnog posuđa.³⁰⁸ Crkva sv. Petra spominje se u prvom popisu župa iz 1334. godine,³⁰⁹ no danas više nisu vidljivi ostatci iz razdoblja srednjeg vijeka u njezinom izgledu. Međutim, u njenim zidovima ugrađeno je mnoštvo spolija iz antičkog i srednjovjekovnog razdoblja.

Naselje **Remetinec** nalazi se na području grada Novog Marofa, u blizini toka rijeke Bednje te u blizini cestovnog pravca Varaždin - Zagreb, koji se spominje u ispravi kralja Emerika iz 1201. godine kao *Magna levata*, odnosno velika uzdignuta cesta. Ova je cesta postojala još u rimsko doba što je dokazano prilikom istraživanja provedenih kod izgradnje autoceste Zagreb - Goričan. Arhitektonski kompleks crkve sa samostanom smješten je na brežuljku iznad sela Remetinec i okružen je niskim obrambenim zidom. Najstarija povijest crkve nije poznata no zna se da je to bila samostanska crkva, ali se ne zna za koji je red bila građena. Samostan je vjerojatno u bliskoj vezi s obližnjim Grebengradom. Crkva je jednobrodna građevina čija je gradnja započeta krajem XV. stoljeća. Na zaglavnom kamenju u svetištu nalaze se tri grba iz XVI. stoljeća.

---

³⁰⁵ Registar..., 1997, str. 256., pogledati pod 1005.

³⁰⁶ Registar..., 1997, str. 256., pogledati pod 1004.

³⁰⁷ Buturac, 1984, str. 103, bilj. br. 561.

³⁰⁸ Šiša-Vivek, M.; Leleković, T.; Kalafatić, H. 2005, Ostava rimskog novca i srebrnog posuđa iz Petrijanca, *Opuscula Archeologica* 29, Zagreb, str. 231 - 345.

³⁰⁹ Buturac, 1984, str. 105.

Rukljevina - kapela sv. Marije barokna je građevina, nadograđena u XIX. st., nastala na mjestu starije, vjerojatno srednjovjekovne građevine. Smještena je na brežuljku Varaždinsko topličkog gorja iznad sjevernog ruba nizine rijeke Bednje, na nadmorskoj visini od 200 metara, u blizini ceste koja iz Svibovca vodi prema Jalžabetu. Iz današnje konfiguracije brežuljka može se razaznati nekadašnja fortifikacijska uloga kako kapele tako i brežuljka. Oko kapele se danas nalazi groblje. Na temelju proučavanja popisa župa Josipa Butorca, smatram da je u Rukljevini nekada postojala župa, koja se spominje 1334. godine pod brojem 279. u arhiđakonatu Komarnica nakon Jalžabeta kao *Item ecclesia beate virginis – 1501. D. Johannes plebanus ecclesie beate virgibis in Polyana*.³¹⁰ Selo Poljana u blizini je Rukljevine. Godine 1986. crkveni toranj se srušio i tada su na vidjelo došli kameni spoliji ugrađeni u zidove. Posebno su značajni dijelovi kamene dekoracije iz razdoblja gotike koji nam kvalitetom oblikovanja postavljaju pitanja o postojanju ranije sakralne građevine na ovim prostorima (Sl. 44).

Selnica - Na području naselja pronađen je antički novac iz II. stoljeća.³¹¹ Crkva sv. Marka u Selnici spominje se u popisu župa 1334. godine kao *Item sancti Marci*, te isto u popisu župa iz 1501. godine.³¹² Crkva je u razdoblju gotike imala poligonalno svetište i lađu pravokutnog tlocrta. Sredinom XVIII. stoljeća crkva je barokizirana, sa svake strane broda prigradena je po jedna kapela dok se srednjovjekovni sloj krije u samoj strukturi građevine, ispod kasnijih slojeva žbuke. Iako oko crkve nisu vršena arheološka istraživanja prilikom radova na drenaži pronađeni su uz jugoistočni rub svetišta ukopi u pravilnom ukopu i orijentaciji te se može pretpostaviti da se radi o nekropoli na redove, vjerojatno iz XI. stoljeća.³¹³

Današnje naselje **Sveti Ilija** smješteno je oko šest kilometara južno od Varaždina. Povijesno ime naselja je Obrež. Posjed Obrež spominje se u povijesnim dokumentima od 1236. godine, kao predmet kupoprodajnih ugovora. U tom dokumentu se spominje i crkva sv. Ilije *ex terra filiorum Selk, nomine Ebrys apud sanctum Elyam*.³¹⁴ Prvi spomen župe sv. Ilije je u popisu župa iz 1334. godine *Item ecclesia sancti Elye*.³¹⁵ Nažalost, od srednjovjekovne župne crkve nije očuvano ništa osim arhitektonskog snimka postojećeg stanja izvedenog neposredno prije

---

³¹⁰ Buturac, 1984, str. 74.

³¹¹ Buturac, 1984, str. 258., pogledati pod 1016.

³¹² Buturac, 1984, str. 102., bilj. br. 557.

³¹³ Zabilješka u dokumentaciji Konzervatorskog odjela u Varaždinu, dosje Selnica.

³¹⁴ Podatak je iz diplomskog rada «Povijest župe Sveti Ilija», od velečasnog Vladimira Kolarića, prema: «Smičiklas: Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, Zagreb 1907. Svezak IV»

³¹⁵ Buturac, 1984, str. 104.

rušenja.³¹⁶ Sam smještaj crkve kao i povijesni dokumenti govore nam o razvijenom naselju i životu u srednjem vijeku, međutim, dosad nisu pronađeni nikakvi nalazi iz tog razdoblja.

Sveti Juraj na bregu, Lopatinec - Naselje Lopatinec nalazi se uz najviši vrh Međimurja – Mohokos. S platoa na kojem se nalazi crkva, a koji je odlična relejna točka, pruža se pogled prema Varaždinu na jugoistok te Sloveniji na sjever. U neposrednoj blizini današnje crkve, s južne strane, nalazi se povišeni plato (Sl. 45) na kojem se nekada nalazila stara crkva posvećena Majci Božjoj (prema pričanju župnika te zapisu u spomenici župe). Dosad nisu provedena arheološka istraživanja na platou ili okolišu crkve koja bi to i potvrdila. U nazivu Mohokos možemo prepoznati slavensku božicu Mokoš. Kako postoje naznake da se ovdje nalazila starija sakralna građevina posvećena Majci Božjoj možemo zaključiti da je na slavensko sveto mjesto posvećeno Mokoš nasjela kršćanska posveta Majci Božjoj. Crkva sv. Juraja prvi se puta spominje 1334. godine u popisu župa Zagrebačke biskupije kao *Item sancti Georgii*, a detaljnije je određena u popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1501. godine, kad se spominje kao *Sancti Georgii in Lopathycz*.³¹⁷ Današnja crkva sagrađena je u drugoj polovici XVIII. stoljeća, na istaknutom položaju i vidljiva je izdaleka. Glavni oltar u crkvi posvećen je Majci Božjoj pa se iz toga vidi tradicija stare posvete Majci Božjoj na ovom mjestu.

Varaždinske Toplice grad je smješten među brežuljcima Varaždinsko topličkog gorja. To je jedna od najstarijih aglomeracija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, s kontinuitetom naseljavanja od predantičkog vremena.³¹⁸ Gradić je smješten u blizini izvora pitke vode ali i ljekovite termalne vode. U zapadnom dijelu današnjeg grada nalazi se brežuljak naziva Gradišće gdje su otkriveni ostaci utvrđenja oko kojeg se rasprostiralo naselje. Ovu poziciju je prije dolaska Rimljana naseljavalo ilirsko pleme Jasa koji su znali prepoznati i iskoristiti blagodati ljekovite vode. Kad su Rimljani zaposjeli ovaj dio Panonije nastavili su tradiciju iskorištavanja termalne vode te su postojeće naselje romanizirali i nazvali ga *Aquae Iasae*.³¹⁹ Centar naselja formirali su nešto istočnije od ranijeg te ga smjestili na južnom obronku brda, uz sam izvor termalne vode. Antički grad nije dobio tipičnu rektangularnu osnovu, već se prilagodio prirodnoj konfiguraciji terena. Među najpoznatijim nalazima su skulptura Minerve te dijelovi nimfeja s kamenim reljefima.³²⁰ Dokazana je također prenamjena bazilike u ranokršćansku sakralnu građevinu pronalaskom fragmenta zidnog oslika koji prikazuje sveca s aureolom.³²¹ Ovaj razvoj grada naprasno je prekinut vjerojatno krajem 4. stoljeća, a centralni dio grada bio

---

³¹⁶ Vukičević - Samaržija, 1993, str. 238.

³¹⁷ Buturac, 1984, str. 103, bilj. br. 562.

³¹⁸ Gorenc; Vikić, 1980, str. 3 - 36.

³¹⁹ Filipan B., 2010, *Varaždinske Toplice u hrvatskoj povijesti i kulturi*, str. 22 - 25.

³²⁰ Gorenc; Vikić, 1980, str. 14.

³²¹ Tomičić, 2009, str. 53.

je uništen. To je dovelo do uništavanja regulacionog sistema te je sumporom bogata termalna voda nekontrolirano tekla preko ruševina, što je doprinijelo taloženju sedre i konzervaciji porušenih objekata. Toplice se spominju prvi puta u dokumentu koji je izdao kralj Bela III, 1181. godine, u kojem je navedeno da je posjed Toplice (*Toplisse*) hrvatski ban Aleksije poklonio Kaptolu, najvjerojatnije između 1110. i 1116. godine.³²² Sakralni, ali i svjetovni centar naselja od srednjeg vijeka pa sve do danas je crkva sv. Martina koja se spominje u prvom popisu župa iz 1334. godine kao *Item sancti Martini de Toplica nostra*.³²³ Romanički fragmenti oslika i ostaci prozora kao i gotički prozori (Sl. 46) pokazuju da je crkva u srednjovjekovnom razdoblju bila značajna i velika struktura. Druga važna točka srednjovjekovnog naselja je crkva sv. Duha u istočnom dijelu naselja. Nalazi se na važnoj strateškoj poziciji gdje je moguće nadzirati veliki dio doline Bednje i ceste koja je ovdje prolazila. Kapela je smještena na strmom brežuljku i okružena je slabo očuvanim zidom, visokim najviše oko 1 metar, koji ima polukružni završetak na istočnoj strani. Da li je to ostatak ranije srednjovjekovne crkve (u tom slučaju radilo bi se o vrlo velikoj građevini) ili ostatak srednjovjekovne utvrde, pokazat će rezultati arheoloških istraživanja koja su u planu.

Vinično je naselje smješteno na brežuljkastom terenu, istočno od toka rijeke Lonje. Na širem području naselja pronađene su kamene sjekire iz neolitika.³²⁴ Kapela sv. Marije Magdalene nalazi se na blago povišenoj poziciji. Iznad same kapele nalazi se povišeni plato za koji sam prilikom obilaska terena pretpostavila da se radi o mogućem arheološkom lokalitetu. Tu je slutnju potvrdio arheolog Luka Bekić. Iako se kapela prvi puta u vizitacijama spominje tek 1720. godine³²⁵ iz načina oblikovanja te na temelju nekoliko srednjovjekovnih spolija ugrađenih u zidove, može se pretpostaviti da je riječ o starijoj građevini iz razdoblja srednjeg vijeka. Kapela je pravilno orijentirana jednobrodna građevina izgrađena od lomljenog kamena s obrađenim ugaonim kamenjem. Na jednom od njih nalazi se motiv pletenice. Svetište kapele je svođeno i od lađe odvojeno trijumfalnim lukom sa šiljastim završetkom. Toranj je obrambeni s uzidanim uskim gotičkim prozorom. Ulazni portal u crkvu je također kameni, četvrtasti, s gotičkom profilacijom. U svetištu je očuvana kamena kustodija. Od kamene plastike posebno je zanimljiv spolij s motivom pletenice (Sl. 47) koji je ili ostatak antičkog sarkofaga ili rad romanike.

---

³²² Filipan, 2010, str. 44.

³²³ Buturac, 1984, str. 104.

³²⁴ Registar..., 1997, str. 139.

³²⁵ Kuzmić G., 2005., *Visoko - oaza stare hrvatske krijeposti i čestitosti*, Varaždinske Toplice.

6. Zaključak

Proučavati srednjovjekovnu umjetnost na području sjeverozapadne Hrvatske te u „gradu baroka“, kako se Varaždin obično naziva, na području gdje je barok preslojio objekte iz ranijih razdoblja, zaista nije lako. No, zagrebe li se malo ispod površine, postoji bogatstvo nalaza i materijala, poput spolija koji datiraju iz razdoblja romanike i gotike, a ugrađeni su u objekte nastale kasnije. Tako su nedavno Ivana Peškan i autorica ovoga rada pronašle srednjovjekovni zaglavni kamen u varaždinskoj župnoj crkvi sv. Nikole. On je važan ne samo zbog povijesno-umjetničke vrijednosti prikaza, već i s povijesnog aspekta, zato što su otkrivene dosad nepoznate činjenice o donatorima gradnje crkve u razdoblju srednjeg vijeka. Ovo otkriće bilo je značajan poticaj za daljnja istraživanja.

Srednjovjekovna figuralna kamena plastika sjeverozapadne Hrvatske dio je europskog kulturnog kruga, koji je zahvaćao područje od Mađarske do Britanije te od Skandinavije do istočne i jugoistočne Evrope. Povijesno razdoblje u kojem nastaju kiparska djela obrađena u ovom radu, vrijeme je kada su vladajuće strukture prihvatile kršćanstvo, ali mase naroda još žive u duhu poganskih kultova. To je razdoblje suprotstavljenih tendencija u društvu, borbe između reda i kaosa, kršćanstva i poganstva, pravovjerja i krivovjerja. Razdoblje je to kad je jedini autoritet bila crkva jer su politički autoriteti bili krhki i promjenjivi. Vrijeme je to kad stari mitovi i legende moraju biti zamijenjeni ispravnom, kršćanskom vjerom te tada dolazi do ponovnog uspostavljanja reda i zakona nakon kaosa ranog srednjeg vijeka.

Redovnici i viteški redovi pri dolasku u ove krajeve donose sa sobom dašak novih strujanja iz središta svojih redova. Oni donose rukopisne kodekse i inkunabule, liturgijsko posuđe, raspela i skulpture, koje su zasigurno poslužile kao uzor i predlošci pri oblikovanju nekih figuralnih prikaza u kamenu. Kako ponekad ne postoji komparativni materijal u kamenoj plastici, komparacije se prilikom rada na ovoj disertaciji pokušalo pronaći u predmetima umjetničkog obrta, numizmatike i kaligrafije, odnosno iluminacijama u rukopisnim kodeksima i, kasnije, inkunabulama. Može se spomenuti brončano raspelo iz Rakovca manjih dimenzija (6,4 x 4,7 x 0,8 cm), koje se čuva u Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu, a datirano je u XII. stoljeće. Također, valja spomenuti iluminirane rukopise u kojima se nalaze prikazi čudesnih imaginarnih bića, poput prikaza maske na inicijalu slova M iz Evandelistara koji potječe iz XII. stoljeća, a čuva se u Riznici splitske katedrale. Iz usta maske izlaze zelene grane koje se

prepliću, a na sličan se način prepliću i rogovi.³²⁶ Ovakvi su prikazi mogli poslužiti kao inspiracija umjetnicima srednjeg vijeka.

Na različitim mjestima u crkvi postavljane su tijekom srednjeg vijeka skulpture životinja, mitskih likova i „divljih” ljudi, koji svoje korijene vuku iz drevnih poganskih ili antičkih bića, ali istodobno su služili i za zastrašivanje u slučaju neposluha ili kršenja zakona, ili ponekad kao kontrast krepostima svetaca. Uz pomoć takvih likova i prikaza promicao se nauk crkve. Umjetnici, klesari koji su izrađivali ova djela, služili su se jezikom koji narod razumije jer iako je vladajuća struktura prihvatila kršćanstvo, masa naroda još je živjela u duhu poganskih kultova. Stoga su oni prisutni u figuralnoj kamenoj plastici koja se izrađuje za potrebe crkve. Prikazi zelenog čovjeka u Svetom Martinu na Muri, Lepoglavi i Nedelišću te divljih ljudi u Nedelišću pokazuju prisutnost poganskih vjerovanja i poganskih kultova, koje je kršćanska crkva morala suzbijati, ali je morala raditi i izvjesne kompromise jer su oni u dijelu populusa još uvijek bili duboko ukorijenjeni. Poganska simbolika zauzima značajno mjesto u srednjovjekovnoj kršćanskoj ikonografiji i nalazimo je na širokom području s komparativnim kiparskim djelima u mnogim europskim zemljama.

Cilj ovog rada prezentacija je detaljne obrade svih očuvanih djela kamene figuralne plastike srednjovjekovnog umjetničkog izričaja na području sjeverozapadne Hrvatske na temelju današnjeg stupnja istraženosti kao i njihov topografski smještaj. Abecednim redom obrađeni su lokaliteti na kojima se nalaze ili na kojima su pronađena djela figuralne kamene plastike. U pripadajućem katalogu svako je kiparsko djelo pojedinačno obrađeno kao kataloška jedinica, datirano te stilski valorizirano i ikonološki interpretirano. Također, izrađen je topografsko-stilsko-kronološki raster trenutačnog stanja istraženosti ove tematike u smislu izrade potke za buduća istraživanja. Isto tako, ovim radom stručna javnost bit će upoznata i s dosad nepoznatim ili nedovoljno istraženim i prezentiranim djelima figuralne kamene plastike iz razdoblja srednjeg vijeka, koja su istražena u ovome radu, kako bi se upotpunio razvojni slijed i prezentirala ova vrijedna kulturna baština.

Kamenu figuralnu plastiku obrađenu u ovom radu može se klasificirati u nekoliko grupa:

Prvu grupu kojoj pripadaju pojedinačna djela figuralne kamene plastike:

- pojedinačna djela figuralne kamene plastike koja su izvađena iz svojih originalnih pozicija i danas se nalaze u muzejskim zbirkama

---

³²⁶ Badurina A., 1995., *Illuminirani rukopisi u Hrvatskoj*, Zagreb, str. 24, 73.

- pojedinačna djela figuralne kamene plastike ugrađena kao spoliji na sekundarnim pozicijama, na vidljivim mjestima
- pojedinačna djela figuralne kamene plastike koja su na sekundarnim pozicijama korištena kao građevni materijal.

Drugu grupu u koju pripadaju djela figuralne kamene plastike kojima je zajednički smještaj i funkcija:

- figuralne konzole
- zaglavno kamenje
- kustodije
- djela figuralne kamene plastike koja se nalaze na originalnim mjestima u unutrašnjosti građevina
- djela figuralne kamene plastike koja su smještena (ugrađena) na vanjskoj fasadi crkve ili utvrde.

Od pojedinačnih djela figuralne kamene plastike koja su izvađena iz svojih originalnih pozicija i koja se danas nalaze u muzejskim zbirkama, valja spomenuti dva kiparska djela pronađena u Buzovcu, koja se nalaze u fundusu Muzeja Međimurja u Čakovcu. Radi se o predmetima liturgijske opreme, ugaonom fragmentu (Sl. 48), vjerojatno dijelu ambona ili ciborija te dekorativno rezbarenom stupu (Sl. 49). Ova kiparska djela jedinstvena su na području sjeverozapadne Hrvatske po kvaliteti obrade kao i po prikazu borbe dviju životinja. Radi li se o prikazu orla i lava, potrebno je još istražiti. Orao u kršćanskoj simbolici predstavlja obnavljanje života i uskrsnuće, a označuje i samog Krista, kao i lav.³²⁷ Iznad gornjeg ruba prikaza borbe životinja nalazi se traka ukrašena dvoprutom pletenicom s očima, koja je prilično oštećena, međutim, ipak se može iščitati. Kameni stup ima određene sličnosti u oblikovanju sa stupom iz Daruvara koji se nalazi u Gradskom muzeju Bjelovar. Tamo se također nalazi pravilno uklesan motiv dvije trake u kojima se nalazi četverolist, ali i žitarice. Kako je stup u Daruvaru datiran u XI. stoljeće,³²⁸ moja je pretpostavka da se i stup iz Buzovca, s obzirom na sličnost u oblikovanju i motiv, također može datirati u XI. stoljeće. Ulomci su pronađeni zakopani vrlo duboko te se možda radilo o ostavi koja je zakopana u nemirna vremena. Svojom kvalitetom oblikovanja ova kiparska djela bacaju novo svjetlo u kontekstu romaničkog umjetničkog izričaja na području sjeverozapadne Hrvatske.

---

³²⁷ Slična simbolika i prikaz lava i orla na krstionici u Kotoru, Vežić Pavuša: Ciboriji ranog srednjeg vijeka u Kotoru, *Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji* 39, Split, 2001.-2002., str. 103.

³²⁸ Goss, 2007, str. 55.

Kao dio muzejske zbirke Gradskog muzeja Varaždin nalazi se skulptura medvjeda koja potječe s crkve sv. Nikole, a nalazila se ugrađena u gotički toranj. Po formi skulpture te klesarskim znakovima koji upućuju da je služila kao nosač (Sl. 50), može se zaključiti da toranj nije bio mjesto gdje se ova skulptura originalno nalazila. Uspoređujući varaždinskog medvjeda (Sl. 51) s komparativnim materijalom, primjerice, s životinjskom glavicom iz Zeline (Sl. 52), koja je datirana na početak XIII. stoljeća, mogu se pronaći sličnosti u bademastom obliku i obradi očiju, u obradi dlake – koja je također stilizirana valovitim užljebljenjima te u samoj formi glave. Sličnost u obradi tijela valovitim užljebljenjima vidljiva je i na prikazu lavova na kapitelima ruševina crkve u Vértesszentkeresztu koji su datirani između 1200. i 1237. godine. Idenično oblikovane oči kao kod varaždinskog medvjeda mogu se vidjeti na muškoj glavi iz Zalavára (1200. – 1240.), koja se nalazi u Balatoni Múzeum u Keszthelyju.³²⁹ On se također može usporediti s glavom lava iz Bajne (Sl. 53) koji je datiran u XII. stoljeće; velika sličnost vidljiva je u obliku glave te u oblikovanju njuške, poluotvorenih usta i ušiju, no lav iz Bajne djeluje rustičnije. Također je zanimljiva i usporedba s prikazom medvjeda na kamenom ulomku s reljefnim prikazom medvjeda iz lokaliteta Cage kod Okučana, koji se nalazi u Gradskom muzeju Nova Gradiška, a određena je sličnost prisutna u prikazu šapa te u naglašenosti usta i zubi. Ovi prikazi medvjeda ukazuju na važnost medvjeda za srednjovjekovnog čovjeka kao najsnažnije životinje koju je mogao susresti, ali i na važnost medvjeda u slavenskoj pretkršćanskoj mitologiji gdje se on povezuje s Velesom. Uzme li se u obzir da je skulptura medvjeda izrađena od sivog pješčenjaka, koji se podudara sa spolijma iz razdoblja romanike koji su ugrađeni u kriptu i zvonik, kao i činjenica da je kameni blok iz kojeg medvjed izlazi vrlo pažljivo obrađen, zaglađen i završava trokutasto prema medvjedu, to upućuje na to da se na njega nadovezivala neka kompozicija (kamena plastika, stup), odnosno da je bio dio neke cjeline, vjerojatno starije romaničke župne crkve. Također, na temelju gore navedenih komparacija može se zaključiti da je krajem XV. stoljeća, u doba gradnje tornja, medvjed preupotrijebljen i ugrađen na „očito“, vidljivo mjesto, na istočnu stranu druge etaže gotičkog zvonika zbog važnosti koja mu se vjerojatno pripisivala jer „on ima nešto za ispričati“. Je li zaista riječ o legendi koja govori da se je na mjestu crkve nekada nalazio medvjedi brlog? Medvjed sa sobom donosi određenu dramaturgiju koja pripovijeda prošlost, podsjeća na rodoslovlje, dokazuje kontinuitet. Stoga

---

³²⁹ Fotografija glave može se vidjeti u Takacs, 2001, str. 452.

smatram da je medvjed ostatak romaničke faze gradnje crkve te da ga se na temelju komparacija može datirati na početak XIII. stoljeća.³³⁰

Kao dio arheološke zbirke Gradskog muzeja Varaždin nalazi se kamena ploča na kojoj je reljefni prikaz muškog lika smještenog u nišu (Sl. 54), pronađena prilikom gradnje ceste u Mađarevu. Kao komparativno kiparsko djelo može se navesti lik anđela na kapitelu crkve sv. Tome, u Arheološkom muzeju u Puli. Glave imaju identičan oblik, naglašenu bradu, slično oblikovana usta te urezotinama modeliranu kosu. Iako je lik anđela modeliran mnogo finije, prisutna je sličnost u plošnom oblikovanju i obliku glave.³³¹ Iako je teško pronaći komparativni materijal za ovu kamenu ploču, na temelju smještaja lika u nišu koja je prikazana zaobljena, omeđena stupom s očuvane strane, zaključujem kako je riječ o reljefu koji pripada razdoblju romaničke umjetnosti te se može datirati u razdoblje XI. stoljeća. Kako s lijeve strane ne postoje naznake stupa, moguće je da je ova ploča samo dio reljefa koji se nastavljao prikazujući više likova. Također, postavlja se pitanje predstavlja li ovaj fragment mogući ostatak opreme iz porušene stare srednjovjekovne crkve?

U Zavičajnom muzeju u Varaždinskim Toplicama nalazi se kamena plastika koja prikazuje fantastičnu životinju (Sl. 55), a pronađena je prilikom radova na plinovodu u naselju Tuhovec. Ova kamena plastika u formi spoja lava i zmaja ima rupu na gornjem dijelu glave. Moguće je da se radi o nosaču te se u rupu u glavi nešto umetalo. Sličan prikaz životinje/nosača pronašla sam u crkvi San Fedele u Comu (Sl. 56). Uspoređujući skulpturu životinje s komparativnim materijalom, primjerice, s životinjskom glavicom iz Zeline (Sl. 52), koja je datirana na početak XIII. stoljeća; mogu se pronaći određene sličnosti u formi glave. Određena sličnost postoji i sa skulpturom medvjeda s varaždinske crkve sv. Nikole, koja je također izrađena od sivog pješčenjaka, kao i po načinu obrade, odnosno zatvorenosti forme. Sličnost u obradi glave postoji i s glavama lavova na krstionici u Ivancu te na crkvi u Vinici. Svojim oblikovanjem skulpturu se može smjestiti u razdoblje srednjeg vijeka, u tzv. fantastični srednjovjekovni bestijarij.

Kamena plastika u sekundarnoj upotrebi ugrađena na uočljivo mjesto imala je svrhu da se sačuvaju vrijedna kiparska djela iz ranijih razdoblja, ali je predstavljala i izvjestan pokušaj da se pri renoviranju crkve novoj crkvi dade legitimitet povijesnog postojanja i potvrdi njezin višestoljetni kontinuitet.

---

³³⁰ Pascuttini-Juraga V., Peškan I., 2011.: *Hortus Artium Medievalium*, Spolia – hidden codes of the past, Zagreb-Motovun, str. 179 - 180.

³³¹ Fotografija navedenog kapitela u: Prelog M., 1993, *Djela* Svezak II, str. 66.

U grupu kiparskih djela sekundarno ugrađenih na drugo mjesto, odnosno spolija ugrađenih na vidljivim pozicijama, valja spomenuti reljef sa sedam muških glava ugrađen na zapadnom pročelju crkve sv. Križa u Križovljanu (Sl. 57). Usporedimo li ovaj reljef s antičkim stelama pronađenim na području sjeverozapadne Hrvatske, poput antičke stele pronađene u Ivancu (Sl. 58),³³² vidljivo je da se reljef iz Križovljana ne može svrstati u antičku umjetničku produkciju koja je bila mnogo skladnija u proporcijama i detaljima. Oblikovanje nosa, očiju, forme lica i brade svakako upućuje na romanički umjetnički izričaj. I sam oblik okvira reljefa kao i okvir upućuju na razdoblje romanike. Sličan oblik brade kao lik u sredini reljefa ima i lik (redovnika) na konzoli u crkvi sv. Wolfganga u Vukovoju. Sličnost u obliku glave, nosa te reljefnom oblikovanju postoji s likom muškarca koji se nalazi na fasadi crkve San Nicolao u Giornicu (Sl. 59), koja je datirana u XII./XIII. stoljeće. Prikaz više osoba nalazi se i na fragmentu reljefa iz Somogyvára, međutim ne postoji sličnost u oblikovanju.³³³ Može li se zaista reljef sa sedam muških glava ugrađen na crkvi u Križovljanu povezati s križarima koji se spominju kao vlasnici ove građevine, pitanje je na koje za sada ne postoji siguran odgovor. Ovaj reljef po svojoj specifičnosti spada u važna djela figuralne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske. I sam smještaj na „važnom“ i vidljivom mjestu, tj. ugradnja reljefa na zapadno pročelje crkve, svjedoči o njegovu značaju. Prikazane glave likova različitih su veličina, odnosno u gornjem su dijelu reljefa tri veće glave, a u donjem četiri manje. Riječ je o prikazu odraslih muškaraca s bradama koji su ovako prikazani zbog svojeg statusa, odnosno hijerarhije, kao što je tipično za srednji vijek. Na temelju provedenih istraživanja i komparacija smatram kako je ovaj reljef rad romaničkog umjetničkog izričaja koji najvjerojatnije prikazuje redovničku zajednicu.

Na sjevernom pročelju crkve sv. Marije Magdalene u Gornjem Knegincu nalazio se, kao spolij iz ranijeg razdoblja, ugrađen kameni reljef s prikazom muškog lica (Sl. 60). Uspoređujući dosad poznatu romaničku skulpturu sjeverozapadne Hrvatske, poput kamenog reljefa iz Križovljana, plastike iz Glogovnice ili kamenog reljefa iz Madžareva, nisu pronađene stilske poveznice. Također, uspoređujući ostalu dosad poznatu romaničku skulpturu na području Hrvatske, nije pronađen komparativni materijal.³³⁴ Uspoređujući dalje glavu iz Kneginca s djelima romaničke skulpture srednjoeuropskog kulturnog kruga, određena sličnost u pristupu oblikovanja pronađena je s konzolom u obliku glave iz crkve sv. Prokopa u

---

³³² Fotografije ove antičke stele i više o njoj u Belaj; Migotti, 2011, str. 147 - 168.

³³³ Fragment reljefa datiran je oko 1150 godine, Mikó; Takács, 1995, str. 113.

³³⁴ Hilje; Jakšić, 2008.

Záboří, Češkoj, koja je datirana oko 1150. godine.³³⁵ Postavlja se i pitanje zbog čega se ovaj romanički reljef s prikazom muške glave nalazio ugrađen na južno pročelje crkve koje je nastalo u razdoblju gotike, i to tako da bude vidljiv? Potječe li ovo djelo iz nekog ranijeg inventara starije sakralne građevine ili utvrde? S kontekstom značaja kneginječke utvrde kao i činjenice da je ovdje na samom početku XIII. stoljeća bio zatočen budući hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. Arpadović, može se povezati i ovo kiparsko djelo. Iako djelomično oštećeno i odlomljeno, rad je vrsnog majstora te pripada u rijetka djela očuvane romaničke figuralike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Na temelju provedenih istraživanja i komparacija te stilske analize smatram kako se kameni reljef s prikazom muškog lica iz Kneginca može datirati u drugu polovicu XII. stoljeća.³³⁶ Pronalazak reljefa - *kamene glave* iz Kneginca čije postojanje, kao romaničkog spolija ugrađenog u gotički zid crkve, predstavlja važan detalj koji može nadopuniti povijest umjetničkih oblika srednjovjekovnog razdoblja na prostoru sjeverozapadne Hrvatske i pokazatelj je povijesnog legitimiteta i kontinuiteta postojanja sakralne građevine.

Spoliji s prikazom redovnika iz Glogovnice ugrađeni su na više lokacija, jedan u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije, jedan na crkvenom tornju, dva, koji čine cjelinu, u zidove župnog dvora (Sl. 61) te jedan u podrumu privatne građevine. Stil svih očuvanih fragmenata figuralne plastike iz Glogovnice upućuje na kvalitetnog majstora koji je djelovao krajem XII. i početkom XIII. stoljeća. Forme su jednostavne, plastične, zaobljenih ruku, nogu i vratova. Sličnost u obliku lica te načinu oblikovanja ušiju i širokog stupastog vrata može se pronaći s dvije glave očuvane iz romaničke crkve u Velikoj Nedelji u Sloveniji (Sl. 62), koje se povezuju s viteškim redom teutonaca.

Kao spoliji ugrađene su na južnoj i sjevernoj strani crkve sv. Marka u Vinici/Marčanu, četiri skulpture lavića kojima je prikazana glava i gornji prednji dio tijela (Sl. 63). Nije poznato gdje su se skulpture lavića originalno nalazile na srednjovjekovnoj crkvi. Sličnost u oblikovanju i prikazu vidljiva je sa skulpturom lava ugrađenom u fasadu kuće u Langgasse, Gelnhausen, Njemačka (Sl. 64), koja je datirana u razdoblje romanike.³³⁷ Kako su u viničkoj crkvi pronađeni i prezentirani spoliji iz stare, srušene srednjovjekovne crkve, datirani u početak XIII. stoljeća (baza profilacije, kapitel polustupa i fragment polustupa), smatram kako je i ove četiri figure lavića, na temelju stilskih obilježja te usporedbom s komparativnim materijalom,

---

³³⁵ Fotografija navedene konzole može se vidjeti u: Bachmann (ur), 1977, str. 232.

³³⁶ Pascuttini-Juraga; Peškan, 2011, str. 179 - 180.

³³⁷ Lüthen, 1923, str. 53.

moгуće datirati na sam početak XIII. stoljeća, odnosno razdoblje nastanka romaničke faze crkve.

Sekundarno su upotrijebljene i dvije lavlje skulpture u crkvi sv. Marije Magdalene u Ivancu (Sl. 65). One danas služe kao nosači krstionice, a ranije su, dugi niz godina, bile ugrađene u unutrašnji zid crkve. Vidljiv je interes autora da se pokaže pokret i osjećaj za prostor. Forma i umjetnički izraz upućuju na vještog autora gotičkog umjetničkog izražaja. Ove su skulpture najvjerojatnije bile dio portala na starijoj sakralnoj građevini te su zajedno s ostalim vrijednim djelima kamene plastike (bazenom ukrašen glavicama kerubina, nadgrobni spomenik Ivana Petheö) preneseni iz starije sakralne građevine te ugrađeni u zidove crkve građene u XVIII. i XIX. stoljeću. Iako je G. Szabo smatrao kako je riječ o kipovima iz razdoblja romanike,³³⁸ na temelju stilskih obilježja te komparacijom sa sličnom skulpturom sjeverozapadne Hrvatske, smatram kako se lavove može datirati u razdoblje gotike.

Sekundarno su upotrijebljena i tri grba i reljef (Sl. 36, 37) koji se nalaze aplicirani na uglovnim kamenim dušnjacima zvonika uz crkvu Svetog Trojstva u Visokom. Grbovi dosad nisu obrađeni ni prezentirani u stručnoj literaturi. Posebno je značajan reljef s prikazom lava pod palmom koji dosad nije bio stručno obrađen. Reljef je vrlo visok, drvo je oblikovano vrlo fino, plastično, donje dvije grane su odrezane, a u gornjem dijelu izlaze na stranu dvije grane. Lav je prikazan s prednjim nogama razdvojenim i blago podignutim prema drvu, dok su stražnje spojene straga. Njuškom glave približava se drvu. Prikaz lava s drvom života ikonološki se može povezati s prikazom lava i drva života na krstionici katedrale u Kotoru koja je raniji rad IX. stoljeća³³⁹ i gdje je lav prikazan kako se prednjim nogama naslanja na drvo. Prikaz u Visokom govori o simbolici vječnog života, simbolički je prikazan lav koji pije sokove s drva života (spoznaje, saznanja) te će biti jak i besmrtn. Lava se smatralo simbolom snage, a on također može predstavljati prisutnost kraljevske obitelji ili visokog plemstva. Kako u crkvenom brodu postoje očuvane monofore iz razdoblja romanike, a gotički sloj vidljiv je u arhitekturi svetišta crkve, za pretpostaviti je da su spomenuta tri grba bila aplicirana na ključno kamenje ili konzole u ranijoj fazi izgradnje crkve te da je reljef s prikazom lava pod palmom (drvom života) fragment nekadašnje crkvene opreme.

Sekundarno je upotrijebljena i konzola koja danas služi kao posuda za svetu vodu u crkvi sv. Jurja u Svetom Jurju u Trnju (Sl. 66), koja najvjerojatnije potječe iz stare srednjovjekovne crkve. Po načinu obrade kose i lica anđela na konzoli/posudi postoji sličnost s konzolama u

---

³³⁸ Szabo, 1919, str. 54.

³³⁹ Jakšić, N., 2009, Srednjovjekovno kiparstvo do zrele romanike, u *Zagovori svetom Tripunu – Blago Kotorske biskupije*, (ur.) Radoslav Tomić, Zagreb, str. 96.

crkvi sv. Martina u Podturnu. I ovo djelo figuralne kamene plastike može se povezati s viteškim redom ivanovaca i njihovim djelovanjem na području sjeverozapadne Hrvatske.

Od pojedinačnih djela figuralne kamene plastike koja su na sekundarnim pozicijama korištena kao građevinski materijal, valja spomenuti „kamen iz Belca“, odnosno fragment kamenog reljefa s prikazom dvaju svetaca pronađen prilikom radova u svetištu crkve (Sl. 67). Moguće je da se radi o prikazu dva apostola koji su zajedno prikazani u niši, kao što je to na reljefu apostola u katedrali u Baselu koji je datiran u XII. stoljeće. Smatram da se radi o fragmentu opreme romaničke crkve, a točna lokacija s koje ovaj fragment potječe još nije utvrđena. Pronalazak kamena koji je datiran u kasno XII. ili rano XIII. stoljeće, u crkvi koja danas predstavlja remek djelo barokne umjetnosti, pokazuje kako vrijedni predmeti još uvijek čekaju da budu pronađeni.

Kao građevinski materijal u doba baroka korišten je i zaglavni kamen iz crkve sv. Nikole u Varaždinu, pronađen prilikom čišćenja kripe. Na njemu je reljefno prikazan štit na kojem je ptica, slovo N i sedmerokraka zvijezda (Sl. 68). Pregledavajući komparativni materijal, naišla sam na nekoliko vrlo sličnih grbova. Tako je na zaglavnom kamenu u dvorcu Jánosa Hunyadija, oca Matije Korvina, (dvorac Hunyadi) u Vajdahunyadu u Rumunjskoj (Sl. 69) isto takav prikaz ptice na štitu sa šesterokrakom zvijezdom i polumjesecom, a taj grb pripada obitelji Hunyadi. Prema gavranu koji se nalazi na grbu (lat. *corvus*) Matija Korvin uzeo je ime. Sličan prikaz ptice na štitu nalazi se i na srednjovjekovnom grbu Matije Korvina u crkvi Naše Gospe, zvanj i Matijina crkva (Mátyás-templom) u Budimpešti. Na temelju sličnosti u prikazu i smještaju ptice i ovdje se zacijelo radi o grbu koji se može povezati s obitelji Korvin (Hunyadi), a kako je Varaždin, zajedno s ostalim posjedima nakon smrti Jana Vitovca, početkom 1490. kralj Matija Korvin darovao svom sinu Ivanu Korvinu te na temelju datacije rebara kao i ranije navedenih zapisnika gradskog poglavarstva s kraja XV. stoljeća koji govore o obnovi crkve, grb se može povezati s Ivanom Korvinom, od 1495. godine imenovanim „banom Dalmacije, Hrvatske i Slavonije“. Prikaz gavrana s prstenom nalazio se i na nadgrobnom spomeniku Ivana Korvina u lepoglavskoj crkvi sv. Marije.³⁴⁰ Međutim, zbog zuba vremena grb je oštećen te se o njemu zna samo iz ranijih opisa. Uspoređujući slovo N koje se nalazi na lijevoj gornjoj strani grba sa slovom M koje se nalazi na grbu zaglavnog kamena danas srušene crkve sv. Mihovila u Mihovljanu (ključni kamen pohranjen je u Muzeju Međimurja u Čakovcu), a koji se datira u početak XV. stoljeća,³⁴¹ ili sa slovom M

---

³⁴⁰ Danas prikaz gavrana s prstenom nažalost više nije vidljiv, međutim, spominje se u starijoj literaturi; Dočkal, 2014, str. 84.

³⁴¹ Kalšan, 2003, str. 65 - 66.

koje se nalazi na štitu figuralne konzole u crkvi sv. Martina u Svetom Martinu na Muri, koja je datirana godinom 1468. upisanom na jednoj konzoli, primjećuje se velika sličnost u oblikovanju slova. Kako se za slovo M pretpostavlja da u Mihovljanu znači Mihovil ili Marija, a u Svetom Martinu na Muri za M se pretpostavlja da znači Martin ili Marija, za slovo N može se pretpostaviti, s obzirom na isto vrijeme i bliski prostor, da znači N kao Nikola, odnosno svetac zaštitnik crkve i župe. Sveti Nikola spominje se kao patron župne crkve od 1454. godine sve do danas. Zanimljiv je i prikaz sedmerokrake zvijezde koja se nalazi u desnom gornjem dijelu grba; zvijezda na grbu ima značenje plemenite osobe, vodstva, izvrsnosti ili nebeske dobrote. Povezivanje novopronađenog ključnog kamena iz gotičke faze župne crkve sv. Nikole s obitelji Korvin (Hunyadi) kao donatorskom obitelji te faze izgradnje crkve, otkrilo je nove i dosad nepoznate činjenice ne samo o povijesno-umjetničkim slojevima izgradnje crkve, već i o čvrstoj povezanosti grada Varaždina s kraljevskom obitelji Korvin.

Drugoj grupi pripadaju djela figuralne kamene plastike kojima je zajednička pozicija na kojoj su smještene u crkvi te njihova funkcija. Figuralne konzole služe kao nosači svodnih rebara u svetištima sakralnih objekata.

Cjelovito su očuvane figuralne konzole u svetištu crkve sv. Martina u Svetom Martinu na Muri. Svojim oblikovanjem ove konzole upućuju na vještog majstora koji prikazuje redovnike, anđele štitonoše i posebno zanimljive prikaze zelenog čovjeka (Sl. 70). Slične konzole na kojima je prikazan zeleni čovjek nalaze se i u crkvi sv. Jurija u Ptuj (Sl. 71) te u crkvi sv. Martina u Martjancima (Sl. 72), u obližnjem slovenskom Prekmurju. Gornji dio konzole na kojem se isprepliće lišće, granje i plodovi vinove loze, vrlo je sličan konzoli iz svetišta crkve sv. Martina u Podturnu. Prilikom restauratorskih radova na konzolama u crkvi u Svetom Martinu na Muri tijekom 2016. godine, na konzoli koja na sebi ima vegetabilne forme prepletenog lišća, otkrivena je djelomično očuvana glava zelenog čovjeka (Sl. 73). Dakle, nasuprot dosad poznate konzole s prikazom zelenog čovjeka nalazi se s druge strane svetišta još jedna konzola s prikazom zelenog čovjeka, koja do ovih posljednjih restauratorskih radova nije bila vidljiva. Konzola po svojem oblikovanju ima sličnosti s već spomenutom konzolom s prikazom zelenog čovjeka u crkvi sv. Martina u Martjancima. I u crkvi u Martjancima nalaze se u svetištu dvije konzole s prikazom zelenog čovjeka, jedna nasuprot drugoj. Valja spomenuti i vrlo fino i vješto oblikovane konzole s anđelima koji nose štitove (Sl. 74) i traku s godinom (1468.). Slično oblikovane konzole s anđelima koji nose štitove mogu se pronaći u crkvi sv. Marije u Ptujskoj Gori (Sl. 75) u Sloveniji te u crkvi Pohoda Blažene Djevice Marije u Macincu.

S konzolama iz Svetog Martina na Muri mogu se po oblikovanju i vrsti prikaza povezati konzole u neogotičkoj crkvi Pohoda Blažene Djevice Marije u Macincu, koje potječu iz stare, srednjovjekovne crkve. Ne zna se jesu li gotičke konzole ugrađene na ista mjesta na kojima su se nalazile u staroj crkvi, međutim, njihova ponovna ugradnja govori nam o vrednovanju konzola u vrijeme izgradnje nove crkve. Na konzolama su prikazani redovnici, anđeli štitonoše te grbovi. Posebno su zanimljive dvije konzole, prva s anđelom koji nosi traku s godinom (1475.), vrlo slična onoj iz Svetog Martina na Muri, a druga s anđelom koji nosi štit s grbom (Sl. 76) na kojem je prikazan ispupčeni križ jednakih krakova, koji predstavlja ivanovački križ čiji se donji krak razdvaja i podsjeća na oblik šestara. S donje strane suprotstavljen mu je kutomjer te tako zajednički imaju oblik romba (simbole šestara i kutomjera može se povezati s viteškim redovima). Ovaj prikaz identičan je prikazu na zaglavnom kamenu u crkvi sv. Martina u Svetom Martinu na Muri (Sl. 89) te se može pretpostaviti kako obje crkve nastaju pod patronatom istih donatora. Što se tiče stilskih i formalnih obilježja prikazanih likova i obrade kamena, postoji velika sličnost između Macinca i Svetog Martina na Muri. Anđeli su oblikovani vrlo vješto. Iz toga se može zaključiti da je nekadašnja crkva u Macincu nastala gotovo u isto vrijeme kao i crkva u Svetom Martinu na Muri te da su na izradi konzola sudjelovali isti majstori.

Konzole u formi kapitela na kojima su prikazani anđeli koji drže simbole Kristove muke, očuvane su u crkvi sv. Martina u Podturenu (Sl. 77). Anđeli su oblikovani prilično kruto, ozbiljnih lica, s bogatom draperijom naglašenom užljebljenjima. Na četvrtoj konzoli s lijeve strane nalazi se prikaz grožđa i čokota vinove loze koji je jako sličan vegetabilnom prikazu na konzoli koja prikazuje zelenog čovjeka u crkvi sv. Martina u Svetom Martinu na Muri. Konzole se po oblikovanju te vremenu gradnje svetišnog dijela crkve može datirati u drugu polovicu XV. stoljeća. Ikonološki ih se može interpretirati kao četiri anđela (arhandela) koji nose nebeski svod.

Tri konzole s prikazom ljudskih glava, koje podupiru rebra svoda u lađi, očuvane su u crkvi sv. Juraja u Belcu. Ove konzole vrlo su specifično oblikovane te je teško pronaći komparativan materijal. Ikonološki likovi nisu determinirani, no smatram kako je na jednoj od konzola prikazan Krist (Sl. 78). Kako je u crkvi očuvan sakrarij, a simboli očuvani na kustodiji mogu se povezati s viteškim redovima, upućuje li to na povezanost ove građevine u prošlosti s viteškim redovima?

Vrlo su zanimljive i dvije konzole manjih dimenzija, koje se nalaze u grobnoj kapeli unutar crkve sv. Petra u Gotalovcu. Prikazana su lica muškaraca s pokrivalom na glavi (Sl. 79). Specifično je oblikovanje brade koja je naznačena urezotinama. Konzole potječu iz razdoblja

gradnje gotičke kapele te smatram kako ih se može datirati u početak XV. stoljeća. Sličnost u oblikovanju postoji s figuralnom konzolom u svetištu crkve sv. Jakova (nekad sv. Marije) u Očuri, gdje je prikazana glava muškarca s bradom (Sl. 80). Oči su modelirane vrlo izražajno, dok je brada koja prekriva cijeli donji dio lica također naznačena urezotinama.

Djelomično očuvana konzola potječe s lokaliteta Mihovljan, gdje se nekad nalazila danas srušena srednjovjekovna crkva sv. Mihovila. Ova konzola nalazi se u fundusu Muzeja Međimurja u Čakovcu. Na konzoli je bio prikazan muški lik s torbom (Sl. 81), dok je danas samo djelomično vidljivo pola tijela, dio glave, ruka i dio torza te torba. Može se zaključiti kako je riječ o vrlo kvalitetno i vješto oblikovanoj konzoli.

U crkvi sv. Wolfganga u Vukovoju nalazi se očuvana konzola na južnom zidu, a na njoj je prikazan muški lik s dugačkom bradom i obrijanom glavom (Sl. 82). Na suprotnom zidu nalazi se konzola na kojoj je prikazan kalež (Sl. 83). Sličan prikaz kaleža može se vidjeti i na štitu koji drži anđeo na konzoli u crkvi sv. Martina u Podturnu. Zanimljiv je i klesarski znak na jednom od potpornjaka, u obliku trokuta nad kojim se nalazi križ te dvostruki križ ugrađen u zvonik. Sve spomenuto baca novo svjetlo na dosadašnja saznanja o ovoj kapeli.

Drugoj grupi djela figuralne kamene plastike kojima je zajednička pozicija na kojoj su smješteni u crkvi te njihova funkcija, pripada i zaglavno (ključno) kamenje.

Dva oblikovno jedinstvena zaglavna kamena očuvana su u crkvi sv. Jurja u Belcu. Na oba se zaglavna kamena bočno nalazi s četiri strane prikaz ljudskog lica, najvjerojatnije je riječ o prikazima redovnika (Sl. 84). Sličan smještaj muške glave s brkovima, koja se nalazi sa strane ključnog kamena, nalazi se u sv. Jakova (nekad sv. Marije) u Očuri (Sl. 85). Unatoč značajnim oštećenjima koja je ova kapela preživjela, ona nam i dalje predstavlja svjedočanstvo kvalitete gradnje i umjetničkog izražavanja u srednjem vijeku na ovom području.

Tri zaglavna kamena očuvana su na svojoj originalnoj poziciji u svetištu crkve sv. Martina u Svetom Martinu na Muri. Prikaz Krista na prvom zaglavnom kamenu vrlo je realističan i rad je vještog majstora (Sl. 86). Gotovo identičan prikaz na zaglavnom kamenu nalazi se u crkvi sv. Marije Magdalene u Štrigovi (Sl. 87) te se može pretpostaviti da su rad istog klesara ili radionice. Na drugom zaglavnom kamenu u crkvi sv. Martina u Svetom Martinu na Muri prikazan je ivanovački križ koji ima rubove krakova izvučene prema van i obojan je u crveno (Sl. 88). Zbog ovoga grba te činjenice da je nedaleko bila ivanovačka utvrda može se pretpostaviti da je crkva nekada pripadala ivanovcima. Na trećem zaglavnom kamenu prikazan je simbol spoja križa, šestara i kutomjera (Sl. 89) koji se također nalazi na ranije spomenutoj konzoli u crkvi Pohoda Blažene Djevice Marije u Macincu, što nas upućuje na

povezanost ovih lokaliteta u razdoblju XV. stoljeća. Po formi i oblikovanju kiparskih djela očuvanih u ove dvije građevine može se zaključiti da ih je izradio isti majstor ili radionica.

U crkvi sv. Marije Magdalene u Štrigovi nalazi se na originalnoj poziciji u gotičkom svetištu, osim već spomenutog zaglavnog kamena s prikazom Krista, i zaglavni kamen s reljefnim prikazom Marije. Zaglavno kamenje može se datirati u razdoblje XV. stoljeća kada nastaje gotičko svetište crkve.

Zaglavni kamen koji potječe iz crkve sv. Mihovila u Mihovljanu danas se nalazi u fundusu Muzeja Međimurja u Čakovcu. Na njemu je štit s reljefnim prikazom grba grofova Celjskih, na što upućuju tri zvjezdice (Sl. 90). Tri grba također pripisana obitelji Celjski očuvana su na zaglavnom kamenju u gotičkom svetištu crkve Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije u Lepoglavi (Sl. 91). Grbove u Lepoglavi moguće je datirati u razdoblje oko 1430. godine kada nastaje gotičko svetište crkve, a donatori gradnje bili su grofovi Celjski.

Kamene kustodije također možemo svrstati u posebnu skupinu, a među njima se svojom veličinom i bogatim oblikovanjem ističe kustodija u crkvi Svetog Trojstva u Nedelišću (Sl. 92). Tordirane trake prepletene su i prislonjene uz konstrukciju kustodije kao da su je „obrasle”, dok je gornji dio ukrašen biljnom dekoracijom. Na dekorativnim trakama kustodije prisutni su tragovi zelene boje. Kustodija je djelo kvalitetnog majstora druge polovice XV. stoljeća kada se gradi gotička faza crkve. Na temelju provedenih istraživanja u crkvi zaključujem kako su u unutrašnjosti crkve postojale i konzole, koje su nažalost tijekom preuređenja crkve u XVIII. i XIX. stoljeću otučene. Sličnost u oblikovanju postoji s kustodijom u crkvi sv. Marka u Vinici/Marčanu, koja također nastaje u drugoj polovici XV. stoljeća (Sl. 93). I ova je kustodija visoka i bogato ukrašena fijalama, rakovicama i biforama. Podnožje, odnosno stup, poligonalnog je presjeka i nosi ormarić s nišom. Središnja fijala izdiže se na osam nivoa, a svaki je ukrašen s po tri rakovice. Fijala završava bogato ukrašenom cvjetnom dekoracijom. Ovdje nema tragova polikromije na kustodiji. Na sličan je način oblikovana i kustodija u crkvi sv. Martina u Podturnu (Sl. 94). Tlocrtno je trokutnog osnovnog oblika i sužava se stepenasto prema vrhu te je, kao i prethodne dvije kustodije, bogato ukrašena fijalama i biforama. Uspoređi li se ova kustodija s dvije očuvane kustodije u crkvama u Nedelišću i Vinici, može se doći do zaključka da postoji velika sličnost u oblikovanju i formi između kustodija te da sve tri nastaju u drugoj polovici XV. stoljeća.

U sljedeću skupinu možemo svrstati djela figuralne kamene plastike koja se nalaze na originalnim mjestima u unutrašnjosti građevina, poput dvije kamene glave smještene na portalu kroz koji se, iz glavnog broda crkve Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije u Lepoglavi, ulazilo u samostanski hodnik (Sl. 95). Glave su umetnute u gornji dio portala,

svaka s jedne strane. Okrenute su tako da licem gledaju dolje, prema prolazniku. Jedna glava prikazuje muški lik s brkovima i bradom te zašiljenim ušima, pa se možda radi o prikazu Pana (Sl. 96). Drugoj glavi iz usta, koja su velika i mesnata, gotovo životinjska, izlaze na svaku stranu dva velika lista koja prekrivaju obraze (Sl. 97). Radi se o prikazu zelenog čovjeka, odnosno lica prekrivenog lišćem, koji se može povezati s drevnim pretkršćanskim simbolom zelenog Jure (Jack in the Green u Engleskoj), odnosno paneuropskim običajima vezanim uz dolazak proljeća i zelenila. Valja spomenuti i slavenskog Jarila, sina Perunovog, kojeg se povezuje s kršćanskim Jurajem. U srednjovjekovnoj filozofiji ovaj je prikaz često vezan uz uskrsnuće Krista. Postoji nekoliko tipova prikaza zelenog čovjeka pa tako ovdje u Lepoglavi iz usta izlaze dva velika lista. Sličan prikaz zelenog čovjeka pronašla sam na konzoli u crkvi Sv. Jurija u Ptuj (Sl. 71), a takav se tip prikaza zelenog čovjeka nalazi i na konzoli u crkvi sv. Martina u Svetom Martinu na Muri. Iako se oblikovanje ne podudara, na sličnom mjestu na portalu nalaze se glave kao nosači arhitekture na portalu crkve San Nicolao u Giornicu (Sl. 98) te na portalu bazilike sv. Izidora u Leonu.

U sljedeću skupinu možemo svrstati djela figuralne kamene plastike koja su smještena (ugrađena) na vanjskim fasadama sakralnih građevina i utvrda. Tako se s vanjske strane svetišnog zida na crkvi sv. Dominika u Konjščini nalaze ugrađene dvije glave (Sl. 99, 100). Prikazi su visoko stilizirani s naglašenim okruglim licem, izbuljenim očima, velikim ušima i produljenim i iznimno naglašenim obrvama koje su pretvorene u ukrase iznad očiju. Nije moguće utvrditi jesu li se ove dvije glave ovdje nalazile originalno ili su se ranije nalazile drugdje. Moguće je da je njihova originalna pozicija bila, kao i u Lepoglavi, flankiranje nekog od ulaza u crkvu ili su se ove glave nalazile na mjestu konzola u starijoj građevini. Kvaliteta klesanja je visoka, a stilizacija promišljena. Oni svojom pojavom balansiraju između dobrodošlice i zastrašivanja i sasvim sigurno su imali moć komunikacije sa srednjovjekovnim čovjekom. Jesu li povezane s pretkršćanskim božanstvima, ikonografijom „zelenog čovjeka“ ili Sporiša, božanstva žetve? Ovi prikazi pripadaju fantastičnom srednjovjekovnom svijetu i svojom pojavom samo uvjetno predstavljaju ljudske likove. Takve prikaze ljudskih glava s rogovima može se pronaći u srednjovjekovnim manuskriptima te oni čestu utječu i na stvaranje umjetnika. Crtež glave s rogovima može se pronaći u slovu „S“ u prijepisu knjige 10 Plinija Starijeg *Historia naturalis* (Južna Engleska, treća četvrtina XII. stoljeća, 430 x 310 mm. Arundel 98, f. 85v, The British Library). Slične konzole koje flankiraju ulaz u crkvu može se vidjeti i na portalu crkve San Nicolao, Giornico, koja je datirana u XII./XIII. stoljeće. Iako je tijekom vremena crkva sv. Dominika u Konjščini nadograđivana i obnavljana, u svojoj

osnovi očuvala je srednjovjekovnu jezgru prekrivenu s nekoliko kasnijih slojeva, a ova dva prikaza još su jedan dokaz srednjovjekovnog umjetničkog promišljanja i izričaja.

Sličnost u oblikovanju obrva koje su tordirane i istaknute postoji s glavom ugrađenom na pročelju burga Milengrad (Sl. 101). Uz glavu se nalazi ugrađen i dosad neidentificirani grb. Ova kamena glava vrlo je značajna jer se nalazi na profanoj građevini, plemićkom burgu.

Na vanjskoj strani svetišta crkve sv. Lovre u Cirkovljanu smještene su četiri kamene glave izrađene kao visoki reljef (Sl. 102, 103). Glave su zadržale svoju originalnu poziciju iz vremena gradnje toga dijela građevine. Jedini su očuvani dio srednjovjekovnog umjetničkog izraza figuralne kamene plastike u ovoj crkvi jer je crkva preuređena u doba baroka pa ako su i postojali, ostali dijelovi srednjovjekovne crkvene opreme u toj su obnovi uništeni. Moguće je da predstavljaju prikaz četiri grijeha; krivokletstvo, lakomislenost, oholost i neposlušnost. Što se tiče oblikovanja, određene sličnosti u oblikovanju nosa i očiju mogu se pronaći s glavama iz Konjščine te s glavama na konzolama u svetištu crkve sv. Petra u Gotalovcu. Smještaj figuralne kamene plastike na istoj poziciji s vanjske strane svetišta može se vidjeti i u Nedelišću, gdje se također nalaze četiri djela figuralne kamene plastike na vijencu svetišta s vanjske strane crkve. Ove kamene glave na crkvi u Cirkovljanu nastale su u razdoblju izgradnje gotičke faze crkve, odnosno krajem XIV. i početkom XV. stoljeća.

Na vanjskoj strani gotičkog svetišta crkve Svetog Trojstva u Nedelišću, na vijencu pod krovom i na soklu, očuvan je cijeli niz kvalitetno izvedenih djela kamene plastike koja su nastala u drugoj polovici XV. stoljeća. Takav niz kiparskih djela na vanjskoj strani svetišta nalazimo na području sjeverozapadne Hrvatske samo ovdje. Sva djela kamene plastike izvedena su vrlo kvalitetno, rukom vještog majstora. U gornjoj zoni, na vijencu pod krovom, nalaze se četiri kiparska djela, tri glave i divlja žena. Prikaz divlje žene jedinstven je na području sjeverozapadne Hrvatske pa i šire (Sl. 104). Divlja žena duge raščupane kose prikazana je tako da položajem tijela podsjeća na životinju, a položaj ruke na glavi upućuje na prikaz bezumlja ili ludila. Dosad su ova djela bila pripisana Parlerima ili njihovom krugu od strane A. Horvat, koja ih uspoređuje s prikazima divljih ljudi na katedrali u Pragu (Sl. 105). No, najbliži slični prikaz puzajuće žene, doduše ne nage, može se pronaći na kapitelu u crkvi sv. Jurija u Ptuj (Sl. 106), u nedalekoj Sloveniji, gdje je zanimljivo korištenje iste poze ženske figure. Prikaz divlje žene i tri preostale muške glave izuzetno je zanimljiv i jedinstven u ovom području; u srednjem vijeku divljim se ljudima smatraju oni koji žive izvan ljudske kulture, zajednice, običaja i pravila ponašanja. Divlji ljudi žive poludivlje i primitivno, ali s druge strane u skladu s prirodom. Oni služe Crkvi za prikazivanje pobjede nad divljim, odnosno nad zlom i bezumljem, koje oni simboliziraju. Divlji ljudi prikazani su nagi ili

obučeni u životinjsku kožu, zarasli u bradu ili dlake po cijelom tijelu. Oni mogu asociirati na Adama i Evu i nepoštivanje Božjih zapovijedi. Divlja je žena mnogo rjeđi prikaz. I ona je ponekad prikazana cijela obrasla u dlaku. Ovaj prikaz divlje žene, koja je prikazana naga, kako puzi, jedini je takav prikaz na području Hrvatske iz srednjovjekovnog razdoblja. Divlji ljudi ponekad se prikazuju zajedno s ostalim likovima koji su udaljeni od boga, poput vraga i budale. Upravo ta četiri lika nalaze se na konzolama svoda katedrale u Rottweilu u Njemačkoj.³⁴² Analizirajući četiri figuralne plastike s vijenca u Nedelišću, i oni bi mogli predstavljati navedene likove, prvi lik predstavljao bi vraga, sljedeći budalu, zatim je divlja žena i na kraju glava divljeg čovjeka. Smatram kako bi ikonografski ova četiri lika zajedno predstavljala „one koji su udaljeni od Boga i zdravog razuma“. Na soklu, u donjoj zoni, nalazi se pet figuralnih plastika. Posebno je zanimljiva glava u cijelosti prekrivena lišćem, odnosno prikaz zelenog čovjeka (Sl. 107). Već su ranije spomenuti prikazi zelenog čovjeka u crkvi u Svetom Martinu na Muri te u crkvi u Lepoglavi. Ovi se prikazi razlikuju po tipologiji prikaza. Dok je ovdje, u Nedelišću, cijelo lice koje ima formu konzole prekriveno lišćem, tj. simbolički prikazuje list, u Sv. Martinu na Muri i u Lepoglavi iz usta lica izrastaju dvije stabiljke vinove loze. Ovakav prikaz zelenog čovjeka u formi konzole koje je cijelo prekriveno lišćem, odnosno, simbolički prikazuje list, može se usporediti sa sličnim prikazom na konzoli u katedrali u Magdeburgu (Sl. 108), datiranoj u 1260. godinu. Ovi mistični likovi na crkvi u Nedelišću predstavljaju vrijedan segment srednjovjekovnog nasljeđa. Oni nam pomažu da shvatimo čega su se ljudi toga razdoblja bojali, ali i o čemu su potajice maštali, kao poučna skulptura koja vjernicima prenosi poruke o pravim vrijednostima. Usporedimo li ova kiparska djela smještena na vanjskoj strani svetišta crkve u Nedelišću, na vijencu i soklu, s jedinim donekle komparativnim djelima kamene plastike koja se nalaze kao dekoracija prozora na sjevernoj strani katedrale u Zagrebu,³⁴³ možemo zaključiti kako su zagrebačka djela mnogo izražajnija i realističnija te da ih je izradio izuzetno vješt majstor povezan s Parlerovom radionicom. Međutim, s obzirom na kasniji nastanak figuralne plastike u Nedelišću, ostaje pitanje je li ona nastala pod utjecajem zagrebačkih figura ili je utjecaj došao iz obližnje Slovenije, tj. Ptuja i Ptujске Gore gdje je također djelovala radionica pod Parlerovim utjecajem?

---

³⁴² Fotografije navedenih konzola može se vidjeti u: Mezger W., 1982, *Das Gewölbe im Südschiff des Rottweiler Münsters*, Rottweil.

³⁴³ Fotografije se može vidjeti u: Horvat A., 1979, Čudovišna galerija zagrebačke katedrale, *Kaj II/79*, Zagreb, str. 39 - 58.

Kulturni utjecaji dolaze na područje sjeverozapadne Hrvatske iz Mađarske, sjeverne Italije, Češke, srednje Europe i Francuske. Uspostavom crkvene organizacije u ovim krajevima umjetnost, a tako i figuralna kamena plastika, veže se uz crkvu; crkvene zidove, portale, krstionice, ciborije, kapitele, konzole, kustodije. U razdoblju srednjeg vijeka crkve i katedrale Europe ukrašavane su kamenim figuralnim prikazima koji su predstavljali biblijske likove i priče. Ti likovi služili su za razumijevanje biblijskih priča nepismenima i neobrazovanima, odnosno većini stanovništva tog doba koja je govorila samo lokalni dijalekt, a nikako latinski kao službeni jezik crkve. Figuralna kamena plastika imala je karakter naučavanja, karakter biblije za nepismene te snagu istu kao i živa riječ propovijedi. S pomoću nje prenosi se poruka tako da kršćanski vjernik može prepoznati svoje pogrešno postupanje, ispravno shvatiti vjeru i pokajati se. Prikazuju se smrtni grijesi, najčešće pohlepa, požuda i neumjerenost kao simboli ljudske izopačenosti. Brojne figure prikazane s isplaženim jezicima ponekad su predstavljale tjelesni grijeh.

Proučavajući srednjovjekovnu figuralnu plastiku, najčešće smo upućeni samo na šutljivi fragment kamena koji čeka da bude „pročitani“. Vrlo je malo pisanih izvora iz toga vremena koji bi nam omogućili i olakšali naš rad. Stoga je prilikom istraživanja na ovom radu svaki fragment bio pažljivo proučen kako bi ga se usporedbom moglo klasificirati u određeno vremensko razdoblje. Godine koje su urezane, najčešće na konzolama, zaglavnom kamenju ili kustodiji, kao što je to u Svetom Martinu na Muri i Macincu, omogućuju nam dataciju figuralne kamene plastike. „Osvajanje” fasada figuralnom kamenom plastikom započinje u razdoblju romanike, a nastavlja se dijelom u razdoblju gotike. Očuvana kiparska djela iz razdoblja srednjeg vijeka svojim bogatstvom izražaja mogu poslužiti za pokušaj rekonstrukcije. Djelomično očuvani ostatci boje na romaničkoj kamenoj glavi iz Kneginca, na skulpturama lavova iz Ivanca, na konzolama u Gotalovcu te kustodiji u Nedelišću govore nam o tome kako je srednjovjekovna kamena plastika bila obojana i sasvim drugačija nego što ju mi danas doživljavamo.

Dosadašnja povijesnoumjetnička istraživanja nisu cjelovito obuhvatila srednjovjekovna kiparska djela na području sjeverozapadne Hrvatske. Pojedina djela kamene plastike dosad su obrađena u stručnoj literaturi, ali nije predstavljen cjelovit topografski prikaz očuvane srednjovjekovne figuralne kamene plastike koji je dan ovim radom.

Istraživanja provedena u ovom radu na očuvanim djelima figuralne kamene plastike srednjovjekovnog umjetničkog izričaja na području sjeverozapadne Hrvatske, kao i na lokalitetima s kojih ta djela potječu, pokazala su kako je građa obrađena u ovom radu očuvana fragmentarno te je raštrkana na širem području sjeverozapadne Hrvatske. Cjelokupno

obrađenoj građi, osim reljefa na burgu Milengrad, zajednička je povezanost sa sakralnim građevinama.

Najstarija kiparska djela obrađena u ovom radu, poput dva kamena ulomka iz Buzovca, reljefa iz Mađareva, kamena iz Belca, varaždinskog medvjeda ili kamene glave iz Kneginca, pojedinačna su djela kojima je teško pronaći komparativan materijal na području sjeverozapadne Hrvatske ili ih međusobno povezati. Kvalitetom oblikovanja neka od ovih djela upućuju na visokopozicionirane donatore (Buzovec, Kneginec, Varaždin).

Neka kiparska djela može se na temelju prikaza i lokaliteta s kojih potječu povezati s viteškim redovima, primjerice kamen iz Križovljana, na kojem je prikaz redovnika, konzole s prikazima redovnika u crkvi sv. Jurja u Belcu te lavove iz Ivanca.

Utjecaj značajne kiparske srednjovjekovne radionice Parlera vidljiv je na ovom području samo na očuvanim kiparskim djelima u crkvi Svetog Trojstva u Nedelišću.

Provedena istraživanja iznjedrila su zaključak da sredinom XV. stoljeća na području Međimurja djeluje pod patronatom ivanovaca značajna kiparska radionica. Iz te radionice proizašao je velik broj djela figuralne kamene plastike i ona služe kao arhitektonska dekoracija u unutrašnjosti crkava (Macinec, Sveti Martin na Muri, Podturen, Štrigova, Sveti Juraj u Trnju). Velika količina očuvanih kiparskih djela upućuje na značajnu dinamičnost u gradnji i opremanju crkava na području Međimurja u drugoj polovici XV. stoljeća i na međusobnu povezanost ovih lokaliteta u tom razdoblju.

Ovim pregledom predstavljeni su obrisi srednjovjekovne figuralne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske. Kad se sagleda cjelokupan materijal sakupljen u ovom radu, pronalazi se nevjerojatno bogatstvo srednjovjekovnih crkava koje dosad nije bilo u cijelosti poznato. Također, postavljena su brojna pitanja i niz hipoteza koje će buduća istraživanja potvrditi ili opovrgnuti u vrednovanju i prepoznavanju srednjovjekovne figuralne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske, a u odnosu na prepoznate vrijednosti hrvatske i europske likovne kulture.

7. Izvori i literatura

7.1. Izvori:

CD – Tadija Smičiklas, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. III, IV, V, XI, XIV, Zagreb, 1905., 1906., 1907.

DAVŽ, PGV, R.a., - Državni arhiv u Varaždinu, fond. br. 2, Poglavarstvo grada Varaždina 1209.-1850., Radikalni arhiv (serija *Diplomata et acta*)

7.2. Rukopisni izvori:

HORVAT, Rudolf: *Kulturna povijest grada Varaždina - župna crkva sv. Nikole*, rukopis, čuva se u Gradskom muzeju Varaždin, 1907-1912.

KOLARIĆ, Vladimir: *Povijest Župe sv. Ilija, Obrež*, diplomski rad, rukopis, u dokumentaciji Konzervatorskog odjela u Varaždinu, 1991.

Spomenica župe Martijanec, iz zabilježka župnika Ivana Nepomuka Likevića

Spomenica župe Sveti Ilija

SZABO, Gjuro: *Spomenici kotara Varaždin*, rukopis, u Gradskom muzeju Varaždin

7.3. Literatura:

ADAMČEK, J. 1984

Adamček Josip: Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma, u *Ludbreg*, Ludbreg, 1984, str. 81 - 122.

BACHMANN, E. 1977

Bachmann Erich (ur), *Romanik in Böhmen. Geschichte, Architektur, Malerei, Plastik und Kunstgewerbe*, München, 1977.

BADURINA, A. 1995

Badurina Anđelko, *Illuminirani rukopisi u Hrvatskoj*, Zagreb, 1995.

BALOG, Z. 2012.

Balog Zdenko: Počeci izgradnje župne crkve u Gornjem Knegincu, *Kneginec – Khene pod okriljem sv. Marije Magdalene*, Zagreb – Kneginec, 2012., str. 21 - 28.

BARBARIĆ, J.; KOLANDER, I.; WISSERT, A. 1990

Barbarić, Josip; Kolander, Ivan; Wissert, Adolf: *Zapisnici poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Varaždina*, Varaždin 1990., svezak III.

BEDEKOVIĆ KOMORSKI, J. (1752) 2010

Bedeković Komorski, Josip: *Natale solum magni ecclesie doctoris sancti Hieronymi in ruderibus stridonis occultatum...*, Neostadii Austriae 1752, pretisak Čakovec 2010.

BEGOVIĆ, V. 2007

Begović, Vlasta: Antička arheološka topografija Hrvatske, u: *Zbornik II kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, Zagreb, 2007, 423 - 429.

BEGOVIĆ, V.; KEREKOVIĆ, D.; SCHRUNK, I. 2009

Begović, Vlasta; Kereković, Davorin; Schrunck, Ivančica: The Archaeological Topography of Croatia in Classical Antiquity, Roman Villas in Croatia (Part of Roman Pannonia, Histria and Dalmatia), in: *Time, GIS and Future*, Zagreb, 2009, 131 - 142.

BEKIĆ, L. 2006

Bekić, Luka: *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina*, Zagreb 2006.

BELAJ, J. 2008

Belaj, Juraj: *Ivanec kroz slojeve prošlosti. Deset godina arheoloških istraživanja u Ivancu*, Ivanec 2008.

BELAJ, J.; MIGOTTI, B. 2011

Belaj, Juraj; Migotti, Branka: Rimski grobni spomenik s lokaliteta Stari grad u Ivancu, u *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 28, Zagreb 2011, 147 - 168.

BELAJ, V. 1998

Belaj, Vitomir: *Hod kroz godinu: mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*, Zagreb 1998.

BELOŠEVIĆ, S. 1926

Belošević, Stjepan: *Županija varaždinska i slobodni kraljevski grad Varaždin*, Zagreb, 1926.

BOTICA, D.; DOMŠIĆ, L. 2008

Botica, Dubravka; Domšić, Lana: *Župna crkva sv. Nikole u Varaždinu. Prilog sakralnoj arhitekturi kasnobaroknog razdoblja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, *Peristil*, 51/2008, Zagreb 2008.

BUDAK, N. 1994

Budak, Neven: *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*, Zagreb – Koprivnica, 1994.

BUDAK, N. 2009

Budak, Neven: *Varaždin – od postanka do „zlatnog doba“*, u Zborniku radova „800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.“, Zagreb-Varaždin, 2009.

BUNJAC, B., BUNJAC, B., JAHN, J., MATOTEK, V., PUZAK, I., ŠESTAK, M., 2003

Bunjac, Borka; Bunjac, Branimir; Jahn, Julijana; Matotek, Višnja; Puzak, Ivana; Šestak, Mario, *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec, 2003.

BUTURAC, J. 1984

Buturac, Josip: *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Zagreb, 1984.

CVEKAN, P. 1989

Cvekan, Paškal : *Dva stoljeća župe Kneginec*, Kneginec, 1989.

DOBRONIĆ, L. 1984

Dobronić, Lelja: *Viteški redovi templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb 1984.

DOBRONIĆ L., 1994

Dobronić, Lelja: *Doprinos zagrebačkih biskupa hrvatskoj kulturi*, u *Sveti trag devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094-1994- katalog izložbe*, Zagreb 1994.

DOBRONIĆ, L. 2002

Dobronić, Lelja: *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb 2002.

DOČKAL, K. 2014

Dočkal, Kamilo: *Povijest pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije u Lepoglavi*, Zagreb 2014.

ĐURIĆ, T.; FELETAR, D. 1991

Đurić, Tomislav; Feletar, Dragutin: *Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske*, Koprivnica 1991.

FILIPAN, B. 2010

Filipan, Božena: *Varaždinske Toplice u hrvatskoj povijesti i kulturi*, Varaždinske Toplice, 2010.

FILIPEC, K. 2002.

Filipec, Krešimir: Zaštitno arheološko istraživanje oko svetišta Majke Božje u Loboru 2001, u *Obavijesti*, 34, Zagreb, 2002, str.119 - 129.

FUXHOFFER, D. 1803

Fuxhoffer, Damianus: *Monasteriologia regni Ungariae, Tomus II*, Vesprim, 1803.

GOLDSTEIN, I., 2003.

Goldstein, Ivo: *Hrvatska povijest*, Zagreb, 2003.

GORENC, M.; VIKIĆ, B. 1980

Gorenc, Marcel; Vikić, Branka: *Varaždinske Toplice – Aquae Iasae*, Varaždinske Toplice 1980.

GORENC, M.; VIKIĆ-BELANČIĆ, B. 1986

Gorenc, Marcel.; Vikić-Belančić, Branka: Antičko naslijeđe ludbreškog kraja, u: *Ludbreg* (monografija), Zagreb-Ludbreg, 1986, 59 - 70.

GOSS, V. P. 2004

Goss, Vladimir Peter: Uvodno o "Kamenu iz Belca", *Prilozi Instituta za arheologiju* 21, Zagreb, 2004, 223 - 228.

GOSS, V. P. 2005

Goss, Vladimir Peter: Kamen iz Križovljana nakon „Kamena iz Belca“ – pitanja konteksta, *Prilozi Instituta za arheologiju*, Zagreb, 2005, 187 - 198.

GOSS, V. P. 2007

Goss, Vladimir Peter: *Stotinu kamenčića izgubljenog raja*, katalog izložbe Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb, 2007, 16 - 49.

GOSS, V. P. 2010

Goss, Vladimir Peter: *Četiri stoljeća europske umjetnosti: 800.-1200. Pogled s jugoistoka*, Zagreb 2010.

HALL, J. 1991

Hall, James: *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*, Zagreb, 1991.

HILJE, E. 1999

Hilje, Emil: *Spomenici srednjovjekovnoga graditeljstva na Pagu*, Zadar, 1999.

HILJE, E.; JAKŠIĆ, N. 2008

Hilje, Emil; Jakšić, Nikola: *Kiparstvo 1, Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije*, Zadar, 2008.

HORVAT, A. 1956

Horvat, Anđela: *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Zagreb, 1956.

HORVAT, A. 1975

Horvat, Anđela : *Između gotike i baroka*, Zagreb, 1975.

HORVAT, A. 1979

Horvat, Anđela: Čudovišna galerija zagrebačke katedrale, *Kaj II/79*, Zagreb, 1979, 39 - 58.

HORVAT, A. 1983

Horvat, Anđela: *O gotičkoj arhitektonskoj plastici u Nedelišću*, Matica srpska, Novi Sad, 1983.

HORVAT, R. 1907

Horvat, Rudolf: *Povijest Međimurja*, Varaždin, 1907.

HORVAT, R. 1910

Horvat, Rudolf: *Slike iz hrvatske povjesti*, Zagreb, 1910.

HORVAT, R. 1993

Horvat, Rudolf: *Povijest grada Varaždina*, Varaždin, 1993.

HORVAT, Z. 1992

Horvat, Zorislav: *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb, 1992.

HRELJA, D. 1995

Hrelja, Damir *et al.*: *Varaždin u arhivu*, Varaždin, 1995, 10 - 16.

ILIJANIĆ, M. 1999

Ilijanić, Mira: *Urbanizam, graditeljstvo, kultura*, Varaždin, 1999.

IVANČEVIĆ, R. 1990

Ivančević, Radovan: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i uvod u ikonologiju*, Zagreb, 1990.

JAKŠIĆ, N. 2009

Jakšić, Nikola: *Srednjovjekovno kiparstvo do zrele romanike*, u *Zagovori svetom Tripunu – Blago Kotorske biskupije*, (ur.) Radoslav Tomić, Zagreb, 2009, 82 - 113.

JURKOVIĆ, M., 1992

Jurković Miljenko, 1992, Iz hrvatske spomeničke baštine od 9.do 11. st. - od Ninske biskupije do katedrale hrvatskog biskupa, u *Od Nina do Knina*, katalog izložbe, Zagreb, 23 – 58.

KALŠAN, V. 2003

Kalšan, Vladimir: *Iz vjerskog života Međimurja*, Čakovec, 2003.

KALŠAN, V. 2006

Kalšan, Vladimir: *Međimurska povijest*, Čakovec, 2006.

KLAIĆ, V. 1883

Klaić, Vjekoslav: *Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati*, III. Zagreb, 1883.

KLAIĆ, V. 1908

Klaić, Vjekoslav: Osnutak manastira Lepoglave i povijest njegova u XV. stoljeću (1400-1495), u *Vjesnik kr. Zemaljskog arkiva*, god. X, Zagreb, 1908, 161 - 165.

KOŠČAK, A. 1998

Košćak, Anđelko: *Remetinec i Oštrice*, Zagreb-Remetinec, 1998.

KOŠČAK, A. (UR.) 2012

Košćak, Anđelko (ur.) : *Kneginec – Khene pod okriljem sv. Marije Magdalene*, Zagreb-Kneginec, 2012.

KRAŠ, M. 1997

Kraš, Marijan: Prilozi povijesti Ivanca od prvog pisanog spomena 1396. do 1940. godine, u *Zbornik 600 godina Ivanca*, Ivanec, 1997, 57 - 89.

KRAŠEVAC, I. 2004

Kraševac Irena: Crkva Pohoda Blažene Djevice u Macincu - primjer kvalitetnoga neogotičkog Gesamtkunstwerka, *Radovi instituta za povijest umjetnosti* 28/2004, Zagreb, 2004.

KRUTA, V. 1997

Kruta, Venceslas, et. al., ur., *The Celts*, New York, 1997.

KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, I. 1857

Kukuljević Sakcinski, Ivan: *Varašdin - Kratki nacrt s gledišta historičkog*, Zagreb, 1857.

KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, I. 1885

Kukuljević Sakcinski, Ivan: *Priorat Vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj*, Zagreb, 1885.

KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, I. 1891

Kukuljević Sakcinski, Ivan: *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah javnih i privatnih zgradah u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1891.

KUZMIĆ, G. 2005

Kuzmić, Gustav: *Visoko – oaza stare hrvatske krijeposti i čestitosti*, Varaždinske Toplice, 2005.

LENTIĆ, I. 1968

Lentić Ivo: Gradnja i graditelji župne crkve sv. Nikole u Varaždinu, *Vijesti muzealaca i konzervatora* 6, Zagreb, 1968.

LENTIĆ – KUGLI, I. 1977

Lentić – Kugly, Ivy: *Varašdin, povijesna urbana cjelina grada*, Zagreb, 1977.

LÜTHEN, E. 1923

Lüthen, Eugen: *Romanische Plastik in Deutschland*, Bonn-Leipzig, 1923.

MARGETIĆ, L. 2000.

Margetić, Lujo: Zagreb i Slavonija: Izbor studija, *Prilozi za izučavanje hrvatske povijesti*, sv. 3, Zagreb-Rijeka, 2000.

MARKOVIĆ, M. 1985

Marković, Mirko: Opis Panonije i Ilirika u Strabonovoj Geografiji, *Geografski glasnik* 47, Zagreb 1985, 153 - 161

MATOTEK, V. 2003

Matotek, Višnja: Međimurje u razvijenom srednjem vijeku i ranom novom vijeku, *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec, 2003, .

MEZGER, W. 1982

Mezger, Werner: *Das Gewölbe im Südschiff des Rottweiler Münsters*, Rottweil, 1982.

MIKO, A.; TAKÁCS, I. 1994

Miko, Arpad; Takács, Imre: *Pannonia Regia*, Budapest, 1994.

Mitologija, ilustrirana enciklopedija, Ljubljana, Zagreb, 1989.

Nedelišće - monografija, Nedelišće 1993

Općina Gornji Kneginec, Povijesno – zemljopisna monografija, Gornji Kneginec-Samobor 2004.

OTER GORENČIĆ, M. 2010

Oter Gorenčić, Mija, *Deformis formositas ac formosa deformitas: samostanska stavbna plastika 12. in 13. stoletja v Sloveniji*, Ljubljana, 2010.

PASCUTTINI-JURAGA, V.; PEŠKAN, I., 2011

Pascuttini-Juraga, Vesna; Peškan, Ivana: Spolia – hidden codes of the past, *Hortus Artium Medievalium*, Zagreb-Motovun, 2011, 175 - 184.

PELC, M. 2006

Pelc, Milan: Ugarske kiparske radionice i renesansa u sjevernoj Hrvatskoj, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 30, Zagreb, 2006.

PELC, M. 2011

Pelc, Milan: „Insiensis“ iz Berma i poganska simbolika u srednjevjekovnoj kršćanskoj ikonografiji – hrvatski primjeri, u *Az grišni diak Branko pridirkom Fučić - Radovi međunarodnog znanstvenog skupa o životu i djelu akademika Branka Fučića (1920 – 1999)*, Malinska-Rijeka-Zagreb, 2011, 337 - 354.

PELC, M. 2012

Pelc, Milan: Der grüne Mann. Einige Beispiele in der antiken und mittelalterlichen Bauplastik Kroatiens, u *Le plaisir du Moyen Age ; melanges en hommage a Xavier Barral i Altet*, Paris, 2012, 768 - 774.

PETRIĆ, H. 2010

Petrić, Hrvoje, O nekim naseljima u porječju rijeke Bednje tijekom srednjega i početkom ranoga novog vijeka, *Kaj 3*, Zagreb, 2010.

PERČI, LJ. 1988

Perči, Ljerka: Dva ugovora iz 15. stoljeća s pečatom Nedelišća, *Muzejski Vjesnik 11*, Varaždin, 1988.

PEŠKAN, I.; PASCUTTINI-JURAGA, V., 2009

Peškan, Ivana; Pascuttini-Juraga, Vesna: Neka srednjovjekovna naselja i župe južnog varaždinskog podbrežja, *Starohrvatska prosvjeta* 36/2009, Split, 2009, 425 - 439.

PEŠKAN, I.; PASCUTTINI-JURAGA, V., 2013

Peškan, Ivana; Pascuttini Juraga, Vesna: Crkva sv. Nikole i varaždinski medvjed - novi prilozi istraživanjima srednjovjekovne umjetnosti u Varaždinu, *radovi HAZU Varaždin*, Varaždin, 2013.

PLINIJE STARIJI, 2004

Plinije Stariji: *Zemljopis starog svijeta: Naturalis Historia* 3.25, 2004, Split.

PRELOG, M. 1993

Prelog, Milan: *Djela* Svezak II, Zagreb, 1993.

PUZAK, I. 2003

Puzak, Ivana: Međimurje u prapovijesti, antičkom i srednjovjekovnom razdoblju, u *Pregled povijesti Međimurja*, Čakovec, 2003, 29 - 31.

REGAN, K. 2003

Regan, Krešimir; Srednjovjekovne utvrde i kašteli na obroncima Ivanšćice, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturno-prosvjetna i društvena pitanja*, God.9, 1, Krapina, 2003, 231 – 257.

Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, Bjelovar, 1997.

SEKELJ IVANČAN, T. 2010

Sekelj Ivančan, Tajana: *Podravina u ranom srednjem vijeku. Rezultati arheoloških istraživanja ranosrednjovjekovnih nalazišta u Torčecu*, Zagreb, 2010.

SEKELJ IVANČAN, T. 2016

Sekelj Ivančan, Tajana: Early medieval settlements between the Sava and Drava Rivers – a few examples of the village in the 9th century // Ranosrednjovjekovna naselja između rijeka Save i Drave - nekoliko primjera sela 9. stoljeća, u *Beatus homo qui invenit sapientiam. Ünnepi kötet Tomka Péter 75. Születésnapjára*, Győr, 2016, 625 - 647.

SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, S. 1995

Sekulić-Gvozdanović, Sena: Srednjovjekovni sustavi šupljih kamenih mjera u Istri, Hrvatskom primorju i kontinentalnoj Hrvatskoj, u: *Prostor 3*, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1995.

SRŠA, I. 1994

Srša, Ivan: Međimursko srednjovjekovlje, *KAJ 2-3*, Zagreb, 1994.

STOŠIĆ, J. 1994

Stošić Josip, Srednjovjekovna umjetnička svjedočanstva o Zagrebačkoj biskupiji, katalog izložbe *Sveti trag*, Zagreb 1994., 101-130

SUDEC, K.; HRELJA, D. 2011

Sudec Kruno; Hrelja Damir, *Milengrad zagonetna utvrda*, Varaždin, 2011.

SZABO, G. 1919

Szabo, Gjuro: *Spomenici kotara Ivanec*, Zagreb, 1919.

SZABO, G. 1920

Szabo, Gjuro: *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1920.

SZABO, G. 1939

Szabo, Gjuro: *Kroz Hrvatsko Zagorje*, Zagreb, 1939.

ŠANJEK, F. 1994

Šanjek, Franjo: Zagrebačka (Nad)Biskupija, u *Sveti trag devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094-1194* – katalog izložbe, Zagreb, 1994, 28 - 42.

ŠIMEK, M. 1995

Šimek Marina, Kratki historijat dosadašnjih rekognosciranja na području Petrijanca i kronologija arheoloških nalaza, arhiva Konzervatorskog odjela; *Povjesnica općine Petrijanec*, Petrijanec, 1995, 9 - 46.

ŠIMEK, M. 1997

Šimek, Marina: Tragovi najstarijeg naseljavanja na području Ivanca i okolice, u *Zbornik 600 godina Ivanca*, Ivanec, 1997, 9 - 22.

ŠIŠA-VIVEK, M. 2004

Šiša Wiewegh, Marija: Iovia Botivo, *Podravski zbornik*, Koprivnica, 2004.

ŠIŠA-VIVEK, M.; LELEKOVIĆ, T.; KALAFATIĆ, H. 2005

Šiša-Vivek, Marija; Leleković, Tino; Kalafatić, Hrvoje: Ostava rimskog novca i srebrnog posuđa iz Petrijanca, *Opuscula Archeologica* 29, Zagreb, 2005, 231 - 345.

TAKÁCS, I. 2001

Takács, Imre: *Paradisium plantavit*. Bencés monstorok a középkori Magyarországon, Pannonhalma, 2001.

TANODI, Z. 1942

Tanodi, Zlatko: *Poviestni spomenici slobodnoga kraljevskoga grada Varaždina*, I, Varaždin, 1942.

TANODI, Z. 1944

Tanodi, Zlatko: *Poviestni spomenici slobodnoga kraljevskoga grada Varaždina*, II, Varaždin, 1944.

TOMIČIĆ, Ž. 1986

Tomičić, Željko: Arheološka slika antike u Međimurju, u: *Međimurje, časopis za društvena pitanja i kulturu*, Čakovec, 1986, 183 - 218.

TOMIČIĆ, Ž. 1997

Tomičić, Željko: Arheološka topografija i toponimija (Iovia-Botivo-Ludbreg), *Umjetnička topografija Hrvatske Ludbreg Ludbreška Podravina*, Zagreb, 1997.

TOMIČIĆ, Ž. 1999

Tomičić, Željko: Ranosrednjovjekovno groblje u Svetom Jurju u Trnju u Međimurju / Prinos datiranja nalazišta, u *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu*, Vol. 15/16, Zagreb, 1999, 41 - 60.

TOMIČIĆ, Ž. 1999-2000

Tomičić, Željko: Ranosrednjovjekovno groblje u Velikom Bukovcu ... , *Opusc. archaeol.* 23-24, Zagreb, 1999.-2000., 285 - 307.

TOMIČIĆ, Ž. 2009

Tomičić, Željko: Pogled u arheološko naslijeđe ranoga srednjovjekovlja Varaždina, u *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209-2009– zbornik radova*, Zagreb-Varaždin, 2009.

TOMIČIĆ, Ž. 2013

Tomičić, Željko: Karolinško koplje iz Varaždina – prinos poznavanju najranije prošlosti grada, u *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*; br. 24, Varaždin, 2013, 137-152.

VEŽIĆ, P. 2001-2002

Vežić, Pavuša: Ciboriji ranog srednjeg vijeka u Kotoru, *Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji* 39, Split, 2001.-2002.

VUKIČEVIĆ – SAMARŽIJA, D. 1993

Vukičević – Samaržija, Dijana : *Gotičke crkve Hrvatskog zagorja*, Zagreb, 1993.

WIESSERT, A. 1997

Wiessert, Adolf: Bilješke o nekim varaždinskim kućama, *Spomenica Varaždinskog muzeja 1925-1935.*, pretisak u: *Spomenica Gradskog muzeja u Varaždinu 1925-1995*, Varaždin, 1997.

WINTER, M. 1970

Winter, Marija: Po dragomu kraju – Ludbreg i okolica, *Kaj*, 3-4, Zagreb, 1970.

ZADNIKAR, M. 1982

Zadnikar, Marijan: *Romanika v Sloveniji*, Ljubljana, 1982.

ZANINOVIĆ, J. 1993

Zaninović, Joško: Ivanovci (malteški vitezovi) na tlu Hrvatske do 1526. g. Povijesni pregled, in: *Croatia christiana periodica*, Zagreb, 1993, 25 - 41.

Zapisnici poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Varaždina, Svezak I, Varaždin, 1990.

ZORKOVIĆ, A. 1995

Zorković, Anđelko: *Povjesnica općine Petrijanec*, Petrijanec, 1995.

8. Sažetak

Disertacija sadrži pregled svih dosad poznatih spoznaja, tvrdnji i zaključaka, vezanih uz proučavanje figuralne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske, a nastala je na temelju ranijih istraživanja koja se provode od sredine XIX. stoljeća do danas te novih spoznaja temeljenih na istraživanjima koja je autorica rada provela tijekom posljednjih nekoliko godina istražujući i izučavajući očuvanu figuralnu kamenu plastiku na području sjeverozapadne Hrvatske.

Sva građa prezentirana je i analizirana kroz katalošku obradu, a osim toga, metodološki pristup uključivao je i morfološku analizu te komparaciju sa sličnim kiparskim djelima očuvanim na širem području sjeverozapadne Hrvatske i Europe. Ovaj proces rezultirao je datacijom i atribucijom nekih kiparskih djela koja dosad nisu bila na taj način determinirana. Prilikom istraživanja provedenih za ovaj rad pronađena su i neka nova djela figuralne kamene plastike iz razdoblja srednjeg vijeka, koja su upotpunila raniju sliku. Također, izrađen je topografski pregled svih lokaliteta s kojih potječu očuvana djela figuralne kamene plastike te tipološko-kronološka klasifikacija figuralne kamene plastike.

U uvodnom dijelu disertacije prezentiran je prostorno-vremenski okvir istraživanja te cilj rada, a nakon toga slijedi poglavlje u kojem su obrazloženi metodološki postupci i način znanstveno-istraživačkog rada. Potom slijedi poglavlje u kojem je iznesen pregled prethodno objavljenih izvora koji su se bavili tematikom srednjeg vijeka na području sjeverozapadne Hrvatske s posebnim osvrtom na literaturu koja se bavi kamenom plastikom.

Nakon pregleda literature slijedi poglavlje u kojem autorica donosi povijesni pregled sjeverozapadne Hrvatske, odnosno društveni i politički okvir u kojem nastaju djela figuralne kamene plastike obrađena u ovom radu. Sljedeća cjelina bavi se srednjovjekovnim kulturnim krajolikom. Zatim je iznijet uvod u istraživanje kulturnih slojeva u Međimurju.

Nakon toga slijedi poglavlje u kojem autorica iznosi topografski pregled lokaliteta na kojima su očuvana djela kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske. Spoznaje iznesene u tom poglavlju nastale su na temelju istraživanja pojedinih lokaliteta kao i figuralne kamene plastike koja je očuvana na lokalitetima ili potječe s određenih lokaliteta. Ovdje se iznosi sažeta deskripcija lokaliteta i kiparskih djela na način da je svako djelo kamene plastike pojedinačno obrađeno i datirano te stilski valorizirano i ikonološki interpretirano.

Obrađena je i građevina na kojoj se djela kamene plastike nalaze ili su se originalno nalazila kako bi se shvatio kontekst i sama funkcija figuralne plastike. Istraživanja predstavljena u ovom poglavlju znanstveno su obrađena u zaključku. Tako u ovom poglavlju autorica iznosi vlastita istraživanja na sljedećim lokalitetima i figuralnoj kamenoj plastici koja je na njima

očuvana ili pronađena; Belec - crkva sv. Juraja i crkva sv. Marije Snježne, Cirkovljan - crkva sv. Lovre, Čakovec - Buzovec (Muzej Međimurja Čakovec), Donja Glogovnica - crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, župni dvor, kuća Gornja Glogovnica 61, Gornji Kneginec - crkva sv. Marije Magdalene, Ivanec - crkva sv. Marije Magdalene, Križovljan - crkva sv. Križa, Konjščina - crkva sv. Dominika, Lepoglava - crkva Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije, Macinec - crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, Mađarevo (Gradski muzej Varaždin), Mihovljan - crkva sv. Mihovila (Muzej Međimurja Čakovec), Nedelišće - crkva Presvetog Trojstva, Očura - crkva sv. Jakova /sv. Marije, Podturen - crkva sv. Martina, Sveti Martin na Muri - crkva sv. Martina, Tuhovec (Zavičajni muzej Varaždinske Toplice), Štrigova - crkva sv. Marije Magdalene, Varaždin - crkva sv. Nikole, Gradski muzej Varaždin, Vinica/Marčan - crkva sv. Marka, Visoko - crkva Sv. Trojstva, Vukovoj - crkva sv. Wolfganga, Zajezda - burg Milengrad. Autorica zatim donosi i kratki pregled ostalih srednjovjekovnih lokaliteta na području sjeverozapadne Hrvatske.

Nakon toga slijedi zaključak u kojem autorica iznosi nove spoznaje koje dopunjuju dosadašnje poznavanje figuralne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske. Uz dosad stručnoj javnosti poznatu figuralnu kamenu plastiku po prvi su put u ovom radu predstavljena neka kiparska djela, poput kamenih ulomaka iz Buzovca koji se nalaze u Muzeju Međimurja Čakovec, a koji nisu dosad bili predmetom stručnih istraživanja niti su obrađeni u literaturi. Također, prilikom istraživanja koja je autorica provela tijekom proteklih nekoliko godina, pronađena su neka dosad nepoznata vrlo značajna djela figuralne kamene plastike, poput zaglavnog kamena pronađenog u kripti crkve sv. Nikole u Varaždinu te ulomka s prikazom muške glave iz Kneginca (ova istraživanja autorica je provela zajedno s Ivanom Peškan). Neka djela koja do sada nisu bila predmetom stručnih istraživanja, poput zaglavnog kamenja iz crkve sv. Juraja u Belcu na kojima su reljefni prikazi ljudskih glava, zatim konzola iz crkve u Macincu, konzola iz crkve u Podturenu, kustodija očuvanih u Vinici, Podturenu i Svetom Martinu na Muri, u ovome su radu istražena i prezentirana te sagledana u novom kontekstu.

Ovim radom predstavljena je detaljna povijesno-umjetnička obrada svih očuvanih djela figuralne kamene plastike srednjovjekovnog umjetničkog izričaja na području sjeverozapadne Hrvatske, na temelju današnjeg stupnja istraženosti i njihov topografski smještaj. Također, ovim radom omogućit će se i izrada smjernica za obnovu i prezentaciju figuralne kamene plastike iz razdoblja srednjeg vijeka. Nadalje, prezentiran je topografsko-stilsko-kronološki raster trenutačnog stanja istraženosti ove tematike u smislu izrade potke za buduća istraživanja.

Ključne riječi: kamena figuralna plastika, topografija, srednji vijek, figuralna konzola, ključni kamen, kustodija, sjeverozapadna Hrvatska.

9. Summary

The dissertation contains an overview of all of the known notions, claims and conclusions, related to the study of the figural stone sculpture in Northwestern Croatia. This review has been made on the basis of earlier research, conducted since the mid-19th century up to now, and it is also based on the new discoveries and researches that the author of this paper has done over the last few years, exploring and studying preserved figural stone sculpture in the northwestern part of Croatia.

All of the material is presented and analyzed through the catalogue. The methodological approach includes morphological analysis and comparisons with similar examples preserved in the wider area of northwestern Croatia as well as in Europe. This process resulted in determination and attribution of some of the figural stone sculpture that have so far not been analyzed in this way. During the research carried out for this work, some new fragments have completed the earlier picture of the figural stone sculpture from the Middle Ages. Also, in this dissertation, a topographic survey of all the sites from which the preserved figural stone sculpture originate is done. The typological-chronological classification of figural stone sculpture was also made.

In the introductory part of the dissertation, the spatial-time frame of research and the goal of the work is presented. In the following section, system and methodology of the scientific research are elaborated. The next chapter introduces a review of previously published literature with the studies of the theme of the Middle Ages in northwestern Croatia, with a special reference to the literature dealing with stone sculpture.

After the review of the literature, follows a chapter in which the author brings a historical overview of northwestern Croatia, that is, the social and political framework in which figural stone sculptures elaborated in this paper are formed. The following part deals with the medieval cultural landscape and an introduction to the study of cultural layers in Međimurje follows.

Subsequently, follows a chapter in which the author presents a topographic overview of the sites where preserved stone figural sculptures from the northwestern part of Croatia originate. The findings presented in this chapter are based on the research of individual localities as well as figural stone sculpture preserved at localities or originating from certain sites.

Each fragment of stone sculpture is individually analyzed and dated, and is stylistically valorized and iconologically interpreted. The structure on which the sculpture is located or originally was found, was also studied in order to understand the context and function of figural stone sculpture. The researches presented in this chapter are scientifically studied in

the conclusion. Thus, in this chapter, the author presents her own research on the following localities and the figural stone sculpture preserved or found on them: Belec - Church of St. Juraj and the church of St. Marije Snježne, Cirkovljan - Church of St. Lovro, Čakovec - Buzovec (Museum of Međimurje Čakovec), Donja Glogovnica - Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary, parish house, house Gornja Glogovnica 61, Gornji Kneginac - Church of St. Mary Magdalene, Ivanec - Church of St. Mary Magdalene, Križovljan - Church of St. Križ, Konjščina - church of St. Dominic, Lepoglava - Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary, Macinec - Church of the Blessed Virgin Mary, Mađarevo (Varaždin City Museum), Mihovljan - church of St. Mihovil (Museum of Međimurje Čakovec), Nedelišće - Church of the Holy Trinity, Očura - St. James's Church / sv. Marija, Podturen - Church of St. Martin, Sveti Martin na Muri - Church of St. Martin, Tuhovec (Varaždinske Toplice Native Museum), Štrigova - Church of St. Mary Magdalene, Varaždin - Church of St. Nikolaus, the City Museum of Varaždin, Vinica / Marčan - the church of St. Mark, Visoko - Church of St. Trinity, Vukovoj - Church of St. Wolfgang, Zajezda - fortress Milengrad.

In the conclusion the author introduces new findings, supplementing the knowledge of figural stone sculpture in the northwestern Croatia. Some fragments of figural sculpture are presented in this paper for the first time, for example the stone fragments from Buzovec, which are located in the Museum of Međimurje Čakovec, and have not been the subject of professional research or mentioned in previous literature.

Also, during the research conducted by the author over the last few years, some very significant figural stone sculptures have been found. Thus in the crypt of the church of St. Nicholas in Varaždin a keystone was found, and a significant Romanesque fragment of a man's head was found in Kneginac (this research was conducted by the author together with Ivana Peškan). Some fragments that have so far not been the subject to expert research, such as the keystones from the church of St. Juraj in Belec, the console from the church in Macinec, the console from the church in Podturen, the custody preserved in church in Vinica, Podturn and St. Martin na Muri, are explored and presented in this paper in the new context.

This work presents a detailed art-historical interpretation of all preserved fragments of figural stone sculpture of medieval art expression in the northwestern Croatia, based on today's degree of exploration and their topographic location. Also, this paper facilitates the development of guidelines for the reconstruction and presentation of figural stone sculpture from the Middle Ages. Furthermore, a topographic-stylistic-chronological raster of the current state of exploration of this topic is presented in terms of making the base for future research.

Keywords: stone figural sculpture; topography; middle ages; figural console; keystone; custody; northwestern Croatia.

10. Katalog

LOKALITET BELEC

Kataloška jedinica 1 (Sl. 109)

Predmet: konzola s likom koji ima kosu koja seže do ramena

Materijal: kamen

Smještaj: Belec, crkva sv. Jurja, G. Š. 46° 10 ' ; G. D. 16° 10'

Dimenzije: visina 21 cm, širina 22 cm, dubina 14,5 cm

Opis: Na konzoli je prikazan lik ovalna lica koji ima izražajne oči, vrlo pažljivo modelirane, te izduljen, fino oblikovan nos. Specifično su oblikovana usta koja su napravljena kao urezana crta, rubova povijenih prema dole. Vjerojatno je riječ o prikazu redovnika. U crkvi su do danas očuvane tri konzole. Dvije imaju ovalna lica, omeđena s kosom koja seže do ramena i koja je naglašena užljebljenjima. Na trećoj je prikazan muški lik s bradom koji na glavi ima krunu.

Datacija: kraj XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

Konzole nisu bile temom detaljne stručne obrade, samo su dvije konzole iz crkve sv. Jurja spomenute kao konzole skulpturirane ljudskim likovima (Vukičević-Samaržija D., 1993, *Gotičke crkve Hrvatskog Zagorja*, Zagreb, str. 115.).

Kataloška jedinica 2 (Sl. 110)

Predmet: konzola s likom koji ima kosu koja seže do ramena, dijelom oštećena

Materijal: kamen

Smještaj: Belec, crkva sv. Jurja, G. Š. 46° 10 ' ; G. D. 16° 10'

Dimenzije: visina 16 cm, širina 21 cm, dubina 10 cm

Opis: Na konzoli je prikazan lik ovalna lica koji ima izražajne oči, vrlo pažljivo modelirane, te izduljen, fino oblikovan nos. Specifično su oblikovana usta koja su napravljena kao urezana crta, rubova povijenih prema dole. Posebno je pažljivo oblikovana kosa koja uokviruje lice i seže do ramena. Kosa je naglašena užljebljenjima. U crkvi su do danas očuvane tri konzole. Dvije imaju ovalna lica, omeđena s kosom koja seže do ramena. Na trećoj je prikazan muški lik s bradom koji na glavi ima krunu.

Datacija: kraj XV. stoljeća

Napomene:

Literatura: ova konzola nije dosad spomenuta ni obrađena u stručnoj literaturi

Kataloška jedinica 3 (Sl. 78)

Predmet: konzola na kojoj je muški likom s bradom, koji na glavi ima krunu

Materijal: kamen

Smještaj: Belec, crkva sv. Jurja, G. Š. 46° 10 ' ; G. D. 16° 10'

Dimenzije: visina 20,5 cm, širina 18 cm, dubina 15 cm

Opis: Na konzoli je prikazan muški lik s bradom koji na glavi ima krunu. Moguće je da se radi o prikazu Krista. Lice ima izdužen nos, blago usječena usta i izduljenu bradu. Oči su ovalne i vrlo izražajno modelirane. Na vrhu glave nalazi se fino modelirana kruna.

Datacija: kraj XV. stoljeća

Napomene:**Literatura:**

Konzole nisu bile temom detaljne stručne obrade, samo su dvije konzole iz crkve sv. Jurja spomenute kao konzole skulpturirane ljudskim likovima (Vukičević-Samaržija D., 1993, *Gotičke crkve Hrvatskog Zagorja*, Zagreb, str. 115.).

Kataloška jedinica 4 (Sl. 111)

Predmet: ključni kamen na kojem je bočno prikaz ljudske četiri ljudske glave dok se s donje strane nalazi u krugu prikaz glave s duljom kosom

Materijal: kamen

Smještaj: Belec, crkva sv. Jurja, G. Š. 46° 10 ' ; G. D. 16° 10'

Dimenzije: nedostupno, smještaj visoko na svodu

Opis: Ovaj je ključni kamen zajedno s ključnim kamenom iz iste crkve obrađenim u slijedećoj kataloškoj jedinici, jedinstven na području sjeverozapadne Hrvatske. Na zaglavnom kamenu s donje se strane nalazi u krugu prikaz glave s duljom kosom. Prikazan lik sličan je likovima koji se nalaze na dvije konzole u crkvi. Bočno se na četiri strane između rebara, nalaze prikazi četiri ljudske glave. Ponavlja se lik ovalnog lica s dužom kosom, sličan već spomenutim dvama likovima prikazanima na konzolama. Najvjerojatnije se radi o prikazu redovnika.

Datacija: kraj XV. stoljeća

Napomene:**Literatura:**

Zaglavno kamenje dosad nije obrađeno u stručnoj literaturi.

Kataloška jedinica 5 (Sl. 112)

Predmet: ključni kamen na kojem je bočno prikaz ljudske četiri ljudske glave dok se s donje strane nalazi u krugu rozeta

Materijal: kamen

Smještaj: Belec, crkva sv. Jurja, G. Š. 46° 10 ' ; G. D. 16° 10'

Dimenzije: nedostupno, smještaj visoko na svodu

Opis: Ovaj je ključni kamen zajedno s ključnim kamenom iz iste crkve obrađenim u prethodnoj kataloškoj jedinici, jedinstven na području sjeverozapadne Hrvatske. Na zaglavnom kamenu s donje se strane nalazi u krugu prikaz rozete. Bočno se, na četiri strane između rebara, nalaze prikazi četiri ljudske glave. Ponavlja se lik ovalnog lica s dužom kosom, sličan već spomenutim dvama likovima prikazanima na konzolama.

Datacija: kraj XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

Zaglavno kamenje dosad nije obrađeno u stručnoj literaturi.

Kataloška jedinica 6 (Sl. 67)

Predmet: „kamen iz Belca“ – kameni ulomak s prikazom dva svetačka lika

Materijal: kamen pješčenjak

Smještaj: Belec, crkva sv. Marije Snježne, G. Š. 46° 10 ' ; G. D. 16° 10'

Dimenzije: visina 48, širina 26 cm, dubina 18 cm

Opis: Kameni je ulomak pronađen prilikom konzervatorsko-restauratorskih radova u podu svetišta crkve 1997. godine, koje je izvodio Hrvatski restauratorski zavod. Nakon vađenja, utvrđeno je da se radi o vrijednom ulomku koji potječe iz razdoblja romanike. Na kamenom ulomku prikazan je svetački lik s aureolom, te drugi lik kojem se vidi samo dio aureole i tijela. Oba lika prikazana su frontalno od pojasa na gore. Svetac ima fino modelirano lice, na kojem se posebno ističu bademaste oči i izdužen nos. Lice uokviruje kosa koja je naglašena užljebljenjima. U jednoj ruci drži atribut ili svitak, dok drugu ruku pruža prema drugom svetačkom liku. Ulomak je s gornje strane uokviren blago svinutim lukom koji je ukrašen užljebljenjima – *dentima*.

Datacija: kasno XII. ili rano XIII. stoljeće

Napomene:

Literatura:

- Goss, V. P. , 2004, Uvodno o “Kamenu iz Belca”, *Prilozi Instituta za arheologiju* 21, Zagreb, str. 225

LOKALITET CIRKOVLJAN

Kataloška jedinica 7 (Sl. 113)

Predmet: kamena glava s naglašenim ustima i isplaženim jezikom

Materijal: kamen

Smještaj: Cirkovljan, crkva sv. Lovre, profilacija vijenca s vanjske strane svetišta, G. Š. 46° 12'; G. D. 16° 37'

Dimenzije: nedostupno, smještaj visoko na crkvenom vijencu

Opis: Prva od četiri kamene glave izrađene kao visoki reljef koje su očuvane s vanjske strane svetišta na crkvi sv. Lovre u Cirkovljanu. Glave se nalaze ispod profilacije vijenca na četiri brida svetišta, odnosno, na svom originalnom mjestu na kojem su se nalazile u vrijeme izgradnje gotičke faze crkve. Ove četiri glave jedini su očuvani dio srednjovjekovnog umjetničkog izraza figuralne kamene plastike u ovoj crkvi jer je crkva preuređena u doba baroka te je vjerojatno ostatak arhitekture i arhitektonske plastike iz razdoblja srednjeg vijeka u toj obnovi uništen. Sve glave imaju naglašene oči i usta i djeluju pomalo groteskno. Prva glava ima naglašena velika, otvorena puna usta, djelomično je izduljena te ima isplažen jezik. Smještaj figuralne kamene plastike na istoj poziciji s vanjske strane svetišta može se vidjeti i u Nedelišću gdje se također nalaze četiri prikaza figuralne kamene plastike na vijencu svetišta s vanjske strane crkve. Što se tiče oblikovanja, određene sličnosti u oblikovanju nosa i očiju mogu se pronaći sa glavama iz Konjščine te s glavama na konzolama u svetištu crkve sv. Petra u Gotalovcu.

Datacija: Ove kamene glave koje su izrađene kao visoki reljef, nastale su u razdoblju izgradnje gotičke crkve, odnosno krajem XIV. i početkom XV. stoljeća.

Napomene: glave dosad nisu bile predmetom detaljne znanstvene obrade

Literatura:

Kataloška jedinica 8 (Sl. 102)

Predmet: kamena glava širokog lica s nasmijanim ustima

Materijal: kamen

Smještaj: Cirkovljan, crkva sv. Lovre, profilacija vijenca s vanjske strane svetišta, G. Š. 46° 12'; G. D. 16° 37'

Dimenzije: nedostupno, smještaj visoko na crkvenom vijencu

Opis: Druga od četiri kamene glave izrađene kao visoki reljef koje su očuvane s vanjske strane svetišta. Glave se nalaze ispod profilacije vijenca na četiri brida svetišta, odnosno, na

svom originalnom mjestu u vrijeme izgradnje gotičke faze crkve. Sve glave imaju naglašene oči i usta i djeluju pomalo groteskno. Druga glava ima vrlo široko, zaobljeno lice, s nasmijanim ustima. Nos je izdužen a oči su velike i bademaste. Smještaj figuralne kamene plastike na istoj poziciji s vanjske strane svetišta može se vidjeti i u Nedelišću gdje se također nalaze četiri prikaza figuralne kamene plastike na vijencu svetišta s vanjske strane crkve. Što se tiče oblikovanja, određene sličnosti u oblikovanju nosa i očiju mogu se pronaći sa glavama iz Konjščine te s glavama na konzolama u svetištu crkve sv. Petra u Gotalovcu.

Datacija: Ove kamene glave, koje su izrađene kao visoki reljef, nastale su u razdoblju izgradnje gotičke crkve, odnosno krajem XIV. i početkom XV. stoljeća.

Napomene: glave dosad nisu bile predmetom detaljne znanstvene obrade

Literatura:

Kataloška jedinica 9 (Sl. 114)

Predmet: kamena glava izduljene forme

Materijal: kamen

Smještaj: Cirkovljan, crkva sv. Lovre, profilacija vijenca s vanjske strane svetišta, G. Š. 46° 12'; G. D. 16° 37'

Dimenzije: nedostupno, smještaj visoko na crkvenom vijencu

Opis: Treća od četiri kamene glave izrađene kao visoki reljef koje su očuvane s vanjske strane svetišta. Glave se nalaze ispod profilacije vijenca na četiri brida svetišta, odnosno, na svom originalnom mjestu u vrijeme izgradnje gotičke faze crkve. Sve glave imaju naglašene oči i usta i djeluju pomalo groteskno. Treća glava je izduljena, naglašene brade, s ovalnim očima, izduženim nosom te punim usnicama. Smještaj figuralne kamene plastike na istoj poziciji s vanjske strane svetišta može se vidjeti i u Nedelišću gdje se također nalaze četiri prikaza figuralne kamene plastike na vijencu svetišta s vanjske strane crkve. Što se tiče oblikovanja, određene sličnosti u oblikovanju nosa i očiju mogu se pronaći sa glavama iz Konjščine te s glavama na konzolama u svetištu crkve sv. Petra u Gotalovcu.

Datacija: Ove kamene glave koje su izrađene kao visoki reljef, nastale su u razdoblju izgradnje gotičke crkve, odnosno krajem XIV./početkom XV. stoljeća.

Napomene: glave dosad nisu bile predmetom detaljne znanstvene obrade

Literatura: -

Kataloška jedinica 10 (Sl. 103)

Predmet: kamena glava s isplaženim jezikom i predimenzioniranom donjom usnicom

Materijal: kamen

Smještaj: Cirkovljan, crkva sv. Lovre, profilacija vijenca s vanjske strane svetišta, G. Š. 46° 12'; G. D. 16° 37'

Dimenzije: nedostupno, smještaj visoko na crkvenom vijencu

Opis: Četvrta od četiri kamene glave izrađene kao visoki reljef koje su očuvane s vanjske strane svetišta. Glave se nalaze ispod profilacije vijenca na četiri brida svetišta, odnosno, na svom originalnom mjestu u vrijeme izgradnje gotičke faze crkve. Sve glave imaju naglašene oči i usta i djeluju pomalo groteskno. Na četvrtoj su glavi dominantne predimenzionirane uši. Glava je ovalna, a posebno je velika donja usnica preko koje je isplažen jezik.

Smještaj figuralne kamene plastike na istoj poziciji s vanjske strane svetišta može se vidjeti i u Nedelišću gdje se također nalaze četiri prikaza figuralne kamene plastike na vijencu svetišta s vanjske strane crkve. Što se tiče oblikovanja, određene sličnosti u oblikovanju nosa i očiju mogu se pronaći sa glavama iz Konjščine te s glavama na konzolama u svetištu crkve sv. Petra u Gotalovcu.

Datacija: Ove kamene glave koje su izrađene kao visoki reljef, nastale su u razdoblju izgradnje gotičke crkve, odnosno krajem XIV. i početkom XV. stoljeća.

Napomene: glave dosad nisu bile predmetom detaljne znanstvene obrade

Literatura:-

LOKALITET BUZOVEC (MUZEJ MEĐIMURJA ČAKOVEC)

Kataloška jedinica 11 (Sl. 4, 48)

Predmet: kameni ulomak, dio liturgijske opreme (ambon ili ciborij) na kojem je prikazana borba životinja

Materijal: kamen

Smještaj: Muzeja Međimurja Čakovec, pronađen na području Buzovca, G. Š. 46° 18'; G. D. 16° 26'

Dimenzije: visina 17,5 cm, širina 29 cm

Opis: Kameni ulomak dio je liturgijske opreme (ambon ili ciborij) na kojem je prikazana borba životinja, a pronađen je zajedno sa stupom 1976. godine prilikom građevinskih radova na Učiteljskom fakultetu u Čakovcu. Zgrada fakulteta smještena je u naselju Buzovec uz glavnu cestu koja vodi iz smjera Preloga. Nakon pronalaska, ovi su kameni ulomci pohranjeni u depo Muzeja Međimurja i dosad nisu bili predmetom stručne obrade. Ulomak je najvjerojatnije odlomljen dio liturgijske opreme crkve. Na njemu se na jednoj strani nalazi prilično dobro očuvan prikaz borbe dvije životinje, a na drugoj strani, koja je jače oštećena, nalazi se prikaz fragmentarno očuvane glave životinje, najvjerojatnije lava. Prikaz borbe dvije životinje smješten je u polje koje u sva četiri kuta ima cvijet s tri latice i dvije trake, čineći time dekorativni okvir samom prikazu. U donjem je dijelu prikaza ptica isklesana vrlo detaljno, u profilu. Ima oštar kljun i vrlo pažljivo modelirano oko. Krilo i rep naglašeni su užljebljenjima, a vrlo preciznim užljebljenjima modelirano je i perje ptice. Također, prikazane su i noge ptice. Moguće je da se radi o prikazu orla. U gornjem dijelu prikaza nalazi se druga životinja koja napada pticu. I ova je životinja vrlo kvalitetno modelirana i isto je prikazana u profilu. Glava ima naglašena usta i oko, a na području vrata počinju valovita užljebljenja koja predstavljaju grivu ili dlaku te se vjerojatno radi o prikazu lava. Prikazane su sve četiri noge životinje kao i rep koji je zavnut iznad životinje. Ako se zaista radi o prikazu orla i lava na krstionici, orao u kršćanskoj simbolici predstavlja obnavljanje života i uskrsnuće, a označuje i samog Krista kao i lav. Drugi prikaz također je omeđen sa cvjetićem i s dvije trake u kutovima. Nije moguće sigurno utvrditi, međutim, vjerojatno se radilo o prikazu životinjske glave, najvjerojatnije lavlje koja je oštećena. Iznad gornjeg ruba prikaza nalazi se traka ukrašena dvoprutom pletenicom s očima koja je prilično oštećena, međutim, ipak se može iščitati. Kako su ulomci pronađeni zakopani vrlo duboko, možda se radi o ostavi koja je zakopana u nemirna vremena. Ovi kameni ulomci posebno su zanimljivi i vrijedni jer

kvalitetom oblikovanja bacaju novo svjetlo na područje sjeverozapadne Hrvatske u kontekstu romaničkog umjetničkog izričaja.

Datacija: Oba ulomka dosad su kao dio muzejskog inventara bila datirana u XIII. stoljeće, prema inventarnoj knjizi Muzeja Međimurja. Moje je mišljenje da se ovaj kameni ulomak može datirati u XI. stoljeće.

Napomene: kameni ulomak dosad nije bio predmetom detaljne znanstvene obrade niti je predstavljen stručnoj javnosti

Literatura:

- Vežić Pavuša: Ciboriji ranog srednjeg vijeka u Kotoru, *Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji* 39, Split, 2001.-2002., str. 103

Kataloška jedinica 12 (Sl. 4, 49)

Predmet: kameni ulomak stupa s cvjetnim ukrasima

Materijal: kamen

Smještaj: Muzeja Međimurja Čakovec, pronađen na području Buzovca, G. Š. 46° 18'; G. D. 16° 26'

Dimenzije: visina 44 cm, širina 14 cm

Opis: Kameni ulomak stupa s cvjetnim ukrasima pronađen je, zajedno sa kamenim ulomkom na kojem je prikazana borba životinja, 1976. godine prilikom građevinskih radova na Učiteljskom fakultetu u Čakovcu. Zgrada fakulteta smještena je u naselju Buzovec uz glavnu cestu koja vodi iz smjera Preloga. Nakon pronalaska ovi su kameni ulomci pohranjeni u depo Muzeja Međimurja i do sada nisu bili predmetom stručne obrade. Ovaj je ulomak dio stupa koji je vjerojatno nastao u isto vrijeme. Stup je modeliran s pravilno uklesanim motivom dvije ukošene trake koje omeđuju polja u kojima se nalazi cvjetni ukras. Cvijet ima četiri okrugle i četiri izduljene latice koje su položene naizmjenično. U sredini okrugle latice je rupa dok izduljena latica ima po sredini užljebljenje. Takva modelacija ponavlja se po cijeloj površini stupa. Ovaj kameni stup ima određene sličnosti u oblikovanju sa stupom iz Daruvara koji se nalazi u Gradskom muzeju Bjelovar. Tamo se također nalazi pravilno uklesan motiv dvije trake u kojima se nalazi četverolist, ali i žitarice. Kako je stup u Daruvaru datiran u XI. stoljeće, moja je pretpostavka da se i stup iz Buzovca, obzirom na sličnost u oblikovanju i motiv, također može datirati u XI. stoljeće.

Kako su ulomci pronađeni zakopani vrlo duboko, može se pretpostaviti da je riječ o ostavi koja je zakopana u nemirna vremena provale Mongola, oko 1241.-42. godine. Ovi kameni

ulomci posebno su zanimljivi i vrijedni jer kvalitetom oblikovanja bacaju novo svjetlo na područje sjeverozapadne Hrvatske u kontekstu romaničkog umjetničkog izričaja.

Datacija: Ovaj ulomak dosad je kao dio muzejskog inventara bio datiran u XIII. stoljeće, prema inventarnoj knjizi Muzeja Međimurja. Međutim, na temelju usporedbe sa stupom iz Daruvara, smatram kako je nastao u XI. stoljeću.

Napomene: kameni ulomak dosad nije bio predmetom detaljne znanstvene obrade niti je predstavljen stručnoj javnosti

Literatura:

- Goss V. P., 2007, *Stotinu kamenčića izgubljenog raja*, katalog izložbe Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb, str. 55

LOKALITET DONJA GLOGOVNICA

Kataloška jedinica 13 (Sl. 115)

Predmet: skulptura sjedećeg ili čučućeg lika čovjeka

Materijal: kamen pješčenjak

Smještaj: Donja Glogovnica - crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, G. Š. 46° 06'; G. D. 16° 34'

Dimenzije: nedostupno zbog visine

Opis: U zidu južno od trijumfalnog luka visoko pod stropom ugrađena je jedna od romaničkih figuralnih kamenih plastika. Riječ je o skulpturi sjedećeg ili čučućeg lika čovjeka. U gornjem dijelu prikazano je lice i vrat dok je u donjem dijelu glavni akcent dan na oblikovanje ruku u molitvi koje su naslonjene na gola stopala. Lice je prikazano vrlo pažljivo te su oči oblikovane blago bademasto sa središnjim ispupčenim dijelom. Nos je dugoljast i pravilan, a usta su oblikovana kao ravna crta. Uši su također vidljive i oblikovane kao kružnice. Lice odaje blag i spokojan dojam. Gornji dio ovog fragmenta završava ravno odsječeno i ispupčeno prema van pa je vjerojatno riječ o konzoli u obliku ljudskog lika (redovnika) koja je nešto nosila. Riječ je o spoliju iz ranijeg razdoblja koji je prilikom dogradnje crkve ugrađen na vidljivo mjesto.

Stil svih očuvanih fragmenata figuralne plastike iz Glogovnice upućuje na kvalitetnog majstora koji je djelovao krajem XII. i početkom XIII. stoljeća. Forme su jednostavne, plastične, zaobljenih ruku, nogu i vratova. Sličnost u obliku lica te načinu oblikovanja usiju kao i širokog stupastog vrata, može se pronaći s dvije glave očuvane iz romaničke crkve u Velikoj Nedelji u Sloveniji koje se povezuju s viteškim redom teutonaca.

Datacija: XIII. stoljeće

Napomene:

Literatura:

Dobronić L., 1984., *Viteški redovi templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb, str. 61 - 62.

Kataloška jedinica 14 (Sl. 116)

Predmet: skulptura sjedećeg ili klečećeg lika čovjeka

Materijal: kamen pješčenjak

Smještaj: Donja Glogovnica - crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, zvonik, G. Š. 46° 06'; G. D. 16° 34'

Dimenzije: visina 77,5 cm, širina 34 cm, dubina 15 cm

Opis: Na zvoniku se pod vijencem nalazi ugrađen sljedeći fragment - romanička skulptura s prikazom ljudskog lika. Lik je prikazan u sjedećem ili klečećem položaju. Gornji dio lica, iznad polovice nosa je odlomljen. Ostatak lica prikazuje crtom naznačena usta na koja se nastavlja širok valjkasti vrat. Ruke su skupljene na prsima u molitvi ili drže dvostruki križ koji se nalazi na prsima. Pažljivo je oblikovan i pojas na kojem vise predmeti. Noge su spojene u koljenima dok su stopala razmaknuta. Kako se glava nalazi u niši koja izlazi konveksno prema van i ovdje se vjerojatno radilo o konzoli koja je nešto nosila. Također je riječ o spoliju iz ranijeg razdoblja koji je prilikom izgradnje (ili dogradnje) crkvenog tornja ugrađen na vidljivo mjesto.

Stil svih očuvanih fragmenata figuralne plastike iz Glogovnice upućuje na kvalitetnog majstora koji je djelovao krajem XII. i početkom XIII. stoljeća. Forme su jednostavne, plastične, zaobljenih ruku, nogu i vratova. Sličnost u obliku lica te načinu oblikovanja ušiju kao i širokog stupastog vrata, može se pronaći s dvije glave očuvane iz romaničke crkve u Velikoj Nedelji u Sloveniji koje se povezuju s viteškim redom teutonaca.

Datacija: XIII. stoljeće

Napomene:

Literatura:

Dobronić L., 1984., *Viteški redovi templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb, str. 61 - 62.

Kataloška jedinica 15 (Sl. 61, 117)

Predmet: dva fragmenta koji zajedno čine skulpturu redovnika

Materijal: kamen pješčenjak

Smještaj: Donja Glogovnica - župni dvor, G. Š. 46° 06'; G. D. 16° 34'

Dimenzije: visina 70 cm, širina 45 cm, dubina 15 cm

Opis: Uz sjeverni ulaz župnog dvora uzidana su dva fragmenta koji zajedno čine skulpturu redovnika. Na jednom fragmentu nalazi se prikaz gornjeg dijela tijela, a na drugom donjeg dijela tijela. Pokušamo li spojiti ova dva fragmenta, dobiti ćemo lik koji stoji, ruke ima položene preko prsa i struka. Na prsima je prikazan dvostruki križ. Glava je prikazana s naglašenim okruglim ušima, fino modeliranim očima te ima nešto slabije istaknut nos. Usta su naznačena kao crta. Vrat je vrlo naglašen, zaobljen i stupast. Glava se nalazi u niši koja izlazi konveksno prema van te se i ovdje vjerojatno radi o konzoli koja je nešto nosila. Na drugom fragmentu prikazan je donji dio lika, obučen u zaobljenu redovničku halju. Vidi se jedna ruka, pojas na kojem vise redom ključ, bodež (ili mač) i torbica. Noge su modelirane kao dva uska

polustupa, s tek naznačenim stopalima. I u donjem dijelu vidljiva je pozadina, tj. niša u kojoj je smješten lik.

Stil svih očuvanih fragmenata figuralne plastike iz Glogovnice upućuje na kvalitetnog majstora koji je djelovao krajem XII. i početkom XIII. stoljeća. Forme su jednostavne, plastične, zaobljenih ruku, nogu i vratova. Sličnost u obliku lica te načinu oblikovanja ušiju kao i širokog stupastog vrata, može se pronaći s dvije glave očuvane iz romaničke crkve u Velikoj Nedelji u Sloveniji koje se povezuju s viteškim redom teutonaca.

Datacija: XIII. stoljeće

Napomene:

Literatura:

Dobronić L., 1984., *Viteški redovi templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb, str. 61-62.

Kataloška jedinica 16 (Sl. 118)

Predmet: fragment s prikazom lika u oklopu ili redovničkoj halji koji sjedi

Materijal: kamen pješčenjak

Smještaj: Gornja Glogovnica br. 61, podrum kuće, G. Š. 46° 06'; G. D. 16° 34'

Dimenzije: visina 70 cm, širina 45 cm, dubina 15 cm

Opis: U podrumu kuće nalazi se ugrađen fragment s prikazom lika u oklopu ili redovničkoj halji koji sjedi. Lik je isklesan na rubu kamenog bloka koji je oblikovan kao plitka niša iz koje konveksno izlazi lik. Glava je dosta oštećena dok su ruke i noge modelirane vrlo proporcionalno. Na prsima se nalazi očuvan prikaz dvostrukog križa. Ruke su položene u krilo. Noge su oblikovane jednostavno i položene jedna uz drugu. Obzirom na masivnost ovog fragmenta, moguće je da se radilo o dekorativnom nosaču.

Stil svih očuvanih fragmenata figuralne plastike iz Glogovnice upućuje na kvalitetnog majstora koji je djelovao krajem XII. i početkom XIII. stoljeća. Forme su jednostavne, plastične, zaobljenih ruku, nogu i vratova. Sličnost u obliku lica te načinu oblikovanja ušiju kao i širokog stupastog vrata, može se pronaći s dvije glave očuvane iz romaničke crkve u Velikoj Nedelji u Sloveniji koje se povezuju s viteškim redom teutonaca.

Datacija: XIII. stoljeće

Napomene:

Literatura:

Dobronić L., 1984., *Viteški redovi templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb, str. 61 - 62.

LOKALITET GORNJI KNEGINEC

Kataloška jedinica 17 (Sl. 60, 119, 120)

Predmet: kameni reljef s figuralnim prikazom glave

Materijal: kamen vapnenac

Smještaj: Gornji Kneginec, crkva sv. Marije Magdalene, kameni reljef s figuralnim prikazom glave, nalazio se ugrađen s vanjske strane južnog pročelja crkve, G. Š. 46° 15'; G. D. 16° 23'

Dimenzije: najveća dubina reljefa iznosi 4 cm. Cjelokupna dubina varira između 6,5 do 9 cm, dok je visina 19 cm, a širina 17 cm.

Opis: Riječ je o kamenom reljefu s figuralnim prikazom muške glave. Izrađen je od bijelog vapnenca i prikazuje muški lik s pokrivalom za glavu. Izveden je kao plitki reljef čija najviša dubina iznosi 4 cm. Sa stražnje strane ovaj je reljef otklesan ili odlomljen. Glava je ovalnog oblika, sužena prema bradi. Nos je dug i tanak i veže se na čeone lukove nad očima koje su velike i vrlo izražajne te na vanjskom rubu lagano skošene prema dolje. Brada je lijepo zaobljena i vrlo naglašena, ali i dosta oštećena od djelovanja atmosferilija. Usta nisu posebno istaknuta. Lice s lijeve strane uokviruje u formi polumjeseca pokrivalo za glavu najvjerojatnije kapa ili aureola koja je napravljena vrlo precizno. Desna strana lica nije uokvirena takvim pokrivalom i izlazi iz ravne, obrađene pozadine koja završava lomom. Nad gornjim dijelom glave nalazi se skošena obrađena površina koja je vjerojatno bila okvir prikaza. Kako ovo kiparsko djelo s lijeve strane završava lomom, nije poznato kako je izgledao cijeli prikaz. Ovo djelo vjerojatno je prikazivalo crkvenog ili svjetovnog dostojanstvenika ili svetački lik. Ovaj kameni reljef odlikuje frontalnost prikaza te realistična obrada detalja, a posebice su jasno definirani oči i nos te pokrivalo za glavu. Na temelju stilske analize, ovaj se kameni reljef s figuralnim prikazom muške glave može smatrati radom romaničkog umjetničkog izričaja. Uspoređujući do sada poznatu romaničku skulpturu sjeverozapadne Hrvatske poput kamenog reljefa iz Križovljana, plastika iz Glogovnice ili za sada nedeterminiranog kamenog reljefa iz Madžareva, nisu pronađene stilske poveznice sa kamenom glavom iz Kneginca. Uspoređujući dalje glavu iz Kneginca s komparativnim djelima romaničke skulpture srednjoeuropskog kulturnog kruga, određena sličnost u pristupu oblikovanja pronađena je s konzolom u obliku glave iz crkve sv. Prokopa u Záboří, Češkoj, koja je datirana oko 1150. godine (fotografija navedene konzole može se vidjeti u: Bachman E. (ur): *Romanik in Böhmen* 1977., München, str. 232). Ovo kiparsko djelo značajno je za nadopunjavanje povijesti umjetničkih oblika srednjovjekovnog razdoblja na prostoru sjeverozapadne Hrvatske.

Datacija: druga polovica XII. stoljeća

Napomene:

Literatura:

-Pascuttini-Juraga V., Peškan I. , 2011.: *Hortus Artium Medievalium*, Spolia – hidden codes of the past, Zagreb-Motovun, str. 177 – 178.

LOKALITET GOTALOVEC

Kataloška jedinica 18 (Sl. 79)

Predmet: konzola u formi muške glave

Materijal: kamen pješčenjak

Smještaj: Gotalovec - crkva sv. Petra, gotička kapela, 46° 09'; G. D. 16° 12'

Dimenzije: visina 17,5 cm, širina 11 cm, dubina 5 cm

Opis: Konzola s prikazom muške glave nalazi se u kapeli koja je prema predaji zagrobna kapela obitelji Gothal. U kapeli se nalaze ukupno dvije konzole u obliku muške glave a očuvana je i kamena niša oko koje se nalaze crteži križeva i cvjetova te kružnica. Na zaglavnom kamenu nalazi se s donje strane u krugu reljefni prikaz dva prekrížena ključa. Glava ima ovalno lice, koje je na vrhu prekriveno pokrivalom za glavu, nekom vrstom kape ili maramom. Vrlo su fino izrađene oči i obrve. Nos je pravilan i izlazi iz plosnatog ovala lica. Usta imaju elipsoidni oblik, usječena su i iznutra obojena crvenom bojom. Iz usta teku paralelna tanka užljebljenja koja predočuju bradu.

Datacija: XV. stoljeće

Napomene:

Literatura: Konzole nisu bile temom detaljne stručne obrade već su samo spomenute kao konzole skulpturirane ljudskim likovima (Vukičević-Samaržija D., 1993, *Gotičke crkve Hrvatskog Zagorja*, Zagreb, str. 115.).

Kataloška jedinica 19 (Sl. 121)

Predmet: konzola u formi muške glave

Materijal: kamen pješčenjak

Smještaj: Gotalovec, crkva sv. Petra, 46° 09'; G. D. 16° 12'

Dimenzije: visina 17,5 cm, širina 11 cm, dubina 5 cm

Opis: Druga od dvije konzole s prikazom muške glave nalazi se u kapeli koja je prema predaji zagrobna kapela obitelji Gothal. U kapeli je očuvana i kamena niša oko koje se nalaze crteži križeva i cvjetova te kružnica. Na zaglavnom kamenu nalazi se s donje strane u krugu reljefni prikaz dva prekrížena ključa. Glava je vrlo slična prvoj ali je djelomično oštećena. Čelo je izbočeno, a pokrivalo za glavu postavljeno je malo više nego kod prve glave. Oči su modelirane vrlo pažljivo, nos je istaknut iz plosnatog ovala lica, ali je djelomično oštećen, tj. dio mu je odlomljen. Usta su modelirana kao urez koji je u gornjem dijelu ravan a u donjem u

formi polumjeseca. Iz usta također teku radijalna užljebljenja koja predočuju bradu. Na licu se mjestimično nalaze tragovi boje.

Datacija: XV. stoljeće

Napomene:

Literatura: Konzole nisu bile temom detaljne stručne obrade, samo su spomenute kao konzole skulpturirane ljudskim likovima (Vukičević-Samaržija D., 1993, *Gotičke crkve Hrvatskog Zagorja*, Zagreb, str. 115.).

LOKALITET IVANEC

Kataloška jedinica 20 (Sl. 65, 122, 123)

Predmet: dvije skulpture lava koji služe kao nosači krstionice

Materijal: kamen pješčenjak

Smještaj: Ivanec, crkva sv. Marije Magdalene, G. Š. 46° 14'; G. D. 16° 07'

Dimenzije obje skulpture: visina 75 cm, širina 26 cm, dubina 33 cm

Opis: U crkvi se od očuvane kamene plastike ističe kamena krstionica s gornjim dijelom – bazenom s reljefnom prednjom stranicom ukrašenom s dva kerubina iz razdoblja renesanse a donjim dijelom iz razdoblja srednjeg vijeka – riječ je o dva vrlo vješto modelirana lava koji sada služe kao nosači krstionice, a vjerojatno su doneseni iz starije crkve i koji su područje interesa u ovom radu. Lavovi su dugi niz godina bili ugrađeni u unutrašnji zid crkve tako da je polovica njihovih tijela bila ugrađena u zid. Prilikom nedavne obnove unutrašnjosti izvađeni iz zida. Tada je otkrivena puna forma ovih lavića kao i djelomično očuvana polikromija i to na dijelovima koji su bili ugrađeni u zid. Lavovi sjede, glave su im lagano okrenute na jednu stranu s vrlo vješto i pažljivo modeliranim detaljima. Glava je u obliku ovala s velikim očima i ustima koja se lagano smiješe. Dlaka je također modelirana vrlo pažljivo. Tijela su tanka s dugim i tankim vratovima. Vidljiv je interes autora da se pokaže pokret i osjećaj za prostor. Forma i umjetnički izraz upućuju na autora iz razdoblja gotike. Ove su skulpture najvjerojatnije bile dio portala na starijoj sakralnoj građevini te su zajedno s ostalim vrijednim kamenim spolijama (bazenom ukrašen glavicama kerubina, nadgrobnni spomenik Ivana Petheö) preneseni iz starije sakralne građevine te ugrađeni u zidove crkve građene u XVIII i XIX. stoljeću. Na temelju stilskih obilježja te komparacijom sa sličnom skulpturom sjeverozapadne Hrvatske smatram da se lavove može datirati u razdoblje gotike.

Datacija: XIV. stoljeće

Napomene:

Literatura: -Pascuttini-Juraga V., Peškan I., 2011.: *Hortus Artium Medievalium, Spolia – hidden codes of the past*, Zagreb-Motovun, str. 178 - 179.

-Szabo, G., 1919, *Spomenici kotara Ivanec*, Zagreb, str. 54.

LOKALITET KONJŠČINA

Kataloška jedinica 22 (Sl. 99)

Predmet: kamena glava (konzola) sa stiliziranim rogovima

Materijal: kamen

Smještaj: Konjščina, crkva sv. Dominika, kamena glava ugrađena s vanjske strane svetišta crkve, G. Š. 46° 04'; G. D. 16° 10'

Dimenzije: nedostupno

Opis: U ovoj kataloškoj jedinici obrađena je prva od ukupno dvije kamene glave koje se nalaze ugrađene u istočni zid svetišta s vanjske strane crkve. Istočni zid završava ravno. Ove dvije glave ugrađene su na visini od otprilike 3 metra kao ugaoni kvadri. Kao „surovo izrađeni mjesec“ spominje ih Gjuro Szabo u svojoj knjizi *Kroz Hrvatsko zagorje*. Ta definicija ovih skulptura provlači se od tad kroz stručnu literaturu, čak i u novije doba. Međutim riječ je o dvije kamene glave koje su vrlo slične ali imaju neke različitosti u detaljima. Prva glava izlazi iz kamenog bloka. Kružnog je oblika. Sa strane se nalaze uši. Usta su izrađena kao jednostavan usjek. Oči su ispučene, bademastog oblika. Nos je širok, plosnat i veže se na lukove obrva. Posebno su izražajno modelirane obrve koje se nastavljaju u stilizirane rogove naglašene paralelnim užljebljenjima. Kvaliteta klesanja je visoka, a stilizacija promišljena. Po svojem izgledu obje glave sasvim sigurno predstavljaju simbole čije značenje još nije utvrđeno kao ni njihova datacija. Po načinu izrade moguće je da su ovdje ugrađene naknadno te da je njihova originalna pozicija bila kao i u Lepoglavi flankiranje nekog od ulaza u crkvu ili su se ove glave nalazile na mjestu konzola u starijoj građevini. One svojom pojavom balansiraju između dobrodošlice i zastrašivanja i sasvim sigurno su imale moć komunikacije sa srednjovjekovnim čovjekom. Takve prikaze ljudskih glava s rogovima može se pronaći u srednjovjekovnim manuskriptima i oni čestu utječu i na stvaranje umjetnika. Crtež glave s rogovima može se pronaći u slovu „S“ u knjizi 10. Plinija Starijeg *Historia naturalis* (Južna Engleska, treća četvrtina XII. stoljeća, 430 x 310 mm. Arundel 98, f. 85v, The British Library). Da li su povezane s pretkršćanskim božanstvima i ikonografijom „zelenog čovjeka“ ili Sporiša božanstva žetve? Detalj spiralno obrađene brade na jednom od likova u lepoglavskoj crkvi vrlo je sličan spiralnim detaljima na glavama u Konjščini. Ovi prikazi pripadaju fantastičnom srednjovjekovnom svijetu i svojom pojavom samo uvjetno predstavljaju ljudske likove. Iako je tijekom vremena crkva nadograđivana i obnavljana u svojoj osnovi očuvala je srednjovjekovnu jezgru prekrivenu s nekoliko kasnijih slojeva, a ova dvije glave još su jedan dokaz srednjovjekovnog umjetničkog izričaja.

Datacija: XIV. stoljeće

Napomene:

Literatura: ove glave samo su spomenute kao „surovo izrađeni mjesec“ (Szabo G., 1939, *Kroz Hrvatsko zagorje*, Zagreb, str. 164), osim toga nisu bile dosad obrađene ni predstavljene u stručnoj literaturi.

Kataloška jedinica 23 (Sl. 100)

Predmet: kamena glava (konzola) sa stiliziranim rogovima i naglašenim ustima

Materijal: kamen

Smještaj: Konjščina, crkva sv. Dominika, kamena glava ugrađena s vanjske strane svetišta crkve, G. Š. 46° 04'; G. D. 16° 10'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Dvije kamene glave ugrađene su u istočni zid svetišta s vanjske strane. Istočni zid završava ravno. Ove dvije glave ugrađene su na visini od otprilike 3 metra kao ugaoni kvadri. Kao „surovo izrađeni mjesec“ spominje ih Gjuro Szabo u svojoj knjizi *Kroz Hrvatsko zagorje*. Ta definicija ovih djela provlači se od tad kroz stručnu literaturu čak i u novije doba. Međutim riječ je o dvije kamene glave koje su vrlo slične ali imaju neke različitosti u detaljima. Druga glava također izlazi iz kamenog bloka. Kružnog je oblika. Sa strane se nalaze uši koje su izrađene kao dva udubljena koncentrična kruga u postojećoj formi glave. Usta su modelirana vrlo izražajno s istaknutim debelim usnicama (ili stiliziranim brkovima i bradicom) te je vidljiv i isplažen jezik. Oči su velike i ispupčene, bademastog oblika. Nos je širok, plosnat i veže se na lukove obrva. Obrve se nastavljaju u stilizirane rogove koji su naglašeni paralelnim užljebljenjima. Kvaliteta klesanja je visoka, a stilizacija promišljena. Po svojem izgledu obje glave sasvim sigurno predstavljaju simbole čije značenje još nije utvrđeno kao ni njihova datacija. Po načinu izrade moguće je da su ovdje ugrađene naknadno te da je njihova originalna pozicija bila kao i u Lepoglavi flankiranje nekog od ulaza u crkvu ili su se ove glave nalazile na mjestu konzola u starijoj građevini. One svojom pojavom balansiraju između dobrodošlice i zastrašivanja i sasvim sigurno su imale moć komunikacije sa srednjovjekovnim čovjekom. Takve prikaze ljudskih glava s rogovima može se pronaći u srednjovjekovnim manuskriptima te oni čestu utječu i na stvaranje umjetnika. Crtež glave s rogovima može se pronaći u slovu „S“ u knjizi 10. Plinija Starijeg *Historia naturalis* (Južna Engleska, treća četvrtina XII. stoljeća, 430 x 310 mm. Arundel 98, f. 85v, The British Library). Da li su povezane s pretkršćanskim božanstvima i ikonografijom „zelenog čovjeka“ ili Sporiša božanstva žetve? Detalj spiralno obrađene brade na jednom od likova u

lepoglavskoj crkvi vrlo je sličan spiralnim detaljima na glavama u Konjščini. Ovi prikazi pripadaju fantastičnom srednjovjekovnom svijetu i svojom pojavom samo uvjetno predstavljaju ljudske likove. Iako je tijekom vremena crkva nadograđivana i obnavljana u svojoj osnovi očuvala je srednjovjekovnu jezgru prekrivenu s nekoliko kasnijih slojeva, a ova dva djela još su jedan dokaz srednjovjekovnog umjetničkog izričaja.

Datacija: XIV. stoljeće

Napomene:

Literatura: ove glave samo su spomenute kao „surovo izrađeni mjesec“ (Szabo G., 1939, *Kroz Hrvatsko zagorje*, Zagreb, str. 164.), a osim toga nisu bile dosad obrađene ni predstavljene u stručnoj literaturi.

LOKALITET KRIŽOVLJAN

Kataloška jedinica 21 (Sl. 57, 124)

Predmet: „kamen iz Križovljana“ – kameni ulomak s prikazom sedam muških likova

Materijal: kamen

Smještaj: Križovljan, crkva sv. Križa, spolij ugrađen u pročelje crkve, G. Š. 46° 16'; G. D. 16° 33'

Dimenzije: visina 40 cm, širina 100 cm.

Opis: Reljef sa sedam muških glava ugrađen je na zapadnom pročelju građevine iznad portala. Reljef je dosad različito interpretiran i datiran; kao rad nastao pod keltskim utjecajem zatim kao rimska stela ili kao prikaz redovnika ili donatora romaničkog umjetničkog izričaja. Na reljefu je prikazano sedam muških glava. Tri veće glave u gornjem dijelu i četiri manje u donjem dijelu. Sve glave imaju velike bademaste oči, kovrčavu kosu i izdužene nosove koji su spojeni na lukove obrva. Svi likovi imaju brade dok središnji veći lik ima vrlo dugačku bradu. Reljef je tijekom 2012. godine djelomično očišćen i sondirani su rubovi te su tada na vidjelo izašli neki novi detalji. Tako je sad vidljivo da ovaj reljef ima definiran rub koji ga uokviruje i koji je u donjem dijelu zaobljen u obliku latice. Usporedimo li ovaj reljef s antičkim stelama pronađenim na području sjeverozapadne Hrvatske poput antičke stele pronađene u Ivancu, postaje jasno da se reljef iz Križovljana ipak ne može svrstati u antičku umjetničku produkciju. Oblikovanje nosa, očiju, forme lica i brade svakako upućuje na romanički umjetnički izričaj. I sam oblik okvira reljefa upućuje na razdoblje romanike. Sličan oblik brade kao lik u sredini reljefa ima i lik (redovnika) na konzoli u crkvi sv. Wolfganga u Vukovoju. Može li se zaista ovaj rad povezati s križarima pitanje je na koje zasad nemamo siguran odgovor. Ovaj reljef po svojoj specifičnosti spada u važna djela figuralne kamene plastike na području sjeverozapadne Hrvatske. I sam smještaj na „važnom“ i vidljivom mjestu, tj. ugradnja ovog reljefa na zapadno pročelje crkve svjedoči nam o njegovom značaju.

Datacija: XII./XIII. stoljeće.

Napomene:

Literatura:

- Belaj, J.; Migotti, B. 2011, Rimski grobni spomenik s lokaliteta Stari grad u Ivancu, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 28, Zagreb, str. 147 - 168.
- Goss, V. P., 2005, Kamen iz Križovljana nakon Kamena iz Belca, u *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 22, Zagreb, str.187 - 198.

LOKALITET LEPOGLAVA

Kataloška jedinica 24 (Sl. 91)

Predmet: tri zaglavna kamena u svetištu

Materijal: kamen

Smještaj: Lepoglava - crkva Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije, poligonalno gotičko svetište, G. Š. 46° 13'; G. D. 16° 02'

Dimenzije: nedostupne zbog smještaja

Opis: Na zaglavnom kamenju u svetištu nalaze se grbovi grofova Celjskih. Riječ je o tri grba; na prvom je prikazan štit s crvenim i bijelim gredama, na drugom grbu također u obliku štita, nalaze se na plavoj pozadini tri zlatne šesterokrake zvijezde, a na trećem grbu koji je štit podijeljen na četiri djela, nalaze se u gornjem desnom polju tri zvijezde, a u lijevom dvije grede; u donjem desnom polju dvije grede, a u lijevom tri zvijezde.

Datacija: XIV. stoljeće

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 25 (Sl. 95, 96, 125)

Predmet: kamena glava na portalu u crkvi s prikazom lika koji ima brkove i bradu

Materijal: kamen

Smještaj: Lepoglava - crkva Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije, poligonalno gotičko svetište, kameni portal kojim se iz crkve ulazilo u samostanski hodnik, G. Š. 46° 13'; G. D. 16° 02'

Dimenzije: visina 32 cm, širina 20 cm, dubina 28 cm.

Opis: Od očuvane kamene plastike posebno su zanimljive dvije kamene glave koje se nalaze na portalu kojim se iz crkve ulazilo u samostanski hodnik. Glave su umetnute u gornji dio portala svaka s jedne strane. Okrenute su tako da licem gledaju prema dolje, prema prolazniku koji ide kroz vrata. Na jednoj je prikazan lik koji ima brkove i bradu koja je podijeljena u dva dijela. Brkovi i brada oblikovani su kao zaobljene, izduljene forme slične češeru. Oči su modelirane vrlo izražajno i bademaste su forme. Čelo je blago zaobljeno. Nos je na vrhu lagano odlomljen. Uši su modelirane vrlo specifično s zašiljenim završetkom poput ušiju Pana ili satira.

Datacija:

Napomene:

Literatura:

-Pelc M., 2011, „*Insiptensis*“ iz Berma i poganska simbolika u srednjovjekovnoj kršćanskoj ikonografiji – hrvatski primjeri, str. 348.

-Pelc M., 2012, Der grüne Mann. Einige Beispiele in der antiken und mittelalterlichen Bauplastik Kroatiens, u *Le plaisir du Moyen Age ; melanges en hommage a Xavier Barral i Altet*, Paris, str. 768 - 774.

Kataloška jedinica 26 (Sl. 95, 97, 126)

Predmet: kamena glava na portalu u crkvi s prikazom „zelenog čovjeka“

Materijal: kamen

Smještaj: Lepoglava - crkva Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije, poligonalno gotičko svetište, kameni portal kojim se iz crkve ulazilo u samostanski hodnik, G. Š. 46° 13'; G. D. 16° 02'

Dimenzije: visina 28,5 cm, širina 23 cm, dubina 25,5 cm.

Opis: Druga od dvije očuvane kamene glave s portala kojim se iz crkve ulazilo u samostanski hodnik predstavlja prikaz zelenog čovjeka. Glave su umetnute u gornji dio portala svaka s jedne strane. Okrenute su tako da licem gledaju prema dolje, odnosno, prema prolazniku koji ide kroz vrata. Druga glava ima izražajne, bademasto oblikovane oči. Nos je oblikovan pravilnim linijama. Kratko čelo u gornjem je dijelu podijeljeno užljebljenjima. Iz usta koja su velika i mesnata, gotovo životinjska, izlaze na svaku stranu dva velika lista koji prekrivaju obraze. *Zeleni čovjek* čiji se prikaz može pronaći i u crkvi u Nedelišću te u crkvi u Svetom Martinu na Muri može se povezati s drevnim, pretkršćanskim božanstvima i duhovima prirode i vegetacijske obnove. U srednjovjekovnom kršćanskom simbolizmu on postaje simbol ponovnog rođenja nakon smrti.

Datacija:

Napomene:

Literatura:

-Pelc M., 2011, „*Insiptensis*“ iz Berma i poganska simbolika u srednjovjekovnoj kršćanskoj ikonografiji – hrvatski primjeri “ str. 348.

-Pelc M., 2012, Der grüne Mann. Einige Beispiele in der antiken und mittelalterlichen Bauplastik Kroatiens, u *Le plaisir du Moyen Age ; melanges en hommage a Xavier Barral i Altet*, Paris, str. 768 – 774.

LOKALITET MACINEC

Kataloška jedinica 27 (Sl. 127)

Predmet: figuralna konzola - muški lik s bradom i brkovima

Materijal: kamen vapnenac

Smještaj: Macinec, crkva Pohodaenja Blažene Djevice Marije, osam konzola u svetištu, G. Š. 46° 17'; G. D. 16° 19'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Prva od osam konzola koje su prilikom gradnje nove crkve ugrađene u svetište predstavlja muški lik s dugom kosom, brkovima i bradom. Muškarac je obučen u neku vrstu redovničke odjeće. Crte lica su pravilne, a nos je ravan. Također su naglašena usta. Kosa pada s obje strane lica. Posljednja konzola pandan je prvoj. Na njoj je prikazan muškarac s bradom i dužom kosom koji kao da jednom rukom podupire svod. Da li je riječ o prikazu redovnika ivanovaca za koje se pretpostavlja da su sagradili gotičku fazu crkve zasad nije poznato, međutim, obilje znakova upućuje na to. Konzola je vrlo kvalitetan rad zasad nepoznatog umjetnika kojeg se može povezati s ivanovačkom kiparskom radionicom.

Datacija: 1475. godina. Iako za sada nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike na temelju godine uklesane na konzoli, sve konzole možemo datirati u to razdoblje.

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

Kataloška jedinica 28 (Sl. 128)

Predmet: figuralna konzola – muški lik s bradom i brkovima koji drži svod

Materijal: kamen vapnenac

Smještaj: Macinec, crkva Pohodaenja Blažene Djevice Marije, osam konzola u svetištu, G. Š. 46° 17'; G. D. 16° 19'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Druga konzola koja je prilikom gradnje nove crkve ugrađena u svetište predstavlja muški lik s dugom kosom, brkovima i bradom koji s obje ruke podupire svod. Muškarac je odjeven u neku vrstu redovničke odjeće. Crte lica su pravilne, nos je ravan, naglašene su oči, a usta su poluotvorena. Kosa mu pada s obje strane lica. Ova konzola pandan je prvoj, a muški su likovi gotovo identično oblikovani. Da li je riječ o prikazu redovnika ivanovaca za koje se pretpostavlja da su sagradili gotičku fazu crkve zasad nije poznato, međutim, obilje

znakova upućuje na to. Konzola je vrlo kvalitetan rad za sada nepoznatog umjetnika kojeg se može povezati s ivanovačkom kiparskom radionicom.

Datacija: 1475. godina. Iako za sada nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike na temelju godine uklesane na konzoli, sve konzole možemo datirati u to razdoblje.

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

Kataloška jedinica 29

Predmet: konzola na kojoj je prazan štit

Materijal: kamen vapnenac

Smještaj: Macinec, crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije, osam konzola u svetištu, G. Š. 46° 17'; G. D. 16° 19'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Treća konzola koja je prilikom gradnje nove crkve ugrađena u svetište zapravo je prazan štit. Za pretpostaviti je da se na štitu nalazio prikaz vezan uz ivanovce ili templare koji nije bio primjeren i poželjan u kasnijim razdobljima te je prikaz sa štita otučen. Bez obzira na to, štit predstavlja vrijednu informaciju o izgledu srednjovjekovne crkve te je značajan zbog činjenice da je ponovno ugrađen u novu crkvu u vrijeme XIX. stoljeća.

Datacija: 1475. godina. Iako za sada nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike na temelju godine uklesane na konzoli, sve konzole možemo datirati u to razdoblje.

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

Kataloška jedinica 30 (Sl. 76)

Predmet: anđeo koji drži štit

Materijal: kamen vapnenac

Smještaj: Macinec, crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije, osam konzola u svetištu, G. Š. 46° 17'; G. D. 16° 19'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Na četvrtoj konzoli koja je prilikom gradnje nove crkve u XIX. stoljeću ugrađena u svetište prikazan je anđeo koji drži štit. S lijeve strane štita vidljiva je anđelova glava, s donje strane štita jedna ruka, a s gornje strane štita druga ruka kojom drži štit. S desne strane štita

smještena su krila. Anđeo je oblikovan vrlo fino, lice je jednostavne zaobljene forme, naglašenih očiju i usta. Posebno je zanimljiv štit na kojem je ispupčeni križ jednakih krakova koji predstavlja ivanovački križ čiji se donji krak razdvaja i podsjeća na oblik šestara. S donje strane suprotstavljen mu je kutomjer te tako zajednički imaju oblik romba. Ovaj prikaz identičan je prikazu na zaglavnom kamenu u crkvi sv. Martina u Svetom Martinu na Muri te se može pretpostaviti kako obje crkve nastaju pod patronatom istih donatora. Kako se u crkvi u Svetom Martinu na Muri na drugom zaglavnom kamenu nalazi ivanovački križ, za pretpostaviti je da obje crkve nastaju upravo pod ivanovačkim patronatom. Konzola je vrlo kvalitetan rad zasad nepoznatog umjetnika kojeg se može povezati s ivanovačkom kiparskom radionicom.

Datacija: 1475. godina. Iako za sada nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike na temelju godine uklesane na konzoli, sve konzole možemo datirati u to razdoblje.

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

Kataloška jedinica 31 (Sl. 129)

Predmet: anđeo s naprijed preklopljenim krilima

Materijal: kamen vapnenac

Smještaj: Macinec, crkva Pohoda Blažene Djevice Marije, osam konzola u svetištu, G. Š. 46° 17'; G. D. 16° 19'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Na petoj konzoli koja je prilikom gradnje nove crkve ugrađena u svetište prikazan je anđeo koji ima oba krila preklopljena prema naprijed te se stječe dojam da ima cijelo tijelo prekriveno perjem. Anđeo je oblikovan vrlo fino. Lice je jednostavne zaobljene forme te naglašenih očiju i usta, a na nekim je mjestima djelomično oštećeno. Konzola je vrlo kvalitetan rad zasad nepoznatog umjetnika kojeg se može povezati s ivanovačkom kiparskom radionicom.

Datacija: 1475. godina. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike na temelju godine uklesane na konzoli, sve konzole možemo datirati u to razdoblje.

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

Kataloška jedinica 32 (Sl. 130)

Predmet: anđeo koji drži traku s godinom

Materijal: kamen vapnenac

Smještaj: Macinec, crkva Pohodaenja Blažene Djevice Marije, osam konzola u svetištu, G. Š. 46° 17'; G. D. 16° 19'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Na šestoj konzoli koja je prilikom gradnje nove crkve ugrađena u svetište prikazan je anđeo koji drži traku s godinom. Anđeo ima glavu blago okrenutu u lijevo, odnosno prema svetištu. Lice je jednostavne zaobljene forme te je vrlo fino oblikovano, naglašenih očiju i usta. S obje ruke drži traku s godinom. Iznad trake vidljivi su gornji dijelovi krila. Konzola je vrlo kvalitetan rad zasad nepoznatog umjetnika kojeg se može povezati s ivanovačkom kiparskom radionicom.

Datacija: 1475. godina. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike na temelju godine uklesane na konzoli sve se konzole može datirati u to razdoblje.

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

Kataloška jedinica 33

Predmet: konzola na kojoj je prazan štit

Materijal: kamen vapnenac

Smještaj: Macinec, crkva Pohodaenja Blažene Djevice Marije, osam konzola u svetištu, G. Š. 46° 17'; G. D. 16° 19'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Sedma konzola koja je prilikom gradnje nove crkve ugrađena u svetište zapravo je prazan štit. Za pretpostaviti je da se na štitu nalazio prikaz vezan uz ivanovce ili templare koji nije bio primjeren i poželjan u kasnijim razdobljima te je prikaz sa štita otučen. Bez obzira na to, štit predstavlja vrijednu informaciju o izgledu srednjovjekovne crkve te je značajan zbog činjenice da je ponovno ugrađen u novu crkvu u vrijeme XIX. stoljeća.

Datacija: 1475. godina. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godine uklesane na konzoli sve konzole se može datirati u to razdoblje.

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

Kataloška jedinica 34 (Sl. 131)

Predmet: anđeo koji drži štit s reljefnim prikazom

Materijal: kamen vapnenac

Smještaj: Macinec, crkva Pohodaenja Blažene Djevice Marije, osam konzola u svetištu, G. Š. 46° 17'; G. D. 16° 19'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Na osmoj konzoli koja je prilikom gradnje nove crkve ugrađena u svetište prikazan je anđeo koji drži štit s reljefnim prikazom. Anđeo se vrlo slabo vidi i zaklonjen je iza štita dok se s lijeve strane dobro vidi ruka koja drži štit. Na štitu se nalazi reljefno ispupčen prikaz grančice koja se pri dnu račva na dva šiljka. Sa svake strane nalazi se po jedna petokraka zvjezdica, također ispupčena. Vrlo sličan prikaz, također na štitu ali oslikan, nalazi se na svodu crkve u Ptujskoj Gori, i može se povezati s pomoć identičnih klesarskih oznaka. Konzola je vrlo kvalitetan rad zasad nepoznatog umjetnika kojeg se može povezati s ivanovačkom kiparskom radionicom.

Datacija: 1475. godina. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godine uklesane na konzoli sve se konzole može datirati u to razdoblje.

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

LOKALITET MAĐAREVO

Kataloška jedinica 35 (Sl. 54, 132, 133)

Predmet: kamena ploča na kojoj je reljefni prikaz muškog lika

Materijal: kamen vapnenac

Smještaj: Mađarevo, uže područje naselja G. Š. 46° 11'; G. D. 16° 18', danas Gradski muzej Varaždin

Dimenzije: visina 41 cm, širina 38, dubina 15 cm.

Opis: U naselju Mađarevo nalazila se nekad crkva sv. Vida koja je srušena početkom XIX. stoljeća i danas više od nje ne postoje nikakvi ostaci već je samo poznata lokacija na kojoj se nalazila. Prilikom zemljanih radova na cesti 1959. godine pronađena je kamena ploča na kojoj se nalazi reljefni prikaz muškog lika smještenog u nišu. Ova ploča danas je sastavni dio zbirka Gradskog muzeja Varaždin. Reljef je izrađen od vapnenca i djelomično je oštećen, odnosno donji lijevi dio mu je odlomljen. Lik muškarca smješten je u nišu. Lice je modelirano u obliku kruškolikog ovala s naglašenom bradom. Gornji dio glave, tj. tjeme, završava sitnim urezotinama koje vjerojatno predstavljaju kosu. Glava je smještena u nišu. Niša ima središnji širi dio i dva bočna uža dijela. Niša je oblikovana tako da s gornje strane završava polukružno. Nišu u kojoj je smješten reljefni prikaz muškog lika, s desne strane zatvara stup. Oko glave je u podlozi uklesan okvir, poput aureole. Oči su naglašene, uklesane šire kod nosa dok se prema vanjskom rubu sužavaju. Obrve su tek lagano urezane. Nos je plitak i pravilan. Usta su modelirana kao ravna urezotina. Brada je izdužena i naglašena. S desne strane vidljiv je dio vrata koji se nastavlja prema dolje. Također s desne strane očuvan je i okvir samog reljefnog prikaza koji otprilike u visini ušiju lica zaobljeno kreće prema dolje. S lijeve strane reljef odlomljen. Kako s lijeve strane ne postoje naznake stupa moguće je da je ova ploča samo dio reljefa koji se nastavljao prikazujući više likova. Kao komparacija može se navesti lik anđela na kapitelu crkve sv. Tome u Arheološkom muzeju u Puli. Glave imaju identičan oblik i naglašenu bradu te slično oblikovana usta kao i urezotinama modeliranu kosu. Iako je lik anđela modeliran mnogo finije sličnost u plošnom oblikovanju i obliku glave je prisutna.³⁴⁴ Pronaći komparacije za ovu kamenu ploču nije lako, međutim, na temelju smještaja lika u nišu koja je prikazana zaobljena i omeđena stupom s očuvane strane, zaključujem kako je riječ o reljefu koji spada u razdoblje romaničke umjetnosti. Vjerojatno ga se može datirati u razdoblje XI. stoljeća. Kako s lijeve strane ne postoje naznake stupa

---

³⁴⁴ Fotografija navedenog kapitela u : Prelog M., Djela Svezak II, str. 66.

moгуće je da je ova ploča samo dio reljefa koji se nastavljaо prikazujući više likova. Ovaj fragment vjerojatno je ostatak opreme iz porušene stare srednjovjekovne crkve.

Datacija: XI. stoljeće

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

LOKALITET MIHOVLJAN

Kataloška jedinica 36 (Sl. 90)

Predmet: zaglavni kamen s grbom grofova Celjskih

Materijal: kamen vapnenac

Smještaj: Mihovljan, crkva sv. Mihovila, G. Š. 46° 20'; G. D. 16° 26', danas u Muzeju Međimurja Čakovec

Dimenzije: visina 35 cm, širina 60 cm

Opis: Iz crkve sv. Mihovila koja je srušena u XIX. stoljeću potječe nekoliko kamenih fragmenata. Zaglavni kamen s grbom grofova Celjskih datiran je u XV. stoljeće, a na njemu se nalazi štit s reljefnim prikazom. Prikazano je slovo „M” te tri šesterokrake zvjezdice, od kojih je donja vidljiva u cijelosti, a ostale dvije su djelomično sakrivene slovom „M”. Slovo se može povezati s posvetom crkve sv. Mihovilu, a tri zvjezdice upućuju na donatore gradnje crkve, odnosno obitelj Celjski.

Datacija: XV. stoljeće

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

Kataloška jedinica 37 (Sl. 81)

Predmet: ulomak konzole s figuralnim prikazom muškarca s torbom

Materijal: kamen vapnenac

Smještaj: Mihovljan, crkva sv. Mihovila, G. Š. 46° 20'; G. D. 16° 26', danas u Muzeju Međimurja Čakovec

Dimenzije: visina 39 cm, širina 24 cm

Opis: Iz crkve sv. Mihovila koja je srušena u XIX. stoljeću potječe nekoliko kamenih fragmenata. Ovaj ulomak jedina je preostala konzola s figuralnim prikazom muškarca s torbom iz srušene crkve sv. Mihovila. Konzola je djelomično oštećena, tako da se vidi samo pola tijela. Vidi se dio glave, ruka i dio torza te torba. Iz ovog kiparskog djela možemo zaključiti koliko je ova crkva bila bogato opremljena no nažalost, do danas je očuvano tek nekoliko kamenih ulomaka.

Datacija: XV. stoljeće

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

LOKALITET NEDELIŠĆE

Na vanjskoj strani gotičkog svetišta crkve sv. Trojstva u Nedelišću na vijencu pod krovom i na soklu očuvan je cijeli niz kvalitetno izvedenih kamenih figura koje su nastale u drugoj polovici XV. stoljeća oko 1460. godine. Takav niz figuralnih prikaza na vanjskoj strani svetišta nalazimo na području sjeverozapadne Hrvatske samo ovdje. Svi prikazi izvedeni su vrlo kvalitetno od ruke vještog majstora. U gornjoj zoni na vijencu pod krovom nalaze se četiri figuralna kiparska djela dok se na soklu, u donjoj zoni, nalazi pet figuralnih plastika. U unutrašnjosti crkve očuvana je kustodija gotičkih stilskih obilježja.

Kataloška jedinica 38 (Sl. 134)

Predmet: glava bradatog muškarca

Materijal: kamen

Smještaj: Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, vijenac pod krovom svetišta crkve, jedno od četiri kiparska djela

Dimenzije: nedostupno zbog visine

Opis: Glava bradatog muškarca jedno je od četiri kiparska djela koji su smješteni na vanjskoj strani gotičkog svetišta na vijencu pod krovom. Glava je izvedena vrlo kvalitetno od ruke vještog majstora. Prikazan je muškarac duge raspuštene kose s otvorenim ustima i naglašenim, uvučenim očnim šupljinama kružnog oblika. Oči su vrlo izražajne, a nos je izdužen s vidljivim nosnicama. Posebno su izražajno modelirane kosa i brada. Čela gotovo da nema već se odmah na naglašene obrve nastavlja kosa.

Datacija: oko 1460. godine druga polovica XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

- Horvat, Anđela: *O gotičkoj arhitektonskoj plastici u Nedelišću*, Matica srpska, Novi Sad 1983, str. 203-206

Kataloška jedinica 39 (Sl. 135)

Predmet: glava golobradog muškarca

Materijal: kamen

Smještaj: Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, vijenac pod krovom svetišta crkve, jedan od četiri figuralna prikaza

Dimenzije: nedostupno zbog visine

Opis: Drugi prikaz je glava golobradog muškarca bucmastih obraza te izražajnih, debelih obrva koji ima otvorena puna usta razvučena u osmijeh. Ne može se točno utvrditi da li ima isplažen jezik ili je kamen toliko oštećen da stvara takav dojam. Oči su velike i ispupčene bademastog oblika.

Datacija: oko 1460. godine - druga polovica XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

- Horvat, Anđela: *O gotičkoj arhitektonskoj plastici u Nedelišću*, Matica srpska, Novi Sad 1983, str. 203-206.

Kataloška jedinica 40 (Sl. 104)

Predmet: „divlja žena“

Materijal: kamen

Smještaj: Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, vijenac pod krovom svetišta crkve, jedan od četiri figuralna prikaza

Dimenzije: nedostupno zbog visine

Opis: Slijedeći prikaz jedinstven je na području Hrvatske; to je prikaz divlje žene, koja je prikazana naga kako puzi jednom rukom držeći se za glavu dok je druga ispružena prema podu. Divlja žena prikazana je tako da položajem tijela podsjeća na životinju duge, raščupane kose, a položaj ruke na glavi upućuje na prikaz bezumlja ili ludila. Nažalost, detalji lica vrlo su oštećeni i tek se nazire mjesto gdje su se nalazila usta i oči. Anđela Horvat pripisala je ove figure Parlerima ili njihovom krugu te ih usporedila s prikazima divljih ljudi na katedrali u Pragu. No najbliži slični prikaz puzajuće žene doduše ne nage, može se pronaći na kapitelu u crkvi sv. Jurja u Ptuju u nedalekoj Sloveniji, gdje je zanimljivo korištenje iste poze ženske figure. Ženska figura okrenuta je prema posljednjem od četiri prikaza u gornjoj zoni, a to je muška glava sasvim obrasla u bradu.

Datacija: oko 1460. godine druga polovica XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

- Horvat, Anđela: *O gotičkoj arhitektonskoj plastici u Nedelišću*, Matica srpska, Novi Sad 1983, str. 203-206.

Kataloška jedinica 41 (Sl. 136)

Predmet: muška glava sasvim obrasla u bradu - „divlji čovjek“

Materijal: kamen

Smještaj: Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, vijenac pod krovijem svetišta crkve, jedan od četiri figuralna prikaza

Dimenzije: nedostupno zbog visine

Opis: Posljednji od četiri prikaza na vijencu pod krovijem muška je glava sasvim obrasla u bradu, brkove i kosu, s vrlo izražajnim očima. Obrve su debele i ispučene i spojene u dva luka iznad očiju. Oblikovanjem ova nas glava gotovo podsjeća na životinjski lik. Može se pretpostaviti da se radi o prikazu divljeg čovjeka koji je par divljoj ženi sa trećeg prikaza. Za razliku od divlje žene koja je prikazana naga kako puzi, odnosno prikazano joj je cijelo tijelo, divljem je muškarcu samo prikazana glava obrasla u dlaku.

Datacija: oko 1460. godine druga polovica XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

- Horvat, Anđela: *O gotičkoj arhitektonskoj plastici u Nedelišću*, Matica srpska, Novi Sad 1983, str. 203-206

Kataloška jedinica 42 (Sl. 137)

Predmet: životinja s rogovima, najvjerojatnije jarac

Materijal: kamen

Smještaj: Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, donja zona sokla svetišta crkve, jedan od pet figuralnih prikaza

Dimenzije: visina 16 cm, širina 13,5 cm, dubina 8,5 cm

Opis: Na soklu u donjoj zoni, nalazi se pet figuralnih plastika; prvi je prikaz životinja s rogovima, najvjerojatnije jarac. Tijelo jarca izvedeno je oblo sa savinutim prednjim nogama te pognutom glavom. Rogovi su vrlo jasno vidljivi. Jarac se uzima kao znak prokletnika na Posljednjem sudu, a također i da se označi razlika između grešnika i pravednika. Jarac je u srednjem vijeku smatran i simbolom spolnosti.

Datacija: oko 1460. godine druga polovica XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

- Horvat, Anđela: *O gotičkoj arhitektonskoj plastici u Nedelišću*, Matica srpska, Novi Sad 1983, str. 203-206

Kataloška jedinica 43 (Sl. 107)

Predmet: glava u cijelosti prekrivena lišćem- *zeleni čovjek*

Materijal: kamen

Smještaj: Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, donja zona sokla svetišta crkve, jedan od pet figuralnih prikaza

Dimenzije: visina 17,5 cm, širina 13,5 cm, dubina 8,5 cm

Opis: Sljedeći je prikaz glava u cijelosti prekrivena lišćem, tzv. *zeleni čovjek*. Iako je figura djelomično oštećena, listovi koji prekrivaju lice još su dobro vidljivi. Oči su modelirane kao duboke udubine bademaste forme dok su obrve vrlo izražajne i iz njih te iz nosa kao da izrasta lišće preko cijelog čela. Također su izražajni i brkovi koji se od nosa spuštaju dijagonalno do ruba lica. S donje strane te postrance cijelo je lice prekriveno lišćem. Zeleni čovjek može se povezati sa drevnim, pretkršćanskim božanstvima i duhovima prirode i vegetacije. Obično se prikazuje kao lice napravljeno od ili okruženo s lišćem. U srednjevjekovnom kršćanskom simbolizmu, on postaje simbol ponovnog rođenja nakon smrti. Ovaj prikaz zelenog čovjeka smješten na vanjskoj strani svetišta crkve jedini je ovako smješteni prikaz u Međimurju. Postoji i prikaz zelenog čovjeka u crkvi u Svetom Marinu na Muri koji se nalazi u unutrašnjosti crkve, na konzoli u svetištu; ovaj se prikaz razlikuje po tipologiji prikaza, dok je ovdje u Nedelišću cijelo lice prekriveno lišćem, tj. simbolički prikazuje list, u Sv. Martinu na Muri iz usta lica izrastaju dvije grane vinove loze koje se dalje isprepliću iznad glave. Također postoji prikaz zelenog čovjeka i u crkvi sv. Marije u Lepoglavi.

Datacija: oko 1460. godine

Napomene:

Literatura:

- Horvat, Anđela: *O gotičkoj arhitektonskoj plastici u Nedelišću*, Matica srpska, Novi Sad 1983, str. 203-206

Kataloška jedinica 44 (Sl. 138)

Predmet: životinja s krilima, vjerojatno ptica

Materijal: kamen

Smještaj: Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, donja zona sokla svetišta crkve, jedan od pet figuralnih prikaza

Dimenzije: visina 15,5 cm, širina 12,5 cm, dubina 7 cm

Opis: Treća figura u zoni sokla koje je vrlo oštećena, no prema očuvanoj formi vjerojatno se radi o prikazu ptice.

Datacija: oko 1460. godine druga polovica XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

-Horvat, Anđela: *O gotičkoj arhitektonskoj plastici u Nedelišću*, Matica srpska, Novi Sad 1983, str. 203-206

Kataloška jedinica 45 (Sl. 139)

Predmet: životinja - jež?

Materijal: kamen

Smještaj: Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, donja zona sokla svetišta crkve, jedan od pet figuralnih prikaza

Dimenzije: visina 15,5 cm, širina 12 cm, dubina 7,5 cm

Opis: Sljedeći prikaz je životinja koju je A. Horvat identificirala kao ježa. Tijelo ježa modelirano je oblo i vrlo je sličan prikazu jarca. Jež je u kršćanskoj tradiciji simbol nečastivog, on otima čokotima grožđe kao što vrag otima ljudske duše. Jež se isto tako može povezati s buđenjem prirode i uskrsnućem jer jež po zimi hibernira i djeluje kao mrtav dok na proljeće ponovno oživi.

Datacija: oko 1460. godine, druga polovica XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

- Horvat, Anđela: *O gotičkoj arhitektonskoj plastici u Nedelišću*, Matica srpska, Novi Sad 1983, str. 203-206

Kataloška jedinica 46

Predmet: nepoznati prikaz

Materijal: kamen

Smještaj: Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, donja zona sokla svetišta crkve, jedan od pet figuralnih prikaza

Dimenzije: visina 15 cm, širina 10 cm, dubina 7 cm

Opis: Posljednja, peta figura vrlo je oštećena, te se ne može iščitati.

Datacija: oko 1460. godine, druga polovica XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

- Horvat, Anđela: *O gotičkoj arhitektonskoj plastici u Nedelišću*, Matica srpska, Novi Sad 1983, str. 203-206

Kataloška jedinica 47 (Sl. 92)

Predmet: kustodija

Materijal: kamen

Smještaj: Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, unutrašnjost crkve, sjeverni zid

Dimenzije: visina 6 m, širina 1 m, dubina 70 cm

Opis: Smještena je uz sjeverni zid lađe prije trijumfalnog luka. Podnožje, odnosno stup izrađeno je od tordiranih traka koje se naprijed prepliću i tvore slovo X. Zatim slijedi baza koja nosi ormarić s nišom. Niša ima dva otvora i zatvorena je drvenim vratnicama. Vratnice su uokvirene fino izvedenim, prepletenim trakama. Zatim slijedi dio na kojem su ukrasni zabati iz kojih izlaze tornjići i gornji dio kustodije. Gornji dio oblikovan je u formi fijale koja je ukrašena biljnim ukrasima, a završava bogato ukrašenom biljnom dekoracijom u obliku kugle. Kustodija je djelo kvalitetnog majstora druge polovice XV. stoljeća.

Datacija: XV. stoljeće

Napomene:

Literatura:

LOKALITET OČURA

Kataloška jedinica 48 (Sl. 80)

Predmet: figuralna konzola u svetištu

Materijal: kamen

Smještaj: Očura - crkva sv. Jakova/sv. Marije G. Š. 46° 12'; G. D. 16° 02'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Kapela se nalazi na vrhu brežuljka, koji je nadgledao prolaz od Lepoglave prema Krapini i Loboru. U prošlosti se spominju dva titulara ove proštenjarske kapele. Danas je kapela zatvorena jer je doživjela znatna oštećenja u drugom svjetskom ratu. To je u osnovi jednobrodna, longitudinalna građevina s užim i nešto nižim svetištem, dvije sakristije i tornjem. Crkva je građena krajem XV. stoljeća od kamena lomljenca. U unutrašnjosti građevine u svetištu, čiji se svod srušio, nalaze se složeni ostatci svodnih rebara, ključno kamenje i ostali građevinski materijal urušenog svoda. Konzole se još nalaze ugrađene na svojim izvornim mjestima. Od posebnog je interesa za ovaj rad jedna figuralna konzola u svetištu koja prikazuje glavu muškarca s bradom.

Datacija: kraj XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 49 (Sl. 85)

Predmet: ključni kamen na kojem je sa strane muška glava s brkovima

Materijal: kamen

Smještaj: Očura - crkva sv. Jakova /sv. Marije G. Š. 46° 12'; G. D. 16° 02'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Kapela se nalazi na vrhu brežuljka, koji je nadgledao prolaz od Lepoglave prema Krapini i Loboru. U prošlosti se spominju dva titulara ove proštenjarske kapele. Danas je kapela zatvorena jer je doživjela znatna oštećenja u drugom svjetskom ratu. To je u osnovi jednobrodna, longitudinalna građevina s užim i nešto nižim svetištem, dvije sakristije i tornjem. Crkva je građena krajem XV. stoljeća, od kamena lomljenca. U unutrašnjosti građevine, u svetištu, čiji se svod srušio, nalaze se složeni ostatci svodnih rebara, ključno kamenje i ostali građevinski materijal urušenog svoda. Konzole se još nalaze ugrađene na svojim izvornim mjestima. Od posebnog je interesa za ovaj rad ključni kamen na kojem je sa strane muška glava s brkovima.

Datacija: kraj XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

LOKALITET PODTUREN

Gotičko je svetište crkve sv. Martina svođeno križnim svodom koji u unutrašnjosti nosi deset oblikih polustupova s konzolama koje djeluju kao kapiteli. Veći broj konzola ima biljne motive, dok su na četiri prikazi anđela. Očuvana je i gotička kustodija.

Kataloška jedinica 50 (Sl. 140)

Predmet: konzola u formi kapitela s prikazom anđela koji u rukama nosi svitak (ili tkaninu)

Materijal: kamen

Smještaj: Podturen - crkva sv. Martina G. Š. 46° 28'; G. D. 16° 33'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Župna crkva sv. Martina u Podturenu prvi se puta spominje 1334. godine u popisu župa Zagrebačke biskupije kao *Item due ecclesie sancti Martini*. Gotičko je svetište crkve sv. Martina svođeno križnim svodom koje nosi deset oblikih polustupova s konzolama koje djeluju kao kapiteli. Veći broj konzola ima biljne motive dok su na četiri prikazi anđela. Prvi anđeo u rukama nosi svitak (ili tkaninu). Ruke ima prekrížene preko prsiju. Lice je oblo, izduženog nosa i bademastih očiju. Usta su modelirana kao urez. Kosa uokviruje lice i naglašena je urezotinama. Anđeo ima velika kvadratična krila koja su načinjena od perja. Anđeo djeluje prilično kruto, ozbiljna izražaja lica.

Datacija: XV. stoljeće

Napomene: kamena konzola s prikazom anđela dosad nije bila predmetom detaljne znanstvene obrade niti je predstavljena stručnoj javnosti

Literatura:

Kataloška jedinica 51 (Sl. 77)

Predmet: konzola u formi kapitela s prikazom anđela koji u rukama drži koplje

Materijal: kamen

Smještaj: Podturen - crkva sv. Martina G. Š. 46° 28'; G. D. 16° 33'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Župna crkva sv. Martina u Podturenu prvi se puta spominje 1334. godine u popisu župa Zagrebačke biskupije kao *Item due ecclesie sancti Martini*. Gotičko je svetište crkve sv. Martina svođeno križnim svodom, koje nosi deset oblikih polustupova s konzolama koje djeluju kao kapiteli. Veći broj konzola ima biljne motive, dok su na četiri prikazi anđela. Drugi anđeo u rukama nosi koplje, kao simbol Kristove muke. Lice je oblo, izduženog nosa i bademastih očiju. Usta su modelirana kao urez koji je rubovima okrenut prema dolje. Kosa

uokviruje lice i prilično je statična. Anđeo je obučen u bogatu draperiju naglašenu užljebljenjima. Anđeo ima velika kvadratična krila koja su načinjena od perja. Anđeo djeluje prilično kruto, ozbiljna izražaja lica.

Datacija: XV. stoljeće

Napomene: kamena konzola s prikazom anđela dosad nije bila predmetom detaljne znanstvene obrade niti je predstavljena stručnoj javnosti

Literatura:

Kataloška jedinica 52 (Sl. 141)

Predmet: konzola u formi kapitela s prikazom anđela koji u rukama drži krunu

Materijal: kamen

Smještaj: Podturen - crkva sv. Martina G. Š. 46° 28'; G. D. 16° 33'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Župna crkva sv. Martina u Podturenu prvi se puta spominje 1334. godine u popisu župa Zagrebačke biskupije kao *Item due ecclesie sancti Martini*. Gotičko je svetište crkve sv. Martina svođeno križnim svodom koje nosi deset oblih polustupova s konzolama koje djeluju kao kapiteli. Veći broj konzola ima biljne motive dok su na četiri prikazi anđela. Treći od četiri anđela u rukama drži krunu kao simbol Kristove muke. Šake su predimenzionirane, velikih i dugih prstiju. Lice je oblo, izduženog nosa i bademastih očiju. Usta su modelirana kao urez koji je rubovima okrenut prema dolje. Kosa uokviruje lice i prilično je statična. Anđeo je obučen u bogatu draperiju naglašenu užljebljenjima. Anđeo ima velika krila, načinjena od perja. Rubni dijelovi krila su ispupčeni. Anđeo djeluje prilično kruto, ozbiljna izražaja lica.

Datacija: XV. stoljeće

Napomene: kamena konzola s prikazom anđela dosad nije bila predmetom detaljne znanstvene obrade niti je predstavljena stručnoj javnosti

Literatura:

Kataloška jedinica 53 (Sl. 142)

Predmet: konzola u formi kapitela s prikazom anđela koji u rukama drži štit na kojem je kalež

Materijal: kamen

Smještaj: Podturen - crkva sv. Martina G. Š. 46° 28'; G. D. 16° 33'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Župna crkva sv. Martina u Podturenu prvi se puta spominje 1334. godine u popisu župa Zagrebačke biskupije kao *Item due ecclesie sancti Martini*. Gotičko je svetište crkve sv. Martina svodeno križnim svodom koje nosi deset oblikih polustupova s konzolama koje djeluju kao kapiteli. Veći broj konzola ima biljne motive, dok su na četiri prikazi anđela. Četvrti anđeo u rukama drži štit na kojem je kalež kao simbol Kristove muke. Šake su predimenzionirane, velikih i dugih prstiju. Lice je oblo, izduženog nosa i bademastih očiju. Usta su modelirana kao urez koji je rubovima okrenut prema dolje. Kosa uokviruje lice i prilično je statična. Anđeo je obučen u bogatu draperiju naglašenu užljebljenjima. Anđeo ima velika krila načinjena od perja. Rubni dijelovi krila su ispupčeni. Anđeo djeluje prilično kruto, ozbiljna izražaja lica.

Datacija: XV. stoljeće

Napomene: kamena konzola s prikazom anđela dosad nije bila predmetom detaljne znanstvene obrade niti je predstavljena stručnoj javnosti

Literatura:

Kataloška jedinica 54 (Sl. 94)

Predmet: kustodija u svetištu

Materijal: kamen

Smještaj: Podturen - crkva sv. Martina G. Š. 46° 28'; G. D. 16° 33'

Dimenzije:

Opis: Župna crkva sv. Martina u Podturenu prvi se puta spominje 1334. godine u popisu župa Zagrebačke biskupije kao *Item due ecclesie sancti Martini*. U crkvi je očuvana i kamena kustodija na kojoj se nalazi kamena skulptura anđela koja je oblikovna poput anđela na kapitelima polustupova koji nose svodna rebra. Smještena je uz sjeverni zid svetišta i tlocrtno je trokutnog osnovnog oblika te se sužava stepenasto prema vrhu. Sastoji se od podnožja koje nosi ormarić s nišom koja je zatvorena novijim drvenim vratnicama. Iznad toga nalaze se dvije niše jedna povrh druge, nadvišene baldahinom i bogato uokvirene gotičkim profilacijama i ukrasima. U nišama se nalaze drvene skulpture novijeg datuma od same kustodije. Između niša ukomponirana je kamena skulptura anđela oblikovno istovjetna anđelima na kapitelima polustupova koji nose svodna rebra. Iznad gornje niše kustodija završava gotičkom fijalom. Kustodija je djelo kvalitetnog majstora i jedno od najznačajnijih djela kasnogotičke kamenorezbarske umjetnosti u Međimurju. Kustodija predstavlja kvalitetno djelo nastalo tijekom druge polovice XV. stoljeća.

Datacija: druga polovica XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

-Horvat A., 1956.

LOKALITET SVETI JURAJ U TRNJU

Kataloška jedinica 55 (Sl. 66)

Predmet: posuda za svetu vodu

Materijal: kamen

Smještaj: Sveti Juraj u Trnju - crkva sv. Juraja G. Š. 46° 17'; G. D. 16° 37'

Dimenzije: visina 25 cm, širina 17 cm, dubina 13 cm

Opis: Stara srednjovjekovna crkva bila je jednobrodna građevina s zaobljenim svetištem. Sredinom XVIII. stoljeća temeljito je pregrađena te je dograđen pobočni brod sa sjeverne i sakristija s južne strane crkve. Današnja crkva posvećena je sv. Juraju Mučeniku. Uz crkvu se nalazi zaštićeni arheološki lokalitet ranosrednjovjekovnog groblja na redove. Na temelju istraženih grobova smatra se da se radi o crkvenom groblju nalik elipsi koje je tijekom XI. stoljeća bilo raspoređeno oko prvobitnog, predromaničkog sakralnog objekta čiju lokaciju tek treba detaljno odrediti. U crkvi je iz razdoblja srednjeg vijeka očuvana posuda za svetu vodu koja je uzidana u crkveni zid i koja dosad nije bila spomenuta ni obrađena u stručnoj literaturi. Riječ je vjerojatno o srednjovjekovnoj konzoli koja je preupotrebljena u baroknoj fazi izgradnje crkve. S donje strane sadašnje posude za svetu vodu nalazi se reljefno izvedeni prikaz ljudskog lika koji drži štit na kojem se nalazi križ jednakih krakova. Po načinu obrade kose i lica postoji sličnost s konzolama u crkvi u Podturenu. Ovu posudu također se može povezati s viteškim redom ivanovaca i njihovim djelovanjem na području Međimurja.

Datacija: druga polovica XV. stoljeća

Napomene: kamena konzola s prikazom anđela koja služi kao posuda za svetu vodu dosad nije bila predmetom detaljne znanstvene obrade niti je predstavljena stručnoj javnosti

Literatura:

LOKALITET SVETI MARTIN NA MURI

U svetištu crkve sv. Martina u Svetom Martinu na Muri očuvan je gotički mrežasti svod s tri zaglavna kamena i devet figuralnih konzola koje su datirane 1468. godinom te kustodija i sedilija, koja je datirana 1467. godinom.

Kataloška jedinica 56 (Sl. 86)

Predmet: zaglavni kamen s prikazom Kristove glave

Materijal: kamen

Smještaj: Sveti Martin na Muri, Crkva sv. Martina, G. Š. 46° 34'; G. D. 16° 21' zaglavni kamen na svodu svetišta, prvi od tri

Dimenzije: nedostupno

Opis: Prikaz Kristove glave zauzima cijeli kružni prostor zaglavnog kamena. Lice Krista je izduženo pomalo upalih obraza, dugoljastog nosa i naglašenih očiju. Na čelu ima trnovu krunu od ispletenog pruća, a dugačka kosa s obje strane lica izbrazdana je užljebljenjima. Krist je prikazan sa bradom i brkovima. Prikaz Krista vrlo je realističan i rad je vještog majstora. Identičan prikaz na zaglavnom kamenu nalazi se u crkvi sv. Marije Magdalene u Štrigovi.

Datacija: 1467./68. god. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godina uklesanih na konzoli (1468.) te na sediliji (1467.) u svetištu, jasna je datacija gotičke faze gradnje crkve i nastanka ovog zaglavnog kamena.

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 57 (Sl. 88)

Predmet: zaglavni kamen s prikazom štita na kojem je grb s ivanovačkim križem

Materijal: kamen

Smještaj: Sveti Martin na Muri, Crkva sv. Martina, G. Š. 46° 34'; G. D. 16° 21' zaglavni kamen na svodu svetišta, drugi od tri

Dimenzije: nedostupno

Opis: Na središnjem zaglavnom kamenu u gotičkom svetištu crkve prikaz je štita koji je položen na bujno lišće, a na štitu je prikazan ivanovački križ. Križ ima rubove krakova izvučene prema van i bio je obojan u crno. Prilikom obnove pronađena je originalna boja, te je sada crven. Upravo zbog ovog grba pretpostavlja se da je crkva nekada pripadala ivanovcima, što se može povezati s nedalekim ivanovačkim sjedištem u naselju Hlapičina.

Datacija: 1467./68. god. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godina uklesanih na konzoli (1468.) te na sediliji (1467.) u svetištu, jasna je datacija gotičke faze gradnje crkve.

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 58 (Sl. 89)

Predmet: zaglavni kamen s prikazom štita na kojem je grb s ivanovačkim križem (simbolom)

Materijal: kamen

Smještaj: Sveti Martin na Muri, Crkva sv. Martina, G. Š. 46° 34'; G. D. 16° 21' zaglavni kamen na svodu svetišta, treći od tri

Dimenzije: nedostupno

Opis: Na trećem zaglavnom kamenu u gotičkom svetištu crkve prikaz je štita koji je položen na zelenilo a na štitu je reljefno istaknut križ koji je u gornjem dijelu ivanovački križ jednakih krakova, dok se u donjem dijelu krak križa razdvaja i tvori romb čije su donje stranice nešto duže. Vjerojatno je riječ o templarskom i ivanovačkom simbolu šestara i kutomjera. Isti takav motiv nalazi se isklesan i na gotičkom zaglavnom kamenu crkve u Macincu. Križ čiji se donji krak razdvaja nalazimo i na očuvanoj gotičkoj kustodiji koja se nalazi u svetištu crkve, a prislonjena je uz sjeverni zid.

Datacija: 1467./68. god. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godina uklesanih na konzoli (1468.) te na sediliji (1467.) u svetištu, jasna je datacija gotičke faze gradnje crkve.

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 59 (Sl. 143)

Predmet: figuralna konzola – muški lik s bradom

Materijal: kamen

Smještaj: Sveti Martin na Muri, Crkva sv. Martina, G. Š. 46° 34'; G. D. 16° 21', prva od devet konzola u svetištu

Dimenzije: nedostupno

Opis: Prva konzola prikazuje muški lik s bradom i dugačkom kosom, izduženog lica koje je oblikovano bez mnogo detalja.

Datacija: 1467./68. god. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godina uklesanih na konzoli (1468.) te na sediliji (1467.) u svetištu, jasna je datacija gotičke faze gradnje crkve.

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 60 (Sl. 144)

Predmet: konzola koja prikazuje vegetabilni motiv kovrčavog lišća

Materijal: kamen

Smještaj: Sveti Martin na Muri, Crkva sv. Martina, G. Š. 46° 34'; G. D. 16° 21', druga od devet konzola u svetištu

Dimenzije:

Opis: Druga konzola prikazuje vegetabilni motiv kovrčavog lišća.

Datacija: 1467./68. god. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godina uklesanih na konzoli (1468.) te na sediliji (1467.) u svetištu, jasna je datacija gotičke faze gradnje crkve.

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 61 (Sl. 70)

Predmet: konzola s prikazom *zelenog čovjeka*

Materijal: kamen

Smještaj: Sveti Martin na Muri, Crkva sv. Martina, G. Š. 46° 34'; G. D. 16° 21' treća od devet konzola u svetištu

Dimenzije: nedostupno

Opis: Posebno je zanimljiv prikaz „zelenog čovjeka“ na trećoj konzoli. Lice ima naglašene oči, obrve i nos, a iz otvorenih ustiju mu sa svake strane izlazi po jedna grana vinove loze čiji se listovi i plodovi kao i granje isprepliću na gornjem dijelu konzole. Zeleni čovjek o kojem je već bilo riječi u vezi crkve u Nedelišću može se povezati sa drevnim, pretkršćanskim božanstvima i duhovima prirode i vegetacijske obnove. U srednjovjekovnom kršćanskom simbolizmu on postaje simbol ponovnog rođenja nakon smrti. Zanimljivo je i njegovo prikazivanje ovdje u samom svetištu crkve. Konzola s prikazom zelenog čovjeka nalazi se i u crkvi sv. Jurja u Ptuj. Gornji dio konzole na kojem se isprepliće lišće, granje i plodovi vinove loze vrlo je sličan konzoli iz svetišta crkve sv. Martina u Podturenu.

Datacija: 1467./68. god. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godina uklesanih na konzoli (1468.) te na sediliji (1467.) u svetištu, jasna je datacija gotičke faze gradnje crkve.

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 62 (Sl. 74)

Predmet: konzola s prikazom anđela koji drži štit sa slovom *M*

Materijal: kamen

Smještaj: Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina, G. Š. 46° 34'; G. D. 16° 21', četvrta od devet konzola u svetištu

Dimenzije: nedostupno

Opis: Konzola s prikazom anđela koji drži štit jedna je od dvije gotovo identične konzole. Anđelu je vidljiva glava koja se nalazi iznad štita, krila te ruke kojima drži štit. Na štitu se nalazi slovo *M*. Slovo *M* najvjerojatnije predstavlja sv. Martina. Sličan prikaz slova *M* nalazimo i na zaglavnom kamenu danas porušene crkve sv. Mihovila u Mihovljanu. Također i na nedavno pronađenom zaglavnom kamenu s grbom iz crkve sv. Nikole u Varaždinu koji se može datirati u kraj XV. stoljeća nalazi se identičnim pismom izvedeno slovo *N* za sv. Nikolu.

Datacija: 1467./68. god. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godina uklesanih na konzoli (1468.) te na sediliji (1467.) u svetištu, jasna je datacija gotičke faze gradnje crkve.

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 63 (Sl. 145)

Predmet: konzola s prikazom anđela koji drži štit sa slovima *J* i *D*

Materijal: kamen

Smještaj: Sveti Martin na Muri, Crkva sv. Martina, G. Š. 46° 34'; G. D. 16° 21' peta od devet konzola u svetištu

Dimenzije: nedostupno

Opis: Konzola s prikazom anđela koji drži štit jedna je od dvije gotovo identične konzole. Anđelu je vidljiva glava koja se nalazi iznad štita, krila te ruke kojima drži štit. Na štitu se

nalaze slova *J* i *D*, koja su izvedena zrcalno. Između slova vrlo je lijep prikaz anžuvinskog ljiljana.

Datacija: 1467./68. god. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godina uklesanih na konzoli (1468.) te na sedilji (1467.) u svetištu, jasna je datacija gotičke faze gradnje crkve.

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 64 (Sl. 146)

Predmet: konzola s prikazom anđela koji drži prazan štit

Materijal: kamen

Smještaj: Sveti Martin na Muri, Crkva sv. Martina, G. Š. 46° 34'; G. D. 16° 21' šesta od devet konzola u svetištu

Dimenzije: nedostupno

Opis: Konzola s prikazom anđela koji drži prazan štit Anđelu je vidljiva glava koja se nalazi iznad štita, krila te ruke kojima drži štit. Kako se na štitu ne nalazi nikakav prikaz može se zaključiti da je iz nekog razloga u prošlosti prikaz otučen. Da li se radilo o ivanovačkom simbolu koji nije bio primjeren u kasnijim razdobljima, ostaje tek za nagađati.

Datacija: 1467./68. god. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godina uklesanih na konzoli (1468.) te na sedilji (1467.) u svetištu, jasna je datacija gotičke faze gradnje crkve.

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 65 (Sl. 147)

Predmet: konzola s prikazom anđela koji nosi traku s uklesanom godinom 1468

Materijal: kamen

Smještaj: Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina, G. Š. 46° 34'; G. D. 16° 21' sedma od devet konzola u svetištu

Dimenzije: nedostupno

Opis: Konzola s prikazom anđela koji nosi traku s uklesanom godinom 1468. Vidljiva je vrlo fina modelacija krila anđela te trake.

Datacija: 1467./68. god. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godina uklesanih na konzoli (1468.) te na sediliji (1467.) u svetištu, jasna je datacija gotičke faze gradnje crkve.

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 66 (Sl. 73)

Predmet: konzola s djelomično očuvanom glavom zelenog čovjeka

Materijal: kamen

Smještaj: Sveti Martin na Muri, Crkva sv. Martina, G. Š. 46° 34'; G. D. 16° 21' osma od devet konzola u svetištu

Dimenzije: nedostupno

Opis: Prilikom restauratorskih radova na konzolama u crkvi u Svetom Martinu na Muri tijekom 2016. godine, na konzoli koja na sebi ima vegetabilne forme prepletenog lišća otkrivena je djelomično očuvana glava zelenog čovjeka. Dakle, nasuprot dosad poznate konzole s prikazom zelenog čovjeka nalazi se s druge strane svetišta još jedna konzola s prikazom zelenog čovjeka koja do ovih posljednjih restauratorskih radova nije bila vidljiva. Konzola po svojem oblikovanju ima sličnosti s već spomenutom konzolom s prikazom zelenog čovjeka u crkvi sv. Martina u Martjancima. I u crkvi u Martjancima nalaze se u svetištu dvije konzole s prikazom zelenog čovjeka smještene jedna nasuprot drugoj.

Datacija: 1467./68. god. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godina uklesanih na konzoli (1468.) te na sediliji (1467.) u svetištu, jasna je datacija gotičke faze gradnje crkve. Konzolu treba datirati nepoznatom majstoru.

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 67 (Sl. 148)

Predmet: figuralna konzola – muški lik s bradom koji podupire svod

Materijal: kamen

Smještaj: Sveti Martin na Muri, Crkva sv. Martina, G. Š. 46° 34'; G. D. 16° 21' deveta konzola u svetištu

Dimenzije: nedostupno

Opis: Posljednja konzola pandan je prvoj, a na njoj je prikazan muškarac s bradom i dužom kosom koji kao da jednom rukom podupire svod. Da li je riječ o prikazu jednog od redovnika ivanovaca koji su sagradili gotičku fazu crkve zasad nije potvrđeno, međutim, obilje znakova upućuje na to.

Datacija: 1467./68. god. Iako zasad nema pisanih izvora tko su bili donatori gradnje crkve u razdoblju gotike, na temelju godina uklesanih na konzoli (1468.) te na sediliji (1467.) u svetištu, jasna je datacija gotičke faze gradnje crkve. Konzolu treba datirati nepoznatom majstoru.

Napomene:

Literatura:

LOKALITET ŠTRIGOVA

Kataloška jedinica 68 (Sl. 87)

Predmet: zaglavni kamen na kojem je Kristova glava

Materijal: kamen

Smještaj: Štrigova - crkva sv. Marije Magdalene G. Š. 46° 30'; G. D. 16° 17'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Župna crkva sv. Marije Magdalene spominje se u popisu župa 1334. godine kao *Item sancte Marie Magdalene de Strigo*. Crkva je gotička građevina koja je prvotno bila jednobrodna, a barokizirana je u XVII. stoljeću. U svetištu su očuvane i zidne slike iz XV. stoljeća. Gotičko svetište crkve svođeno je križno-rebrastim svodom na kojem se nalaze dva zaglavna kamena. Na jednom je isklesana Kristova glava a na drugom Marijina. Kristova glava ima određene sličnosti sa Kristovom glavom s zaglavnog kamena u Svetom Martinu na Muri. Lice je izduženo, s naglašenim dugim nosom, bradom i brkovima. Pokraj lica pada valovita kosa. U pozadini se vide krakovi križa.

Datacija: XV. stoljeće

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

Kataloška jedinica 69 (Sl. 149)

Predmet: zaglavni kamen na kojem je Marijina glava

Materijal: kamen

Smještaj: Štrigova - crkva sv. Marije Magdalene G. Š. 46° 30'; G. D. 16° 17'

Dimenzije:

Opis: Župna crkva sv. Marije Magdalene spominje se u popisu župa 1334. godine kao *Item sancte Marie Magdalene de Strigo*. Crkva je gotička građevina koja je prvotno bila jednobrodna, a barokizirana je u XVII. stoljeću. U svetištu su očuvane i zidne slike iz XV. stoljeća. Gotičko svetište crkve svođeno je križno-rebrastim svodom na kojem se nalaze dva zaglavna kamena. Na jednom je isklesana Kristova glava a na drugom Marijina. Marija ima oblo, ljupko lice s naglašenim ustima i očima. Čelo i kosa prekriveni su kapuljačom ili maramom koja je naglašena užljebljenjima.

Datacija: XV. stoljeće

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

LOKALITET TUHOVEC

Kataloška jedinica 70 (Sl. 55)

Predmet: skulptura nepoznate životinje

Materijal: kamen, sivi pješčenjak

Smještaj: Tuhovec, uže područje naselja G. Š. 46° 13'; G. D. 16° 27'

Dimenzije: dužina 64 cm, visina 43,5 cm, širina tijela 23 cm, širina glave 15 cm

Opis: Osamdesetih godina prošlog stoljeća prilikom zemljanih radova na postavi plinovoda, pronađena je vrlo zanimljiva kamena plastika - skulptura nepoznate životinje. Skulptura je danas sastavni dio povijesne zbirke Zavičajnog muzeja u Varaždinskim Toplicama. Ova slučajno pronađena skulptura baca novo svjetlo na povijest ovog malog naselja tijekom srednjeg vijeka. Tuhovec se nalazi u neposrednoj blizini Varaždinskih Toplica, snažnog srednjovjekovnog središta, tako da postoji mogućnost da ova skulptura donesena s nekog lokaliteta unutar grada, međutim, također postoji mogućnost da je u Tuhovcu postojao srednjovjekovni objekt s kojeg bi ova skulptura mogla potjecati kao dio njegove arhitektonske plastike. U inventarnoj knjizi muzeja skulptura se vodi kao zoomorfna plastika. Skulptura je modelirana vrlo rustično, s naglašenom glavom. Osobito su izražajno modelirana otvorena usta i njuška. Uši su lagano ispupčene, dok se oči tek lagano naziru. Na gornjem dijelu glave nalazi se rupa kružnog presjeka, čija funkcija još nije poznata. Tijelo životinje je zakrenuto, i svojim oblikom. Mjestimično su prisutni tragovi boje – oker, žute i zagasito crvene. Skulptura je djelomično oštećena, u donjem dijelu odlomljene su noge (šape ili kandže?). Svojim oblikovanjem skulpturu se može smjestiti u razdoblje srednjeg vijeka, u tzv. fantastični srednjovjekovni bestijarij. Uspoređujući ovu skulpturu životinje s komparativnim materijalom, primjerice s životinjskom glavicom iz Zeline koja je datirana na početak XIII. stoljeća mogu se pronaći određene sličnosti u formi glave. Određena sličnost postoji i sa skulpturom medvjeda s varaždinske crkve sv. Nikole koja je također izrađena od sivog pješčenjaka te po načinu obrade odnosno zatvorenosti forme. Sličnost u obradi glave postoji i s glavama lavova na krstionici u Ivancu te na crkvi u Vinici. Stoga se može smatrati da je ova skulptura značajan ostatak srednjovjekovne umjetnosti ovog kraja.

Datacija: srednji vijek

Napomene:

Literatura: Predmet nije objavljen.

LOKALITET VARAŽDIN

Kataloška jedinica 71 (Sl. 68, 150)

Predmet: zaglavni (ključni) kamen sa štitom na kojem je reljefni prikaz ptice (gavrana)

Materijal: kamen

Smještaj: Varaždin - crkva sv. Nikole G. Š. 46° 19'; G. D. 16° 20'

Dimenzije: ključni kamen: visina je 27,5 cm, dok je promjer 37 cm. Dimenzije štita su 27,5 cm x 22 cm, sa 1 cm visine.

Opis: Ima uobičajeni oblik okrugle ploče bočno jednako profilirane kao i rebra čiji su ostaci ugrađeni u zidove. Utvrđeno je kako je s njegove donje strane uklesan štit s reljefnim prikazom. Klesan je iz jednog kamenog bloka od vapnenca žućkaste boje te je bočno profiliran s dva užljebljenja. Iz njega radialno izlaze počeci rebara koji su istih profilacija kao i rebra ugrađena u zidove. Na zaglavnom kamenu koji je kružne forme nalaze se ostaci crvene i plave boje. Na njemu je grb koji se nalazi na štitu jednostavne, u donjem dijelu blago srcolike forme. U središnjem dijelu grba prikaz je ptice. Lijevo u gornjem dijelu nalazi se slovo N dok je desno u gornjem dijelu sedmerokraka zvijezda. Prikaz na grbu izveden je konveksno. Iako je ptica djelomično otučena, prepoznatljiv je njezin oblik. Na kljunu postoji zadebljanje te se čini kao da ptica u kljunu drži predmet kružnog oblika, vjerojatno prsten. Dobro su očuvane noge na kojima su vidljivi tragovi crvenkaste boje te rep, a na temelju tih dijelova koji su vrlo precizno izvedeni možemo zaključiti kako je riječ o vrlo vještom majstoru. Pregledavajući komparativni materijal naišla sam na nekoliko vrlo sličnih prikaza grbova, tako je na zaglavnom kamenu u dvorcu Janosa Hunyadija oca Matije Korvina (dvorac Hunyadi) u Vajdahunyadu u Rumunjskoj isto takav prikaz ptice na štitu sa šesterokrakom zvijezdom i polumjesecom, a taj grb pripada obitelji Hunyadi. Prema gavranu koji se nalazi na grbu (lat. *corvus*) Matija Korvin uzeo je ime. Sličan prikaz ptice na štitu nalazi se i na srednjovjekovnom grbu Matije Korvina u crkvi Naše Gospe zvanoj i Matijina crkva (Mátyás-templom) u Budimpešti. Na temelju sličnosti u prikazu i smještaju ptice i ovdje se vjerojatno radi o grbu koji se može povezati s obitelji Korvin (Hunyadi), a kako je Varaždin zajedno s ostalim posjedima nakon smrti Jana Vitovca početkom 1490. kralj Matija Korvin darovao svom sinu Ivanu Korvinu te na temelju ranije navedenih datacija rebara kao i navedenih zapisnika gradskog poglavarstva s kraja XV. stoljeća koji govore o obnovi crkve, grb bi se moglo povezati s Ivanom Korvinom od 1495. godine imenovanim "banom Dalmacije, Hrvatske i Slavonije". Prikaz gavrana s prstenom nalazio se i na nadgrobnom spomeniku Ivana Korvina u Lepoglavskoj crkvi sv. Marije, međutim, zbog zuba vremena grb je oštećen

te se o njemu zna samo iz ranijih opisa. Uspoređujući nadalje slovo N koje se nalazi na lijevoj gornjoj strani grba sa slovom M koje se nalazi na grbu zaglavnog kamena danas srušene crkve sv. Mihovila u Mihovljanu (ključni kamen pohranjen je u Muzeju Međimurja u Čakovcu), a koji se datira u početak XV. stoljeća, ili sa slovom M koje se nalazi na štitu figuralne konzole u crkvi sv. Martina u Svetom Martinu na Muri primjećuje se velika sličnost u oblikovanju slova. Kako se za slovo M pretpostavlja da u Mihovljanu znači Mihovil ili Marija, a u Svetom Martinu na Muri se za M pretpostavlja da znači Martin ili Marija, za slovo N može se pretpostaviti, obzirom na isto vrijeme i bliski prostor, da može značiti N kao Nikola odnosno svetac zaštitnik crkve i župe. Prvi pisani spomen sv. Nikole kao patrona župne crkve nalazimo 1454. godine u gradskim zapisnicima, a ta je posveta ostala i do današnjeg dana. Zanimljiv je i prikaz sedmerokrake zvijezde koja se nalazi u desnom gornjem dijelu grba; zvijezda na grbu ima značenje plemenite osobe, vodstva, izvrsnosti ili nebeske dobrote. Povezivanje novopronađenog ključnog kamena iz gotičke faze župne crkve sv. Nikole s obitelji Korvin (Hunyadi) kao donatorskom obitelji te faze izgradnje crkve otkrilo je nove činjenice ne samo o povijesno-umjetničkim slojevima izgradnje crkve već i o čvrstoj povezanosti grada Varaždina s kraljevskom obitelji.

Datacija: oko 1490. godine

Napomene: Ključni kamen pronađen je prilikom istraživanja provedenih u sklopu ovog doktorskog rada. Istraživanja su provedena zajedno sa Ivanom Peškan.

Literatura:

-Horvat R. : *Povijest grada Varaždina*, Varaždin 1993.

-Kalšan V.: *Iz vjerskog života Međimurja*, Čakovec, 2003.

-Lentić Kugly I.: *Varaždin, povijesna urbana cjelina grada*, Zagreb, 1977.

Kataloška jedinica 72 (Sl. 31, 50, 51, 151)

Predmet: skulptura medvjeda

Materijal: kamen

Smještaj: Varaždin - crkva sv. Nikole, zvonik G. Š. 46° 19'; G. D. 16° 20', danas u lapidariju Gradskog muzeja Varaždin

Dimenzije: 70 cm visina kamenog bloka iz kojeg medvjed izlazi, 70 cm visina skulpture medvjeda, te širina cca 60 x 55 cm.

Opis: Posebno zanimljivo kiparsko djelo u gradu Varaždinu skulptura je medvjeda koja se nalazila ugrađena u zvonik crkve sv. Nikole, a tijekom radova na obnovi 1992. godine izvađena je i pohranjena u lapidariju Gradskog muzeja Varaždin dok je na isto mjesto u

zvonik ugrađena replika skulpture. Promatrajući skulpturu medvjeda prvo što uočavamo jest vezanost same skulpture uz kameni blok, tj. medvjed prednjim djelom kao da „izlazi“ iz kamenog bloka koji je pažljivo obrađen te s gornje strane završava trokutasto u smjeru skulpture. Na zaglađenom dijelu kamenog bloka nalaze se klesarske oznake te tragovi spajanja što upućuje da je medvjed prvotno bio samo dio veće cjeline. Skulptura medvjeda izrađena je od sivog pješčenjaka, a kako je stoljećima bila izložena djelovanju atmosferilija možemo samo nagađati njen izvorni izgled. Skulptura je modelirana vrlo rustično s naglašenim šapama i njuškom. Osobito su izražajno modelirana poluotvorena usta te zubi. Oči su velike, naglašene i modelirane ovalno. Rubovi oka izvedeni su tankom urezanom linijom. Uši su priljubljene uz tijelo, a u sredini imaju manju rupu. Glava, vrat i tijelo prekriveni su dlakom koja je izvedena paralelnim užljebljenjima. Nema uočljivih tragova boje. Prije restauracije skulptura je bila djelomično oštećena pogotovo u području usta te lijeve strane njuške, međutim, oči, uši, oblik i obrada tijela bili su očuvani. Uspoređujući varaždinskog medvjeda s komparativnim materijalom, primjerice, s životinjskom glavicom iz Zeline koja je datirana na početak XIII. stoljeća mogu se pronaći sličnosti u bademastom obliku i obradi očiju zatim u obradi dlake – koja je također stilizirana valovitim užljebljenjima te u samoj formi glave. Sličnost u obradi tijela valovitim užljebljenjima vidljiva je i na prikazu lavova na kapitelima ruševina crkve u Vértesszentkeresztu koji su datirani između 1200. i 1237. godine. Identično oblikovane oči kao kod varaždinskog medvjeda mogu se vidjeti na muškoj glavi iz Zalavára (1200.-1240.).³⁴⁵ On se također može usporediti s glavom lava iz Bajne koji je datiran u XII. stoljeće; velika sličnost vidljiva je u obliku glave te u oblikovanju njuške, poluotvorenih usta i ušiju. Također je zanimljiva i usporedba s prikazom medvjeda na kamenom ulomku s reljefnim prikazom medvjeda iz lokaliteta Cage kod Okučana³⁴⁶ koji ukazuje na važnost medvjeda za srednjevjekovnog čovjeka; određena sličnost prisutna je u prikazu šapa te u naglašenosti usta i zubi. Uzmemo li u obzir da je skulptura medvjeda izrađena od sivog pješčenjaka koji se podudara sa spolijima iz razdoblja romanike koji su ugrađeni u kriptu i zvonik, kao i na činjenicu da je kameni blok iz kojeg medvjed izlazi vrlo pažljivo obrađen, zaglađen i završava trokutasto prema medvjedu što upućuje da se je na njega nadovezivala neka kompozicija (kamena plastika, stup), odnosno, da je bio dio neke cjeline, vjerojatno starije romaničke župne crkve. Također, na temelju gore navedenih komparacija možemo zaključiti da je krajem XV. stoljeća u doba gradnje tornja medvjed preupotrijebljen i ugrađen na „očito“ mjesto na istočnu stranu druge etaže gotičkog zvonika

---

³⁴⁵ Muška glava iz Zalavára nalazi se u Balatoni Múzeum u Keszthelyju

³⁴⁶ Kameni ulomak s reljefnim prikazom medvjeda nalazi se u Gradskom muzeju Nova Gradiška

zbog važnosti koja mu se vjerojatno pripisivala jer „on ima nešto za ispričati“. Je li zaista riječ o legendi koja govori da se je na mjestu crkve nekada nalazio medvjedi brlog, odnosno, nosi li medvjed sa sobom određenu dramaturgiju koja pripovijeda prošlost, podsjeća na rodoslovlje, dokazuje kontinuitet? Ono u što možemo biti sigurni jest da je u crkvi sv. Nikole vidljiva različita preupotreba starije kamene plastike i arhitektonskih struktura; u zidovima kripe i zvonika spoliji služe kao građevinski materijal dok je spolij s medvjedom ugrađen na vidljivo mjesto. Stoga smatram da je medvjed ostatak romaničke faze gradnje crkve te da ga se na temelju komparacija može datirati na početak XIII. stoljeća. Iako je poznato da je crkva sv. Nikole postojala u doba gotike, a vjerojatno i ranije, dosad nisu bili dovoljno istraženi i vrednovani stariji dijelovi arhitektonske plastike koji se nalaze ugrađeni u kriptu i zvonik crkve. Postojanje skulpture medvjeda koju se može datirati na početak XIII. stoljeća pokazatelj je umjetničke produkcije toga vremena u Varaždinu kao i razine kvalitete života tadašnjeg čovjeka.

Datacija: početak XIII. stoljeća

Napomene:

Literatura: -Pascuttini-Juraga V., Peškan I. , 2011.: *Hortus Artium Medievalium, Spolia – hidden codes of the past*, Zagreb-Motovun, str. 176 - 177.

LOKALITET VINICA (MARČAN)

Kataloška jedinica 73 (Sl. 63, 152, 153, 154)

Predmet: četiri lavića, dva lavića ugrađena uz portal crkve na južnoj strani, te dva uz portal crkve na sjevernoj strani

Materijal: kamen

Smještaj: Vinica/Marčan - crkva sv. Marka G. Š. 46° 20'; G. D. 16° 09'

Dimenzije: visina oko 55 - 60 cm, širina 20 cm, dubina 15 cm.

Opis: Župna crkva u Vinici prvi se puta spominje kao *Item sancti Marci de Vinnicha* u popisu župa iz 1334. godine. Današnja crkva sagrađena je u XIX. stoljeću na mjestu starije srednjovjekovne crkve. Iz gotičke faze crkve ostao je očuvan zapadni dio lađe te četiri donje etaže tornja. Prilikom gradnje u XIX. stoljeću korišten je materijal iz stare crkve pa se u zidovima i pročeljima mogu pronaći spoliji. U vanjskim zidovima ugrađeno je i nekoliko u kamenu izvedenih reljefnih grbova koji su, na žalost, u vrlo lošem stanju te je njihova analiza postala praktično nemoguća. Posebno su zanimljive i vrijedne četiri skulpture lavića također ostaci arhitektonske dekoracije srednjovjekovne crkve, koje su ugrađene u zidove crkve izvana, dva uz portal na južnoj i dva uz portal na sjevernoj strani crkve. Ove skulpture datiraju se kao rad XIV. stoljeća. Moguća je komparacija s dvije lavlje skulpture koje su također ostaci arhitektonske dekoracije danas srušene srednjovjekovne crkve u Ivancu, desetak kilometara južno od Vinice.

Datacija:

Napomene:

Literatura:

Kataloška jedinica 74 (Sl. 93)

Predmet: kustodija

Materijal: kamen

Smještaj: Vinica/Marčan - crkva sv. Marka G. Š. 46° 20'; G. D. 16° 09'

Dimenzije: visina cca 450 cm, širina 130 cm.

Opis: Župna crkva u Vinici prvi se puta spominje kao *Item sancti Marci de Vinnicha* u popisu župa iz 1334. godine. Današnja crkva sagrađena je u XIX. stoljeću na mjestu starije, srednjovjekovne crkve. Iz gotičke faze crkve ostao je očuvan zapadni dio lađe te četiri donje etaže tornja. Prilikom gradnje u XIX. stoljeću, korišten je materijal iz stare crkve, pa se u zidovima i pročeljima mogu pronaći spoliji. Bogatstvo opreme u unutrašnjosti crkve samo

nam potvrđuje važnost naselja Vinica u prošlosti. Neki spoliji iz stare crkve, datirani u početak XIII. stoljeća, prezentirani su danas u crkvi. Radi se o bazi profilacije, kapitelu polustupa i fragmentu polustupa. Od starije crkvene opreme potrebno je istaknuti očuvanu kasnogotičku kustodiju. Ovo je jedina cjelovito očuvana kustodija takvog tipa na području Varaždinske županije. Smještena je uz sjeverni zid lađe, prije trijumfalnog luka. Podnožje, odnosno stup poligonalnog presjeka, nosi ormarić s nišom. Niša ima dva otvora, oba ukrašena prozorčićima s biforama. Prozorčići su nadvišeni s dva trokutasta zabata, između kojih se nalazi prikaz Krštenja Kristova nadvišen golubicom Duha Svetoga, naknadno ukomponiran u vrijeme kad je kustodija pretvorena u krstionicu. S desne strane, očuvana je manja fijala, dok je s lijeve strane fijala djelomično uzidana u zid. Središnja fijala izdiže se na osam nivoa, a svaki je ukrašen s po tri rakovice. Fijala završava bogato ukrašenom cvjetnom dekoracijom. Kustodija je djelo kvalitetnog majstora druge polovice XV. stoljeća. Još dvije kustodije iz istog razdoblja i slične u oblikovanju nalazimo očuvane u Međimurskoj županiji, u crkvama u Nedelišću i Podturenu.

Datacija: druga polovica XV. stoljeća

Napomene:

Literatura:

LOKALITET VISOKO

Kataloška jedinica 75 (Sl. 36)

Predmet: grb u obliku štita na kojem je prikaz ruke koja drži mač

Materijal: kamen

Smještaj: Visoko - crkva sv. Trojstva, zvonik G. Š. 46° 06'; G. D. 16° 19'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Župna crkva sv. Trojstva u Visokom spominje se 1372. godine. Crkva se nalazi na povišenom mjestu u centru naselja, na odličnoj relejnoj poziciji. To je jednobrodna barokizirana gotička građevina, pregrađena 1704. godine. Svetište je poligonalno, izvana poduprto s četiri stupnjevana kontrafora. Na južnom pročelju crkve nalaze se zazidani prozori iz ranijih faza gradnje crkve; gotičke i romaničke. U unutrašnjosti je u svetištu djelomično očuvano gotičko mrežište na svodu. U svetištu je očuvana i kamena kustodija. Pokraj svetišta nalazi se zvonik, čvrst i masivan s više nejednakih otvora (puškarnica) i s prozorima na zadnjoj etaži. Zvonik je zapravo najstariji dio crkve, a građen je poput kule. Zvonik ima tri etaže, a završava osmerostranom kamenom piramidom. Od očuvane kamene plastike posebno su zanimljiva tri zasad neidentificirana grba i reljef. Grbovi i reljef nalaze se ugrađeni na južnoj fasadi zvonika, dva na ugaonom kamenju prema istoku, a dva na ugaonom kamenu prema zapadu. Grbovi i reljef ugrađeni su na visini od oko 11 metara. Na prvom grbu koji ima oblik štita, nalazi se prikaz ruke koja drži dijagonalno položen uspravljen mač.

Datacija:

Napomene:

Literatura: ovaj grb dosad nije bio predmetom detaljne znanstvene obrade niti je predstavljen stručnoj javnosti

Kataloška jedinica 76 (Sl. 36)

Predmet: reljef na kojem je prikaz lava pod palmom

Materijal: kamen

Smještaj: Visoko - crkva sv. Trojstva, zvonik G. Š. 46° 06'; G. D. 16° 19'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Župna crkva sv. Trojstva u Visokom spominje se 1372. godine. Crkva se nalazi na povišenom mjestu u centru naselja na odličnoj relejnoj poziciji. To je jednobrodna barokizirana gotička građevina, pregrađena 1704. godine. Svetište je poligonalno, izvana poduprto s četiri stupnjevana kontrafora. Na južnom pročelju crkve nalaze se zazidani prozori

iz ranijih faza gradnje crkve; gotičke i romaničke. U unutrašnjosti je u svetištu djelomično očuvano gotičko mrežište na svodu. U svetištu je očuvana i kamena kustodija. Pokraj svetišta nalazi se čvrst i masivan zvonik s više nejednakih otvora (puškarnica) i s prozorima na zadnjoj etaži. Zvonik je zapravo najstariji dio crkve, a građen je poput kule. Zvonik ima tri etaže, a završava osmerostranom kamenom piramidom. Od očuvane kamene plastike posebno su zanimljiva tri zasad neidentificirana grba i reljef. Grbovi i reljef nalaze se ugrađeni na južnoj fasadi zvonika, dva na ugaonom kamenju prema istoku, a dva na ugaonom kamenu prema zapadu. Grbovi i reljef ugrađeni su na visini od oko 11 metara. Posebno je značajan reljef s prikazom lava pod palmom koji dosad nije bio stručno obrađen. Reljef je vrlo visok, drvo je oblikovano vrlo fino, plastično, donje dvije grane su odrezane, a u gornjem dijelu izlaze na stranu dvije grane. Lav je prikazan s prednjim nogama razdvojenim i blago podignutim prema drvu, dok su stražnje spojene straga. Njuškom glave približava se drvu. Prikaz lava s drvom života ikonološki se može povezati s prikazom lava i drva života na krstionici katedrale u Kotoru koja je raniji rad IX. stoljeća³⁴⁷ i gdje je lav prikazan kako se prednjim nogama naslanja na drvo. Prikaz u Visokom govori o simbolici vječnog života, simbolički je prikazan lav koji pije sokove s drva života (spoznaje, saznanja) te će biti jak i besmrtan. Lava se smatralo simbolom snage, a on također može predstavljati prisutnost kraljevske obitelji ili visokog plemstva. Kako u crkvenom brodu postoje očuvane monofore iz razdoblja romanike, a gotički sloj vidljiv je u arhitekturi svetišta crkve, za pretpostaviti je da su spomenuta tri grba bila aplicirana na ključno kamenje ili konzole u ranijoj fazi izgradnje crkve te da je reljef s prikazom lava pod palmom (drvom života) fragment nekadašnje crkvene opreme.

Datacija:

Napomene:

Literatura: ovaj reljef dosad nije bio predmetom detaljne znanstvene obrade niti je predstavljen stručnoj javnosti

Kataloška jedinica 77 (Sl. 37)

Predmet: grb u obliku štita na kojem je prikaz ruke koja drži grančicu

Materijal: kamen

Smještaj: Visoko - crkva sv. Trojstva, zvonik G. Š. 46° 06'; G. D. 16° 19'

Dimenzije: nedostupno

---

³⁴⁷ Jakšić, N., 2009, Srednjovjekovno kiparstvo do zrele romanike, u *Zagovori svetom Tripunu – Blago Kotorske biskupije*, (ur.) Radoslav Tomić, Zagreb, str. 96.

Opis: Župna crkva sv. Trojstva u Visokom spominje se 1372. godine. Crkva se nalazi na povišenom mjestu u centru naselja na odličnoj relejnoj poziciji. To je jednobrodna barokizirana gotička građevina, pregrađena 1704. godine. Svetište je poligonalno, izvana poduprto s četiri stupnjevana kontrafora. Na južnom pročelju crkve nalaze se zazidani prozori iz ranijih faza gradnje crkve; gotičke i romaničke. U unutrašnjosti je u svetištu djelomično očuvano gotičko mrežište na svodu. U svetištu je očuvana i kamena kustodija. Pokraj svetišta, nalazi se čvrst i masivan zvonik s više nejednakih otvora (puškarnica) i s prozorima na zadnjoj etaži. Zvonik je zapravo najstariji dio crkve, a građen je poput kule. Zvonik ima tri etaže, a završava osmerostranom kamenom piramidom. Od očuvane kamene plastike posebno su zanimljiva tri zasad neidentificirana grba, koji su izvedeni kao štitovi sa grbovljem te jedan istaknuti reljef. Grbovi i reljef nalaze se ugrađeni na južnoj fasadi zvonika, dva na ugaonom kamenju prema istoku, a dva na ugaonom kamenu prema zapadu. Grbovi i reljef ugrađeni su na visini od oko 11 metara. Grb je u obliku štita. Na njemu je prikaz ruke koja drži grančicu. Grančica može predstavljati simbol mira.

Datacija:

Napomene:

Literatura: ovaj grb dosad nije bio predmetom detaljne znanstvene obrade niti je predstavljen stručnoj javnosti

Kataloška jedinica 78 (Sl. 37)

Predmet: grb u obliku štita na kojem je prikaz ptice koja u kandama nosi zmiju

Materijal: kamen

Smještaj: Visoko - crkva sv. Trojstva, zvonik G. Š. 46° 06'; G. D. 16° 19'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Župna crkva sv. Trojstva u Visokom spominje se 1372. godine. Crkva se nalazi na povišenom mjestu u centru naselja na odličnoj relejnoj poziciji. To je jednobrodna barokizirana gotička građevina, pregrađena 1704. godine. Svetište je poligonalno izvana poduprto s četiri stupnjevana kontrafora. Na južnom pročelju crkve nalaze se zazidani prozori iz ranijih faza gradnje crkve; gotičke i romaničke. U unutrašnjosti je u svetištu djelomično očuvano gotičko mrežište na svodu. U svetištu je očuvana i kamena kustodija. Pokraj svetišta nalazi se zvonik, čvrst i masivan s više nejednakih otvora (puškarnica) i s prozorima na zadnjoj etaži. Zvonik je zapravo najstariji dio crkve, građen poput kule. Na južnom zidu zvonika nalaze se tri zasad neidentificirana grba i reljef. Zvonik ima tri etaže, a završava osmerostranom kamenom piramidom. Grbovi i reljef nalaze se ugrađeni na južnoj fasadi

zvonika, dva na ugaonom kamenju prema istoku, a dva na ugaonom kamenu prema zapadu. Grbovi i reljef ugrađeni su na visini od oko 11 metara. Grb je u obliku štita na kojem je prikaz ptice koja u kandama nosi zmiju što bi moglo predstavljati dobro koje pobjeđuje zlo..

Datacija:

Napomene:

Literatura: ovaj grb dosad nije bio predmetom detaljne znanstvene obrade niti je predstavljen stručnoj javnosti

LOKALITET VUKOVOJ

Kataloška jedinica 79 (Sl. 82)

Predmet: konzola u obliku štita na kojoj je prikaz glave muškarca

Materijal: kamen

Smještaj: Vukovoj - crkva sv. Wolfganga G. Š. 46° 18'; G. D. 16° 03', konzola na južnom zidu

Dimenzije: nedostupno

Opis: Kamena konzola očuvana je u unutrašnjosti crkve na južnom zidu. Ljudska glava, bez kose s dugačkom bradom, smještena je na štit koji u donjem dijelu završava kao dva polukruga latice. Glava ima ovalno čelo, fino oblikovane oči i istaknute uši. Prema oblikovanju moguće je da se radi o glavi redovnika.

Datacija: početak XVI. stoljeća

Napomene:

Literatura: ova konzola dosad nije bila predmetom detaljne znanstvene obrade niti je predstavljena stručnoj javnosti

LOKALITET ZAJEZDA – BURG MILENGRAD

Kataloška jedinica 80 (Sl. 39)

Predmet: kamena glava muškarca

Materijal: kamen

Smještaj: Zajezda - burg Milengrad G. Š. 46° 11'; G. D. 15° 55'

Dimenzije: nedostupno

Opis: Burg Milengrad smješten je na južnim obroncima Ivanščice, iznad naselja Zajezda. Sagrađen je na osamljenom platou (stijeni), na rubu provalije te je stoga u prošlosti imao odličnu obrambenu funkciju. I danas je burg teško dostupan. U pisanim se izvorima spominje sredinom XVI. stoljeća kao *castrum Mellen altier Zajezda* u vlasništvu obitelji Herkfy, a kasnije obitelji Patačić. Iako nije poznata točna starost ove utvrde ona vjerojatno nastaje u srednjem vijeku, a kasniji ju vlasnici nadograđuju i preuređuju. Na istočnom pročelju burga očuvan je u visini prvog kata kameni doprozornik na kojem se na donjoj plohi klupčice nalaze ispupčeni grb i glava. Međutim, kako do danas nije razjašnjeno kome je pripadao ovaj grb na kojem je prikazano mačem dijagonalno probodeno srce, moguće je da burg nastaje i prije prvog do danas poznatog spomena. Područje interesa u ovome radu reljefno je istaknuta kamena glava muškarca. Na glavi su istaknuti brkovi koji se spuštaju prema dolje. Usta su izrađena kao udubljenje sa istaknutim usnicama. Obrve su također istaknute i dominantne. Oči su modelirane tankim urezotinama. Bademaste su forme. Cijela forma glave odaje „ratnički“ i opasan dojam. Nažalost, zbog djelovanja zuba vremena ova je kamena glava unatrag posljednjih pedeset godina dosta oštećena. Ovu kamena glava može se povezati s dosada neidentificiranim grbom koji se nalazi uz nju. Također je vrlo značajna jer se nalazi na profanoj građevini, plemićkom burgu. Po oblikovanju slične istaknute obrve također postoje na glavama s crkve sv. Dominika u Konjščini. Međutim, izrada ove glave mnogo je rustičnija.

Datacija:

Napomene: ova kamena glava nije dosad bila predmetom stručne obrade

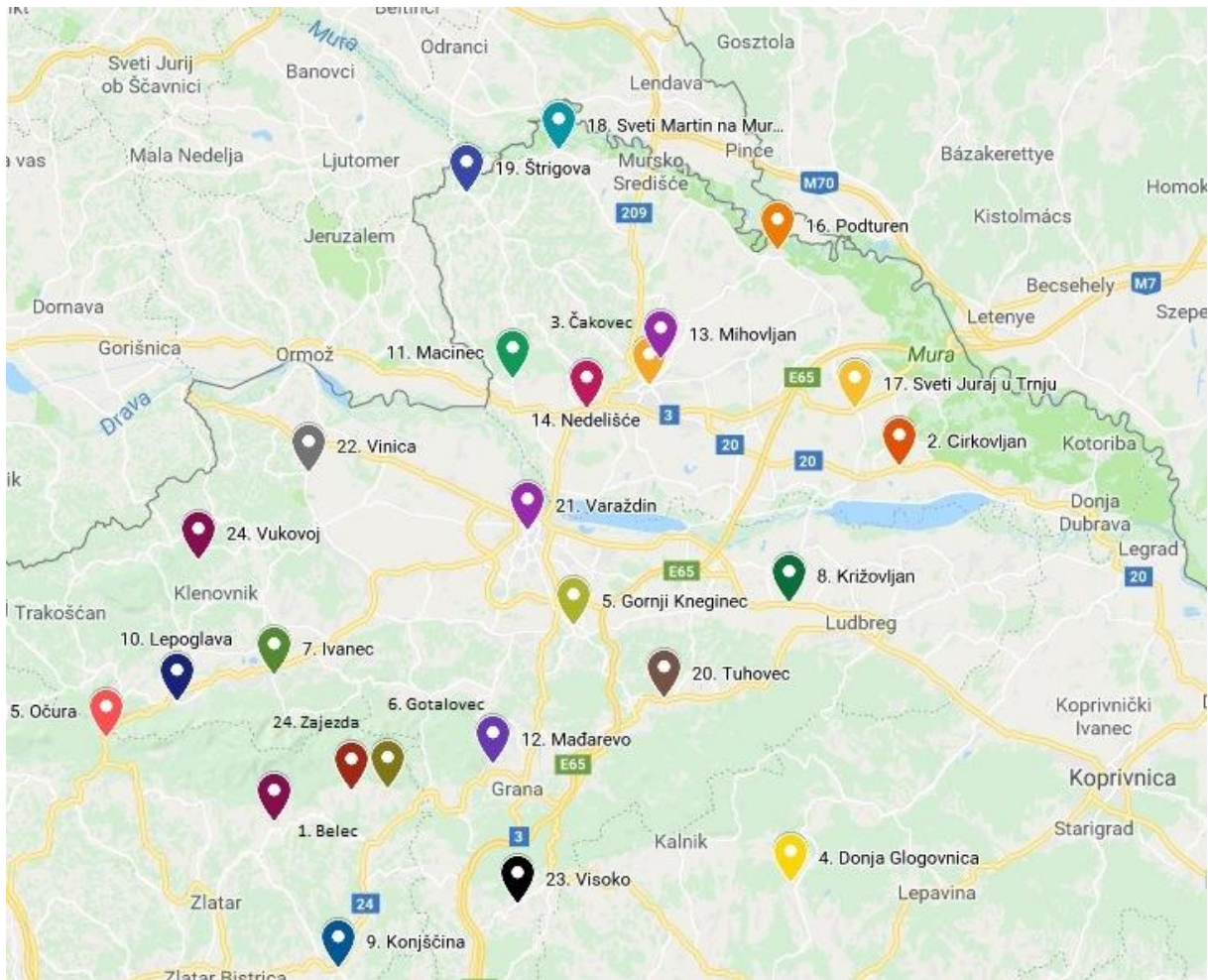
Literatura:

- Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske 1997, str. 84 - 85.
- Sudec K., Hrelja D., *Milengrad zagonetna utvrda*, Varaždin, 2011.
- Szabo G., 1939, *Kroz Hrvatsko zagorje*, Zagreb, str. 104.

11. Prilozi: karta i fotografije

11.1. Karta

Karta sjeverozapadne Hrvatske na kojoj su označeni svi lokaliteti obrađeni u ovom radu

11.2. Fotografije

11.2.1. Popis fotografija:

- Sl. 1 Belec, crkva sv. Juraja (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)
- Sl. 2 Belec, crkva sv. Juraja, kustodija u svetištu (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)
- Sl. 3 Cirkovljan, crkva sv. Lovre (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)
- Sl. 4 Čakovec, Muzej Međimurja, kameni ulomci pronađeni na području Buzovca (iz fotodokumentacije Muzeja Međimurja)

- Sl. 5 Donja Glogovnica, crkva Uznesenja BDM (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)
- Sl. 6 Donja Glogovnica, župni dvor (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)
- Sl. 7 Gornji Kneginec, pogled na crkvu sv. Marije Magdalene i Andrijinu kulu (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)
- Sl. 8 Gornji Kneginec, crkva sv. Marije Magdalene, spolij ugrađen na južnom zidu prije skidanja 2008. godine (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)
- Sl. 9 Gornji Kneginec, crkva sv. Marije Magdalene, radovi na obnovi fasade (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)
- Sl. 10 Ivanec, arheološki lokalitet (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 11 Konjščina, crkva i utvrda (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 12 Konjščina, crkva sv. Dominika, pogled na svetište s vanjske strane (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 13 Križovljan, crkva sv. Križa, zapadno pročelje (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 14 Križovljan, spolij prije skidanja žbuke i naliča (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 15 Lepoglava, crkva sv. Marije (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 16 Macinec, crkva Pohoda BDM, (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 17 Macinec, svetište s ugrađenim gotičkim konzolama (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 18 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, pogled na svetište s vanjske strane (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 19 Očura, crkva sv. Jakova (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 20 Očura, crkva sv. Jakova, unutrašnjost (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 21 Podturen, crkva sv. Martina (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 22 Podturen, crkva sv. Martina, pogled na svetište (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 23 Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 24 Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina, kustodija (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 25 Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina, sedilija s upisanom godinom (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 26 Sveti Martin na Muri, pogled na svetište (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 27 Štrigova, crkva sv. Marije Magdalene (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 28 Varaždin, crkva sv. Nikole (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 29 Varaždin, crkva sv. Nikole, kripta, izvađeni ključni kamen (foto: Ivana Peškan)
- Sl. 30 Varaždin, zvonik crkve sv. Nikole, (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela Varaždin)
- Sl. 31 Varaždin, crkva sv. Nikole, medvjed nakon vađenja (fotodokumentacija

Konzervatorskog odjela Varaždin)

- Sl. 32 Vinica, Pranger - stup srama (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 33 Vinica, Pranger - stup srama, detalj središnje glave (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 34 Vinica/Marčan, crkva sv. Marka (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 35 Visoko, crkva sv. Trojstva (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 36 Visoko, crkva sv. Trojstva, grb i reljef ugrađeni u zvonik (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 37 Visoko, crkva sv. Trojstva, grbovi ugrađeni u zvonik (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 38 Vukovoj, crkva sv. Wolfganga (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 39 Zajezda, burg Milengrad, grb i kamena glava na pročelju (foto: iz fototeke Ministarstva kulture)
- Sl. 40 Beletinec, crkva Svih Svetih, zazidani prozor (foto: Ivana Peškan)
- Sl. 41 Donja Voća, crkva sv. Tome, prozor u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 42 Kelemen, kapela sv. Klementa, prozor (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 43 Maruševac, „zeleni Jura“, ophod po selu na Jurjevo (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 44 Rukljevin, crkva sv. Marije, kameni ulomak (foto: Ivana Peškan)
- Sl. 45 Lopatinec, pogled na crkvu sv. Jurja i plato pokraj nje na kojem se nalazila stara crkva (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 46 Varaždinske Toplice, crkva sv. Martina, gotički prozor u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 47 Vinično, crkva sv. Marije Magdalene, kameni ulomak- spolij s motivom užeta (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 48 Čakovec, Buzovec - ulomak crkvene opreme (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 49 Čakovec, Buzovec - ulomak stupa (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 50 Varaždin, medvjed, lapidarij GMV (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 51 Varaždin, medvjed – detalj glave, lapidarij GMV (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 52 Skulptura životinje, Muzej Sveti Ivan Zelina, (foto: Vjekoslav Jukić)
- Sl. 53 Skulptura životinje, Balassa Bálint Museum u Esztergomu, Mađarska, inv. br. 68.3.1 (foto: István Horváth)
- Sl. 54 Mađarevo, kameni ulomak, GMV (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 55 Tuhovec, danas depo Zavičajnog muzeja Var. Toplice, skulptura životinje (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 56 Como, crkva San Fedele, životinja kao nosač posude za svetu vodu (foto: Ivana Peškan)

- Sl. 57 Križovljan, crkva sv. Križa, spolij na zapadnom pročelju (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 58 Rimski grobni spomenik s lokaliteta Stari Grad u Ivancu (foto: Jura Belaj)
- Sl. 59 Crkva San Nicolao, Giornico, fasada crkve (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 60 Gornji Knežinec, kameni ulomak s prikazom glave muškarca u vrijeme radova na obnovi fasade (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 61 Donja Glogovnica, fragment s prikazom gornjeg dijela tjela redovnika, ugrađen u župni dvor (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 62 Velika Nedelja, Slovenija, kamena glava na crkvi Sv. Trojice (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 63 Vinica/Marčan, lav ugrađen na južnom pročelju crkve sv. Marka (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 64 Lav ugrađen na kući, Langgasse, Gelnhausen, Njemačka (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 65 Ivanec, crkva sv. Marije Magdalene, lavići danas u funkciji nosača krstionice (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 66 Sveti Juraj u Trnju, crkva sv. Juraja, posuda za svetu vodu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 67 Belec, tzv. „kamen iz Beleca“ (foto: Hrvatski restauratorski zavod)
- Sl. 68 Varaždin, crkva sv. Nikole, zaglavni kamen (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 69 Zaglavni kamen, Vajdahunyad, Rumunjska (foto: Duško Čikara)
- Sl. 70 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu crkve na kojoj je „zeleni čovjek“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 71 Ptuj, crkva sv. Jurija, konzola s prikazom „zelenog čovjeka“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 72 Martjanci, Slovenija, crkva sv. Martina, konzola s prikazom „zelenog čovjeka“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 73 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu crkve na kojoj je također „zeleni čovjek“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 74 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu crkve s anđelom koji nosi štit (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 75 Ptujaska Gora, bazilika Marije, anđeo koji nosi štit (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 76 Macinec, crkva, konzola s anđelom koji drži grb (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 77 Podturen, crkva sv. Martina, anđeo u formi kapitela (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

- Sl. 78 Belec, crkva sv. Juraja, konzola s muškim likom s bradom (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 79 Gotalovec, crkva sv. Petra, konzola (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 80 Očura, crkva sv. Jakova, konzola u zidu svetišta (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 81 Mihovljan, konzola, muški lik s torbom (iz fotodokumentacije Muzeja Međimurja)
- Sl. 82 Vukovoj, crkva sv. Wolfganga, konzola - muški lik s bradom (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 83 Vukovoj, crkva sv. Wolfganga, konzola na kojoj je kalež (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 84 Belec, crkva. Sv. Juraja, zaglavno kamenje u brodu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 85 Očura, zaglavni kamen na kojem je bočno isklesano lice muškarca s brkovima (foto: Ivana Peškan)
- Sl. 86 Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina, zaglavni kamen s grbom na kojem je glava Krista (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 87 Štrigova, crkva sv. Marije Magdalene, zaglavni kamen u svetištu (foto: iz fotodokumentacije Konzervatorskog odjela u Varaždinu)
- Sl. 88 Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina, zaglavni kamen s grbom na kojem je ivanovački križ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 89 Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina, zaglavni kamen s grbom na kojem je klesarski znak (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 90 Mihovljan, zaglavni kamen s grbom Celjskih (iz fotodokumentacije Muzeja Međimurja)
- Sl. 91 Lepoglava, crkva sv. Marije, grb na svodu svetišta (foto: Ivana Peškan)
- Sl. 92 Nedelišće, crkva Svetog Trojstva, kustodija (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 93 Vinica/Marčan, crkva sv. Marka, kustodija (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 94 Podturen, crkva sv. Martina, kustodija (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 95 Lepoglava, portal u unutrašnjosti crkve sv. Marije (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 96 Lepoglava, portal u unutrašnjosti crkve, Pan (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 97 Lepoglava, portal u unutrašnjosti crkve, „zeleni čovjek“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 98 Crkva San Nicolao, Giornico, bočni portal (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 99 Konjščina, crkva sv. Dominika, skulptura s vanjske strane svetišta (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 100 Konjščina, crkva sv. Dominika, skulptura s vanjske strane svetišta (foto: Vesna

Pascuttini Juraga)

- Sl. 101 Zajezda, burg Milengrad, grb i kamena glava na pročelju - detalj (foto: iz fototeke Ministarstva kulture)
- Sl. 102 Cirkovljan, crkva sv. Lovre, glava na vanjskoj strani svetišta (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 103 Cirkovljan, glava na vanjskoj strani svetišta crkve (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 104 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, „divlja žena“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 105 Prag, crkva sv. Vida, „divlja žena“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 106 Ptuj, crkva sv. Jurija, konzola s prikazom žene koja puzi (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 107 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, „zeleni čovjek“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 108 Magdeburg, konzola na katedrali, „zeleni čovjek“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 109 Belec, crkva sv. Juraja, konzola (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 110 Belec, crkva sv. Juraja, konzola, oštećena (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 111 Belec, crkva sv. Juraja, zaglavni kamen (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 112 Belec, crkva sv. Juraja, zaglavni kamen (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 113 Cirkovljan, crkva sv. Lovre, glava (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 114 Cirkovljan, glava na vanjskoj strani svetišta crkve (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 115 Donja Glogovnica, spolij ugrađen u crkvi (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 116 Donja Glogovnica, spolij ugrađen u zvonik (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 117 Donja Glogovnica, fragment s prikazom donjeg dijela tjela redovnika, ugrađen u župni dvor (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 118 Gornja Glogovnica, spolij ugrađen u podrum kuće (foto: Goran Bekina, iz fototeke Konzervatorskog odjela Bjelovar)
- Sl. 119 Gornji Kneginec, kameni ulomak - glava (foto: Ivana Peškan)
- Sl. 120 Gornji Kneginec, kameni ulomak - glava (foto: Ivana Peškan)
- Sl. 121 Gotalovec, crkva sv. Petra, konzola (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 122 Ivanec, crkva sv. Marije Magdalene, lavići (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 123 Ivanec, crkva sv. Marije Magdalene, lav (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 124 Križovljan, crkva sv. Križa, spolij na pročelju (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 125 Lepoglava, portal u unutrašnjosti crkve, Pan (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 126 Lepoglava, portal u unutrašnjosti crkve, „zeleni čovjek“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 127 Macinec, crkva, konzola (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

- Sl. 128 Macinec, crkva, konzola (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 129 Macinec, crkva, konzola s anđelom (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 130 Macinec, crkva, konzola s anđelom koji drži traku (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 131 Macinec, crkva, konzola s anđelom koji drži štit (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 132 Mađarevo, kameni ulomak, GMV (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 133 Mađarevo, kameni ulomak, GMV (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 134 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, skulptura na vijencu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 135 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, skulptura na vijencu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 136 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, skulptura na vijencu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 137 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, sokl, jarac (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 138 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, sokl, ptica (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 139 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, sokl, jež (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 140 Podturen, crkva sv. Martina, anđeo u formi kapitela (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 141 Podturen, crkva sv. Martina, anđeo u formi kapitela (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 142 Podturen, crkva sv. Martina, anđeo u formi kapitela (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 143 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 144 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 145 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 146 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 147 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 148 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 149 Štrigova, zaglavni kamen (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 150 Varaždin, crkva sv. Nikole, zaglavni kamen (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 151 Varaždin, medvjed, lapidarij GMV (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 152 Vinica/Marčan, lav ugrađen na južnom pročelju crkve sv. Marka (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 153 Vinica/Marčan, lav ugrađen na sjevernom pročelju crkve sv. Marka (foto: Vesna Pascuttini Juraga)
- Sl. 154 Vinica/Marčan, lav ugrađen na sjevernom pročelju crkve sv. Marka (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

11.2.2. Pregled fotografija

Sl. 1 Belec, crkva sv. Juraja (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)

Sl. 2 Belec, crkva sv. Juraja, kustodija u svetištu (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)

Sl. 3 Cirkovljan, crkva sv. Lovre (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)

Sl. 4 Čakovec, Muzej Međimurja, kameni ulomci pronađeni na području Buzovca (iz fotodokumentacije Muzeja Međimurja)

Sl. 5 Donja Glogovnica, crkva Uznesenja BDM (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)

Sl. 6 Donja Glogovnica, župni dvor (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)

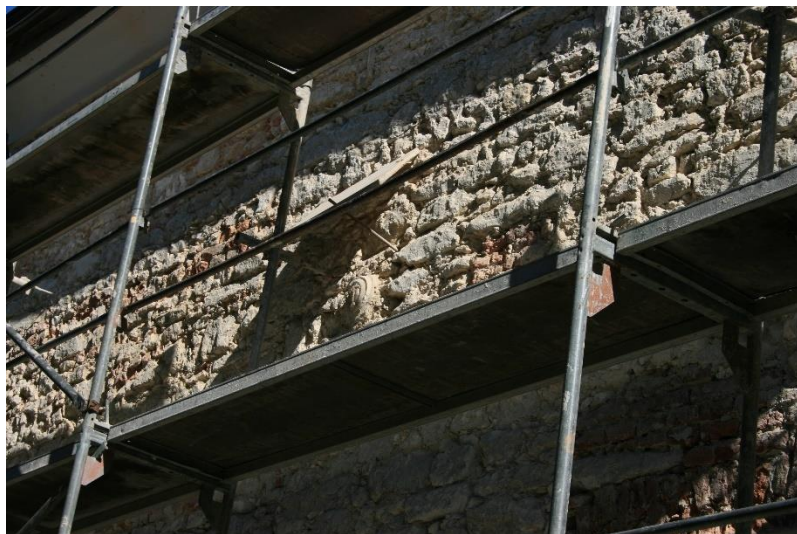
Sl. 7 Gornji Kneginec, pogled na crkvu sv. Marije Magdalene i Andrijinu kulu (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)

Sl. 8 Gornji Kneginec, crkva sv. Marije Magdalene, spolij ugrađen na južnom zidu prije skidanja 2008. godine (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)

Sl. 9 Gornji Kneginec, crkva sv. Marije Magdalene, radovi na obnovi fasade (foto: Vesna Pascuttini - Juraga)

Sl. 10 Ivanec, arheološki lokalitet (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 11 Konjščina, crkva i utvrda (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 12 Konjščina, crkva sv. Dominika, pogled na svetište s vanjske strane (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 13 Križovljan, crkva sv. Križa, zapadno pročelje (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 14 Križovljan, spolij prije skidanja žbuke i naliča (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 15 Lepoglava, crkva sv. Marije (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

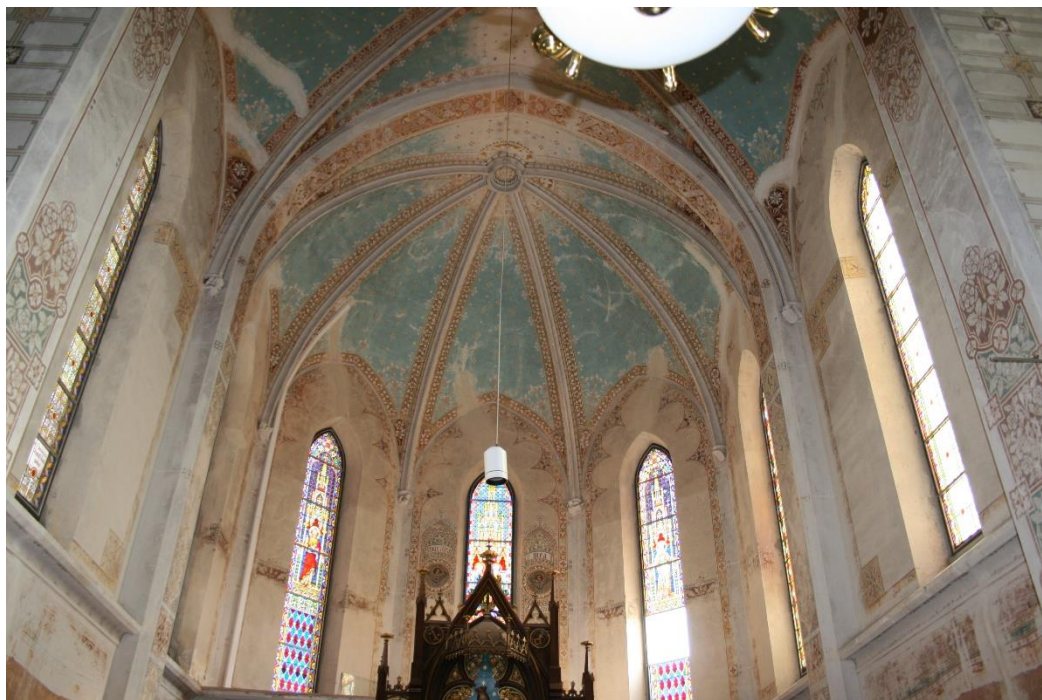

Sl. 16 Macinec, crkva Pohoda BDM, (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 17 Macinec, svetišče s ugrađenim gotičkim konzolama (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 18 Nedelišće, crkva Presvetog Trojstva, pogled na svetišče s vanjske strane (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 19 Očura, crkva sv. Jakova (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 20 Očura, crkva sv. Jakova, unutrašnjost (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 21 Podturen, crkva sv. Martina (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 22 Podturen, crkva sv. Martina, unutrašnjost (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 23 Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

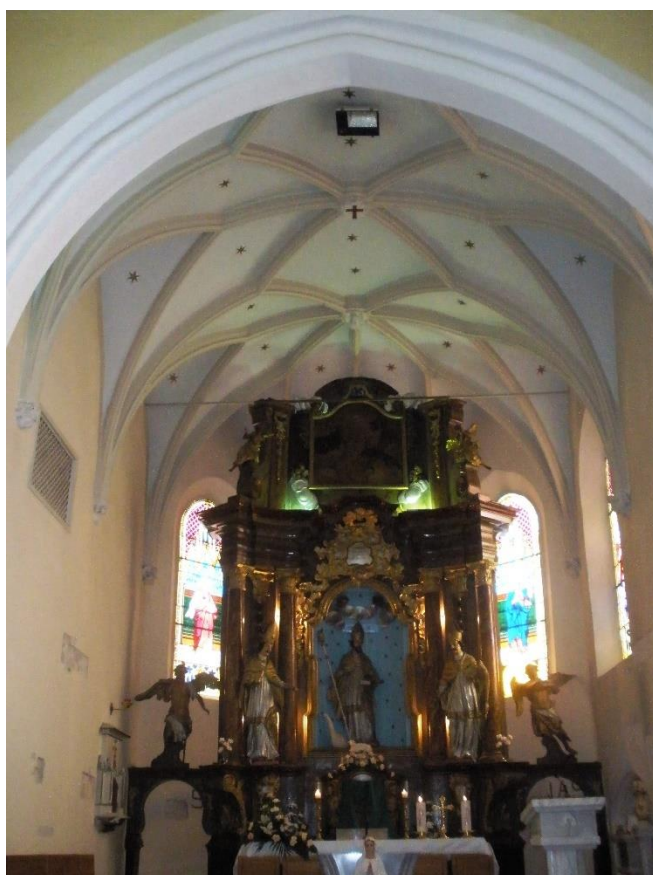
Sl. 24 Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina, kustodija (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 25 Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina, sedilija s upisanom godinom (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 26 Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina, pogled na svetište (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 27 Štrigova, crkva sv. Marije Magdalene (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 28 Varaždin, crkva sv. Nikole (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 29 Varaždin, crkva sv. Nikole, kripa, izvađeni ključni kamen (foto: Ivana Peškan)

Sl. 30 Varaždin, zvonik crkve sv. Nikole, (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela Varaždin)

Sl. 31 Varaždin, crkva sv. Nikole, medvjed nakon vađenja (fotodokumentacija Konzervatorskog odjela Varaždin)

Sl. 32 Vinica, Pranger - stup srama (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 33 Vinica, Pranger - stup srama, detalj središnje glave (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 34 Vinica/Marčan, crkva sv. Marka (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 35 Visoko, crkva sv. Trojstva (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 36 Visoko, crkva sv. Trojstva, grb i reljef ugrađeni u zvonik (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 37 Visoko, crkva sv. Trojstva, grbovi ugrađeni u zvonik (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 38 Vukovoj, crkva sv. Wolfganga (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 39 Zajezda, burg Milengrad, grb i kamena glava na pročelju (foto: iz fototeke Ministarstva kulture)

Sl. 40 Beletinec, crkva Svih Svetih, zazidani prozor (foto: Ivana Peškan)

Sl. 41 Donja Voća, crkva sv. Tome, prozor u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

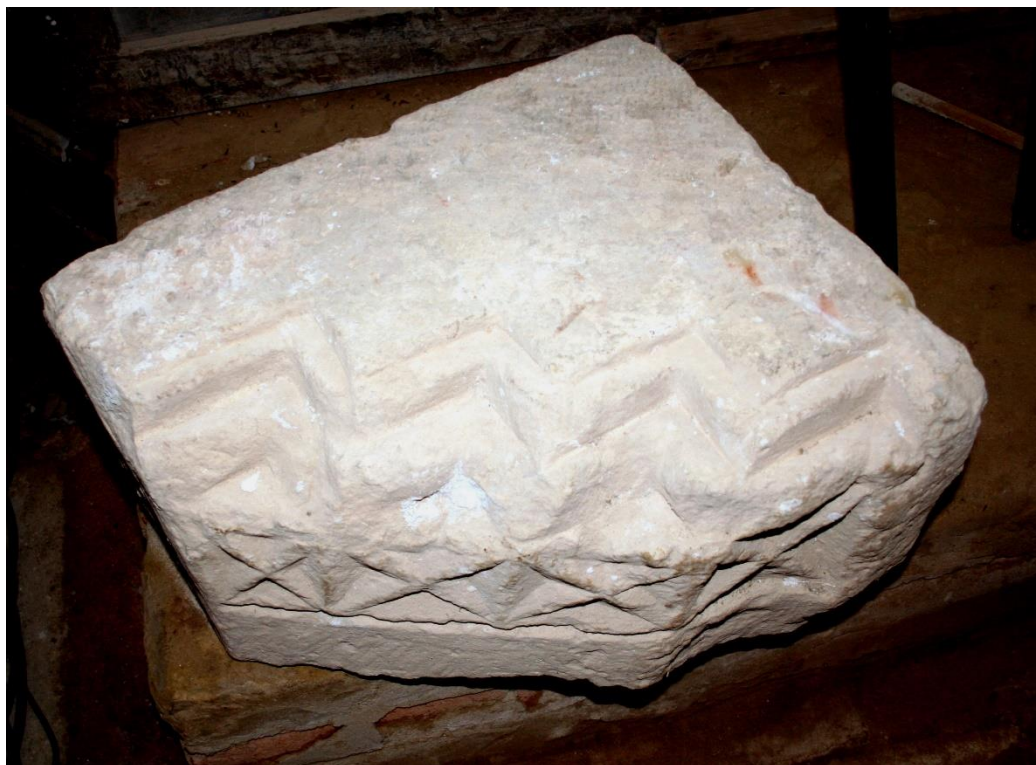
Sl. 42 Kelemen, kapela sv. Klementa, prozor na južnom pročelju (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 43 Maruševac, „zeleni Jura“, ophod po selu na Jurjevo (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 44 Rukljevina, crkva sv. Marije, kameni ulomak (foto: Ivana Peškan)

Sl. 45 Lopatinec, pogled na crkvu sv. Jurja i plato pokraj nje na kojem se nalazila stara crkva (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 46 Varaždinske Toplice, crkva sv. Martina, gotički prozor u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 47 Vinično, crkva sv. Marije Magdalene, kameni ulomak- spolij s motivom užeta (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 48 Čakovec, Buzovec - ulomak crkvene opreme (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

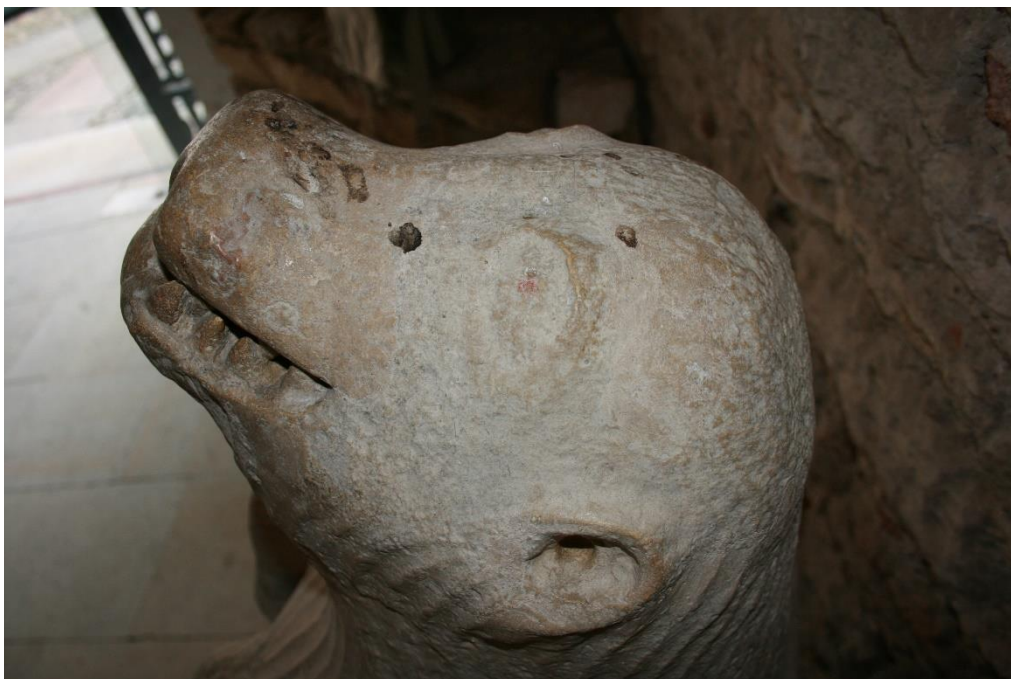
Sl. 49 Čakovec, Buzovec - ulomak stupa (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 50 Varaždin, medvjed, lapidarij GMV (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 51 Varaždin, medvjed – detalj glave, lapidarij GMV (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 52 Skulptura životinje, Muzej Sveti Ivan Zelina, (foto: Vjekoslav Jukić)

Sl. 53 Skulptura životinje, Balassa Bálint Museum u Esztergomu, Mađarska, inv. br. 68.3.1
(foto: István Horváth)

Sl. 54 Mađarevo, kameni ulomak, GMV (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 55 Tuhovec, danas depo Zavičajnog muzeja Var. Toplice, skulptura životinje (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 56 Como, crkva San Fedele, životinja kao nosač posude za svetu vodu (foto: Ivana Peškan)

Sl. 57 Križovljan, crkva sv. Križa, spolij na zapadnem pročelju (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 58 Rimski grobni spomenik s lokaliteta Stari Grad u Ivancu (foto: Jura Belaj)

Sl. 59 Crkva San Nicolao, Giornico, fasada crkve (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 60 Gornji Kneginec, kameni ulomak s prikazom glave muškarca u vrijeme radova na obnovi fasade (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 61 Donja Glogovnica, fragment s prikazom gornjeg dijela tjela redovnika, ugrađen u župni dvor (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 62 Velika Nedelja, Slovenija, kamena glava na crkvi Sv. Trojice (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 63 Vinica/Marčan, lav ugrađen na južnom pročelju crkve sv. Marka (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 64 Lav ugrađen na kući, Langgasse, Gelnhausen, Njemačka (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

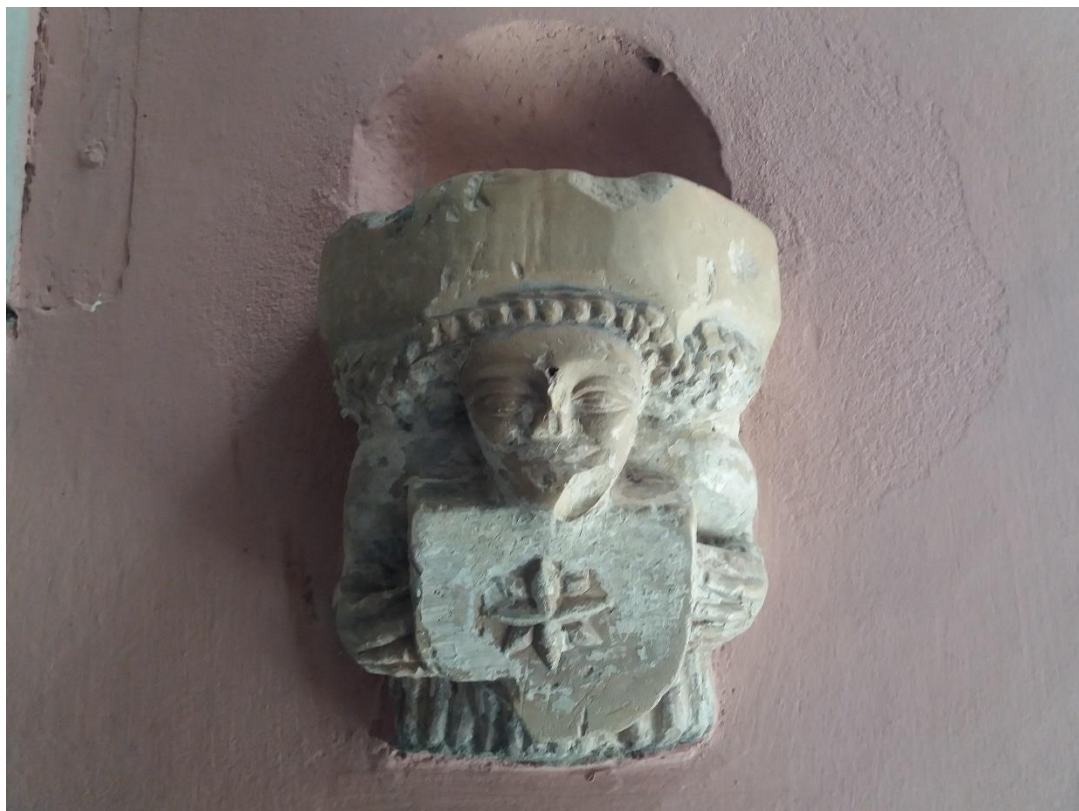

Sl. 65 Ivanec, crkva sv. Marije Magdalene, lavići danas u funkciji nosača krstionice (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 66 Sveti Juraj u Trnju, crkva sv. Juraja, posuda za svetu vodu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 67 Belec, tzv. „kamen iz Beleca“ (foto: Hrvatski restauratorski zavod)

Sl. 68 Varaždin, crkva sv. Nikole, zaglavni kamen (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 69 Zaglavni kamen, Vajdahunyad, Rumunjska (foto: Duško Čikara)

Sl. 70 Sveti Martin na Muri, „zeleni čovjek“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

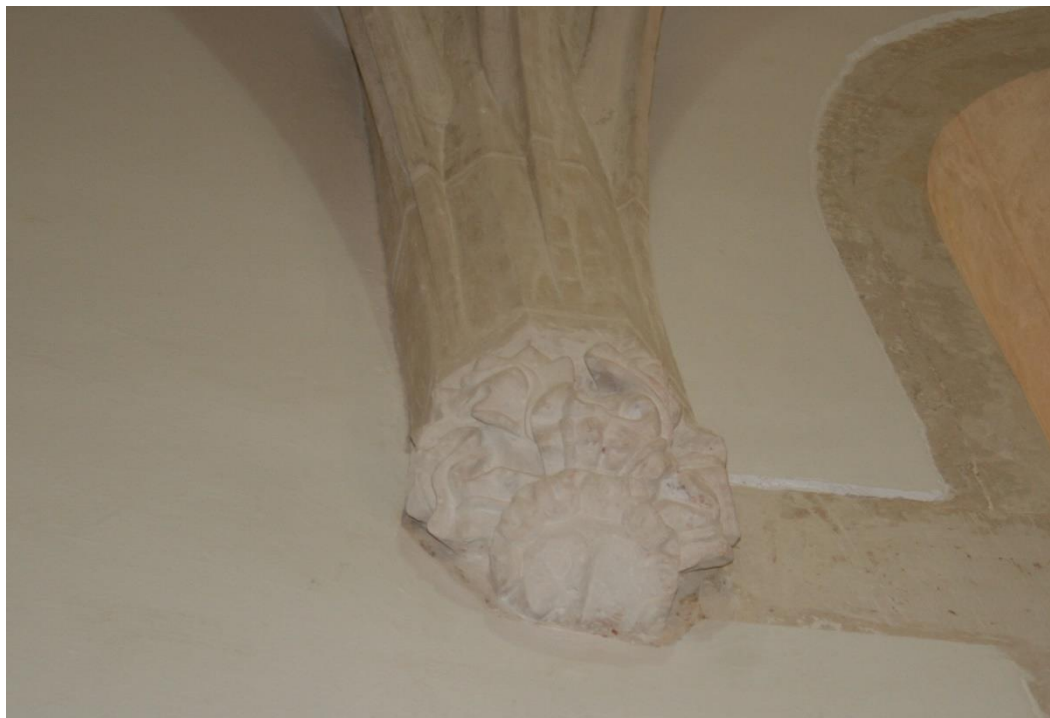
Sl. 71 Ptuj, crkva sv. Jurija, konzola s prikazom „zelenog čovjeka“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 72 Martjanci, Slovenija, crkva sv. Martina, konzola s prikazom „zelenog čovjeka“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 73 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu crkve na kojoj je također „zeleni čovjek“
(foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 74 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu crkve s anđelom koji nosi štit (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 75 Ptujška Gora, bazilika Marije, anđeo koji nosi štit (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 76 Macinec, crkva, konzola s anđelom koji drži grb (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 77 Podturen, crkva sv. Martina, anđeo u formi kapitela (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 78 Belec, crkva sv. Juraja, konzola s muškim likom s bradom (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 79 Gotalovec, crkva sv. Petra, konzola (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 80 Očura, crkva sv. Jakova, konzola u zidu svetišta (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 81 Mihovljan, konzola, muški lik s torbom (iz fotodokumentacije Muzeja Međimurja)

Sl. 82 Vukovoj, crkva sv. Wolfganga, konzola - muški lik s bradom (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 83 Vukovoj, crkva sv. Wolfganga, konzola na kojoj je kalež (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 84 Belec, crkva. Sv. Juraja, zaglavno kamenje u brodu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 85 Očura, zaglavni kamen na kojem je bočno isklesano lice muškarca s brkovima (foto: Ivana Peškan)

Sl. 86 Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina, zaglavni kamen s grbom na kojem je glava Krista (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 87 Štrigova, crkva sv. Marije Magdalene, zaglavni kamen u svetištu (foto: iz fotodokumentacije Konzervatorskog odjela u Varaždinu)

Sl. 88 Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina, zaglavni kamen s grbom na kojem je ivanovački križ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 89 Sveti Martin na Muri, crkva sv. Martina, zaglavni kamen s grbom na kojem je klesarski znak (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 90 Mihovljan, zaglavni kamen s grbom Celjskih (iz fotodokumentacije Muzeja Međimurja)

Sl. 91 Lepoglava, crkva sv. Marije, grb na svodu svetišta (foto: Ivana Peškan)

Sl. 92 Nedelišće, crkva Svetog Trojstva, kustodija (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 93 Vinica/Marčan, crkva sv. Marka, kustodija (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 94 Podturen, crkva sv. Martina, kustodija (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 95 Lepoglava, portal u unutrašnjosti crkve sv. Marije (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 96 Lepoglava, portal u unutrašnjosti crkve, Pan (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 97 Lepoglava, portal u unutrašnjosti crkve „zeleni čovjek“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 98 Crkva San Nicolao, Giornico, bočni portal (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 99 Konjščina, crkva sv. Dominika, skulptura s vanjske strane svetišta (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 100 Konjščina, crkva sv. Dominika, skulptura s vanjske strane svetišta (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 101 Zajezda, burg Milengrad, grb i kamena glava na pročelju - detalj (foto: iz fototeke Ministarstva kulture)

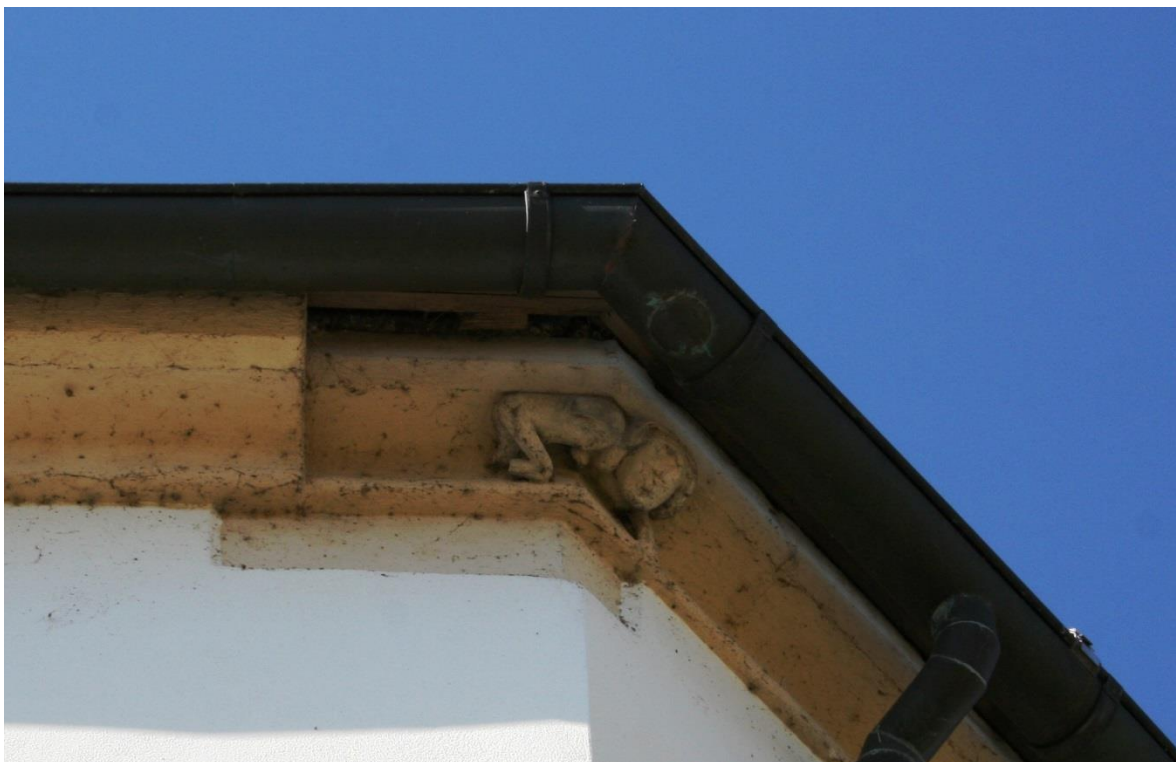
Sl. 102 Cirkovljan, crkva sv. Lovre, glava na vanjskoj strani svetišta (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 103 Cirkovljan, glava na vanjskoj strani svetišta crkve (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 104 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, „divlja žena“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 105 Prag, crkva sv. Vida, „divlja žena“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 106 Ptuj, crkva sv. Jurija, konzola s prikazom žene koja puzi (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 107 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, „zeleni čovjek“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 108 Magdeburg, konzola na katedrali, „zeleni čovjek“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 109 Belec, crkva sv. Juraja, konzola (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 110 Belec, crkva sv. Juraja, konzola, oštećena (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 111 Belec, crkva sv. Juraja, zaglavni kamen (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 112 Belec, crkva sv. Juraja, zaglavni kamen (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 113 Cirkovljan, crkva sv. Lovre, glava (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 114 Cirkovljan, glava na vanjskoj strani svetišta crkve (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 115 Donja Glogovnica, spolij ugrađen u crkvi (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 116 Donja Glogovnica, spolij ugrađen u zvonik (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 117 Donja Glogovnica, fragment s prikazom donjeg dijela tjela redovnika, ugrađen u župni dvor (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 118 Gornja Glogovnica, spolij ugrađen u podrum kuće (foto: Goran Bekina, iz fototeke Konzervatorskog odjela Bjelovar)

Sl. 119 Gornji Kneginec, kameni ulomak - glava (foto: Ivana Peškan)

Sl. 120 Gornji Kneginec, kameni ulomak - glava (foto: Ivana Peškan)

Sl. 121 Gotalovec, crkva sv. Petra, konzola (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 122 Ivanec, crkva sv. Marije Magdalene, laviči (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 123 Ivanec, crkva sv. Marije Magdalene, lav (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 124 Križovljan, crkva sv. Križa, spolij na pročelju (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 125 Lepoglava, portal u unutrašnjosti crkve, Pan (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

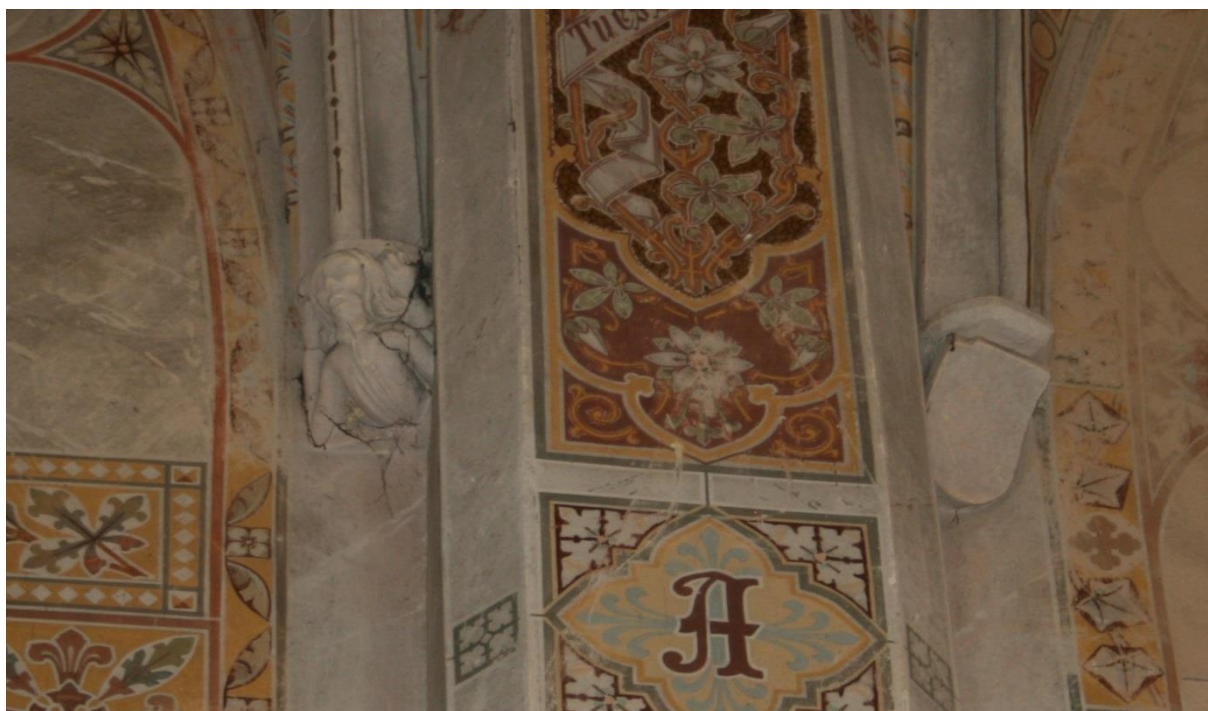
Sl. 126 Lepoglava, portal u unutrašnjosti crkve, „zeleni čovjek“ (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

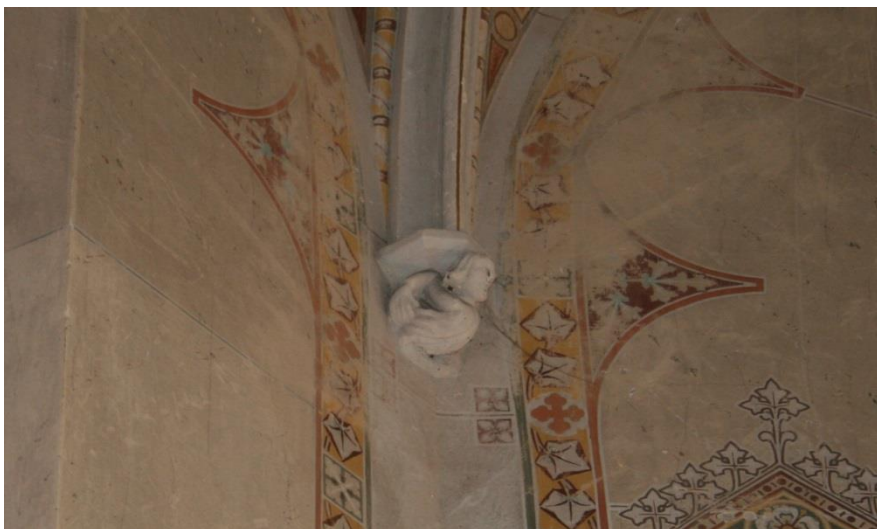
Sl. 127 Macinec, crkva, konzola (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 128 Macinec, crkva, konzola (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

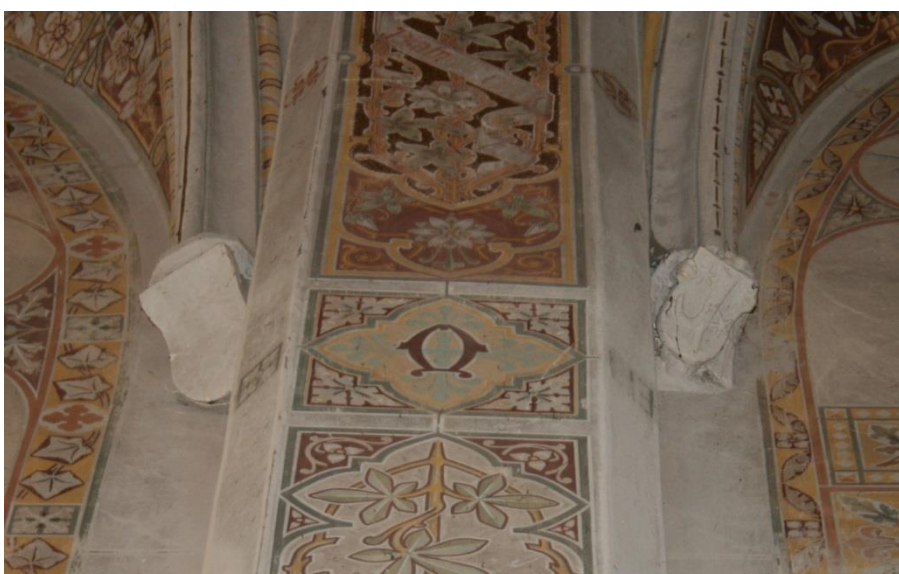
Sl. 129 Macinec, crkva, konzola s anđelom (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 130 Macinec, crkva, konzola s anđelom koji drži traku (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

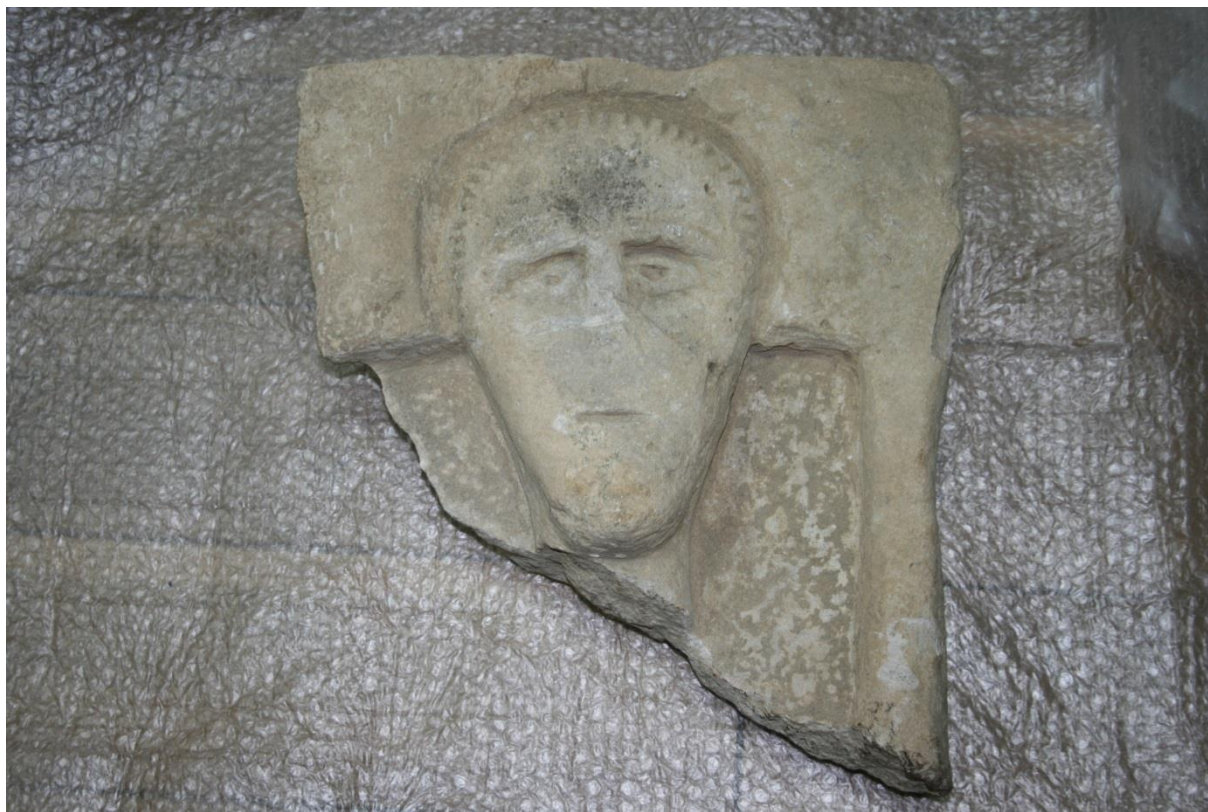

Sl. 131 Macinec, crkva, konzola s anđelom koji drži štit (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

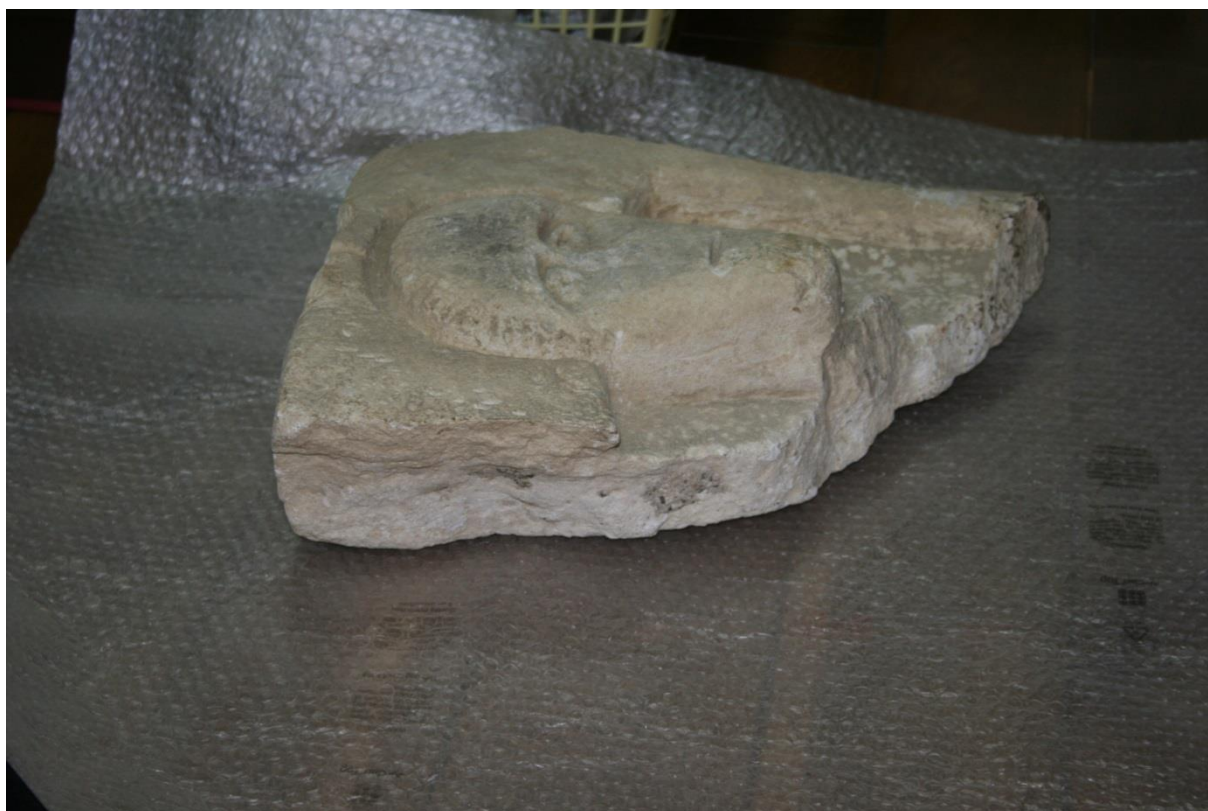

Sl. 132 Mađarevo, kameni ulomak, GMV (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

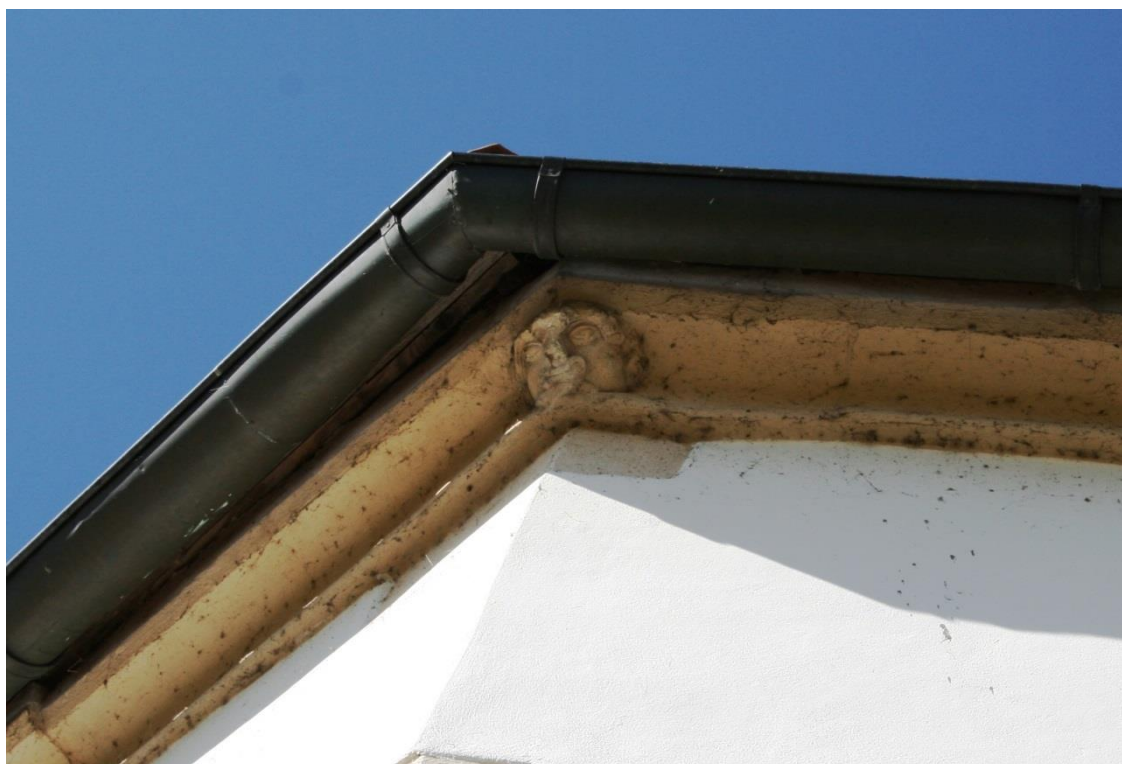
Sl. 133 Mađarevo, kameni ulomak, GMV (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 134 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, skulptura na vijencu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 135 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, skulptura na vijencu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 136 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, skulptura na vijencu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 137 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, sokl, jarac (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 138 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, sokl, ptica (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 139 Nedelišće, crkva Sv. Trojstva, sokl, jež (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 140 Podturen, crkva sv. Martina, anđeo u formi kapitela (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 141 Podturen, crkva sv. Martina, anđeo u formi kapitela (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 142 Podturen, crkva sv. Martina, anđeo u formi kapitela (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 143 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 144 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 145 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 146 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 147 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 148 Sveti Martin na Muri, konzola u svetištu (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 149 Štrigova, zaglavni kamen (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 150 Varaždin, crkva sv. Nikole, zaglavni kamen (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 151 Varaždin, medvjed, lapidarij GMV (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

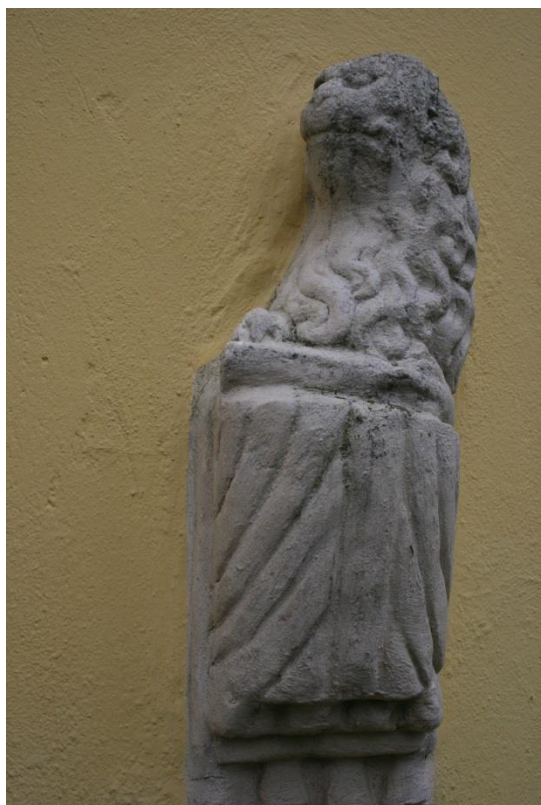
Sl. 152 Vinica/Marčan, lav ugrađen na južnom pročelju crkve sv. Marka (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 153 Vinica/Marčan, lav ugrađen na sjevernom pročelju crkve sv. Marka (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

Sl. 154 Vinica/Marčan, lav ugrađen na sjevernom pročelju crkve sv. Marka (foto: Vesna Pascuttini Juraga)

12. Biografija i bibliografija

Doktorandica Vesna Pascuttini-Juraga rođena je u Varaždinu 1973. godine. Diplomirala je povijest umjetnosti i etnologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2000. godine, diplomski rad pri kolegiju Zaštita spomenika pod mentorstvom prof.dr.sc. Ive Maroevića. Od 2000. godine zaposlena je pri Upravi za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Konzervatorskom odjelu u Varaždinu. Trenutačno zvanje doktorandice je viši stručni savjetnik-konzervator. Tijekom tog razdoblja radeći kao nadležni konzervator za pokretna kulturna dobra bavila se nadzorom konzervatorsko-restauratorskih radova izvođenih na kulturnim dobrima na području nadležnosti Konzervatorskog odjela Varaždin, odnosno, na području Varaždinske i Međimurske županije. Također se bavila revizijom postojećih rješenja te donošenjem novih rješenja o zaštiti kulturnih dobara na području Varaždinske i Međimurske županije (u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske izdanom 2006. godine za područje Varaždinske i Međimurske županije, navodi se kao jedan od autora tekstova). Kroz svoj rad koji uključuje i terenski obilazak, odlično je upoznala krajolik i kulturna dobra na području sjeverozapadne Hrvatske te mnogo naučila kroz prikupljanje i obradu relevantnih bibliografskih i arhivskih podataka, terenski rad, formalnu i komparativnu analizu objekata s ciljem vrednovanja, datacije ili atribucije umjetničkog dijela unutar određenog povijesno-kulturnog konteksta. U zvanje višeg stručnog savjetnika-konzervatora postavljena je 2008. godine. Radeći na zaštiti i očuvanju kulturne baštine doktorandica je uvidjela kako je srednjovjekovna baština na području sjeverozapadne Hrvatske nedovoljno istražena i vrednovana te ona postaje težište njenog znanstveno istraživačkog rada. Poseban interes istraživanja doktorandice je figuralna kamena skulptura iz razdoblja srednjeg vijeka.

Sudjelovanje na znanstvenim i stručnim skupovima:

- Međunarodni kongres za kasnu antiku i srednji vijek, Poreč 2018., sudjelovala sa stručnim izlaganjem „Crusade orders as holders of the centres of power in the northwestern Croatia“,
- Međunarodni kongres „TRADE“ Transformation of Adriatic Europe 2-9 century, Zadar 2016. sudjelovala sa stručnim izlaganjem “The Transformations of rural and urban Landscape in the valley of the river Bednja in the Middle ages”,
- Međunarodni znanstveni skup srednjovjekovne arheologije Instituta za arheologiju Sakralizacija prostora i sveta mjesta., Zagreb, 2016. sudjelovala sa stručnim izlaganjem „Forming of cultural landscape through the network of sacral buildings in the valley of the river Bednja“,

- Međunarodni kongres za kasnu antiku i srednji vijek, Poreč 2014. sudjelovala sa stručnim izlaganjem „A key stone from the parish church of St. Nicholas in Varaždin: a connection with the family of the king Matthias Corvinus“,
- 4. međunarodni znanstveni skup srednjovjekovne arheologije Instituta za arheologiju Fortifikacije, obrambeni sustavi i strukture u prošlosti, Zagreb 2017. sudjelovala sa stručnim izlaganjem „Obrambena arhitektura na varaždinskom području kao okosnica oblikovanja kulturnog krajolika“,
- Međunarodni znanstveni skup „Economia e territorio nell’Adriatico centrale tra tarda Antichità e alto Medioevo“ Ravenna 2014. sudjelovala s posterom „Transformation of Roman agglomerations in the northwestern Croatia“,
- Međunarodni znanstveni skup „Dani Stjepana Gunjače“, Split 2013. sudjelovala s izlaganjem „Prikaz ljudske glave u srednjovjekovnoj kamenoj plastici na području sjeverozapadne Hrvatske“,
- Međunarodni kongres za kasnu antiku i srednji vijek, Poreč 2013. sudjelovala sa stručnim izlaganjem „Destiny of the Roman agglomerations during the Middle ages in the northwestern Croatia“,
- Znanstveni skup HAZU „Krešimir Filić: Varaždin i varaždinske teme“, Varaždin 2012, sudjelovala sa stručnim izlaganjem : „Crkva sv. Nikole i varaždinski medvjed - novi prilozi istraživanjima srednjovjekovne umjetnosti u Varaždinu“,
- Kongres povjesničara umjetnosti, Zagreb, 2010. sudjelovala sa stručnim izlaganjem „Kulturni krajolik Bednjanskog kraja“,
- Međunarodni kongres za kasnu antiku i srednji vijek, Motovun, 2010. sudjelovala sa stručnim izlaganjem „Spolia-hidden codes of the past“,
- Znanstveni skup HAZU „Akademik Andre Mohorovičić“, Varaždin, 2012. sudjelovala sa stručnim izlaganjem „Varaždinska srednjovjekovna sakralna arhitektura - novi prilozi istraživanjima“.

Popis objavljenih radova:

- **Vesna Pascuttini-Juraga**, Ivana Peškan: The Keystone From the Parish Church of St. Nicolas in Varaždin: The Coat of Arms of the Royal Family Corvinus, Hortus Artium Medievalium, Vol. 21, Zagreb-Motovun, 2015. (Preliminary communication)

- **Vesna Pascuttini-Juraga**, Ivana Peškan, *Spolia – Hidden Codes of the Past. Re-used Fragments of Carved Stone Elements in Varaždin County*, Hortus Artium Medievalium, Vol. 17, Zagreb-Motovun, 2011. (175-185) (Review)
- **Vesna Pascuttini-Juraga** i Ivana Peškan: Neka srednjovjekovna naselja i župe južnog varaždinskog podbrežja, *Starohrvatska prosvjeta*, svezak 36/2009. (Izvorni znanstveni rad)
- Ivana Peškan i **Vesna Pascuttini-Juraga**: Neki ulomci srednjovjekovne kamene plastike na varaždinskom području, *Peristil* 51/2008 (29-40) (Izvorni znanstveni rad)
- Ivana Peškan i **Vesna Pascuttini-Juraga**: Kulturni krajolik bednjanskog kraja, *Starohrvatska prosvjeta*, svezak 37/2010. (209-218) (Izvorni znanstveni rad)
- Ivana Peškan i **Vesna Pascuttini-Juraga**: Vinica i Pranger, *Starohrvatska prosvjeta*, svezak 38/2011. (283-296) (Izvorni znanstveni rad)
- Ivana Peškan i **Vesna Pascuttini-Juraga**: Crkva sv. Nikole i varaždinski medvjed – novi prilozi istraživanjima srednjovjekovne umjetnosti u Varaždinu, *Radovi Zavoda za znanstveni rad u Varaždinu* 23, Zagreb-Varaždin 2012. (269-287) (Prethodno priopćenje)
- Ivana Peškan i **Vesna Pascuttini-Juraga**: Varaždinska srednjovjekovna sakralna arhitektura – novi prilozi istraživanjima, *Radovi Zavoda za znanstveni rad u Varaždinu* 24, Zagreb-Varaždin 2013. (119-137) (Prethodno priopćenje)
- **Vesna Pascuttini-Juraga** i Ivana Peškan: Prikaz ljudske glave u srednjovjekovnoj kamenoj plastici na području sjeverozapadne Hrvatske, *Starohrvatska prosvjeta*, svezak 41/2014. (231-243) (Pregledni rad)
- Ivana Peškan i **Vesna Pascuttini-Juraga**: Baština viničkog kraja kroz stoljeća, *Peristil* 54/2011 (111-119) (Pregledni rad)
- **Vesna Pascuttini-Juraga**: Neki programi zaštite pokretnih kulturnih dobara na području Varaždinske i Međimurske županije u 2003. godini, *Zbornik radova*, Matica Hrvatska-Varaždinske Toplice 2007.

U tisku:

-**Transformation of Roman agglomerations in the northwestern Croatia**, zbornik radova sa skupa „Economia e territorio nell’Adriatico centrale tra tarda Antichità e alto Medioevo“ Ravenna 2014

-**Vesna Pascuttini-Juraga**: Vinička kulturna baština i sudjelovanje Općine Vinica u projektu Detox, *Kaj* 5-6/2018.